

or. Abth.

ss

gums.

ayreath.

ישרון.

מכתב עתי

המלכות

כל עניני חכמות ישראל וכל יקר בשפתנו הקדושה

על ידי

יוסף יצחק קאבאק

רב בעיר באמבערג והגליל וע"א.

דרך ששי

ה' תרמ"ח לבי"ט.

JESCHURUN.

Zeitschrift für die Wissenschaft des Judenthums.

Verantw. Redacteur:

Dr. Joseph Kobak,

Stadt- und Distrikts-Rabbiner in Bamberg.

BAMBERG.

Selbstverlag des Herausgebers.

In Commission der Seligsberg'schen Buchhandlung in Bayreuth.

Druck der M. G. Schmidt'schen Officin in Bamberg.

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

1850

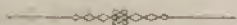
1850

1850

תוכן הענינים.

1	אגדה (וכוח) ר' יעקב מוויטעלאה, עם הערות מאת המאסף.
32	הערות נוספות, מאת המאסף.
35	סליחה לעזרה נפחוס, עם הערות מאת המאסף.
	פרוש על מדרש ר' ישמעאל ב"ג מלות שהחורה מדרש בן לה"ר
38	שלמה יצחקי (רש"י) ז"ל, עם הערות מאת המאסף.
45	וכוח טורטובאל, עם הערות מאת ש. ז. ח. ח. "ה.
	המשה פויערס קדמונים, עם הערות מאת חיים יונה גורלאנד
56	ומאת המאסף.
61	שלמות ותשובות (המשך), עם הערות מאת המאסף.
	ר' מאיר בעל הנס, מכתב מהרב הגאון ר' שלמה יהודה
65	רפאסורע ז"ל, עם הערות מאת המאסף.
	ילקוט, הערות על ענינים שונים
92	(א) זכר לזיקוס לגרסה, מאת דוד אפשענהיים.
	(ב) ר' אברהם אשכנזי ומלכת קבורתו, מאת חיים יונה
95	גורלאנד.
	(ג) מים חיים, בדבר מליחה גן עדן ונהרות היוצאים ממנו,
99	מאת זאב וואלף בהגאון מהר"ז חיות.
	(ד) על דבר פרוש ר' משה קמחי לספר משלי, מאת אברהם
102	ברליגר.
105	יונהי מהגוי הסלע (המשך) מאת יונה באנדי (Bondi).
111	תולדות רב, מאת אברהם לעוויזאכין (Lewysohn) ז"ל.
121	מעשה של ר' שמעון הגדול, עם הערות מאת ש. ז. ח. ח. "ה.
124	שתי תשובות, עם הערות מאת ש. ז. ח. ח. "ה.

- 127 הערה נוספת, מאת ש.ו.ת.ה"ס
- פיוט לנעלה דון משה נתן, נשחק ונבלה מאת גבריאל
- 131 פאלק (G. Pollak)
- 134 קנים והנה וכו', נלקטים מב"י אחד עם הערות מאת המאסף
- 146 לקוטי חבר לקוטי (נוספות למאמר הנ"ל) מאת המאסף
- פערי דו"ט ממוזות ופערי שנועות בחרוז ובמשקל לרעיו הא"י גלזון
- 150 זל"ל, יולאים לאור בפעם ראשונה ע"י ש.ו.ת.ה"ס
- 191 שאלות ותשובות (המשך), עם הערות מאת המאסף
- 199 מחברת יוסף, הודעות מתוך כ"י, מאת המאסף
- הערות והארות על י"ג מדות דר' יעמשהל ועל הפירוש המיוחד
- 201 לרש"י ז"ל, מאת דוד אופנהיים (D. Oppenheim)
- 205 פאורי כתבי קדם (המשך), מאת המאסף
- 208 עין יוסף, שומת עין וזאת הערות למחברות ישרון

אגרת (וכוח) ר' יעקב מוויניציאה.¹

זה הכתב הוא ששלח ר' יעקב מוויניציאה בן רבנא אליהו צ"ל
למשכנוד אחד ששמו שאול אשר הרע לישראל והשם
ברחמיו הרבים השיב גמולו בראשו (מכונת פר פול).

כי לדוגי ידבר נא עבדך, דבר בלוגי לדוגי ואל יחר
אפך בעבדך, והאזינה לאמרי פי למען הסדך, ויהיו לדוגי אמרי
פי לפניך, בעבור אמנא חן בעיניך, שמועט בלס מלח לדוגי
אשר מוס לבנו ורפו ידינו כי קמח עלינו למלחמה בזרוע רמס
וירך רך לקרלח רך ונגיד לקרלח מגיד להגיד כי שלח יד
בתלמוד אשר הוא לזח פסח ועמוד המלח עינינו ונמנעלי דק

¹ האגרת הזאת העתיק הרב החכם הנכבד ר' אי"ב (אברהם ברליוור)
כ"י מן קובץ כ"י אחד אשר בלוגר הספרים של שיר München;
והקובץ הזה הורסס בסיון 210 (עין „החלוף“ ח"צ עמוד 26 הערה
ה') הוא נכתב תחת יד החכם הגדול העלה מלח בחכמה ומלחמה
רשימת ספרים ר' מושי"ש (מושיש שטיינשניידר) כ"י, ושני הסכמים
האלה העניחו ביחד סימנ על מלחמת העתקת המכתב, הגעשה (לפי
עומתם) בעקודה רנה ובעקדוק גדול, הכל כאשר לכל כמו שהוא ככ"י
הכ"י. והנה כתב הוטת הזה נמנא נ"כ בקובץ כ"י אשר לידדי החכם
היקר מו"ה שלמה זלמן חיים האלבערשטאם כ"י והוא רסס לי
השטייט אשר בין כ"י שלו (ואסמס: כ"י ש.ז.ח.א.) ובין כ"י של
שיר München (ואקראס: כ"י M.), והמנן יראה כי הנוסחאות
של כ"י ש.ז.ח.א. רופן ככלן יוסר נמוטת ומחוקקות מן כ"י M.,
ולפעמים הוספתי מוסך משלי להכריע או גם להעיר ולהאיר על דבר
קשה הסנה (ושמתי להעדותי ליון ק.); והיה זה שפני כ"י/סנחתי
בנוף המלחמ המסחא המסנה גדולי ובעצמות נהתי גם המסחא האחרת,
והמסכיל יסין כי כל זאת לסקל על המעיין; ואנח אשר כי תקנתי

יבחנו ויחי לרי ללרותנו⁽²⁾ ומרפא למבאובינו בדרך אלחינו אשר
הקדימו⁽³⁾ רפואה למכתנו כי לולי הוא כמעט אבדנו בגלותנו
ומפני חטאנו אנו מפתחים בין העמים ובחך חומים⁽⁴⁾ ובלשונות

יתרות (אבל לא הסרות) עד אין מספר, ולא העירוחי מאומה, כי
ידוע שהספרים העבריים ההסרים נקודות נלקו ביותר להקל הכנת
הענין. — ועל מחבר הספר הזה כבר דבר בקצרה החכם De Rossi
בספרו Biblioth. נקד ג' סימן 1089 (עין „ההלח“ במקום הנ"ל)
ואמר, שהמחבר ר' יעקב בן אליהו וגם אנכיו זהו כמעט אינם מודעים
בעולם; ודעתו ר' יעקב הוא המעתיק ללשון עבר ספר „פיר“
(המסנה ג"כ „נראה שיערים“ והחכם Wolf בספרו Biblioth.
Hebraea נקד ח' עמוד 969 סימן 1821 ינאור, „נראה דברים“
והח' De Rossi תמה עליו שלא הזכיר גם המעתיק העברי ר' יעקב,
ומנאח העתקה הזאת גם בלחור הספרים אשר בפארו (עין ברשימה
החדשה אשר נדפסה בשנת 1866 למה"ל סימן 1065) וכן נמאח (עין
רשימה הנ"ל סימן 1034) גם מס' מנח הגדול מהמכת החכמה
לאברו במעשר העתקה עברית מנח ר' יעקב בן אליהו; ובני אלה
הספרים המה ג"כ ביד הרב הנ"ל קורביל ג"ל (לפי דבריו להח'
פ.ה.ה.ה.) ואולי השערת De Rossi נכונה. — והנה בכ' פ.ה.ה.ה.
נמאח בראש המכתב (והוא מהסופר): „זה הכתב אשר שלח ר' יעקב
הרופא מנעליה אל האח הדורש והדור' (בודאי ל"ל: „והדורס“, לרמח
על השער כי ה"ר לישראל מחד) הוא פטרי פאולי אשר נקרא שמו
שאלו בעודו יהודי והוא אחיו שני אל נכבר ר' יעקב המכבר. וחוקק
אח"כ נמאח (והוא מנח המהכבר, וחסר בכ' M.) אל קרובנו הנחמק
מחור, בשם הדש הקרנלני, אשר פיו יקבנו, שאלו הדורס, רשות המוד
חורב, ובני עמו מעלו יפו, הלובש לבן ומסוסה שחור ושוסה מה שלבו
יחפז. — וחוקק מתחיל: כי אדוני... — יוסק יצחק קאבאק.
(2) כך תקצירי וכל' לפע"ד, ואולם בכ' M. נחבז: „למסרנו“ ובכ'
פ.ה.ה.ה.: „לדנינו“ ובניסס פ"ס. — ק.
(3) כן הוא בכ' פ.ה.ה.ה. ובכ' M.: „הקדוים“.
(4) מלבן „ובלחיים ויהללו“ (ירמיה ג', לה) לו, מלבן „לחוך נשחיו“
אפונה (העלם פ"ה, ע"י); ועין ס' בראשית י"ד, ה' וס' דברים ב',
א"ח. — ק.

שמות ודתות משהות והתלמוד מזהב כל לבות בני ישראל ביחד
 והיו לשם אחד מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד מנחת⁵⁾
 ומנערה מלפון ומים ומחמת ומשגער ומלחיים ויהי
 תורה אחת וחקה אחת להם ודין אחד ומשפט אחד ישפטו
 בשעריהם⁶⁾ גם בתלמוד גלו חכמינו אשר חתמו וכתמו וביארו
 זה הוא גמול המוכן בגן עדן ללדיקים אשר באלהינו דברים
 ועונם הרשעים בגיהנם לאשר להם השם זעום ה' יפל שם
 ותחיית המתים אשר יעשה גבור מעל גבור ומנשרנו נחום אלוה.
 ובי תאמר בלבבך כי יש בתלמוד הגדות חקוקות אשר מן
 השכל מאד רחוקות גם לבס⁷⁾ הגדות מרובות לאלפים ורבבות
 רחוקות מן השכל האמתי רחוק רב כרחוק מזרח ממערב ואם
 אלו מוקדים⁸⁾ החסידים הקדושים הם מעט מעט ויכתבם
 נער אך קדושים כאשר מחנכים ספר רבו מאלהה ואין להם
 מספר ומכל אחד ואחד חזרו ספר מחיו ומחכונתו ומולאו
 וסיו ופלאותיו ונבית תפלותיהם לכל הפחות ערוכים שבעה
 מחצות על שמות האנשים אשר אחס מוקדישים ושם חרותים
 אותות ומופתים אשר רוצ הסגנון בהם מאלומים חדשים גם
 ישנים⁹⁾ ויעשו מדונג תבנית אלים תחת אלים כוס תחת כוס עגל
 תחת עגל יד תחת יד רגל תחת רגל זה מודע כי הדת נחנה
 ללדיקים ולרשעים לחכמים ולפחלים ובעדה הלדיק יוסף לרקתו
 והרשע ישוב מרשעתו והפתי מפחיתו ולא והחכם יוסף חכמותו

⁵⁾ כ"כ בב" ש.מ.ח.ה. ובג"ל, ובג"ל M. מסף עוד, ומדרוש, והוא ט"ס
 (כי המחבר השם לפון הכתוב), ומדרוש, הוא בלתי אל, ומים. — ק.
⁶⁾ בג"ל וכן הוא בב" ש.מ.ח.ה., ובג"ל M.: „בשעריהם“, ואינו נכון. — ק.
⁷⁾ קד הקנתי, ובבני כ"י ה"ל: „להם“ וגם זה ט"ס. — ק.
⁸⁾ בג"ל לפע"ד, ובג"ל M.: „מוקדים חסידים“, ובג"ל ש.מ.ח.ה. כתוב:
 „בני בריהם“ במקום „החסידים“. — ק.
⁹⁾ קן הוא לנכון בב" ש.מ.ח.ה., ובג"ל M. בטעות: „גם חדשים
 ישנים“. — ק.

ובל הכמות ⁽¹⁰⁾ האנשים אינם שוות רק רחוקות אשה מאת רעותה ואין חובות אשה אל אחותה זאת השיג מעלה רמה וזאת תמות ולא בחכמה הלדיקים עובדים את ה' מאהבה ויודעים כי השם מולך הסד לחובביו וכרשע ישוב מרשעתו מיראה על שידע כי השם משלם גמול לאויביו וכל אלה הדברים מפי הנביאים חמורים אך יד רוב האנשים קלרה מוכיזין דבריהם כי לא נפקחו עיניהם גם ארבעה המצברים בזמנע דברים כללו הדת החדשה אשר לבני אדם למורשה ורוב ההמון לא יכול לבותם לבין דבריהם ועומק הדויתם ⁽¹¹⁾ לכן ה' אלהינו העיר רוח חכמים ושם כלב נבוינו להדש מנהגים ותקנות וחקים ומשפטים לדיקים וקיינו החורה וכחנו על ספר חמורי ספר וכוידיו גמול הירא את דבר ה' ועוש אשר לא שת לבו לשוכן מעונה וכחנו הגדוה על אדני פו מיוסדות ובנויות ⁽¹²⁾ על מגדל גבוה בניי לחלפיות וכוידיו את אשר הטע לחסידים צהסידותם ואת כל המולאות אותם כאשר קיינו החורה ואחין כל ⁽¹³⁾ בדק ושפטו את השם משפט נדק להיות מלומדים בניסים ויעשו ⁽¹⁴⁾ אחות ומופתים וגם הלדיקים אשר מעשיהם ומוחצותיהם צה' אלהיהם להיות על ונוער על פי דבריהם פעמים רבות עשו זה קדושינו החכמים כי אין צהכלי הגוים ⁽¹⁵⁾ מגשימים לכן כל מחזיק דת אשר צעדה יבקש חשועת עולמים ישמע לדברי החכמים ⁽¹⁶⁾ ויש אגדות אחרות אשר יש בהם מאמרים חתומים והגדות נעלמים וסם מפי חכמים מחוכמים ההמון מאלמיים הדברים

⁽¹⁰⁾ קן הוא צב"י ש.ה.ת.ה"ה, ובצ"י M. :,,הצמות".

⁽¹¹⁾ כנ"ל כמו שהוא צב"י ש.ה.ת.ה"ה, ובצ"י M. :,,מחזותיהם". — ק.

⁽¹²⁾ קן הוא לנכון צב"י ש.ה.ת.ה"ה, ובצ"י M. בצעות :,,הצמות". — ק.

⁽¹³⁾ קן הוא צב"י ש.ה.ת.ה"ה, ובצ"י M. :,,צה". —

⁽¹⁴⁾ קן הוא לנכון צב"י ש.ה.ת.ה"ה, ובצ"י M. :,,ויעש". — ק.

⁽¹⁵⁾ כנ"ל וכן הוא צב"י ש.ה.ת.ה"ה, ובצ"י M. :,,הגוים". — ק.

⁽¹⁶⁾ קן הוא צב"י M. , ובצ"י ש.ה.ת.ה"ה. מוסף :,,כי אין צהכלי הגוים

מגשימים". —

ההם כשפטם כי קן משפטם והכס לב יצין כפי שגלו ככרעת ה' אלבינו אשר נתן לו ובמסלה הזאת עלו הכמיסם ובדרך הזה דרכו ונבויסם כי לאשר עקלקלותם ממיס עשו משפטים וחקים⁽¹⁷⁾ גם כתבו הגדות מן השכל רחוקות ומני ים עמוקות וכוילאו שם בגוים וכוידעו שם בחיים איך קדושיסם מרפאים החולים והפסחים מדלגים בחולים ובתפלתם עיני עורים תפקחנה ואזני חרשים תפתחנה והחלשים כנשרים יעלו חזר וכגמל יפריחו בחור ואשר כגרגירי חרדל ימים לבו כחורתו ודבק בלמונתו ולדקה כמטיל עטה מטייל פילח בקופח דמחטא ויעתיק לור ממוקומו לפני בני עמו. ועתה לאכיר כעפה מן הים מהגדוהך ואל ירע בעיניך. כתוב בספרך כי אחד מקדושיך יום אחד יסן על לוח א'⁽¹⁸⁾ בשפת ים יפו ולא עמד כי הרוח הדפו וכלך ביושר כאשר ידאה הנשר ועצר במוחות כאשר יפרש השוחה לשחות וכעצרו המים עף עם הלוח כנפוד כנף אשר ישוף בשמים וכלך עד קאה ספרד וייקן מושגו ושם ירד.

כתוב בספר היסורים⁽¹⁹⁾ כי יישי קיסר היה מוצח ומקטיר לחלבים אחרים ומרע מרעים וכל משרתיו רשעים ויבולו שבעה אנשים חלוי להשיבו ממועליו⁽²⁰⁾ וכמוי כבעל היו עומדים בלדו ויחמורו לו זבח לחלבים יחרם בלחי לחלוקיו לבדו לא תכרעו לפסילים

⁽¹⁷⁾ קן הוא ב" M., ובכ" ש.ז.ח.ה. כתוב: „חקים ומשפטים“.

⁽¹⁸⁾ קן הוא ב" M., ובכ" ש.ז.ח.ה. כתוב: „לוח אבן“ במקום „לוח א“.

⁽¹⁹⁾ קן הוא לנטון ב" ש.ז.ח.ה., ועיין במ"ע לה' אג"ג (Geiger) מהדורה הניח כרך ה' עמוד 40, ושם מוצא המעשה הזה בשם Gibbon בשני קהות; ומשם ג"כ ראה שטענה נפל ב" M. שכתב „היסודים“, כי המחבר מספר מהלכות ומיסורין אשר בלו אל העזרים עד כמה מלוח שנים אחר מוח משיח, ומכאן אשר נעשה לשבעה העזרים שימי הקיסר Decius (באגרת שלפנינו: יישי) אשר ימו כמערס שנים רבות. — ק.

⁽²⁰⁾ קן הוא לנטון ב" ש.ז.ח.ה., ובכ" M.: „מועלה“ — ק.

לא תשתחוו לאילנים ולאנוה להם נני אלהיכם אשר השמע בקולו
 ואשתחוו לו זה לא ⁽²¹⁾ הים ולא ימים ועם ⁽²²⁾ אשר תנואל את
 אלהיך לא יהיה ויחר אפו ולא עמוד נמספו והאנשים ראו פני קיסר
 זעפים הלכו מצובלים ודחופים ולזה הקיסר לשם אותם במאסר
 ויברחו מפניו כי יראו מנשת אליו ויתחבאו במערב אחת קטנה וישנו
 שם שבע מנחות שנה ובמלאת השנים האלה החשורו משנתם
 והקיפו מתנומתם ויאמרו איש אל רעבו הקיסר הצבילנו ואם
 יסבנו פה ונחגו המן הסלע הזה נוילא מאכלנו ונחמר נסיר
 רעבוננו וילך אחד מנמנו וישים נפשו בכפו וישמר מן הקיסר וימחרון
 אפו ויקח מן הכסף וילך לאט בתנומות ונחיה ולא נמות ויתגדב
 אחד מהם ללכת ויקח כל הכסף הנמלא עומם ויקי נספר
 הכסף חומש דיער ⁽²³⁾ והמחצר אלו הדברים דבר בחכמה ודעתה כי
 לא היה אליו מודעת על נכון אם היו ד' או חמשה דיער ⁽²⁴⁾
 ורחק עלמו מודבר שקר במושרים ויהי מה נשוב לדברינו ונפלים
 מאמרנו לקח הכסף ורוחו העיר ללכת בעיר וינמלא תבנית אלהיו ⁽²⁵⁾
 הקוק על דלתותיהם ועל קרנות מנחותיהם וכל העם נשתחווים
 אליו וכורשים לפני רגליו ונפלים על פניהם ונחיים אליו כאשר
 נר להם ויחדד האיש מחד ויאמר התמול כל המוכיר שם אלהי
 היה נרדף ונרדף כל ⁽²⁶⁾ עלה נדף ועתה כל העם שנועשים למאמרו
 וחדדים אל דברו וילך לשוק וינמלא לחם ביד אשר אחת ויקנהו

⁽²¹⁾ כן הוא לנכון בכ"י ש.מ.ח.ה., ובכ"י M. "ע"ם", ו"הלא" במקום
 "זה לא". — ק.

⁽²²⁾ כנ"ל (עין ס' בראשית ל"א, ל"ב) וכן הוא בכ"י ש.מ.ח.ה., ובכ"י M.
 "אה". — ק.

⁽²³⁾ כן הוא בכ"י M. וכן מרגלא בדר"ל, ובכ"י ש.מ.ח.ה. בחוב: "דערים"
⁽²⁴⁾ בכ"י ש.מ.ח.ה. ג"כ: "דערים". — ק.

⁽²⁵⁾ כן הוא לנכון בכ"י ש.מ.ח.ה., ובכ"י M. "אלהים". — ק.

⁽²⁶⁾ כן הוא בכ"י M., ובכ"י ש.מ.ח.ה. בחוב: "היה נרדף ונרדף חותם"
 קול (וכן הוא לשון המקרא — ויקרא כ"ו, ל"ז) — עלה". — ק.

ויוֹלֵא הַכֶּסֶף מִכִּסְרוֹ ויִתֵּן אוֹתוֹ בְּיַד הָאִשָּׁה וְתִשְׁמָע קוֹלָהּ כְּחֹלָה
 לִרְגֵל כְּמַבְכִּירָה קוֹלָהּ כִּנְחָם יֶלֶךְ לְאִמֶּר רָאוּ זֶה הַחֵלֶךְ ⁽²⁷⁾ הַפּוֹרֵן
 פֶּרֶךְ לְהוֹלֵא מִטַּעַם אֲשֶׁר אִינֶנּוּ מֵאֲדָנִי הָאֶרֶץ וְעַבְדֵי הַהִגְמוֹן
 לִקְחוּכֹו וּלְפָנָיו הִבִּיאֻכֹו ⁽²⁸⁾ וַיֹּאמֶר לוֹ מֶה הַמַּחֲשָׁבָה אֲשֶׁר חָשַׁבְתָּ
 וְזֶה הַבְּעָחוּן אֲשֶׁר בָּעַחְתָּ לְהוֹלֵא מִטַּעַם בְּמִקּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר אָחָה
 בִּי אִם שְׁמִי אִינִי בִקְרָבוֹ וַיֵּטֶן הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָח הוֹלֵאתִי
 לְדַבֵּר חָ"א וְאִנִּי עוֹ"א וְאָחָה הַיּוֹעֵץ וְאִי יִפְרֵ שִׁים לְבָךְ לְדַבְרִי
 וְכֵעַז אֲזַק לְמֵאֲמָרֵי אִם יֵשׁ בִּי עֵינַן הַמֵּיחֵמִי וְאִם אֵין נִקְיִי אִנִּי
 לֹא עֵיחִי וְהַמִּטַּעַם הַזֶּה לֹא עֵשִׂיתִי אֶלְךָ דִּישׁ עֲשֹׂאֹ וְנִשְׁמָע קִרְאוֹ
 וְהַתְּמוּל הַיִּיחִי קוֹמֵה מִמֶּנּוּ לֹחֵם לֹאֲכֹל וְנִגַּד לְלַבֵּת עִם שֶׁמֶה
 הַחֲבָרִים אֲשֶׁר בְּמַעֲרָה נִתְּרִים ⁽²⁹⁾ אֲשֶׁר בְּרַחֲנוּ מִחֶרֶץ אֶף הַקִּיסָר
 וְהַמַּעֲבָדָתוֹ וְהַסְתָּרָתוֹ מִחֲמֹתוֹ וְהַנִּיטָמוֹ עַד עַפְרָה בִּי דַבֵּר אֱלֹהִים בִּזֵּה
 וּמִלֹּתוֹ הַסֵּד וְאִנִּי הוֹכְחֻכֹו לֹא יוֹם אֶחָד וְלֹא יוֹמִים לֹא פִעֵם
 אֶחָת וְלֹא פְעֻמִּים וְאִמֶּר לְשִׁים אִינֶנּוּ בְּמַשְׁמֹר וּבְנִשְׁפֵּי מֶרֶק בְּרַחֲנוּ
 אֶל הַמַּעֲרָה וְכָל הַלֵּילָה יִשְׁמָעוּ וְהַסְכְּמוֹ בְּבֶקֶר וְאוֹר לֵנוּ וַיִּקַּח
 הַהִגְמוֹן מִמִּטַּעַם וְהַחֲוִיתִי קִרְאָ וַיֹּאמֶר הַשֶּׁקֶט וְהַסְמֹר אֶל תִּירָא
 קוֹם הוֹלִיכֵנוּ אֶל הַמַּעֲרָה וַיֵּלֶךְ הַהִגְמוֹן עִם כָּל הַהִגְמוֹן וַיִּקְרָא
 הַהִגְמוֹן לְאֲשִׁים אֲשֶׁר בְּחוּף הַמַּעֲרָה אֲחִי מִן הַמִּקּוֹם הַזֶּה קוֹמֵנוּ
 לָאוּ שְׁלוֹם לְכֵם אֶל תִּירָאוּ וַיֵּלְכוּ עִם הַהִגְמוֹן מִסְפָּדִים קוֹרוֹתֵם
 וְאֵת כָּל הַמוֹלֹת אוֹתָם וְכֹאֲשֶׁר עָלוּ עַל הַבְּמוֹת נִעְשׂוּ גֵל שֶׁל
 עֲלָמוֹת.

כְּחֹב בְּאוֹתוֹ הַסֵּפֶד הַמִּקְרָא אֲשֶׁר קָרָה לְגִירוֹמֵינוּ אֲשֶׁר
 יָדַע לְשׁוֹנוֹ וְהַמִּיר מֵאֲמָרֵי נְבִיאֵינוּ מִלֶּשֶׁן הַכֹּהֵן וְהַאֲדָרָת בְּלִעְנֵי
 שֶׁפֶס וְלֶשֶׁן אֲחֵרָה כְּאֶשֶׁר עֲזָב אֶת בֵּיתוֹ וְנִשְׁפֵּי אֶת חֲלָתוֹ שֶׁב
 מִחַעֲשָׁתוֹ וּמַעֲשֵׂיוֹתָיו וְשֵׁם אֶל הַמַּדְבֵּר פָּנָיו וַיֵּלְכוּ אֲחֵיו עִמּוֹ וְהוּא
 הֵלֵךְ בְּרֹאשׁם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא יִשָּׁב אָדָם שָׁם

⁽²⁷⁾ עֵינֵי ס' הַנִּיטָה קֹאֵף. י' פִּסּוֹק ח', י', י"ה. — ק.

⁽²⁸⁾ כֵּן הוּא לִבְנֵי בִב"י ש.ז.ח.ה., וּבִב"י. M.: „הוֹלִיכֹו“.

⁽²⁹⁾ כֵּמוֹ שֶׁהוּא לִבְנֵי בִב"י ש.ז.ח.ה., וּבִב"י. M.: „מִקְרָס“.

ושבע מדורים ושכן חדרים ובה במעטות אריות ובהררי נמרים
 ויסי היום בעמודו במלגו ויאלא ארי ממועו ופרשו מבקש
 וימלא קץ ויסי לו למוקש ונתקע הקץ צרגלו ויסי לו לער⁽³⁰⁾
 גדול בשלו⁽³¹⁾ ויבא הארי לרומי זעף ומר נפש כי לא
 מלא נפש ועמד לפניו ברוח נכאה ופשע רגלו וסקק דאב⁽³²⁾
 ויויא ירומינו סקק מרגלו ושב ורפא לו וישנח הארי וייעב לבו
 וחשב בקרבו לעמוד הכה ואשריכו גם כך אברכו ויעמוד שם
 על מלפס ירומינו נקן שבתו ורפא ירפא ויהי לרומינו חמור
 אחד רועה צהרים והארי עומד במוסתרים הולך לרגלו לידע מה
 יעשה לו יולא במעללו עד ישוב החמור לאבוס צעליו וארוחתו
 ארוחת תמיד נתנה לו מלאת ירומינו דבר יום ביומו ויהי היום
 וכה אורחת⁽³³⁾ סוחרים יורדת מן הסרים וחמוריהם נושאים
 בגדים ומיני מגדים וחמור אחד רובץ תחת משאו ולא קם ולא
 זע ממוקומו והסוחרים הקיפוהו ומן הארץ רימוהו וסחמור הולך
 בה ובה ורוא צולע על ירכו הסוחר נשא עינו וראה חמור
 ירומינו לפניו עומד על כר נרחב ובעשב יענון ויהי דשן ושמן
 ויקח הסוחר את החמור ויתן אותו לגערו לשמור ויעמוד אותו
 וילך אחריה ורוא לקראתו והארי לא שמוע קול אדם וישב ויחדס
 וילך נער ירומינו לבקש החמור ולא מלאהו ויקראהו ולא ענהו
 וילך אל הארי וימלאהו יסן עין תחת עין שן תחת שן וילעק
 לארי ויאמר לו עורה מה לך נרדס קום קרא חצריך הזה
 חסדך את רשיך ויקן הארי משנתו וימנהר לבקש אותו ולא מלא
 וישב אל ביתו ולא נראה ויאמר לו ירומינו שמוע נא לב האבן
 בצקר תאכל תבן התבן והמספוא אתן לפניך ותכלת כטוב בעיניך

⁽³⁰⁾ כן הניח לנכון ר' א"ב ה"ל ובשני כ"י בעמחה: „סער“.

⁽³¹⁾ מלשון „על דשיל“ (משאל ב', ו' ז'). — ק.

⁽³²⁾ כן הוא בכ"י M., ובכ"י ש.ח.ת. ס': „ראה“.

⁽³³⁾ כן הוא בכ"י M., ובכ"י ש.ח.ת. ס' מוסף סה: „ישמעאלים“.

רשעה הרבה והיית סכל וחלק חצרך תאכל ויבוס הארי ויכלם
ולא שאג ויאלס וירא הארי ממוטותיו ולא שב אל ביתו ויבקש
החמור בברים ויחפש ביערים דואג בימים ובלילות מבוטט
במסלות עיף ויגע להיות בסוחרים פוגע וישא עיניו וירא את
הסוחרים באים מארץ מרחק וילעג עליהם וישחק וישלח בהם
הרון אפו כאשר יתגב הארי על ערפו ויצרחו הסוחרים ויעזבו
בהמותם ורכושם וימלטו את⁽³⁴⁾ נפשם והארי נכל בהמות אל
מלונו וישב אל כנו ויאסוף ידועיו הכל לביתו והסוחרים באו
לקראתו ויאמרו: אכל אשמים אהנו על חמורך אשר הולכנו
אותו בלא דברך בהמותנו ורכושנו לפניך עשה כטוב בעיניך
גם הכל יקח אהנו אין לנו פה להשיב ולא מלה להרים ראשו
ויהמר ידועינו עם סורר ומורה את האלהים אני ירא מפני
אלהי לא ירחם ומה המעשה הזה אשר עשיתם החלי אשיב
לכם ושבו אל ארצכם והחלי אהך חלף עבודתכם.

כתוב בספריכם כי פניניפאר⁽³⁵⁾ טוב אחות ואחים וישב
במדבר מולן אורחים בארץ בוקה ומבולקה ויעש עם סבה ארץ
אשר אין עם שור או כשב ולא יעלה בה כל טעב ובכל יום
ויום היתה מופלת מן השמים עגה כקף איש קטנה לפניניפאר
למנה וביום מותו נפלו לו שנים מנה אחת אפים ויונס לבבו
ויחי לגוים ויעמוד דואג ומשמים ויאמר מנה היום מיומים וישא
עיניו וירא והנה חברו בא לרגלו כורע ומשתחוה לו ורחבו ושמה
בלבו וכה אמר לו מי הביאך הלום ויקראו איש להטבו לשלום
וכל אחד לחברו נמנם וישבו לאכל לחם וכאשר אכל הוא וחברו
נפש פניניפאר ילאה בדברו ולחברו היה שברון מתים ורפיון
ידים על כן זה הנבדל לא היה יכול לחזוב קבר ויבוא ארי אשר
בסבכי יער נחבא והקצר חפר ויקח את פניניפאר ויכסהו בטפר.

⁽³⁴⁾ כ"כ כנ"י M, ובכ"י ש.מ.ח.ה"ה כתוב: „על“.

⁽³⁵⁾ כן הוא בכ"י M, ובכ"י ש.מ.ח.ה"ה. כתוב בכל הספיר: פניניפאר.

על מה אהנו מחשים נדבר מרוב הדורשים כאשר רדק⁽³⁶⁾
המנינים הסכלים הכופרים והאומללים יש מהם מאמינים שתי
רשויות האחד מושל בעליות והאחד בתחתיות הממשלה העליונה
יושבת במלכות ראשונה והממשלה השפלה נאפופים בין שדיו
ונוחבלת את מעשי ידיו ויש מהם מאמינים בזוג אחד אשר לא
ישא פנים ולא ירח שוחד אך⁽³⁷⁾ פורטים פרץ באונס עזב אלהים
אח הארץ והעולם השפל מתנהג במקרים ובמאורעות ומפי עליון
לא תלא ברעות ורב הדורשים עומדים רב ופגיו הולכים בקרב
לחסידי מרדע מעלליהם ומעומתהם גלולים ובמאמרות נכוחות
ובדברי תוכחות והם לא הקשיבו לדבריו ולא העזו חזן למאמריו
ויאמר להם בלב יחדיו תהיו נועלים הנה האש והעלים קחו ספר
אמונתכם בשם אלהים ולאו עדת הדורשים נקה ספריו בשם
אלהינו ונשליכם באש וגדאח חי זה יבשר הזה לו זה והאלהים
אשר יענה באש הוא תהלתו והוא אלהינו ויענו המנינים ויאמרו
כן לו יחי כדברך עשה כעוב בעיניך ויקחו את שני ספריהם⁽³⁸⁾
וישליכום באש ובספר הדורשים באש לא ינוח וידא על כנפי רוח
ויחי אך ילא ילא ויפול הספר מלא קומתו ארלה ובספר המנינים
כשרף ערוף טורף.

כתוב בספריכם כי רב העוירים יום אחד ראה עופות
נעושים על פני המוסלה וכנפיהם פרודות מלמעלה ויהי ביניהם
עוף אחד גדול קומה וגאה וגחמד. למדאח ויקרא⁽³⁹⁾ אלהים
ויאמר להם שמעו⁽⁴⁰⁾ אתה ואחריך העומדים לפניך שאלו מרדס

(36) ובכ" ש.ז.ח.ה"ה. חסר מלה, "רדק".

(37) בכ" ש.ז.ח.ה"ה. לנטן ובכ" M. כתוב, "אשר" במקום, "אך". — ק.

(38) בכ" ש.ז.ח.ה"ה. טקף: ,והא האה מפערת לפניהם".

(39) ובכ" ש.ז.ח.ה"ה. כתוב: ,ויקרב".

(40) בכ" M. נוסף פה מלה, "אחר", ולא ידעתי לפרש על כן, ואולי נ"ל

"אחי". — ק.

עניינם ותמו תודה לאלהיכם הלא אב לבנו הלא אל אחד
בראנו ויתן לכם חלק טוב והיתה נפשכם כגן רעוב ראה תראו
איך על כנפי רוח תדארו תשוטטו בכל הארצות ותלכו על פני
חוות והלבש אתכם מחלואות לכן הללוכו רוממוכו וגדלו שמו כי
הוא יחיד בעולמו וכאשר שמעו מליו לא רגזו וחלו מפניו ויורידו
לחקך ראשיכם ותרפיהם כנפיהם ויאמר לגדליכם עשה אתם⁽⁴¹⁾
ככה ככל אשר לויתי אותכם ויאפסו כולם ויאמרו קה קה ואם
הייתי רואה לכתוב על ספר כל ההגדות אשר ידעתי מספריך
ואשר שמועתי מפי חכמיך הייתי מכלה ימי בתיאור ושמותי בצבו
ואין מספר לגדודיך כי רב מאד מחייתך ודי לנו באלו הדברים
ועצור⁽⁴²⁾ בעניינם אחרים וכל אלו הדברים אשר כתבו חכמיכם
עשו לחזק חנוניהם לשריכם ולשופטיכם לכהנים ולהמוניהם
לעפכם ולמשיכם לחוטבי עצים ולשואבי מים כי ההגדות
האלה הם ממוסדים וינם מדושתם וכן גרסם וכל אותם העניינים
אשר מן השכל רחוקים ודברים רקים הם כמוכים לרעיוניהם
וקרובים בסיים ודברים בכליותיהם גם לנו יש המונים המונים
אשר מוחם מלא מעלעות ועגמים והפתיות עליהם גבר ומאמנים
לכל דבר ובכל יום ויום באלו העניינים ידרושון ויני יתן החרש
יחרישון ובכל התורות ובכל האמונות רבו אלו מלמדות ולא ישמעו
לבעלי הדתות עד אשר לא שמעו הדתות⁽⁴³⁾.

לכן המרחם הרחמן האל הנאמן נתן חורטו הקדושם
במסות הגדולות אשר ראו אבותינו ובחיותם ובמופתים אשר
שמונו אמינו ע"י משה נביאנו והראו את כבודו ואת גדלו בסיני
וראה כל העם את מעשה ה' וכל התורות על אופן האותות

⁽⁴¹⁾ כ"ב ש.מ.ח.ה. מסך פה: „ואחרי“.

⁽⁴²⁾ כ"ב ש.מ.ח.ה. כחוב: „ונדבר מעניינים“.

⁽⁴³⁾ כ"ב ש.מ.ח.ה. (ואולי נ"ל: „שמועו הדרשות“), ובכ" M.: „עד

אשר לא ואמינו“ ותו לא. — ק.

הסביבה ושם תשאירה ואם כל עם ה' היו נביאים מה להם לבקש מעשים נוראים ומכות גדולות ומופתים ונפלאים לכן ישתנה שם אלהינו כדי גדולתו כי אין חקר לתבואתו.

הגד הוגד לנו כי על רבותיו חמם לעקת מה לך כי מעקת דברים⁴⁴) על עוג מלך הבשן כאשר הגזירו קומתו והאריכו מותו ומדדו את תבניתו אמור נא מה חיבוד דתי יש בזה אם האמין שהיה שמון ויהיה חזק לו האמין אשר רגליו במעמקי יומם⁴⁵) וראשו מגיע השמימה אך⁴⁶) אם האמין שהיה הפכו שאין לו כי אם חמה ארבו בזה יש חיבוד דתו ומסרון — אנומנתו כי התורה העידה⁴⁷) וגודע בהמון כי ערשו ערש ברזל הלא היא ברבתי בני עמון ומגובה קומתו וכברותו מברזל עשה מותו ואם היה מן הרמזים כמשפט האמנים גדול ממותו עשר פעמים די לו⁴⁸) לעשות מותו מעלי שקמים וזה לא פרטו פרץ התרים את הארץ באמנם ובהי בעיניו כחגבים וכן היינו בעיניהם ועל זה יחושע וכלל לא קדשו בגדיהם.

עוד דברת על רבה דר בר חנה בעל חכמה ובינה אז לתורה ועמוד ופנה חזק בחזיון ויודע דעת עליון רוח ה' נחם עליו ואת אשר האלהים עשה הגיד אליו וסודיע העתידות לידיו כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו לעבדיו וברואה אשר בעין השכל יראה ישבע שובע שמוחת ויחזה נכוחות.

כתב כי ראה⁴⁹) ראה בן יומנו זכו עם הערב אשר ביום

⁴⁴) כ"כ בב"י ש.מ.ח.ל"ה, ובכ"י M.: „דבר“.

⁴⁵) כ"כ בב"י ש.מ.ח.ל"ה, ובכ"י M.: „במעמקי מותו“.

⁴⁶) כן הוא לנכון בב"י ש.מ.ח.ל"ה, ובכ"י M.: „אין“ — ק.

⁴⁷) ובכ"י M. בעשות: „העיד“ — ק.

⁴⁸) כ"כ בב"י ש.מ.ח.ל"ה, ובכ"י M.: „לנו“.

⁴⁹) כ"כ בב"י ש.מ.ח.ל"ה, ובכ"י M. חסר מלת „ראה“.

שולד מזהימם המשובע עמד בו רוחו וטעמו וכבר תבאר הים
שכוא עם רב אשר כמוהו לא נסיהו וסעיל גלל זה מזהימם
המבד אשר⁵⁰ שפתו גלל אותו הרק לא ידע ספר ו' יען ומי
יפר מוחיק בלתי כלב⁵¹ נואף אשר חסד לב וסאותות והמופתים
אשר עשכ היה מלאכה ידים ולחחת עינים והגפלות הגדולות
היה עושב במרמס ובתחבולות ואותו הגלל כתם את הירדן כי
נתפשטת חמונתו בכל מלכות ושמעאל עד הירדן שכוא בלתי
והמשובע הכוא להיות לגביא העיר רוחו ו' לא שלחו.

כתוב בספר הימים למזהימם הרמאי שותפו של אשמודאי
כאשר אבו בכר הכס הייא הטורי מכת אחיו מזהימם לארץ
פרס שלחו ולא עמד כי השטן הדפו כי זה הייא היה יען
למזהימם ואחזבו כלבבו ויבא בחדרי מעתו ועל מושכבו וחבדו
מזהימם נתקאלו בו ואזו בכר אשר היה אחד מהם שם חרבו
בקרבם להאבדו ולהכריתו ויהנכל אליו להמיתו והייא קרא
מזהימם עם חבדיו לאכול בלחמו ויבא יין וישתו וישכרו עמו
זולתי אבו בכר אשר למערה הקימו ובאשר עלה על ראשיהם עשן
היין⁵² החזק והעינים רטוא וסוב כמראה הצוק שכבו בצפת
ובלימה ותפול עליהם תרדמה. ויקם אבו בכר ויקח חרב
מזהימם ויך את הייא ויהרגו ולא נודע מי הכבו וישב הכרב
אל דגס להייא למקנה ואבו בכר אשר שפך דם האדם הלך אל
ירכתי הבית וישכב וירדס ויקן מזהימם מיינו ויחדד מרעיונו ויקם
בצהלם נשנתו וירא את הייא נופל מת הסכה ברכתו פחד
קראתו ורעדו אחזבו ויחדד חרדס גדולס ויקרא לכל אחיו ויאמר

⁵⁰ וכן"י ש.ג.ת.ה"ה טספ פה מלת "הכס".

⁵¹ כלב"י ש.ג.ת.ה"ה וכן"י M. הסר מלת "כלב". — ולא אחדל להעיר

כי כלב"י ש.ג.ת.ה"ה כתוב בכל הספור: "מחמוד" וכן"י M.: "מחומט"

(ונס זה לא נדקדק, רק פעם "מחומט" ופעם "מחומט"). — ק.

⁵² כלב"י ש.ג.ת.ה"ה וכן"י M.: "ראשיהם בויין" ואינו נכון. — ק.

להם שמעו נא דברי וסגורו אזניהם למאמרי ראו הייא חזרתו
 אחינו בשרנו מלא היה דעת וחכמה וסומת על לא חום עשה ולא
 נדמם לא ידעתי על מה ועל מה וגם פה לא עשה⁵³ מלאומה
 צביתו הביאנו והאבילנו והסקנו⁵⁴ וזה הנמול אשר אליו גמלו
 הים עון כזם וחוצה לשלם רעה תחת טובה לר לי מאדד ומוס לבי לא
 יספך כי שופך דם האדם צאדם דמו יספך. ויטן אבר בכר ויחמר
 בי אדני שמועני ואחרי⁵⁵ דברי תעמי לי אני עבדך לר⁵⁶. על
 הייא חזרתו כי היה הים סודו והחנן אהבתו ואם לא מל
 בשר ערלתו אחר חלון משוגתו אך עבדו ושמרנו ולילה גם יונם
 חומה היה לנו ועתה בא יומי ידינו לא שפכו את דמו חמם
 אני ירא מפני חמת הנתיק באשר כונן להשחית חבר הוא לאיש
 משחית המעור שני חכמים ומפר מחשבות ערומים הוא היין
 השופך דם נפשות אביונים נקיים לא במחשבת נמלאו ועיני הרולחים
 לא ראו כי כאשר עלה קיעור היין והעשן כעשן הכבשן אולי לא
 הסה הייא אשר נפשו לא היה כי כאשר היין נושא אין משפט
 מות לרועה עתה נראה חרבותיו והחרב אשר בה גחלי רחמים
 ומגוללה בדמים יסלם השם לבעל החרב כנועשבו דם יחשג
 לאיש הכוא ויוליא כל אחד ואחד חרבו וחרב מיהיטם היתה צדס
 הדומה ויתעלב אל לבו ויזו המושגע לשם לגרמם כדמו ויקלל
 את יומי וישפוך כל היין הנשאר לפניהם ויאשר אותו לעיניהם
 חם אבר בכר היה כמו של ראש הנולה וכאשר ראש מיהיטם
 ומעלתו אשר עלה פחד פן ישפילו ממועלתו ויורידו מגדולתו

⁵³ כ"כ בכ"י ש.ז.ח.ה"ה, ובכ"י M.: „עשיתי“ וזה ש"ס. — ק.
⁵⁴ כן הוא בכ"י ש.ז.ח.ה"ה, ובכ"י M. כתוב: „הביאו והחביאנו“, והא"כ
 הסכים לזה מלת מחמת שחזק חלק הגליון מלמעלה; כך כתב לי
 ה"ה ר' א"ב הנ"ל. — ק.
⁵⁵ ובכ"י M.: „והחלני“.
⁵⁶ ובכ"י M. בעשית: „לד“.

ופסע בגדיו הנקיים ולבש בגדים לואים ולקח תרבות אנשים
חטאים ויהי אחד מחבריו וישמע למאמריו. ואחרי הדברים
האלה ידע מהיטב תחבולות אביו בבר ומועסכו ואמר לכל
סכל (57) הוא וישלחכו אל תרן פרס ושם פנות תורתו הרס
ולנאול חן בעיני מוחיט השוב ששים ערים לתורתו וסמרו את
מלותיו ועתה ראה גם ראה ותחריט ותשתתף עמך חכמת רבה
בר בר חנה ואך רוח ה' עליו חנה וידע עלות מרחוק חנונה
חמן הקדוש המברך חלבי חמן בחמרו כי ראה בחיור עוף
פורה הוא ראש (58) מבבל אשר בזרעו יסיה שלום עד בלי ירח
וכייל בילת אחת ועצמם כרכים ששים (59) וכו אביו בבר שמו
ימח אשר השקיט ששים ערים בחרן פרס ואליו (60) דורשים לתת
להם חמונה בזויה וגרועה וסוליאם מרעה אל רעה ומאס את
ברית חלכיו ואת חקיו ושם רשעים ורקב כי עזב תורת חלכיו
ואת חקיו (61) באר מים חיים הוא חלבי השמים וחלז בזרות (62)
נשברים אשר לא יכילו המים.

עוד הבחשת את ריחתי בעיני הסמון ושלחת יד בממון
וידעת עם אדום מימים קדמונים חיהבים האדום האדום חוכבי
כסף חומתי וזה ומרגל צפומסן הב הב במה יסכרו פיות
הדובים והאריות כי הם בשמי המאורות (63) אשר הם עזרה בלרות
הם הם המאורות הגדולים ביום ובלילה מושלים יפרו העלות
הרעות וגליתן ופרה ודוב תרשימם יחדיו ירצו ילדיהן.

(57) כ"ב בב"י ש.מ.ח.ה"ה. ובכ"י M. : "הב"י.

(58) ובכ"י ש.מ.ח.ה"ה. טספ פה מלה, "גלה".

(59) בן קוא לבין בב"י ש.מ.ח.ה"ה. ובכ"י M. : "ששים כרכים", וחסר ח"כ
החרוז אל "דורשים". — ק.

(60) כ"ב בב"י ש.מ.ח.ה"ה. ובכ"י M. בטעות: "ואליו". — ק.

(61) ובכ"י ש.מ.ח.ה"ה. חויב: "תורות חלכיו באר".

(62) ובכ"י M. : "בזרות בזרות".

(63) ובכ"י ש.מ.ח.ה"ה הסרות הרע המלה, "כי-אם בשמי המאורות".

ואמר החכם מדרדע⁶⁴) וכלכל הכסף יענה את הכל ובמה
 יאסף אוסף זהב וכסף כי אם ברבית ובנשך ובתרבית אמנם בני
 מנחה מתפרנסים איש איש ממולאכתו אשר המה עושים ואם מלכי
 ישמעאל רעים וחמאים יש להם שכל ובינה לוקחים מה ידוע מדי
 שנה בשנה יקחו מן הבכור כבכורתו ומן השעיר כשעירתו אך
 לא ממלא כן בגבולו ולא יעשה כן במקומו כי מלכיו ושריו כל
 מחשבותם עליהם להתגולל עליהם ולהתגפל עליהם לקחת זהבם וכספם
 ועתה ראה האר רומה הרודה מים ועד ים הרוכה מארך מדה
 ורחבה מני ים כי כל עם אדום להם דורשים והאדון אשר אחם
 מבקשים אחרי הרבית רעים והם המוגשים האלים הלא טוב ספיה
 קצירם מקצירנו ועוללתם מבצירנו אמנם ככה יעמידו מעלתם ויקיימו
 גזרתם וימלאו מחשבותם ויפרו מחשבות ערומים ומשיבים אחר
 ימונים של חמנים⁶⁵) ויחרבו ערים ויבנו מבצרים במה יגברו חילים
 ביום הרג רב בגפול מגדלים במה יורידו המלכים מבסאותם
 ויקימו מלכים אחרים במקומותם וישיבום בחלריהם ובטירותם במה
 המלכות יולאות⁶⁶) מנהיכליהן מנהגות⁶⁷) בקול יוגים מתופפות
 על לבבין במה ילאו חתנים מחדריהם וכלות מתפתין במה
 יכניעו אויביהם במה ישפילו קמיהם במה יורידו גאון העם אשר
 זעם האל אחרי סדום בני ישמעאל במה יפילו לארץ גאות האומה
 הבזויה והגרועה מלכות יון הרשעה במה מניסם הארורים והיו
 למרמם ומאמיניהם למם במה יכחידום במה ישמידום במה
 יאבדודם במה יפילו מגדליהם⁶⁸) במה ישימו תל עולם עריהם

⁶⁴) כ"ב לנכון כב"י ש.ה.ה.ה., והמחבר רמז על שהע"ה (פיין מלכים ח'
 ה', י"ח וגם מנלה קהלת י', י"ט), ובכ"י M. בטעות: „דרדע“ — ק.
⁶⁵) כ"ב כב"י M., ובכ"י ש.ה.ה.ה. כחוב: „ומשיבים אחר חמנים“.
⁶⁶) כ"ב כב"י ש.ה.ה.ה. ובכ"י M.: „מוציאות“ וע"ם הוא. — ק.
⁶⁷) כ"ב כב"י ה"ג, ולדעתו ז"ל „מנהגות“ משון „והמנהגים“ (יפעי'
 ה', י"ט). — ק.
⁶⁸) כ"ב לנכון כב"י ש.ה.ה.ה. ובכ"י M.: „ופילו מגדוליהם“.

במה ישרפו הם ובויהם הלא בהגמונים הגדולים הבאים מארץ
מרחק אליהם⁽⁶⁹⁾ לשמוע המשפטים אשר לפניהם ולאשר הכסף אול
מבליהם⁽⁷⁰⁾ ותשורה חץ להביא להם הנה בני מישקנא⁽⁷¹⁾ ממונים
המונים המונים שרי מאלף לטרים ושרי חמשים אלף והקטן יהיה
לאלף בחיהם מכסף⁽⁷²⁾ ומחב מלחים מאבני השם ומאבני המלחים
ולכו לבעלי הרבית⁽⁷³⁾ עניים ואביונים בבני יבאו⁽⁷⁴⁾ ובתחנות
ויקחו ממון די ספק למען לא יראו פני האדון ריקם ידרו נשך
לה' מאלף לאלף⁽⁷⁵⁾ ואלף לרבעה ומתנים זמן למועדיהם ויאכל
חדש את חלקיהם שלחו ננות לאדונים ומתנות לאביונים וההגמונים
אם מאלף שפחותיהם חנים שומרים במארה יהיו גללים ואלו
עושים זה להעמיד מעלתם ולהרבות גדולתם מנשים הרבית
מאחיהם כמנהג אשר עובדים אלהיהם שומרים תורתם מאביונים
אמונתם⁽⁷⁶⁾ ואלו מה חיינו מה כהנו מה גבורתנו.

אמנם ברוך אלהינו ואלהי ישענו אשר הרבה הונו ואלו
אלו עומדים על נפשנו ועל נפש⁽⁷⁷⁾ בנינו ובעותינו ובו נפר עלת
חייבנו ונקלקל מחשבות שונאנו ונחנו מה כי חלנו עלינו.

עוד בחסלק יד שלחת ועמך בית יעקב נעשת ומחשבה
רעה חשבת מה הבטחון אשר בטחת לאמר כי בתקלתנו לא
נדים קולנו אל ה' אלהינו ולא ישמע על פינו מהללו ובזמירות

⁽⁶⁹⁾ ובכ"י M.: „עליהם“.

⁽⁷⁰⁾ כ"כ בכ"י M. ש.מ.ח. ה', ובכ"י M., „חול הכסף אול מבליהם“.

⁽⁷¹⁾ כ"כ בכ"י M. (והיא מדונה Toscana), ובכ"י S.מ.ח. ה'. כתיב:

„בוסקיה“ — ק.

⁽⁷²⁾ כ"כ בכ"י S.מ.ח. ה', ובכ"י M.: „גסף“.

⁽⁷³⁾ ובכ"י M.: „לבעלי הנדבות“.

⁽⁷⁴⁾ כ"כ לגנון בכ"י S.מ.ח. ה', ובכ"י M.: „יבאו“ — ק.

⁽⁷⁵⁾ ובכ"י S.מ.ח. ה'. כתיב: „וידו נשך מאלף“.

⁽⁷⁶⁾ כ"כ לגנון בכ"י M., ובכ"י S.מ.ח. ה'. כתיב: „אמונתם“ — ק.

⁽⁷⁷⁾ ובכ"י S.מ.ח. ה'. כתיב: „נשם“.

נריע לו אשר הראנו את כבודו ואת גדלו ומהוך האם שמעו
אבותינו קולו והשבת כחא על עם ה' הדבקים בשוקן מעוני כי
עליו סודגנו כל היום נחשבו כללן לעבדה אשר עבודתו⁽⁷⁸⁾
הקדושה תהיה מורשו⁽⁷⁹⁾ נשכחה ומרגשת מאמריך ומעילך⁽⁸⁰⁾
וחותמך ופתילך נעוצ תורתו ונשכה⁽⁸¹⁾ את בריתו אמת הוא
מלכנו ואפס זלזלו מראש הדורות קורא אלהי כל הארץ יקרא
אל ארך אפים עוז וסלה⁽⁸²⁾ למה זה⁽⁸³⁾ אתה עובר את פי ה'
והיא לא תלל.

ועתה לא נשאר בלתי אם גוייתנו ואדמתנו⁽⁸⁴⁾ וגפס ציטנו
ובנותינו גם להם יד שלחת ועליהם לא חמלת לעשות מעשיך וז
מעשיך⁽⁸⁵⁾ ולעבוד עבודתך נכריה עבודתך אשר יבואו כלם מקטנם
ועד גדולם לשמוע דרשותיך ולהקשיב לאמרוחך⁽⁸⁶⁾ ותחשוב כי ידך
לאל להורות משפטך ליעקב ותורתך לישראל ועלם⁽⁸⁷⁾ בדעתך כאשר
ישמעו קולך יאיינו למליך⁽⁸⁸⁾ וינלדו בריתך באלהי השמים
והארץ כי⁽⁸⁹⁾ לריק יגעת ושמת בזב מחסך ובשקר נסתרת ועל
שוא בטחת כי תהלה לאל חי יש היום ממנו חלק אלפים היראים

⁽⁷⁸⁾ כ"כ בכ"י ש.ז.ח.ה, ובכ"י M.: „עבודתם“.

⁽⁷⁹⁾ כ"כ בכ"י M., ובכ"י ש.ז.ח.ה: „מורשם“.

⁽⁸⁰⁾ כ"כ בכ"י M., ובכ"י ש.ז.ח.ה: „ומליך“.

⁽⁸¹⁾ כ"כ לנכון בכ"י M., ובכ"י ש.ז.ח.ה: „נעוצ את תורתו ונשכה (ואלו

זל: לעבדה) את בריתו“ — ק.

⁽⁸²⁾ ובכ"י M. חסר מלת „זה“.

⁽⁸³⁾ בכ"י ש.ז.ח.ה. חסר מלת „ואדמתנו“.

⁽⁸⁴⁾ בכ"י ש.ז.ח.ה. כתוב: „לעשות זה מעשיך“, וס"ס הוא. — ק.

⁽⁸⁵⁾ בכ"י ש.ז.ח.ה. כתוב: „למאמריך (ו) למאמריך“.

⁽⁸⁶⁾ כ"כ לנכון בכ"י ש.ז.ח.ה. ובכ"י M. כתוב: „ויעלו“ — ק.

⁽⁸⁷⁾ כ"כ לנכון בכ"י ש.ז.ח.ה, ובכ"י M. בטעות: „שמעו... איני“ — ק.

⁽⁸⁸⁾ בכ"י ש.ז.ח.ה. חסרה שתי המלות „והארץ כי“.

מאל נורא ואיום⁽⁸⁹⁾ חיים כלנו היום כי אם היית נחר הים הגדול למרים לפנינו ובחרבה היית מוליכנו והגלים היו⁽⁹⁰⁾ לנו לחומה מימיננו ומשמאלנו וממערב לחם נקן השמים להאכילנו ומוציא מים ויין ממור החלמים לזמננו ועמוד העץ ועמוד האש היו עומדים לפנינו ולאחרינו לא היית יכול להדיחנו מעבוד⁽⁹¹⁾ את ה' אלהינו ולעזוב את משמרת תורת משה רבנו ואמונת יהושע בן נון אשר העמיד את השמש בחצי השמים וימם לבב בנין ויהי למים ולשמואל רואנו ולדוד משיחנו ולאליהו רבנו ולאלישע אשר החיה מתו ולעסיר מנחמו ולירמיה מוכיחו וליחזקאל נופו ולשאר נביאיו ולרבותיו ולקדושים⁽⁹²⁾ הסברים בתלמודו אשר תורתם הקדושה מנינה בעדיו חכותם סלעו ומזודתו ואמונתם⁽⁹³⁾ הטוהרה הנקיה והצרה הממלכה הנפשות זו חכר בעלם השמים לטבר הבאש כמים בקרבנו ובשמן בעלמותנו ונתערבה ביסודותינו והנה שבת כששרנו חמת המלך ממנה לא תפרידנו וכן קשה לא יצריחנו ולכבוד תורת אלהינו הקדושה נחשוב לתנן בחל לעץ רקבן נחובה.

ואתה באת במקלך ובחרמילך אשר עלו בחלקך ובגורלך ותחפון להדיח עם ה' מתורתו ומעבודתו ולא ילכו באורחותיו ואחרי עקבותיו הכל חשבת ועל משענת הקנה הרזון נשענת⁽⁹⁴⁾ זולתי אם תמנא חמור רבן תחת משאו אשר לא ידע קומו החולד והעכבר והאב למינהו או בורים בלא זכות אבות בלויי הסחבות וגויות

⁽⁸⁹⁾ ובכ"י M. בשעית: „ואינס“ — ק.

⁽⁹⁰⁾ כ"כ בכ"י M, ובכ"י ש.מ.ת.ה. בחוב: „ואמים הים“; ולדעתי נוסחה כ"י ש.מ.ת.ה. יחד נכונה. — ק.

⁽⁹¹⁾ כ"כ לכתוב בכ"י ש.מ.ת.ה., ובכ"י M. בשעית: „מעזוב“ — ק.

⁽⁹²⁾ בכ"י ש.מ.ת.ה. בחוב: „ולקדושינו“.

⁽⁹³⁾ ובכ"י ש.מ.ת.ה. בחוב: „ואמונתם ... המלחה“ חס ט"ס. — ק.

⁽⁹⁴⁾ בכ"י ש.מ.ת.ה. חסר מלת „נשענת“.

דקות⁹⁵) גמלים מטיקת הנראות ואין ראות נעלות בלות ומעוללות ואשר לחלוות הבהדות מהם נעדר⁹⁶) לא תואר להם ולא הדד חו ילד כסיל ומסכן לאלה הפתה וגם תוכל לא ועשה כן ואם אלו ילאו מן הכלל שם אלהיו מהם לא יהיה מחלל כבוד לתורה אשר ממנה יולאים וציון לדת⁹⁷) אשר הם באים תורת ה' תמימה לים דומה כי הים יכול פעדותיו⁹⁸) ויכלומיו תרשישו ואחלומיו ורפס וטיט יגרשו מימיו אך עם ה' לא ישכחו אל מחוללם וגם כך לא יאמינו לעולם.

מי האמין לשמועתו כי אחינו בשגרו דודק אחרינו על לא חמם בכפיו הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובנו למתים יעשה פלא מי שמע קולת ומי ראה כאלה להעתיקם ממקומותיהם ולהשליכם כנזר⁹⁹) נחשב מקבדותיהם זה לא חשב לבן הארמי ולא דואג האדומי לא כושן רשעים ולא גלית הפלשתי חם הבינים ולא סגחריב אשר מעל בה' מעל יוסף בליעל ולא נבוכדנצר¹⁰⁰) הרשע אשר החריב נוינו ושרף את היכלנו ולא המן אורנו אשר דמה להאבידנו ולא סנבלט החרי ואל טובים העבד העממי כל הרשעים המכרים משאוי ה' האדורים הרעה האת לא עלתה במחשבותיהם ואלת הנבלה לא בלה ברעיוניהם ואלת אשר מלורנו חלבה וממקבה בורנו נקרת עלם מעלמיו וכשר מבשרנו חרה אפק על מתוך¹⁰¹) ובעלמות' היבשות עברתך חשב אחר ימוק ובהחם על הקעה לעמך ולמוקם לא תהיה לנו וז'

⁹⁵) כ"ב בנ"י ש.ז.ח.ת. ה' ובכ"י M.: „ונצות דקות“.

⁹⁶) כנ"י ש.ז.ח.ת. ה' חסר מלת „נעדר“.

⁹⁷) ובכ"י ש.ז.ח.ת. ה' בחוב: כבוד ה' לתורה ... וציון לתורה ...

⁹⁸) ובכ"י ש.ז.ח.ת. ה' נוסף: „ולשמי ספיריו“.

⁹⁹) ובכ"י M.: „כנזר“.

¹⁰⁰) כנ"י M.: נוסף פה מלת „אשר“.

¹⁰¹) ובכ"י ש.ז.ח.ת. ה' בחוב: „בני עמך“.

יעשה
חזה
בקהל
יחזה
ומצוה
אלהיו
ואין
כמורה
נמצא
מתקן
ק לא
והם
מקריב
והקלה
בהיות
והיתה
שכל
דעתך
גיה
שמות

(102)
(103)
(104)
(105)
(106)
(107)
(108)

יעשה עמך חסד כאשר תעשה עם המתיים ועמנו אלה אדוני
 אלה שאלו מ' היית שאלו נולדת בנפש זכה וברך ⁽¹⁰²⁾ ונולדת
 בקדושה ובעברה נפש חביב לא מעמאלה ואמך אחרי עקבותיה
 יאלה במלות מודקדקת כמעשה אשה לזקת גם קרובין ⁽¹⁰³⁾ חכמים
 ונבונים רחמנים בני רחמנים מאמינים בני מאמינים אל דבר
 חלוקה חרדים רבים ונבונים מני החנוך שאלה לר ואיז מהם
 ואכן נקף ואור מכלול מביניהם אשר חמיד בני עמו לוחץ ויזכר
 כמטרה לתן מחמלת בחורינו עונות נערינו השונאים את אחיהם
 בלבבם שלום צפיהם וכוות בקרבם המריבה משלחת והאש
 מתלקחת והיא כפרחת והמשה ⁽¹⁰⁴⁾ בל לקחת הרעב והנפש על
 כן לא מלאנו נפשם והרכילים הרבות אנשים חטאים הם המוילאים
 והם המביאים ומפרידים בין אחים ויחזו משאות שאל ומדוחים
 מקריבים אל זרה ומנעירים את הצערה הנער יענה עזות
 והנקלה לנכד רעות על כן באלה חליו ⁽¹⁰⁵⁾ הלה הזאת גם אני
 בהיותי עם כמוני כמוהם והייתי באלה מהם על כן לעו דברי
 ובישתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי ורוב המריבות נעשו
 בעול ובתרמית חין ערוד ממית חלה חטא ⁽¹⁰⁶⁾ ממות.
 זאת ועוד אחרת אשר בלבנו בלש בערת לא חמלת על
 רשיתך יונתך חמתך ⁽¹⁰⁷⁾ כי בעודה רבולת על אשרחיה לקחת ⁽¹⁰⁸⁾
 בניה מתחת כנפיהם והולאתם מחקותיהם וגלחתם והחלפת
 שנותיהם כל זאת ראתה עינה ושמעה אזנה חוי לעיניה

⁽¹⁰²⁾ וצ"י M: חסד מלת „וברך“.

⁽¹⁰³⁾ ב"ל לננו ב"י ש.מ.ח. ה' „ובכ"י M: „קדושים“ — ק.

⁽¹⁰⁴⁾ כך חקנתי, ובשני ב"י ה'ל: „והמשה“ — ק.

⁽¹⁰⁵⁾ ובכ"י ש.מ.ח. ה' חסד מלת „חליו“.

⁽¹⁰⁶⁾ ב"ל ב"י ש.מ.ח. ה' „ובכ"י M: „השאת“.

⁽¹⁰⁷⁾ ובכ"י M: ניסך פה: „וכסודך“.

⁽¹⁰⁸⁾ ובכ"י M: „לקחו“.

שכך ראו חיי (לאומים 109) שכך שמעו כי ידידות נפסס נספך
לאחרי המון מעיו ורחמיו חיי לדור שכך עלה בימיו ועל זה
מי ינחמה (110) חין גם אחד הקשיח במה ללא לה לריק יגיעה
בלה פחד ובכל זאת מוחזקת (111) בחמתה ומתקנת בחסידותה שבה
אל בית אביה כנעוריה אל עמה ואל אלהיה הנגס ים לאל ידך
לעשות מנצחך הטוב והישר בעיניך אך אנו מה לנו ולך כי באת
אלנו להדיחנו מעם ה' אלהינו במלחמה עזומה וביד רמה ותחפון
לשים מלוננו במלונך ומשכננו במשכנך החתה הכרת את העם הזה
חם (112) אתה ילדתם או עמלתם בם (113) או גדלתם כי תאמר להם
עזבו תורחכם ואלהיכם משפטיכם וחקותיכם כהניכם ונבואיכם
הכנזיכם וקדושיכם ותעבדו הדשים מקרוב באלו לא שערס אבותיכם
כאלו נפסך קשורה בנפשנו וגמולך בגמולנו ותרצה להוליכנו באשר
תלך וליין באשר תלין וידענו כי חכמנו כנים ודבריהם נאמנים (114)
לתורה ולתעודה כי על חור פתן ועל מאורת אשנוי גמול ידו (115)
החוטא הדם וסם יעמוד הכואב במבואו השער הכואב לא יפתח
כי אם לפושט אשר בא בו או בעמקי שאל ואפלה וחשך יונם
או אשו לא תכבה (116) ולא תבוא עליו השמש זאת היא חממתה

(109) ובכ"י M: „לאומים“.

(110) ובכ"י כ"י ה"ל: „ינחמיה“, זה ק"ס; ואין לומר שהיו להתאים
החרח עם „בניה“, כי מלבד שזאת היא נגד חקי ג'ה"ק הלא החרח
הוא „החד“, עם „פחד“, אע"פ שגם זה נגד חקי הנזירה, כי „החד“
מלמד ומלח, „פחד“ מלעיל. ואגב אשר שבכ"י M. כתוב „להדיק“
במקום „לריוק“, ובכ"י ש.מ.ח. ה': „יגיעה“ חתה „יגיעה“. — ק.

(111) ובכ"י M: „מתקיימת“.

(112) ובכ"י ש.מ.ח. ה': „השכל“.

(113) ובכ"י M: „ט“.

(114) ובכ"י ש.מ.ח. ה' כתוב: „וידענו פנים ונאמנים דבריהם“.

(115) ובכ"י ש.מ.ח. ה' חסר מלה „יד“.

(116) ובכ"י M: „הבזה“.

וּבְרַשׁ דָּתוֹ וְאִךְ נִבְּחָה אַחֲרֵיכֶּם וּנְמַלְחָה אֶת דְּבָרֵיכֶם וְתַעֲלֶה גִּירְלָמוֹ
בְּגִירְלָךְ אֲחִינוּ יְהִי לָךְ אֲשֶׁר לָךְ.

וְעַתָּה אֲחִינוּכֶם אֶת אֲשֶׁר יָדַעְתָּ וְאַחֶה שְׁמַעְתָּ אִךְ הַשִּׁיב
אֲלֵהֶנּוּ גְמוּלָם בְּרַשָּׁשׁ לְאֲשֶׁר אָכְלוּ אֶת עַמּוֹ וַיֹּאמְרוּ לֹא נֶאֱשַׁם
מִדַּע הוּא מִי הִיךְ מֶלֶךְ בִּירְדִּיקָשׁ⁽¹¹⁷⁾ אֲשֶׁר עָלָה לְשָׁמַיִם שִׁיאוֹ וְרַשָּׁיו
לְעֵב הַגִּיעַ אִךְ עַם ה' עַמּוֹ לֹא הִרְגִּיעַ אָכְלוּ הַגְּמוּמָה הִלְגְּנוּ
כְּלֵי רִיק וְכִתְּנֵן בְּלַעְנוּ הָרֶם בַּעֲבָרְתוֹ בְּחֵי תַפְלַתּוֹ וְשָׂרָף אֶת
סִפְרֵינוּ וְשָׂבַת כָּל מִשְׁוֹשֵׁנוּ חָגְנוּ חֲדָשְׁנוּ וְשָׂבַחְנוּ וְכָל מוֹעֲדֵינוּ
וְעַם כָּל זֶה עַם ה' לֹא שָׂכַחוּ אֶת בְּרִית ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם וְלֹא
עָזְבוּ תוֹרָתָם וְכָל אֶחָד וְאֶחָד בְּפִיתוֹ⁽¹¹⁸⁾ מִחִילָה חָפַר וַיִּבְּחָ בְּאוֹר
וַיַּעֲמֵן בַּעֲפָר וְשֵׁם מַלְּאֵה הָרֶשַׁע עָבְדוּ וְאֶת מַשְׁמַרְתָּ ה' שָׁמְרוּ וְאִתּוֹ
עָבְדוּ וְבוֹ דִּבְּקוּ וַיֹּאחֲזוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הַעֲבֹדָה וַיִּשְׁעֻקוּ וְתַעֲלֶה אֵל
הָאֱלֹהִים שׁוֹעֵתָם⁽¹¹⁹⁾ וַיִּשְׁמַע אֵל לְעִקְתָּם וְלֹא אֶחָד אֲלֵהֶנּוּ מִהַרְשָׁעִים
הָהֵם לַעֲשׂוֹת נִקְמָה וַיִּכַּסּ וַיִּכְתֹּם עַד חֲרָמָה וַיִּשְׁפֹּךְ חֲמָתוֹ עֲלֵיו
וְעַל הַרְגִּיו אֲשֶׁר כָּל שְׁמַעְיו תִּלְּלֶה שְׂחֵי אֲחִינוּ וְהַמְּלָכוֹת הַרְחֵבָה
וְהַגְדֹּלָה נַעֲבֹדָה בְּעֵיט הַיּוֹן וּבַמְּאֻלָּה וּמִן הַמְּלָכוֹת הֵיאָ⁽¹²⁰⁾ שְׁפֹלָה
וְהַטּוֹגֵשִׁים הָאֵלִים שָׂבַחוּ וְכָל הַמְּלָכִים מֵאִתּוֹ זָרַע מִרְעִים⁽¹²¹⁾ הָמוּ
נִכְרַתוּ כִּי כְּמוֹס נִשְׁפָּךְ דָּמָם לֹא נָתַן לָהֶם וְלֹא נָכַד בַּעֲמָם.

וְגַם אַחֶה יָדַעְתָּ אֲשֶׁר עָשָׂה לָנוּ מֶלֶךְ בִּירְדִּיקָא בְּהוֹיָתוֹ
שָׂאֵן מִנְעֻרָיו וְשָׂקַע עַל שְׁמָרְיוֹ⁽¹²²⁾ וְשִׁנִּים רַבּוֹת מֶלֶךְ לֹא הוֹרֵק
מִכְּלֵי אֵל כְּלֵי וּבְגֻלָּה לֹא כֵלֶךְ וּבַעֲמָדוֹ שָׂאֵן בְּאֶרְמוֹנוֹ וְהַשְׁטָן

(117) וְכִי' ש.ה.ת.ה. כחוב: „מרוק“.

(118) וְכִי' ש.ה.ת.ה. חסר מלת „בְּפִיתוֹ“.

(119) וְכִי' M.: „שׁוֹעֵתָם אֵל הָאֱלֹהִים“, וְחָסַר ח"ב הַחֲרוֹן: — ק.

(120) וְכִי' M.: „הֵיאָ“.

(121) כ"כ לִגְנוֹן כִּי' ש.ה.ת.ה. ח, וְכֵן בְּמָקוֹם „זָרַע“ כחוב (נִגַּד חָקִי לֵה"ק):

„הָרַע“, וְכִי' M.: „מִרְעִים מֵאִתּוֹ“ וְהֵיאָ ח"ב ט"ס. — ק.

(122) כ"כ, וְלֹא כִי' M.: „מִשְׁמָרְיוֹ“.

עומד על ימיו לשטנו והדיחו להרע לבני עמנו ומעל בה' אלהינו
ויהי כל היסודים אשר בכל מלכותו ומכרם לעבדים ולשפחות
כלם מקטנם ועד גדולם ואלהינו העיר את לב אדוננו המלך
אשר בחזק ארצו (123) מלך ויקבץ פרשיו וחילו ושלשיו על כלו
והגבורים מפס ונפס ילחו וקלו מנמרים סוסיו ופרשיו מרחוק
יבואו ויבוא על מורדקא בחומה שפוכה ומלחמה ערוכה מול
האויבים הקים האורבים הבין השומרים (124) וילכוד את העיר
בחקק וגדלה במורדקא הנשק ויהרג מבני העיר עם רב ובאחר
הקרב לכד המלך ארצו את מלך מורדקא (125) עם בניו ועם
בנותיו ונשיו ואמהותיו ויעשו עבדי אדוננו המלך נקמה ביד רמה
זקנו מרעו ועורו מעליו הפשיטו וימת הרשע מיסה משונה ויהי
למשל ולשנייה נחם שקטה כל הארץ פלחו רנה (126).

ועתה אודיעך את אשר קרה להודורו (127) היום הרשע אשר
השם השמן לבו ועיניו השט כאשר מלך בשירות לבו הלק (128)
ויהי לשטן לבני עמנו וחלל דתנו שלל ממונם ובז (129) את הונם
ובאשר יבוא היסודי לפניו הים עם עיניו וישחק עליו יושב בשמים
ויהן לו כסות עינים והקפה ה' אלהינו את רוחו ואזק את לבנו
להנקם מאויביו ויבא זה הודורו היום להלחם עם מלך אשור
ולא דרש את שלטנו ויערך מלחמה עמו ומלך אשור הרג במלחמה

(123) כ"ב בב"י ש.ז.ח.ה"ה, ובכ"י M. בכל הספור: „ארצו“.

(124) כ"ב בבני כ"י ה"ל, ולדעתו ז"ל (למען החרו): „הבין השומרים הקים האורבים“, או חלוי ז"ל: „השומרים הסובבים“ — ק.

(125) בב"י ש.ז.ח.ה"ה בחיב: „לכד המלך עם בניו“.

(126) ש"ן בספר: *Geschichte der Juden in Spanien u. Portugal*: von Dr. M. Kayserling I. Bd. (1861) S. 159 — 160.

(127) ובכ"י ש.ז.ח.ה"ה כתוב בכל הספור: „שחור“.

(128) ובכ"י M. הכר מלת „הלק“.

(129) כך הקה"ה, ובבני כ"י ה"ל: „ובזו“ — ק.

רוצ פרשו ומנחר שלשין וחדידורש הרשע נפל ברשתו ונלכד
 במלכותו ומלך אשר הגש רגליו לנחשחים וימם לבבו ויהי
 למים ויקרא המלך שני יהודים ויאמר להם תנו כבוד לאלהיכם
 כי נפל בידו⁽¹³⁰⁾ שדרוס אויביכם החשיכו עיניו בארבותיהן ולא
 תמקנה בחוריהן ועשו בו נקמה כי נתפש במלחמה והיכודים
 לקחום ולאחזן השליכוכו ויתחנן לפניהם ויחמלו עליו ולא השיבו
 לו כמעלליו וישכחו רעותיו ולא החשיבו ראותיו ויחר אף המלך
 עליהם וילן להעלותם על הר גבוה ותלול עד לב השמים ויעפו
 בלי כנפים ולא הגיעו לחאי עד שנעשו אבדים אבדים ואללו
 בעופרת צמים אדירים וילן לפני חנשים לגקר עיניו ויעשו ככה
 וחמת המלך שכבה.

כגד הוגד לך את אשר עשה לנו בשין⁽²⁾ ⁽¹³¹⁾ אשר בארץ יון
 מלך השטן הדוחי והעיר רוחו לשלוח יד בדתנו ויחלל את תורת
 אלהינו וזה ליכודים אשר בכל מדינות מלכותו לעבוד את עבודתו
 ולקיים ולקבל עליהם דתו ועתה חודיעך את אשר קרה לו במדרו
 ובמעלו בשנה הריא נדדה שנתו ותגדל מחלתו ותעל נחיתו ויהי
 בשין כיון אשר אגיו⁽¹³²⁾ פתוח וכסיר נפוח מעיו⁽¹³³⁾ עשת אבנים
 מעלפות בשחיתים ויקוו⁽¹³⁴⁾ המים המאחרים בקרבן וינע לבבו ויצא
 רקב⁽¹³⁵⁾ בעלמיו ולא יכזבו מימיו ופיו בלואם עוברת ולשונו כאש
 בערת רעב ללחם ולמא לאמם מכה בשחין רע על הברכים ועל השוקים
 וכאשר יאכל וישתה יגדל חילו⁽¹³⁶⁾ חבלי יולדה יבואו לו וארבעה

⁽¹³⁰⁾ ובכ"י M. חסר מלת „בדי“.

⁽¹³¹⁾ ובכ"י ש.מ.ת.ה. כחוצ כאן: בשש (ולהלן במקום בשנו שגג"י M.

בשש או בששש), ואגיו תקחתי חמיד: בשין. — ק.

⁽¹³²⁾ ובכ"י M.: „אגיו“.

⁽¹³³⁾ ובכ"י M.: „משיו“ (וט"ס הוא) וגם מלת „שין“ חסר. — ק.

⁽¹³⁴⁾ ובכ"י M.: „ווקה“.

⁽¹³⁵⁾ ובכ"י M. חסר מלת „רקב“.

⁽¹³⁶⁾ מלבון, רחיל אחז יסבי עלשת“ (שמות ע"ו י"ד). — ק.

עשר יום לפני מותו הקיף לואתו וגם קישון לא יעזב למואתו כי
הקיף ליון נסתם והמשי נחתם וכאשר יקריבו לפניו המאכל יחבלנו
ואם תעז יתעצמו חיל בלע ויקלאו לעת ערב והנה בלבה בערם
בקר ואינו זה חלק שוסינו וגורל לבווינו ואחרי כן לשאל
הדיוחכו ולירכתי בור הורידוכו וימלך תחתיו לש'קר⁽¹³⁷⁾ בנו כי
היה ראשית אונן ונלך ימים אחדים וכל שריו היו מנונו חרדים כי
כעם בחיקו ינוח על כן לא מלאו מנוח והקפסוכו תלחות ומאורעות
גרות רבות ורעות ונגאובים ולירים והבלים מוסעים וחומים
וחללים רעים וגאומים עד כי⁽¹³⁸⁾ קן בחיו ולמות היו כל מאוייו
וחשטה חדשים הבריאות מנונו חסר לחם לא אכל ולא בא בפיו
בשר וקדגים מלוחים בחר לו למעשמים ואת החזיר ואת הבגלים
ואת השומים וימת גם הוא בחלי ימיו וגרת מעמיו ואחרי כן ישב
על כסאו אחד מעבדיו אשר ילך מים על ידיו בכל גבורה זכור
לשמו עט סופר מבור ויקבץ חבמי ישראל אשר בכל מלכותו
ובמלך לבב באו לקראתו⁽¹³⁹⁾ ויאמר להם ידוע ידעתי כי בשץ
אחכם הדיח על כן לא הלניח ועתה לבו עבדו את ה' אלתיכם
אתם ובתיכם ובנותיכם ושמרו את מלותי⁽¹⁴⁰⁾ וברכתם גם אותי
ותמיד שלומי ועובתי תדרשון אתי אלחם לכם ואתם תחרישון.

והי כשבת זה המלך על כסא מלכותו החרים כל עבדי
בשץ וכל זקני ביתו ובלה כל יועלי⁽¹⁴¹⁾ בנו וכל שריו ביחד ולא
נשארו שנים יחד והיה לשקר כן ויקחהו זה המלך וינקר את

⁽¹³⁷⁾ לפי דעה ההכס ר' א"ב הנ"ל הוא השם Lascaris, ובאמה בכ"י

ש.מ.ח.ס"ה. כחוב: „לשקר“ — ק.

⁽¹³⁸⁾ ובכ"י ש.מ.ח.ס"ה בעטות: „כי חין“.

⁽¹³⁹⁾ ובכ"י M.: „מלכותו ויאמר“ וחסר ח"כ החרו. — ק.

⁽¹⁴⁰⁾ ובכ"י M.: „מלותיו“ וחסר החרו אל „לחיות“ (ואולי נ"ל „מלותיו“

ואח"כ „לחיות“). — ק.

⁽¹⁴¹⁾ „ובלה כל יועלי“ חסר בכ"י ש.מ.ח.ס"ה.

עיניו ויכרת את מבשיו והסמיד את פרו מומעל⁽¹⁴²⁾ ונתחת
שרשיו אך בשרו עליו יכאז ונפשו עליו תאבל⁽¹⁴³⁾ אבותיו
חטאו ואיום וזוא עומתוהם סבל.

ועוד⁽¹⁴⁴⁾ אתה שמעת ממשלה מלך בבל ומושלחו ואת עשר
כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו ורוב גדודיו ומאכל שלחנו
ומושב עבדיו והמון פרשיו העומדים⁽¹⁴⁵⁾ בחילו ושרי הכרם⁽¹⁴⁶⁾ אשר
לו ובלתתו להלחם עם אייביו בארץ צילם תבקע הארץ לקולם וכאשר
קרב⁽¹⁴⁷⁾ לבוא עתו ומלאו ימיו אבדה חכמתו וחכמות חכמיו והחזירים
אותו בכל יום לוחים⁽¹⁴⁸⁾ וימדרכו ורבו וישטמסו בעלי הים
ויבוא אליו כל מעון ומבטף ומנחש הלוכשים בנדים מטולאים
ואדחת שער למען כחש ויאמרו לו יחי המלך אדוננו חיינו וארך
ימינו ידעת החמם אשר נשמע בארצנו שוד ושבר בגבולינו
החזירים רדפנו ועל ההרים דלקו במדבר ארצו לנו קום פתח
אלוהותך והאלוהות אשר אליו אבותיך ואבות אבותיך והבא פרשים
מרחוק ומקרב אשר לא יספרו ולא ימנו מרוב וכאשר תקבץ
עם רב ופיך הולכים בקרב חולי חוכל לפרק על אייבך פך
ותכה צם ותגרשם מן הארץ⁽¹⁴⁹⁾.

ויטן להם ויאמר כן חם אשתה את חולותי ואת חולות
אבותי ואתן אותן⁽¹⁵⁰⁾ לעם נכרי אין הקומץ משיב את הארץ

⁽¹⁴²⁾ ובכ"י M. „מעליו“.

⁽¹⁴³⁾ ובכ"י M. בטעות: „אבותיו“.

⁽¹⁴⁴⁾ ובכ"י ש.מ.ח.״ה כחוב: „ונס“.

⁽¹⁴⁵⁾ ובכ"י ש.מ.ח.״ה כחוב: „ההולכים“.

⁽¹⁴⁶⁾ ובכ"י ש.מ.ח.״ה כחוב: „הרכב“.

⁽¹⁴⁷⁾ ובכ"י M. חסר מלה „קרב“, ועמקום „עתו“ כחוב: „עתה“.

⁽¹⁴⁸⁾ ובכ"י M. טספ פה: „עמו“.

⁽¹⁴⁹⁾ כ"כ לנכון בכ"י M. , ובכ"י ש.מ.ח.״ה כחוב: „והנשם כי מן הארץ“

וזה בודאי ט"ס. — ק.

⁽¹⁵⁰⁾ כך הקבתי: ובכ"י ש.מ.ח.״ה כחוב: „אותו“, ובכ"י M. : „אותם“. — ק.

ובאשר אוליא כל העשר וכל המחמרים אשר בעדם כל המלכים
מומני יראים למה לי חיים.

ויעשו ויחמורו לו באחיו שונעו ואבותיו ספרו לו כי
היבדודים בחיבם מלחים כל עוב אשר מלאו אבותם ואבות
אבותם ואין קנה לאורחותם כלל כנפיק חסיד ואת דתי המלך
חונם עשים כספם וחסדם לפיך והעם לעשות בו כעוב בעיניך.
ראש הגולה הוא בעיך חוננו סר למשמעתך ויהי ערך וראש
ישיבה כל עוב לא חסר בכל חות נפשו יאכל בשר ותמיד
מטעמים אהב לו הכסף ולו הזקב ועתה הסר מראש הישיבה
את מטעם שכתו שבע המוגש בו ומראש הגולה תעביר כל עוב
ומהונם ומעושר¹⁵¹) בני דתם תעביר שרף ותלך את לוריק וישמע
מחרה עלה נכרה הביא פרשים מוארץ מרחק מקלה השמים
וימס לבב בני ישראל ויהי למים כי כלם חנו בצחיהם ובחדר
משכבתם ועל מעותיהם¹⁵²) שורם טבוח לעיניהם וחמורם גזול
מלפניהם ואין לאל ידיהם ויבואו החתרים הגדולים¹⁵³) והגבורים
בשמחה ובשירים ובחוללות מרועים חגגי חיל מתולעים ויערכו
עם מלך בכל מלחמה ויגם העירה הוא וכל חילו גם שם לא ינוח
לו והשכירים כעגלי מרבק במלחמה לא עמדו והמה נסים עמדו
עמדו ואין מפנה ואין קול ואין¹⁵⁴) עונה וילכדו את העיר ביד
רמה והקריה הונם ובתרו את מלך בכל וכדביקוהו ואל הנרס
השליכוהו להם לא האכילוהו ומים לא השקוהו ויהי ביום הרביעי
לוב מלך החתרים לעבדיו ויאמר להם עבדו וסובו משער לשער
בכל ארץ שגזר וברגו הלוצשים בגדים מעולאים ואחרת שער

¹⁵¹) קד הקקני; ובג' ש.מ.ת.ה' כתוב: „ובחונם ובעשר“, ובג' M.
„ומהונם ובעשר“. — ק.

¹⁵²) כ"ב בג' ש.מ.ת.ה', ובג' M.: „מעושר“.

¹⁵³) בג' ש.מ.ת.ה' חסר מלה „הגדולים“.

¹⁵⁴) בג' ש.מ.ת.ה' חסר פה מלה „ואין“.

ויבאו לפניו את מלך בבל עם כל בניו וישחט אותם לפניו⁽¹⁵⁵⁾
ואחרי כן המיתוהו וליחורוהו השליכוהו וכל ציון תורחיו עליו תולה
כל⁽¹⁵⁶⁾ יורד שאל לא יעלה.

ואדוננו ראש הגולה רבנא שמואל אשר הוא לבית⁽¹⁵⁷⁾ דוד
ראש פנה מרואי פני המלך היושבים במלכות ראשונה חי' ה'
אלהי ישראל⁽¹⁵⁸⁾ כי כאשר יקום השכיר פעלו ועבד ה' גמולו ובשוב
הרשע מרשעתו יחכה לראות בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב
ורשא לו והחקן בחתונתו יוחיל שמחת לבו למשום⁽¹⁵⁹⁾ עם כלתו
ויורדי הים בלגיות בהיותם בחקר וערפל ועלטה ואופל ורוח סערה
תרומם גליו וכל אחד מבני האליה העול בים כליו להקל מעליו
ומקיים המאור והבקר אור לעוקים אל ה' בלדתה להם ויחשו
גלויים בן עיניו אל ה' אלהינו אשר ישלם לשונאנו כפיו מעלליהם
וישיב גמול לאויביו כמעשה ידיהם או שוגא יהדפס או חויב
יידפס או יומם יבוא או ה' יגפס ועיניו תראינה ועיני⁽¹⁶⁰⁾ רשעים
תכלה כי השלכנו ויבנו לשוכן מטוני ועד הנה עזרנו ה' ואם
יתחננה נחכה לו כי אלהי משפט ה' אשרי כל חובי לו.

הלא ידעת אם לא שמעת את אשר קרה לדוני הנזן אשר
המיר חקי ה' ותורתיו וגם דת⁽¹⁶¹⁾ ריבזה לא היה מלאמן והרב
הקדוש רבנא יחיאל לכבוד אלהי השמוים דחה אותו בשתי ידים
והבדילו לרעה בקול שופר ובתרועה כי לא היה בפיו נכונה
ואבדה וכתרה נמונו האמונה ויהי שרת פרס ראש ולענה

(155) ובכ"י ש.ה.ת.ה"ה: כחוב: „לפניו לפניו“.

(156) ובכ"י ש.ה.ת.ה"ה: כחוב: „ק“.

(157) ובכ"י ש.ה.ת.ה"ה: כחוב: „מבני“.

(158) מבין ואליך חסר בכ"י ש.ה.ת.ה"ה: ותקנתו היה דברים מדעת עמי. — ק.

(159) כ"ב בכ"י M., ולדעתי הלשון מנומס קצת ולריך חקן מה, דהיינו:
„ויחיל לשמחה... לשום“ או גם על דרך אחר. — ק.

(160) כ"ל, ובכ"י M. בטעות: „ועוני“.

(161) כ"ב בכ"י M., ולדעתי ל"ל: „לדת“ או „בדת“.

והמין ההוא ה'ך לפני המלך אשר על¹⁶²) כל המלכים עלה לשם ולהלכה וידבר שקרים ושם עלילות דברים כי בלילי הפסח חנו שוחטים נערים קטנים בחיק חמותם חמוטים וכן קימו וקבלו עליהם (היהודים¹⁶³) וידי נשים רחמניות בשלו הילדים והם חובלים בשם ושוחטים דמום למאומי הדבר יד' ה' גם להמם עד המם ויחשב הרשע להשמידו ונתן חרב ביד המלך להרגנו כחש¹⁶⁴) לו והלכינו השיב לו כפעלו וסברותו והשמידו מבטן מי ילא הבליעל ובופר באלהי השמים מי ילדו והמלך הוכבד בחום לבבו ובנקיון כפיו לא האזין למליו ולא שמע אליו וידע כי¹⁶⁵) בסולות ואילת והבל ולא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל זולתי פרח למוד מדבר מלא דבר ורשע אשר נפשו חותה¹⁶⁶) דע חנף ומרע וישלח אלכינו אחד מן הדבים אשר לו והשיב בראשו גמולו יען בו מרד ועל קדקדו חמוסו ירד והדוב ההוא לקח כדור עופרת להחלה ולשם ולהפארת ויבוא עליו יום חידו והאלהים חיה לידו יען שלה יד לשונו בחכמים הכה ומת חין לו דמים וישפך עלו חמתו כן יאבדו כל אויביו ה' והוכזיו כלאת השונם בגבורתו.

לך אל אסתר המלכה אחי ראש דרכיה וחכם כי אלכינו הושיע את עבדיו בימיו נדקה ואמנם חף עזרם חף תמוכם והעלה זה ברעיוןך וסיוס אל הנין הרשע שיניך כאשר לחץ עם ה' וישימם במור דרך קשתו כאויב נלץ וימנו כלר אסתר באה לחנה בית המלך אשר לא בדת בחכמתה והעבירה¹⁶⁷) רעת האויב באהבתה ובחמלתה ותרם עינה ומוחשבתה להליל את עמה ואת

¹⁶²) הוספתי מלה „על“ (החברה נכ" M.) מדעתי. — ק.

¹⁶³) כך תקנתו להחלים החרוז עם „הילדים“; ובכ" M.: „היהודים

עליהם“, וא"כ נ"ל לקמן: „גלוייהם“. — ק.

¹⁶⁴) כנ"ל לפ"ד, ובכ" „גלוייהם“ (ב' מלוא). — ק.

¹⁶⁵) פה חסרון בלשון ונריך להוסיף „ואת“ וכדומה. — ק.

¹⁶⁶) כך תקנתו, ובכ" M.: „קדקד חיותה“. — ק.

¹⁶⁷) כנ"ל, ובכ" M.: „והעבירה“. — ק.

מולדתה וסמלך מאהבתו אותה שפך על הצורר חמתו וסרג כל
 אוהביו בעברתו והשיב על ראשו רעתו והשיב מרדכי על כו
 ויעלה לגדולה ואת האויב תלה ראה כמה גזרו דרכיו מדרבך
 ומחשבותיו מנחשבותך דרכיו דרכי נועם וכל נחיצותיו שלום
 היא לשלום ואהבה למלחמה ברוכה היא וברוך טעמה אך אחת
 אם היא לך כבוד עשר כבן המדחא ורוח צנים כפרשנחא
 ובריהא וקרוז אל המלכות ועשרת אלפים דבר בסף לשקול ע"י
 עושי המלחמה ומושל מקסיב על שפת שקר ועל דברי מרמה
 לא היית מחיה כל נשמה.

והאל אשר הפיר עלת האגני יפיר עזותך ועלת שונאיו
 ויקלקל מחשבותיך ומחשבות אויביו ויריב ריבנו וידין דינו
 ויתן לך חומל¹⁶⁸ בשכל ובמוסר ויסור מרדך לב האבן ויתן לך
 לב בשר ויעביר מלבך החשבויות ואז תלך קוממיות ותגהג עם
 בני ענק ברחמים ותדרך שלומים ותוכה לחיי העולמים יעשה
 ה' אל עולם ויבשרך אל תחעלם לא לנח השכחנו ולאךך ימים
 חצובנו. ואנו שמנו מגדל עם שם ה' אלהינו ותורתו הקדושה
 המדריכנו אל זכות חכמי התלמוד עינינו כי מרס לא נסיר לבנו
 וחכמינו ונביאינו יתחזקו בעד עמנו ובעד תורת אלהינו וז'
 הטוב בעיניו יעשה.

נחם האיש אשר גלה ממוקומו והדאג והנחנה ברעה אשר
 ימנע את עמו והלזות האלה בעתוהו ושמועות לא טובות
 הכבילותו יעקב בר אליהו זצ"ל.

ושלם חס ושלם חסלה ליסוד עולם.

זה הכתב שלחו ר' יעקב לשאל הממונה פול נפול יפול
 והיה תלמידו קודם שנשחמד.

¹⁶⁸ "כ"כ כ"י M, ואולי ז"ל: "חמלה". — ק.

הערות נוספות.

(א) בעת אשר היו הדפים הראשונים (עד עמוד ע"ז) תחת מכשם הדפוס נשלח אלי מדידי סיקר החכם ר' ש.ז. ח"ה הכ"ז בעלזון, ורליתו כי עובים השנים מן האחד כי באמת מלאחי עוד הרבה שניים יותר ממה שז"ן החכם הגל; ואין רלוי לומר שאני כדאי והגון לכך יותר מהחכם הגל, הם מלהזכיר! רק חפצתי להעיר, כי ספרי כ"ז לריכס עיון גדול ודקדוק רב ומה שנעלם מעיניו של זה תראה עינו של זה; ובאמת כמה שניים לא שזפחם עיני עד אשר רליתים בזמנכם החכם הגל. וזה אני מלדיק את נפשי ג"כ בדבר הזה דברים שכתבתי בשמונה דפים הראשונים ערם בא אלי הכ"ז, כמו מה שאמרתי בהערה א' שכ"ז ש.ז. ח"ה עוב יותר מן כ"ז M.; אולם אחר אשר רליתי הכ"ז בעלזון נחמתי על דברי, כי גם בכ"ז ש.ז. ח"ה נמלאת שגיאות רבות הנעשות ע"י הסופר; ואם לא היה לי גם ההערה מכ"ז M. לא הייתי יכול להוציא האגרת הזאת מתוקנה כראוי. ועוד אזכור מה שהעירני החכם הגל על חזה עמיס, ה' כי מה שכתב בכ"ז M., "משפטים וחקים" (עיין הערה י"ז) הוא כנגד החרח וז"ל "חקים ומשפטים" להחלים עם "מונים"; ה' הנוכחא הנכונה היא (ג"כ בעבור החרח) "דגרים" כמו שהוא בכ"ז ש.ז. ח"ה. (עיין הערה כ"ג וכו'); ה' כי באמת ז"ל (למשן החרח) "ראה" (עיין הערה ל"ב) להחלים המלה עם "נכחה". וגם העירני החכם ר' א"ב הגל כי המלות הנסגרות בשני האלי מרובע, "מונה פר פול" (עיין עמוד א' עורה ד') הנה מלת חס אחר ולא מלת סופר האגרת של כ"ז M. ועוד העיר כי לא רליתי להביא כל שני ושני, כי אז הייתי מוכרח להביא על כל קק וקק חלי תלים של הערות של מה בכך, ולכן השמטתי השניים אשר אין שום לורך בהם, ופה (בסיומן ב') הגני מותן רק לקט שכתב.

(ב) עמוד ד' הערה ח' יש לחקן שבמקום „מקדשים“
 (בכ"י M.: „מקדושים“) כתוב בכ"י ש.ז.ח.ס': „בני ברייתו“.
 שם שורה י"ב מלמטה כתוב: „סוס תחת סוס“ כאשר הוא
 בכ"י M., אבל בכ"י ש.ז.ח.ס': „מולא: „כוס תחת כוס“.
 עמוד ח' שורה ז' וגם ח' שכחתי לחקן „רעך“ וגם „חברך“
 במקום „רעך“, „חברך“; ואולי הוא כאן ג"כ מאמר כללי
 ויזקק לשון רבים. — עמוד ט' שורה א' כתוב בכ"י M.:
 „והלך“. — שם שורה ח' כתוב בכ"י M.: „בביתו“. —
 עמוד י' שורה ג' כתוב בכ"י M.: „מחציתו“. — עמוד י"א
 שורה ה' כתוב בכ"י ש.ז.ח.ס': „לא רגזו ולא חלו“. — בעמוד
 י"ב שורה ו' כתוב בכ"י ש.ז.ח.ס': „דמו“. — עמוד י"ג שורה
 ו' נמלא בכ"י ש.ז.ח.ס': „אשר עשה“ במקום „היה עשה“ שבכ"י
 M. — שם שורה ט"ו כתוב בכ"י ש.ז.ח.ס': „חבריו“ תחת
 „חבריו“ שבכ"י M. [ולא אמע מלשעיר, כי לפע"ד אולי לל
 שם שורה י"א „הדיוח“ (להתאים החרח עם „שלחו“) במקום
 „הדפו“ שבכ"י ה"ל]. — עמוד י"ד שורה ח' מלמטה
 כתוב בכ"י M.: „ברמו“ תחת „ומו“. — עמוד ט"ז שורה ח'
 כתוב בכ"י M.: „מאלכי“ במקום „אלכי“ שבכ"י ש.ז.ח.ס'. —
 עמוד ט"ז שורה ח' „הזר רומה“ יש לי להוסיף שאע"פ שאין
 ראיה ברורה לדבר עכ"פ זכר לדבר שאמרחי במע' הלוה שזה
 ה' מחלקה האשכנזית עמוד ק"ע הערה ח', כי לא בכל מקום
 שמואל מלח „הזר“ בספרי ישראל הישנים הכונה על „רומה“,
 רק מלח „הזר“ רומת על הזר המושל אשר בללו היסודים
 ה"ו חסידים, וכך מרגלם בפומיהו בכל מקומות מושבותיהם
 (ואגב אעיר שבהעתק בכ"י M. כתוב שם שורה ב' „כי בבית“
 ובשורה ג' „ומלכותו“ ואולי הוא טעות המעתיק מן הכ"י ואינו
 בכ"י ענינו). — עמוד י"ח שורה ה' וגם ו', בכ"י ש.ז.ח.ס':
 „למח מלכנו“. — עמוד י"ט שורה י"ג, בכ"י ש.ז.ח.ס': „באה“.

— עמוד כ' שורה י' מלמטה, בכ"י ש.ח.ח.ה. חסר מלת „תלנה“.
 — עמוד כ"ה שורה ב', בכ"י ש.ח.ח.ה.: „ואתה שאלו“.
 עמוד כ"ג שורה י"א, בכ"י ש.ח.ח.ה.: „את מלות משמרת ה'
 שמרו“.
 — שם שורה י"ג וגם י"ד, לדעתי ל"ל: „בהרשעים
 ההם לעשות נקמה“.
 כלשון המקרא ולא כמו שהוא בשני כ"י
 הנ"ל, ולא אדע מניי העטות בלשון ב"א, אם מהסופרים או מהמחבר
 עצמו. — שם שורה ט"ו, בכ"י ש.ח.ח.ה.: „תלנה“ ובכ"י M:
 „תלנה“ ואנכי תקנתי „תלנה“.
 — עמוד כ"ד שורה י"א מלמטה,
 בכ"י ש.ח.ח.ה. חסר מלת „טאודר“ וכתוב: „ויבא זה הויג“.
 — עמוד כ"ז שורה ז', בכ"י M: „בחיק“.
 — שם שורה י', בכ"י
 M. חסר מלת „בא“.
 — שם שורה י' מלמטה, בכ"י M:
 „החריב“.

(ג) שמחתי לראות כי האגרת נדפסה בלי טעויות הדפוס,
 ורק במקום אחד שבה המדפיס לתקן, וזהו בעמוד ט"ו שורה י"ג
 מלמטה במלת „אויבנים“ ולי „אויבנים“.
 — ומה שיש בעמוד
 ה' בשלש שורות הראשונות של גוף המכתב סימנים מפסיקים (.)
 כמה להורות שכל האגרת היא בחרוזים.

(ד) מאגרת וכוח האת נראה כי המחבר היה חכם גדול
 בקי גם בחדרי חמנות הנוצרים ובכל ספריהם וספוריהם ומגלות
 ימי עולם לפניו נגלו, גם היה מליץ מפואר, כי לשונו לא נשכח
 ובכתבי הקדש ידיו רב לו. וכנה כל דבריו בטוב טעם ודעת,
 כי ידע להרחיק מעל חז"ל כל דברי דופי ומהתלות ושמך פסול
 אשר שפך בהמחור המשומד המכר בראש האגרת; והכל בשפה
 ברורה ובעצמות מוכיחות ובראיות חזקות וגם בלי שום ציון נגד
 דת הנוצרים ובלי שום כעס או חמפה רק בהשכל ובנעימה, וכל
 דבריו חמתי ולדק. ועל אדות הענינים המוצאים בדברי האגרת
 האת נדבר א"ה לעת מלא כפי יכולתנו ברחבה.

יוסף יצחק קאבאקי

סליחה לעצירת גשמים⁽¹⁾.

שרף נתן ליריאו יזכר לעלם בריהו: המכסה שמים בעבים
המכין לארץ מטר המצמיח הרים הצור: פתח את ירך
ומשביע לכל חי רצון: כרחם אב וגו'.

אתה ין מקרני רמים עד בימי כים, מנך הכל ומידך כל
הטובות נחמים, חגנו ורחמנו כרחם אב על בניס, וימלאו
גשם העצים והעננים.

בני בריהך באים היום עדך, רחם עליהם כרוב רחמך וחסדיך,
כי הם עמך ונחלתך בניך ועבדיך, עושה נפלאות גדולות
אתה אלהים לבדך.

גשם גדולות תניף יהיו גשמי ברכה, בידך לבד המפתח ולא
ביד המערכה⁽²⁾, באלו לפניך בשכרון לב וברוח מנוחה,
לרחם את כנה אחריו מנוחה.

דגים תבין תבין למה האדמה, יפרלו לפניה קדמה נגבה וימה,
לדקתך כהררי אל מושיע אדם וצמחה, כי אתה מנן
לצמחה לחמה.

המכסה שמים בעננים ועבים, המכין לארץ מטר ורביבים,
המשביע אוכלי לחם העצים, פתח את ירך ומשביע
לרעבים.

ורחם הארץ את יבולה ודגמה, השביע עמי ואביון ופשוט נענה,
לחת להם משען לחם ומשענה, עניים בגן ותאנים
בתאנה.

⁽¹⁾ הסליחה הזאת העתיקה המשכיל יב"ס, בעל מניח בעיר פראג, מכ"ו
אחד אשר קייתי אליו, ואנכי זיינתי המ"מ בדברי חז"ל; ואדות הכ"ו
הזה הנגהב כמו זה מאתים שנה, ואשר בו עוד כמה סליחות קינות
וחפלות, אדבר אלה לעת אחר. — ק.

⁽²⁾ ידוע מאמר חז"ל (תענית ב') "ג' משפחות בידו של הקב"ה", וא'
מאן של גשמים. — ק.

זכור לאברהם ליזחק ולישראל, זרעם לברך מברכותיך השמע אל,
למלא משאלות כל אשר מונך שואל, לחת מער ארץ בעתו
הואל.

זמן ורחום ה' אל ארץ חפיים, אל תשחת עמך אשר פדית
ממצרים, הסקיפה מנועון קדשך מן השמים, וברך עמך
המיוחדים שמך בכל יום פעמים.

שרף תתן ליריחך זכור לעולם בריחך, שונרי נוחות פתחך
לשקוד יום יום דלתותיך, הושיעה את עמך וברך את נחלתך,
המשתחוים אל היכל קדשך ביראתך.

יגל יעקב ישמח ישראל מקדשי שמך, כי הם נחלתך לאהך וכרמך,
פתח להם אונך חטיב מנורמך, לחת להם יד מואלך
ולחמך.

כלו עיניהם לאמר מחי תנחמנו, כימות עניתנו כן תשמחנו,
ענו י' ענו ביום אים תעניתנו, קבל ברחמים וברוך את
תפלתנו.

(החרון ל' חסר ב'י.)

מער ארץ בעתו לנו תשפיע, נדח ברך תבדך אביונים תשביע,
עניים ושח עינים תושיע, תולא הארץ דשא עשב מנריע.

נח אים עויתו עולדים הנשמים, זכור לכל הדיוקים הולכי תמים,
אשר התפללו בחותן הימים, להמטיר על עיר שדות וכרמים.

סבת המניעה אים היא מלד עזי פנים³), או פוסקי לדקה
ברבים ואינם נותנים⁴), או בשביל חורת לוחות אבנים⁵),
זכור להם זכות וברית ראשונים.

³ עיין בבלי הענין ז: — ק.

⁴ עיין שם ח: — ק.

⁵ שם ז: ולדעתי חסר לפני „חורת“ המלה „בפול“ — ק.

עין עבודה אליהם חנה מנזיה בימינו, אחת חללים לבדך מלכנו
ואדונו, מעוברי עבירה נקמו ונטכרנו, גם גזל חין מנזי
באננתחותינו⁽⁶⁾.

פשת מספרו לשון הרע חס גברו⁽⁷⁾, או תרומות ומעשרות בטלו
וחסרו⁽⁸⁾, רחל לרות ותלחות אשר עלינו עברו, חסור לדיקים
אשר אמרתך שמרו.

ברופה אמרתך מאלד ועבדך חסבה, בחור גם בחולד יונק עם
חיס שיבה, תשיב נפש שוקקה ונפש רעבה, וחסיה נפשים
בגן רוח ולא יוסיפו לדאבה.

קרחתי בכל לב עמי חקך חסרה, הושיעני בחסדך כי ידך לא
קרה, ביום נאספו קהל וקראו עליה, הושיעני בחסדך כי
ידך לא קרה.

רעבים גם נמאים נפשים בהם תחטף, פרוסם וכלכלם לחם
לפי הטף, שמע קולם ומלתם עליך חטוף, יחשב תפלתם
בקטורת סמים נעף.

שונות תפלה עדיך יבוא כל אשר, שמע קול בני יעקב שנים
עשר, היום בשורה טובה יבושר, חן מלאה בעיני המלך והשר.
חמיד יחיו עיניהם עלינו לטובה, והנחה יעשה ושבת מוגש
ומדהבה, וישכן ישראל בטח בנחת ובטובה, בימיהם תושע
יבורה וישועתי לבא קרובה.

היום שמע קולנו אדונו, כהן אליהו עם משיח שלח לגאלנו,
סעדנו ומשעה פדנו ורחמנו, חי זרע קודש גאל במהרה בימינו.
אל מלך וכו'.

(6) שם שם. — ק.
(7) שם שם. — ק.
(8) שם שם. — ק.

פירוש על מדרש ר' ישמעאל ב"ג מדות שהתורה

נדרשת בהן לה"ר שלמה יצחקי ז"ל. (1)

המודה הראשונה מוקל וחומר שהתורה דנה בה כמו
שכתוב ואזכיר ירק ירק בפניה הלא תכלס שבעת ימים קל
וחומר לשכינה ארבעה עשר יום הלא דיו לבא מן הדין להיות
כנדון שאין אנו רשאים להחמיר יותר על הנדון מהמפורש בדין
וכמו כן מצינו שאמר הכתוב כי תראה חמור שאך רבץ תחת
משאו ולא פרש הכתוב האוכב כי אם השוגא שלא ראה הכתוב
להאריך בלשון ופתח בשוגא כדי ללמד על האוכב מוקל וחומר
ואין אנו רשאים להקדים חמור האוכב לחמור השוגא לפי
שדיו לבא מן הדין להיות כנדון. וכן בכל התורה כלה (2).

(1) הפרוש הזה העתיקו מב"י יטן (ואדבר עליו בקרב א"ה) גרשון הקובץ
אורח ה"ה המו"ס ר' ירוחם פישל ג"י והוספתי אחר הערות משלי
וגם תקניתי בלשון „המדה ה"א ה"ב ה"ג" (לפי חק לה"ק) ובכ"י
„המדה י"א י"ב י"ג". ורציתי להרחיב הדבור בעמה הענינים הנזכרים
לפרוש זה ולא יכלתי מחמת כמה טעמים ודברתי בקצרה כפי האפשר.
ירסף יצחק קאבאק.

(2) מדה ק"ו ארוכה ורחבה עד מאוד, ואין מן הצדק להרחיב הדבור
עליה; אולם מה שהביא רש"י ז"ל בענין פדיקה (שמות כ"ג, ה') שלא
זכיר הכתוב האוכב ללמדו ק"ו, הנה הק"ו הזה לא מלאתי לא בגבלי
ולא בדרושאמי. ועיין בגלי כ"מ דף ל"א וזף ל"ב ובידולתי שם פ"ב
הלכה י"ב בגמרא; ואולי ראה רש"י להשמיטנו בזה דקיימא לן דהלכה
כרבנן (עיין ר"ף שם ורמב"ם הלכות רוצח פ"ג הלכה ז' וגם בגמרא
„הסף משנה" שם הלכה י"ד) וגם שאין דעתו עמה בדרשת ר' יאשיה
במילתא על הפסוק הל'; ועיין עוד ספרי דברים פסקא רכ"ז; ומה
שכתוב שם (וגם בפסקא רכ"ז) „ולמד שלא דנה תורה הלא כנגד
היצר" אולי ואולי רמז למה שאמרו חז"ל בגלי שם דף ל"ב פ"ג,
דמורה בשוגא כדי לכופף את יצרו, אע"פ שקשה לומר שדרש זאת
מן „האריך", אם לא שאמר בדוחק שדעת ספרי לדרוש אריך בלשון

המדה השנייה מגזירה שוב. כמו שאמר הכתוב ערות
בת בןך או בת בתך לא תגלה ערותך כי ערוךך הנה. אשר
את בת הבן ואת בת הבת ולא אשר את הבת עלמה. וכתוב
אחר ואמר ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת
בתה לא תקרב לגלות ערותה שארה הנה ומה הוא. למדנו
הנה והנה בגזירה שוב מה להלן אשה ובתה ובת בנה ובת
בתה אף כאן בתו ובת בתו בנו שכבר ברור לנו שבתו
אסורה בלא גזירה שוב ממה ראה ללמוד אותה מדין גזירה
שוב. וכן בכל החורגים⁸).

המדה השלישית בגין אב מכתוב אחד ובגין אב
משני כתובים. כמו זה שאמר הכתוב בחג המנוחות אף אשר
יחבל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם הרי שהתיר לנו הכתוב
בחג המנוחות בלבד ולא כן בשאר המועדים אלא שארז"ל זה בנה
אב לכל המועדים לפי שהוא ראשון לכל כדכתיב בחג המנוחות
ובחג השבעות ובחג הסוכות. וכמו כן זה שארז"ל כל מקום
שנאמר דמיו בו דמיהם גם אינו אלא סקילה, הואיל ופירש לנו
באחת מהן סקילה כדכתיב באוב וידענו באבן ירגמו אותם
דמיהם גם, אף בכל מקום שנאמר דמיו בו דמיהם גם אינו
אלא סקילה, זהו בגין אב מכתוב אחד. ובגין אב משני כתובים

רבים ומיירי בשואל ישראל כידוע. ועיין עוד בחוספתא ב"מ פ"ב שכתוב
,,אזהב לשטן ושואל לפרוק מלוא לפרוק עם השואל שלא לשבור את
לבו" וז"ל. — ק.

⁸ על דבר ג"ס זו עיין יצמות דף ג' ע"א וברש"י פס; ומה שאמר רש"י
כאן, שכבר ברור לנו שבתו אסורה בלא ג"ס דעמו למ"ש בפרשו לחורה
(ויקרא י"ח, י) שבתו אחיה מקו; ועיין בסנהדרין דף ע"ו ע"א בפלוגתא
האביו ורבא שם בשנין זה. והאבס ב' אברהם בר לוינר ג"י שבאורו
לרש"י (הזכור לאברהם) עמוד רש"י הערה י' הביא הקו' בדרך
אחר, וחיסה בלא הביא דברי אביו ממקום המכר! — ק.

כמו שאמר הכתוב במומי אדם או גבן או דק או חלול בשינוי
או גרב או ילפת או מרוד אשך, ולא אמר הכתוב יבלת, אך
במומי בהמה כתוב עורת או שבור או חרוך או יבלת וארזל
כל מקום שנמנא בחורה מוס סהם מתנין עליו חומר מומי אדם
ומומי בהמה, זהו בנין אב מומי כתובים, וכל כדומה לזה נדון
כמותו⁽⁴⁾.

המדה הרביעית כלל ופרט, כמו שאמר הכתוב לא תלבש
שטמ שבוט שני מינים ואחר כך פרט לנו זמר ושפתיים, ודוקא
זמר ושפתיים אסור אבל מידי אחריעא לא, וכן כל מקום שנמנא
בחורה כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט, וכן כל הדומה
לזה נדון כמותו.

המדה החמישית פרט וכלל, כמו שאמר הכתוב בהשבע
אדם וכן תעשה לחמורו וכן תעשה לשמלתו דמשמע דאלו אתה
חייב להשיב מידי אחריעא לא, והדר כלל וכן תעשה לכל אבדה

⁽⁴⁾ בנין אב הראשון (בדבר אוכל נפש) שהביא רש"י לא מנאחי בדברי חז"ל
בפרוש; ועיין ברמב"ם הלכות יו"ט פ"א (ומה שכתב הה"א סס)
וברמב"ן על התורה פ' חמור ובקטור סמ"ג לאוין ע' — ע"ה; ומה
שכתב בעל השיטור ח"ב בריש הלכות יו"ט (דפוס לבוב דף כ"ה) בשם
המכילתא, "מנין להחיר אוכל נפש נאמר בפסח דורות מקרא קודש ונאמר
בפסח מזרים מקרא קודש מה להלן הותר או"ל אף כגון הותר או"ל" לא
מנאחי במכילתא. ועיין עוד בספר, "מטה דן" וכו' ג' סימן קע"ח
שהביא גם כן החר מלאכת אוכל נפש ביו"ט מבנין אב. — ומה שכתב
רש"י בדבר בנין אב השני (בענין למוד סקלה מן דמיו בו וכו')
מנאחי בגבול סנהדרין דף ל"ד ובכריתות דף ה' ע"ב שדרשו זאת חז"ל
בג"ם, ועין בה"כ פ' קדושים פ"ט (ובספר, "מטה דן" בסיומן הג"ל
הביא ג"כ הלמוד הזה מבנין אב). — ובנין אב מומי כתובים שהביא
רש"י (ובספר, "מטה דן" בסיומן ק"פ ג"כ) מן מומי אדם ובהמה דרשו
חז"ל במס' בכורות דף מ"ג ע"א בג"ם, וגם בה"כ פ' חמור פ"ו דרשו
זאת בג"ם. — ק.

אחר
מקום
לי
כעין
כל
שנים
ואחר
אדם
הפרט
דבר
עשר
אחר
אש"י
נפ
בבקר
וכל
הפרט
והיה
דבר
המה
לפי
אומ
אש"י

⁽⁵⁾
⁽⁶⁾

אחיק אשר תאבד ממנו וגו' ומשמע לכל אבדה שבטולם. וכן בכל מקום שנמצא בתורה פרט וכלל הכל הולך אחר הכלל, וכל הדומה לו נדון כמותו⁵).

הנמדה הששית כלל ופרט וכלל אי אחת דין אלא כעין הפרט כמו שאמר הכתוב על כל דבר פשע הרי זה כלל כל פשע שבטולם והדר פרט על שור על חמור על שה על שלמה דמשמע על אלו אחת חייב ליטבע מידי אחרינא לא ואחר כך כלל ואמר על כל אבדה דמשמע שכן תעשה לכל אבדה שבטולם הרי כלל ופרט וכלל שאי אחת דין אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש דבר המוטלטל וגופו ממון אף כל דבר המוטלטל וגופו ממון ילאו קרקעות שאין מוטלטלים ילאו עבדים שהוקשו לקרקעות דכתיב והתגאלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחתה ונאמר והתגאלתם את הארץ, ילאו שטרות חט"פ שמוטלטלין חין גופן ממון. וכמו כן מה שאמר הכתוב גבי מעשר שני ונתת הכסף בכל אשר תאזכר נפשך הרי כלל בבקר ובאלהן ובין ובשכר הרי פרט וכלל אשר תשאלך נפשך חזר וכלל, הרי לך כלל ופרט וכלל אי אחת דין אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש דבר שיש בו רוח חיים ומותר לאכול או דבר פרי מנידולי קרקע אף כל אשר תשאלך נפשך בדומה לכן, להוילא דבר שאינו ראוי לאכלו, וכן כל כיוצא בזה נדון כמותו⁶).

הנמדה השביעית מכלל שהוא לריק לפרט ומפרט שהוא לריק לכלל, כמו זה שאמר הכתוב פקוד כל זכר, אם היה חומר בכור ולא היה מפרש זכר הייתי חומר כל פטר רחם אשילו הנקבות, לכן אמר זכר, דמשמע זכר חין נקבה לא,

⁵ פרט וכלל זה מזה גם בספר „משה דין“ סימן קפ"ב. — ק.

⁶ כלל ופרט וכלל הראשון נמצא בבבלי ב"ק ס"ב ע"ב, ב"מ ג' ע"ב, שבעות מ"ב ע"ב; ועל דבר הענין השני עיין בבבלי עירובין כ"ז ע"ב, מיר ל"ה ע"ב, ב"ק ג"ד ע"ב, ס"ג ע"א. — ק.

זהו כלל שהוא לריק לפרט; ואם היה אומר זכר ולא היה אומר
זכור הייתי אומר כל זכר בין זכורים בין פשוטין לכן אומר זכור
זכור שהוא לריק לכלל, וכן כל הדומה לזה גדון כמובן⁽⁷⁾.

המדה השמינית כל דבר שהיה בכלל ויולא מן הכלל
ללמד יולא ולא ללמד על עצמו בלבד יולא אלא ללמד
על כל הכלל כלו יולא. כמו זה שאמר הכתוב בעבודת המולך
איש איש מבית ישראל וכן הגר הגר בישראל אשר יתן מחרטו
למולך מוח יומת עם הארץ ירגמורו באשן, והלא היה בכלל
שאר כל התועבות ולמה יולא ופירש עמו ויתר מכלל לא ללמד
על עצמו בלבד יולא לומר שדינו בסקילה אלא ללמד על כל
התועבות יולא שכן ג"כ בסקילה, וכן כל הדומה לזה⁽⁸⁾.

המדה התשיעית כל דבר שהיה בכלל ויולא לטעון
טען אחר שלא כענינו יולא להקל ולהחמיר, כמו שאמר
הכתוב כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשביעי יולא לחפשי
חנם, והולא האמם העברים מן הכלל דכתיב בתריה וכו' ימכר
איש את בתו לאמה לא תלא כאלה העבדים; והלא אמה עבדים
בכלל עבד עברי היתה דכתיב כי ימכר לך אחיך העברי או
העבריה ולמה יולא מן הכלל כדי לטעון טען אחר שלא כענינו
של עבד שהעבד חינו יולא בסימן, ואינו יולא במיתת האדון
והאמה יולא בת סימן ויולא במיתת האדון אפילו בתוך שש, יולא
להקל מהדבר שהוא קל עליה שיואלת בתוך שש ולהחמיר עליה
שיכול האדון לקדשה בעל כרחה, וכן כל הדומה לזה⁽⁹⁾.

(7) עיין בכורות דף י"ט ע"א וברש"י ותוספות (ד"ה "כילד") שם; ועיין
שם בפרש"י ה"א ד' ל' ת"כ (Wien 1862) מה הענין. — ק.
(8) עיין בסנהדרין בבלי וירושלמי בפרק ארבע מיתות גמא מקומות ס. — ק.
(9) עיין פרש"י על התורה דברים ט"ו י"ב ובספרי שם ובמכילתא פ'
משפטים ובבלי קדושין דף י"ה ע"א. — ק.

טען אחר שהוא כענינו ילא להקל ולא להחמיר, כמו
שאמר הכתוב ואשר יבא את רעבו ציער לחטט עוים וגדחה ידו
(וגו') ומכה נפש בשגגה בכלל רוחה היה דכתיב ומכה אדם
יומנו משמע בין בשוגג בין במחיד וילא מן הכלל להקל עליו
שמילל בערי מקלט ולא להחמיר להיות הוא כמחיד, וכן כל הדומה לזה.

המדה האחת עשרה כל דבר שהיה בכלל וילא לידון
בדבר חדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירונו
הכתוב בפירוש כמו שאמר הכתוב וכן כי יקנה נפש קטין
כספו הוא יחבל בו ויליד ביתו הם יחבלו בלחמו, ובתו בכלל
יליד ביתו היתה בין פטויה בין נשואה, וילא לידון בדבר חדש
שלאחר שנשאת (לזר) אינה אוכלת בתרומה דכתיב ובת כהן כי
היה להם זר היא בתרומה הקדשים לא תאכל, הואיל והנשיאה
הכתוב מן הכלל אי אתה יכול להחזירה לכללה אפילו היא
חלומה או גרושה אם לא יחזירוה הכתוב לכללה בפירוש דכתיב
ובת כהן כי היתה חלומה וגרושה וזרע אין לה ושבה אל בית
אביה כעשוריה מלחם אביה תאכל, וכל החומר נדרשת כך.

המדה השתים עשרה דבר הלמד מענינו ודבר הלמד
מסופו, כמו שאמר הכתוב בענין שבת שבו איש תחתיו אל
ילא איש ממקומו ביום השביעי, אינו רואה לומר שישבו תחתיהם
כל היום כלו אלא שלא ילא איש ממקומו יותר מאלפים אמה
שהוא דבר הלמד מענינו; ודבר הלמד מסופו, כמו שאמר הכתוב
איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה, הרי שאמר
לנו כל שאר שבעולם, אך בסוף הענין פירש לנו את האסורות
בדכתיב ערוה פלונית ופלונית לא תגלה ומאן מכלל למוד את
המותרות, וכן כל הדומה לזה.

המדה השלש עשרה ושני כתובים המוכתישים זה את
זה עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם, כמו
שאמר הכתוב בראשית ברא אלהים את השמים והא' הארץ דנשמע

בכתוב זה שהשמים נבראו תחלה, וכתוב אחר לומר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים, דמשמע שהארץ נבראת תחלה, הרי שמוכחים זה את זה בזה הכתוב השלישי והכריע ביניהם ולומר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים כלומן שעוסק בשתי ידי וטופה בקן שתי לוגמיות בנה אחת, ואחר כך אמר באתו הפסוק עלמו קורא אלהים יעמדו יחדו; וגם מה שאמר הכתוב אחס רחיהם כי מן השמים דברתי עמכם דמשמע שלא דבר עמכם בזה, וכתוב אחר לומר פנים פנים דבר ה' עמכם בזה מתוך האש, הרי שני כתובים המוכחים זה את זה, בזה הכתוב השלישי והכריע ביניהם לומר שאין הכחשה ביניהם, מדכתיב מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו שועה מתוך האש; וכן זה שאמר הכתוב כל חלב וכל דם לא תאכלו דמשמע מהאי קרא כל חלב תאכלו חלב חיה ועוף חסוד כמו דם, וכתוב אחר לומר אך כאשר יאכל את הצי ואת החיל כן תאכלנו העמא והטבור יחדו יאכלנו, הרי שמוכחים זה את זה בזה הכתוב השלישי והכריע ביניהם כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו, מוכן שהותר לנו חלב חיה ועוף לאכלו מן הטורה, וכן כל הדומה לו דקון כזה¹⁰).

ענין בהעתק בפירוש הי"ג מדות.

¹⁰ בספרי דברים סקא ע"א דרשו התר (חלב חיה מן „רק דם“) ובגמרא בסוטה דף ע"ו ע"א (וגם בדר"י בפרוש לתורה) הדרש מן „אך“; וזיין בספרא על הפסוק „כל חלב וכל דם לא תאכלו“ (ויקרא כ', י"ז) ועל הפסוק „כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו“ (בס' ז' כ"ג). ובאמת לא מלאתי „מדה שני במוכחים המוכחים זה“ עניני הלכה. — ק.

וכוח טורטושא ⁽¹⁾.

עם הערות ממני

ש.ד.ח.ה.

בשבעה ימים לחדש סיביר ⁽²⁾ שנת ת"ג ⁽³⁾ לחשבון
המזלרים בלחן לפני האדון האפיפיור והוא יושב בסיכלו הנקרא

(1) חודש וכו' הנ"ל ע"ן בספר „שבע יהודה“ סי' מ' כי נמצא שם „טופס
כחב שכלה ה' הגדול לזוגשמוק לק"ק גירונא שנת ק"ג"ג. — ועי'
נ"ב מה שכתב ה' גריץ (Grätz) בקורות היהודים חלק שמיני עמ'
416 ומה שהאריך והסוה שם ספור המלא שבע יהודה עם דברי
הפראשקלל של הוטה המוצאים בקטור ציפלוויקא של דודריגרו
די קאסטרו (ח"א עמ' 206) גם עם דברי צורישא (אמאלשן של
אחאון ח"ב עמ' 108). — והנה לאשר נמצא גם חלני בכ" ספור
דברי הוטה המכר ומחברו הוא אחד משלוהי הקהלות אך לא אותו
המוצא שבע יהודה, ולא נודע עד הנה כ"י זה הנמצא חלני אמרתי
לפרסמו בדפוס כי ממנו נדע להקן ולהישיר כמה דברים. — קודם
הספור עמנו לא נמצא בכ"י שלי מה שהלחתי בראשו („וכוח טורטושא“).
והנה הספור הנ"ל נמצא בסוף קובץ אחד כ"י הכולל חלה
הדברים: (ח') וכו' הרמ"ן (נדפס בכר ע"י וואגעמיל ובס' מלחמת
חובת גם ע"י ההכס רמ"ש ע"י) — (ב') פי' הנה יסביל עבדי
להרמ"ן (נדפס נ"ב ע"י רמ"ש. אך נמצאו בכ"י שלי שינויים, וים
חלני עוד כ"י אחד מוכוה הרמ"ן ומפירושו על „הנה יסביל עבדי“). —
(ג') מבחש ר' יעקב הרופא מציעניחא (הנדפס לעיל עמוד ח') — (ד')
מתחיל: „חלה הם הפקורים אשר נחפיק יהושע לורקי י"ש ושכ"י והמיר
שמו לשם גירונים קבר פתוח גרונו ושגם כונת המימרות וההגדות להציא
כונת ההנח או האמורה לעתה ובגטותיו לחלו השבוסים ילא לתרבות רעה
ושלום על ישראל וכה דברי הכופר י"ש פרק ראשון נודע בו הדברים
אשר לחנו והיהודים מוסכמים יחד עליהם והדברים אשר לחנו
מוחלפים בהם וכו'“; ההצור כולל י"ג פרקים ומסיים: „חמו דברי
ההוצא והשופע והחיל המושמד יהושע לורקי שר"י ושום לכל ישראל
חמן סלה“. — והנה ספר זה נראה לי כדור כי הוא ספרו Trae-

היכל ההגמון בעיר טורטושה⁴ והיוו שם שלוחי הקהלות מלכות ארגון וקטלוגים במספר עד עשרים ושנים⁵ שלוחים חששים חכמים וידועים הנקראים בשם ובכתב מאת האדון לזה להם לענות על דברי ההכס משערי גירונים דאלקנים⁶ והיה שמו מקדם יוסטע לורקי ובאנו לפניו היום הכול לענות על קונדרים⁷ שחבר ההכס הרמז על ביאת המשיח ואז לבל

tatus contra Judaeorum perfidiam
ממנו ה' Grätz (שם ז' 127 וז' 422) כמו כ"ד הנ"ל המשיח וע"ז מ"ס סחומה במלת למרבה המערה ממנו הכל גם כ"ל שלפני ואין צידי להכריע אם הוא בעלמו או אחר העתיקו עברית. וכפי וישיחיו לא נמאזו,,אלה הסקורים" בשם ציבולותיקא אשר באיברושא וז"ל עוד כי,,אלה הסקורים" הם אולי,,ה' הויכוח שנעשה בטורטושה חבדו מאישרי גירונמי לורקי שר"י" הציאו ר' חיים אבן מוסא בספרו מן ודומה (Grätz, ז' 431). — ה',,נשבעה ימים אחדים פיברר וכו'" אשר הגוי נותן צוה לפני הקורא והוא ספור הויכוח אשר היה בטורטושה אך חסר בסופו בהעתיק. ה"ל הוא שלם אך המעתיק חסר באלמנע.

² כ"ה נכון וז"ל אלל די קאטערו ע' Grätz ז' 416 אמנם נשבע יהודה נמאז בשעות,,לחודש ג' ניירן".

³ נראה לי כי גם נשבע יהודה ז"ל חי"ג במקום ק"ג והכוונה למספרם.

⁴ גם אלל די קאטערו חבד כי הויכוח היה בטורטושה. ע' Grätz ז' 416. ועי"ל ז' 417 הציא,,שירים ומלכות לר' שלמה בן דלובן בנפיד מנני דורו של ה'י"ג אשר חבד בעת הויכוח בטורטושה" — ועי"ל גם ז' 431 מה שהציא מס' מן ודומה:,,וה' הויכוח שנעשה בטורטושה" — אמנם נשבע יהודה לא חבד שם המקום.

⁵ ה' Grätz חומר כי היו יותר מן ע"ז ופה מובא כי היו כ"ג.

⁶ צוה תחלפת השערה ה' Grätz כי דר גירונמי בלשון שאלה (שם ז' 425).

⁷ מה ג"כ ראה לה' Grätz כי חבד קונדרים שלו (ע' הערה 1) לפני הויכוח (שם ז' 423).

חכמי ישראל אשר במלכות ארגון להתוכה לפניו על הטענות המכרות ובלאו לפניו היום המכר כאשר געונו בצקר והיינו שם כל השלוחים המכרים וגם רבים מקהל עורטושא וישב האפיפיור על כסאו בבית הגדול בהיכלו ושם נתקבלו כל הקרדינאלס ולעירים ודורשים וחכמי האבטולוגיה ופרשים וגדולי העיר ועם רב כמו אלף איש ומאשטרי גירונים בלד אחד רחוק מעט מהכסא וכל היהודים יצבו לפניו. ויטן האפיפיור ויאמר שמעוני אחס היהודים והנולדים אשמוע אחכם דברי ואשכילכם במה הוא כונת הקצק אשר עשיתי פה והאריך בזה הדרוש. סוף דבריו ותגליחם להראות העמים והערים כונת הוכוח איך ולמה וכלל המאמר כי איך כונתו בזה הוכוח להוכיח על דת היהודים והנולדים אי זה מהם אמיתית בעיניו ובעיני כל מורי אבל כונתו להראות ליהודים ולהוכיח עליהם כי בתלמוד מבוחר שבבר בא הנשיה ועל זה האריך הלשון. ואחר כן אמר למשטרי גירונים שיתחיל והתחיל. לכו נא ונכחה יאמר וכו' אם תאבדו ושמעתם וכו' ואם תמאנו ומרתם וכו' כי י" דבר ⁽⁸⁾ ופי' לכו המורה על התנועה והתנועה היא על ד' ענינים וכל הד' מלא על הדרוש המבוקש אלל האפיפיור ובאר הפסוקים על הענין הנעשה עתה בפני הדין המכר ופי' נא לשון בקשה כי איך זה מהכרה ועל זה פיר' רש"י אליהו עם עובדי הכעל ודבר שנאות זו אם תמאנו. וסיים מאמרו

⁽⁸⁾ פה וגם במקום סימן 9 הוא יותר באריות מאשר הוא בשט יודיה. אמנם חסר פה שהתחיל לדבר דון וידאל בן גנגנש וכו' גם כי דון שמואל דבר אחריו וגד זה חסר שם מה שמואל פה: „ואחריו דון עודדוס אבן יחיאל“ ונראה כי בשט יודיה אחר מלות „ודון שמואל הלוי אמר אחריו“ לדין להוסיף „ואחריו דון עודדוס“. — ואגב אעיר כי דברי ה' Grätz (נד 125) לרייז חיקון, ובמקום שכתב „דון יוסף אבן יחיאל“ ז"ל „דון עודדוס אבן יחיאל“.

בכונת הויכוח כאשר לזה מנחת האדון המזכר ובמנו שהיה
במאמרו. ואחריו דון טודרוס חבן יחיא⁹). ואמר הראש גא' חסדך
וישעך חתן לנו ויסד דבריו כי אלהינו בעוהים בשם ית' שישם
בלב האפיפיור שיעשה עמנו חסדים ועוונות וזהו האריך
והלכנו מלפניו ושבנו לפניו ביום המחרת שהוא יום שמונת ימים
לחדש פיבריר ונתקבלו שם גוים ויהודים במספר כיום שלפניו
והאדון האפיפיור לזה למאשטרי גירונים שסדר טענותיו וידבר
בענין הוכחות מבלי שילך לקראת דרשות אך בעצם יפרסם שזה
הינו ויכוח אלא להראות כי בתלמוד יש מאמרים מורים צביאור
שכבר בא המוסיה ומיד מאשטרי גירונים התחיל אותה הסגדה
שאמרו בסנהדרין ובראש פ"ק דע"ז תנא דבי אליהו שתא אלפי
שני הוי עלמא שני אלפים תהו שני אלפים תורה שני אלפים
ימות המוסיה ובעוונותיו שרבו ילאו מה שילאו ועדיין לא בא.
השיב לו הרב ר' זרחיה הלוי¹⁰), מדבר ונתיב על תנאי
המוסיה תחלה מה שיש לו לעשות ואחר כן מדבר אם בא אם
לא בא. ענה האפיפיור חין ראוי לדבר על תנאי המוסיה אבל
מדבר על הסגדה שמבשרת שכבר בא ומה אחס חומרים על
זה כי אם כבר בא הרי הסגרה המבוקש ויבא אחר כן ציאר
התנאים. ענה הרב המזכר הסדר כך הוא כאשר אמרתי חין,
אבל יש לנו למלאות ראון האדון ואענה על הסגדה. ואמר, כבר
יש תשובתו בלדו שאמר ובעוונותיו שרבו ילאו מה שילאו וזה
מורה שלא בא. אמר האיש ההוא, המומרה הזאת נאמרה דבי
אליהו כלומר בבית מדרשו של אליהו הנביא ואליהו הנביא אמרה
לתלמידיו ואחר כן אמרו בתלמוד ובעוונותיו שרבו וכו' כי אליהו
היה קודם התלמוד זמן רב. אמר לו הרב ז"ר¹¹) לא כי הכל

⁹ עיין הערה 8.

¹⁰ בשם יהודה נחא: דון וידאל בגבסת.

¹¹ פה נמלא בשם יהודה: השיב הר' זרחיה הלוי וכו'.

מאמר אחד ואליהו זה חיו אליהו הנביא ומאין חוכה זה אחת
 שזה אליהו הנביא חיו חומר שחיו אליהו הנביא זה והכל
 מאמר אחד. ואמר חיו הרב כי שחא אלפי שני חיו עלמא שני
 אלפי חכו שני אלפים חורה שני אלפים ימות המשיח. אמר,
 הפירות כך הוא שני אלפים חכו שהיה הזמן הכוא בלא חורה
 ובלא ידיעה השם אך חיו שם קתם שחיו שם חגשים לדיקים
 כמו מחסלה ואחרים שחמרו זל שעבד הקב"ה ימי המובל
 מפני כבודו של מחסלה וכן אדם הראשון הכיר את צוראו ויהיה
 שלם וחכם לולא שחטא בחטא הקדמוני ובאותו חטא כלנו בני
 איש אחד חגמו חיונאים מאדם ואפילו לדיקים מתים בעטיו
 של נחם כי העין הכוא נפקד בגוף ולא נפסח כי הנפשות לא
 יהיה להם שום יחס והשתתפות כי נפש האב ונפש הבן לא
 תשתתף כלל כמו שבאר הרמב"ן ואין ספק שהוא היה חכם ושלם
 ומכיר צוראו לפי שהוא פועל ידיו ומעשיו של יוצר בראשית.
 וכן נח איש לדיק חמים והיה נביא כמו שביאר בחורה ממלא
 ח"כ שבשני אלפים חכו חיו שם לדיקים שמכירים את צוראם
 ועובדים וכן הרבה מהם קיימו שבע מלות שנלטו בני נח.
 ואותה החורה קיימו שנתנה מאתו ית' בלוחו זמן ולכן לא היה
 חכו גמור. חמס אמר זה התנא דבי אליהו כי בזמן בריאת
 העולם נמשכו שני אלפים שרוב בני אדם הלכו אחרי החכו
 ורובם לא הכירו את צוראם ולא היה אדם שם שקרא חגשים
 לחמר להם עבדו את יי' וקראו את שמו עד שבא אברהם
 אבינו בתחלת השני אלפים החמנעיים וקרא את החגשים לעבדו
 את השם ופרסם את שמו ברבים וקבלו הלכות אחריו ולא
 חמר שני אלפים חורה שהתחילו החגשים לקרא את השם לעבדו
 את יי' ואחר כך נמשך שקרא השם לישראל וגאלם ממצרים
 ונתן להם את החורה בשני אלפים חמ"ח אחר כן נחרב הבית
 בשלש אלפים חמ"ח והיה כוצר התנא הזה שזמן הגלות מבית

שני יהיה קצ"ב שנה כמו שהיה זמן הגלות של צבא שבטים
שנה והיה סובר הסך סגרת הנוצרים שהנוצרים אומרים שמסוהם
נולד בשנת ג' אלפי' תשנ"ה והתנח' היה סובר ההפך שלא יבא
קודם לזה כי בן גזר מאתו ית' נמלא שאין יסו המשיח שהוא
בא קודם לכן לפי דבריהם. ולפי סברתינו שאנו אומרים שנולד
בימי ינאי המלך והיה תלמידו של ר' יהושע בן שלמה (12)
וגדון בימיו נמלא שמיחתו יהיה ק"ב שנה קודם החרבן ול'ג
שנה שהיו לו בעת הגדון נמלא שנולד בשנת ג' אלפים תמ"ב
שנה (13) לבדיתא העולם ואם כן לפי זה המאמר לא יהיה
המשיח בא קודם לזה הזמן מנ' אלפים שנה. וזה הוא הסך
גמור ממאמנת הנוצרים וכמו כן שנכנסו קצת אנשים בימי התכו
שהכירו הסי' בן בימי התורה נכנסו מאותן של תכו שהיו
בהם ג' אנשים שהיו עובדי ע"ז כן נכנסו בימות המשיח ממאמנים
של תורה ולא היה בהם ימות המשיח גמורים אלא הכנה לבד
ואל השיב אלי ממה שאמרו זכו אחישנה כי זה מאמר חולק
בהכרח על המאמר של זכו אחישנה בעבור כי חלק האמנים
המכרים ואין באמנים הקדמונים שיכנס זמן התורה מן ב' אלפים
האמנעיים בזמן שני אלפים האמנעיים גם לא נברא העולם
קודם לזה הזמן יום אחד וכן לא הכנים זמן הב' אלפים האחרונים
אפילו יום אחד האחרונים האמנעיים אכן המאמר הזה חולק על זה
זכו אחישנה כמו שחולק על זמן היוצלות שאמרו בגמרא אחד בן
ועל מומרות התנאים שבאו אחרי כן שכתבו בסנהדרין. ולכן זאת
הממרה חולקת על מה שאמרו זכו אחישנה כמו שחולקת על האחרות

(12) ז' : פדחיה.

(13) ז' : ול' ו' שנה שהיה לי בעת הגדון נמלא שנולד בשנת ג' אלפי' תשנ"ה,
ש' בשנת יהודה (Ed. Wiener 77) וש' יוסבן ד' קדקא ק' ז' ע"ה
ש' יוסבן Ed. Filippowski עמוד 15 וש' ז' כמו כן תרע"ה
במקום תרע"ה.

לכל מי שיש לו עינים לראות כי המאמר תנא דבי אליהו הוא חולק
 על שאר המימרות וחולק ג"כ מאד על אמונת המארים לומר שקודם
 לכן לא באו ימות המשיח ולא יהיה לנו תוחלת לכל מי שיבא
 ויאמר אני משיח לכן אמרו זה בתלמוד להניח זאת הפנה כי
 קודם לזה הזמן אם יבא לנו איש שיאמר שהוא משיח שלא נאזהר
 ולא נשמע אליו אבל אחרי כן בבא שני אלפים האחרונים כשיבא
 משיח ויעשה מה שמכר בתורה ובנביאים שיש למשיח לעשות
 כמו שאמר אז נאמין לו ונעשיו ויכחו עליו ולכן מאמר התנא
 דבי אליהו שאמר ב' אלפים ימות המשיח ר"ל תוחלת ימי המשיח
 כמו שאמרו בתלמוד ימות הגשמים שקראו ימות הגשמים מראש
 השנה עד הפסח ולפעמים תהיה עליה ולא יהיה גשמים רק
 בסוף הזמן לכן הם מוכנים להיות בהם גשמים יותר משאר
 ימות המשיח⁽¹⁴⁾ שהוא זמן הקיץ ולכן קרא ג"כ אלו הב' אלפים
 גם כן ימות המשיח להיותם מוכנים ולא קודם לכן גזרו להיותם
 ימי הגלות ועל כן אמרו ובעומותינו שרבו יאלו מהם מה שילאו
 ר"ל שעומותינו הסירו ההכנה ההיא כמו שאמרו רבותינו ז"ל
 שביאת המשיח תלויה בתשובה ומעשים טובים ויהיה לנו תוחלת
 בזה הזמן ותקוה אם נשוב אל ה' בכל לבנו כמו שאמר בנר
 לך ומלאך כל הדברים וכו' ושב יי' אליהם את שבחך וכו' זה
 הפירוש אשר פי' שני אלפים ימות המשיח ר"ל שהם ראויים
 להיות ימות המשיח וכן פירשו ז"ל במסכת סנהדרין. על זה
 נחבחו הרבה עד חזי היום והלכנו מלפניו ושבנו שם ביום
 המחרת שהוא תשעה לחדש פיבזיר והתחיל מומרם שהיא אחרי
 זאת במסכת סנהדרין אמר לי' אליהו לרב יהודה אחיה דרב
 שילא הסודא אין העולם פוחת משמנים וחמשה יובלות וביובל
 האחרון בן דוד בא אמר לי' בראשו או בסופו אל' איני יודע.
 השיב החכם ר' מתתיהו הילכרי זה איננו רחיק לכם כי לא

⁽¹⁴⁾ י"ל השנה.

בא בזמן ההוא ישו שהם ד' אלפים וקכ"ג שנה. השיב האיש
ההוא כבר אמרתי אליכם שאין ראוי להחזיק על זה רק שאני
מראה לכם מן התלמוד שאומר שמסית בא חפ"י יאמרו שבה
זה המסים שנה חמי רואה יותר חלל שיאמרו שכבר בא ואם
אחת מודים זה יש לי די בזה. ועל זה רבו הדברים ביניהם
וה'ר מתחיה שבתלמוד במסכת סנהדרין אמרו תפח רוחן של
מחשבי קצין ועל זה בעם האפיפיור ואמר שהכני התלמוד
מוקללין לדיחאל שחשב את הקן והפליג המאמר נגד התלמוד
בדברים קשים כגידין וכי יש בתלמוד דברים אשר לא כן יולעם
קן יראה כדת מה לעשות. ועל זה השיב ⁽¹⁵⁾ כי חלילה שאין
דעתם על דיחאל כלל כי דיחאל לא חשב את הקן רק מה
שאמר על דרך נבואה ולא יקרא זה מחשב כי הציח לא יקרא
מחשב. וכל זה לא שיה לנו ועל זה רבו הדברים. סוף הדבר
אמר האיש ההוא מה תענו על מה שאמרתי שהמימרה הזאת
מבארת שכבר בא אמר לו הרי מפרש שם רב חשי עד השתח
לא חסדכי ליה מכתן ואילך סבי ליה. הנה מבואר שהזמן הבא
אחר השמיים וחמשה יובלות הוא מוכן לבא לא שבה בפעל
מואל שלא בא. ענה האיש ההוא וכו' מואמר רב חשי ויהי
אחר היובלות כי הוא מאחרוני האמוראים שיסדו התלמוד ולכן
הוא אומר עד השתח לא חסדכי ליה ולכן בעבור זה שמאמר
חליבו לא יהיה אמת. השיבו לו אהנו קהל עדת המאמרים
היהודים נסמוך על רב חשי שחתם התלמוד וכו' אומר שלא
בא. ועוד על זה השיב ההכס ר' יוסף חלבו מדרוקא ⁽¹⁶⁾ ואמר
המימרה הזאת אומר כן אין העולם פוחת וכו' כלומר שלא היה
פוחת משמיים וחמשה יובלות אבל יובל מושך העולם אם ימשך

⁽¹⁵⁾ בשבט יהודה נפלא: אמר דון וידאל; גם מוכר שם לפני זה מה שאמר
דון עזרוב ופה חסר.

⁽¹⁶⁾ בשבט יהודה כחוב: ממוראל.

יותר חבל לא ביוכל האחרון בן דוד בא כלומר ביוכל האחרון
מן העולם אם ימשך יותר חבל לא ביוכל האחרון מן השמיים
וחמשה. על זה נקשו הקרדינלס הספר הכוא וקראו אותו ועיינו
בו ואמרו באמת הלשון סובל זה הפירוש חבל לא יראה שיאמר
שיבא משיח ביוכל אחרון מן העולם כי מה יהיה זה משיח
אחרי בן ובנו שאמר בראשו הו בסופו ואם יהיה בסופו ממשך
בזמן של משיח. ועל זה הביא רחיה גמורה של מסכת סנהדרין
ואמרו ימותיו של משיח מ' שנה וכל זה לא שום לנו. ובתוך
הדברים ראינו כי הכל נכתב מיד חכם אחד מחכמי האפיפיור
כל הטענות הנאמרות בויכוח. אחר כן שבנו שם ביום הששי
שהוא עשרי לחדש פבריר והתחיל האיש הכוא ואמר כתוב
בירושלמי פרק היה קורא ובאיכה רבתי עובדא הוה צדד יהודאי
דהוה קאי וכו' עבד חד ערבי געת תורסיה וכו' עד דיתיליד
משיחא בן אבא ליה אבא¹⁷ הוא דכתיב וסלבנון באדיר יפול
וכתיב וילא חוטר מנע ישי וכו' הרי מבואר בדיון שהמשיח מולד
ביום החרבן. השיב לו החכם ר' אשערוק הלוי מאלקנים¹⁸
הרי זאת ההגדה היא מבוארת בויכוח מהרמב"ן ז"ל הנקרא
מאשערי דגירונא. ואני משיב לך¹⁹ כמו שהשיב הוא לפרא
פול שהביא זאת המימרה לפני אדונו המלך פיירו והשיב לו
שאינו מאמין בהגדה ההיא ומאמר האומר היה סובר שגולד

¹⁷ ז"ל: מקרא מלא הוא.

¹⁸ בשבט יהודה (שם): מדרוקא.

¹⁹ מה שאומר פה נמלא בשבט יהודה (74) בשם דון וידאל. אמנם מה
שמוצא שם: „השיב החכם ׳ אשערוק מאמר זה כבר דברו בו גדולי
עולם בויכוח מאשערי גירונא וכו' כי פראו פול ראה להוכיח סקסודים
ראוי שיקראו כעניים וכו' והנולדים ראוי שיקראו ישראל" לא זכר פה,
כמו שלא נמלא ג"כ בויכוח הרמב"ן שלפנינו כאשר כבר העיר ע"ז
החכם רמב"ם ז"ל.

ביום החרבן והוא עומד בן עדן כמו חנוך ואליהו שהם חיים
בן עדן אבל יש חולקים בזה ואומרים כי לא נולד ביום החרבן
ולא יסיה נולד עד עת קץ אבל ר"ל שהיה נולד בכה ביום
החרבן לפי שאם ישראל יסיו ראויים מיד יסיה נולד. ענה
האפיפיור אני מבקש מכם שתאמרו דעתכם בבירור אם נולד
ביום ההוא או לא נולד לא חרזה שתאמרו לי כי אם הסכמה
אחת. אמר לו הככם ר' מנחם דעת המומחה שגולד ביום
החרבן. ענה האפיפיור למה נולד אם לא בא. והשיב לו הככם
ר' מנחם הוא נולד כדי שאם יסיו ישראל ראויים שיהיה מוכן.
אמר האפיפיור אין העונה הזאת מספקת אם הוא נולד כבר
בא. על זה קם הככם מאשטרי שלמה מיימון⁽²⁰⁾ מוקבל טורטושה
ואמר אלה האדון האפיפיור ברשותך אם חרזה הענה אני חלקי
על זה והכחמים היו משתקים אותו ואמרו אליו שלא יענה
וכיון שראה זה האפיפיור שהיהודים היו משתקים אותו לא אמר
שרצונו שיענה מאשטרי שלמה ויקרא הככם המזכר בקול גדול
ויאמר מה שאמר מאשטרי גירונים דיתיליד ר"ל שגולד בכה.
ונולד מבואר שהוא שם משותף כמו בערם הרים וילדו, מה יולד
יום, הרה עמל יולד און. אע"פ שלא נולד בפועל יאמר זה שהוא
נולד כלומר שעלה במחשבה להיות נולד ויורה זה משאמר
מוקרא מלא אמאי מוקרא מבואר הוא דכתיב וכלבטון באדיר
יכול וכתיב בחדרי וילא חוטר מגזע ישי שלא אמר הפסוק
שביום ההוא שיהיה נולד בפועל ואין ביאור הפסוק יותר
מהמומחה. על זה האריך מאד בדברים נכוחים. עוד אמר בזה
הדורש עלמנו כי דאיתיליד עתיד כמו שהוא הנה בן נולד לבן

⁽²⁰⁾ בשבט יהודה נד 75 נחמא: „אז קם אחד מחכמי רומי“ ור"ל:
„מחכמי טורטושה“ ור"ל כי הוא המזכר אלל די קאסטרו נד 222.
זה שלא נדעה ה' Grätz (נד 125 וגם נד 417) אשר הוא ר'
שלמה בנפיר, כי אמנם לדעתו הוא ר' שלמה מיימון המובא פה ככ"י.

דוד יאשיבו שמו ולא היה רק אחר שם⁽²¹⁾ שנה ועל זה
נאמר אותו ואמר שגולד ר'ל יהיה מולד או היה מולד או עתה
מולד כי לא הוראה אחת אמתית ועל זה אמרנו כי בן ראונו
שיהיה לו הרבה מובנים ועל כן מוכל לפרש זה הפירוש בכהן
ר'ל יהיה מולד. ועל זה נשתחק ויקם האפיפיור והלכנו מלפניו
ושבנו לפניו ממחרת ביום השבת⁽²²⁾ כי בן ראה הארון האפיפיור.
ואמר האיש הקוא כי ראה לדבר מן הכהנה המכרת עוד
והשיבו לו כי עתיד להיות מולד ביום ההוא וכלל דור ודור
יש אדם מוכן מרע דוד להיות משיח וימות לפי שאין ישראל
רצוים ואחרי כן מולד אחר מולד אחר מוכן כדי שאם יהיו
ישראל רצוים יבא ויגאלם וזה היה הכהנה שאמרו דהחיליד
וכן מה שאמרו הוא נחלה ואנו מחכים מי מעבד וכו'. אמר
האפיפיור אם אמת הוא שגולד והוא חי בגן עדן איך יקרה
שנים רבות אמרו לו כבר עשה זאת הקושיא המלך דון פיירו
למאשטרי דגירונא והשיב לו כמו שהוא בוכה שאדם הראשון חי
אלף שנים או קרוב. ונה ומחשלה וחליבו והנך אמתו מאמינים
שהם חיים בגן עדן. על זה רבו הדברים ובתוך הדברים אמר
אליו ר' אשטרוק הלא אתם מאמינים במשיח לכם כמה בלבים
ואריות ואמתו נאמין במשיחתו זה הפלג אל תתמוכו אם חי
שנים אלף פעמים. אמר האיש ההוא אם אתם מאמינים שכבר
מולד אני אביא ראיה שכבר הוא נגלה אמרנו לו אין אמתו
מאמינים שגולד אבל זאת בנימנה אומרת כן ויכול לפרשה
בפועל או שגולד בכה או שלא נאמין כלל שגולד ביום ההוא.
אמר האיש ההוא אביא ראיה כי הוא נגלה אחר שגולד והביא
בנימנה דרב שמואל בר נחמן שאמר כי ביום שחרב בית המקדש...

⁽²¹⁾ ז'ל: אחר שלש מאות שנה. וכן בשנת יהודה ז' 75 ז'ל כן במקום
שנמא שם חמש מאות שנה.

⁽²²⁾ בשנת יהודה ז' 76: פרשה זכור. י"א דהא י"א דהא י"א דהא י"א

חמשה פיוטים קדמונים ¹.

(א) קה.

אָקוֹן צמר ואֵהימָה, צמתי שק אֵשימָה, ודנעתי אֵזרימָה,
על בני ישראל.

נָטַי מַדְבוֹת יִלּוּ, עֵינֵי בֵי נִכְפְּלוּ, וּלְטַח הוֹבְלוּ, שְׂרִי
לְבָאוֹת יִשְׂרָאֵל.

יָד אֵל נִגְעָה בִּי, לְהַחֲשׂוֹת אֶת מַלְכִּי, וְאֶזְעַק אֲבִי אֲבִי,
רַב־בֵּן יִשְׂרָאֵל.

דָּמַם וְחִלְבָם לְעֵקִים, וּמִאֲדָמָה גַם מִאֲחִים, וְקוֹל עוֹלָלִים
וְיוֹנָקִים, מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

דָּרַךְ קִשְׁתוֹ בַּהֲרָן, אֹרֶךְ בְּכִלָּה וְקֶרֶן, הַשְׁלִיךְ מִשְׁמִים אֲרָן,
חִפְאָרָה יִשְׂרָאֵל.

אֵיךְ הָיוּ לְשֹׂאִי, כָּל נְשִׂאֵי שְׁבִילָה, הַנִּשְׁבָּעִים בְּשֵׁם יְהוָה,
בְּאַלְהֵי יִשְׂרָאֵל.

פֶּאֶר גּוֹלָה גַם עוֹבָה, אֲנָשִׁי קָהֵל קִדְשִׁיבָה, כִּי לַע... וְלֹה ²
בְּשִׁמְךָ יִשְׂרָאֵל.

עֹלָמִי זָר עֹלָמִי, לְקַהֲלָה טוֹלִישׁוֹלָה, לְקַחְתּוֹ אֶת כָּל שְׁלָלָה,
מִכָּל חַיִּים יִשְׂרָאֵל.

עֲדַת קֹדֶשׁ בְּרַצְלוֹנָה, הַרְגוּ חֶרֶב שְׁמוֹנָה, שְׁאֵרִית כָּל שְׁטָנָה,
מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

¹ חמר הרדג (Ch. Jonas Gurland): זה ימים לא נכזרים בא
לדי קונטרס קטן כ"י, כולל חזית פיוטים למסורתנו הקדמונים ז"ל,
העתק מנ"י יסן אשר באוצר הספרים להח" אב"ך רש"ף (Abr. Pirkowitsch); ויהי כי עצמתי את מתק דבשם של הפיוטים האלה
ומלאתי בהם טעם, "זקנים", פרי דוח מסורתנו המנונים בימי הביניים
(Mittelalter), ימי חשך ואפלה, אמרתי להניע אחרים מהם לפני
הקורא המטיל ולבדק בקול רם: ברוך משה עמים, ברוך הגולה חשך
מפני חו"י!

² הנקודות מורות כי נמחק כ"י, רק בא צעמיותו או אכלו עש. — ג.

הומה במר עדת קונקה³), כי כל חלי וכל זקק, סבב
ומזקק, הנם ככל ישראל.
דרכי שבו⁴) אצלות, בכל חולות ומקלות, וגם שבו
אפלות, כל משפחות ישראל.
הורונו יודעי ספר, וותנים אגרי שפר, שבו נא על
האפר, כל איש ישראל.

(ב) אהבה.

אמרה ליון: מלאונו עוני, לארץ אחרת ילאונו בני, אם
גברו פשעי, והרביתו זדוני, איך חסדיך הראשונים יי?
ויאמר יי: ליון בית ממוחתי, סגולת עמים אותך קראתי,
לא חיות תוכחתי, לאת חמותי שפכתי, על עזבך את תורת.
אמרה ליון: תקוית אומללה, חשבו מאורותי ותמשי אפלה,
בשמעי קול יתומי לעקים בהלחלה, השכח חיות אל אם קפץ
באף רחמיו סלה?
ויאמר יי: הרבית שקולך, ומאסת ברוב מעליך, בעליך
עושיך וצ... רובי יולאי מעיך, מהרנ⁵) בריך, מהרסוך
ומהרביך.
אמרה ליון: לא אצכה תחלה, אם לשממות... או

³) כך תקנו ויהא העיר Cuenca (במחוז Neu-Castilien), ומוצאה
בספר, "קורות הדורות" להרב ר' דוד קונפורטי ז"ל ובספר "גלגל"
ובספר "עמק הבכה" לר' יוסף הכהן; ופה נכ"י כתוב בשמות:
"קוניה" וזה נגד ההרז ג"כ; ודע כי בשאר ההערות חתמתי את שמי
רק בקצור (ק). — ורבה יצחק קאבאק.
⁴) לדעתי גם כן ע"ס נכ"י וחתח מלת "שני" חולי ז"ל: "שוש"
(Sos) [עין מ"ע להבס הגדול צריץ (1822) עמוד קס"ג] או
"סגוביה" (Segovia) ובחומה. — ק.
⁵) כך תקנו ונכ"י "מקרו" אשר המעתיק לא ידע לפרשו והציג סימן
השאלה (P). — ק.

לגלות הגולה, אם לך זיר קדוש אשר עשי... סבות צעון לך
מנצח חפלה.

ויאמר יי': נלכדת במוקשך, ובעלם בלעך, חרב מקדשך⁶,

וחטאות ועורך, פקד לזר קדושך, כי שטית תחת אישך.

ואמר יי': הוי לי על שוני, כי בלאת ולדך נחרבו

ארמוני, אך אם פשעתי ואם רבו זדוני, הלא עולמים זנח יי'?

ויאמר יי': התנחמני, ואם ברוב עונך, החרבתי ביתך⁷

לעובד אלהיך, ושבתי את שבותך, ויש תקוה לאחריתך⁸.

ג) זולת.

אזכור שבר קרה⁹ ללחמני, עלי תולע האוכלים למעדימי,

יען לא לקחו מוסר חיותי¹⁰ דברי ירמיהו בן חלקיהו מן

הכהנים, מלאו שפתינו ספר קורותינו, על שוד קרה לנו ולאבותינו,

מרי יום יום בזכרנו גלותנו, יבשה עמנו, ואזדה תקותנו,

יחל לבי על מקדש אריאל, ועל הרג ואבוד עם האל, קים והי

יאמר נא ישראל, הו מי יהיה משומנו אל. בזכרי שם העיר

המבוללה, מלאתי משפט איך חוללה, נפלה עלי חרדה, בגפול

לפני בני עולם, רחום איך תחרים ולא תשקיף ממדומים, לנקום

נקמתם¹¹ מאויבים וקמים, על עונך כל הימים, ואקוה שונך

אם תקטלני, אשיחה בנזר נפשי כי אמרתי תנחמני... כפך

מעלי הרחק ואימתך ואל תיסרני... אלהים ברוך גויס בגחלתך,

עד אן חוך ביתך ישאגו כפירים, שמה ידבלו ילדיהן דובים ונמרים,

וארמון קדש נחונה ביד זרים, והעוים יושבים בחגרים, ולמה

⁶ כך תקחני מדעתי ג'כ, ובג' יי': "מק...ך". — ק.

⁷ כך תקחני, ובג' יי': "...ך". — ק.

⁸ קה חסד דבר מה. — ג.

⁹ כך תקחני פה ונס לקמן פורה ג', ובג' יי': "קדא". — ק.

¹⁰ בג' יי' נגד החרח ונס נגד הכונה, "חיותם" ואנכי תקחני כפתוב. — ק.

¹¹ חולי ז'ל "נקמתך" או "נקמת". — ק.

ל...ם ישליו אהלים, וחרע עם קרש הולכים ודלים, נכנעים
ושפלים ואבותינו¹² פלילים, אהלי אדום וישמעאלים, לאן¹³
במדר תבכה, איך היתה לשנייה, ותקרא לחצרת תנים ויענה,
לאת אקוק בשבת דברי¹⁴ שלש פעמים בשנה, העיר רצתי
עם היתה כאלמנה, שוב וכוזר בריחך לורי. כי גדול כים
שברי, ויראו כל הימים¹⁵ כי לא יבש¹⁶ משברי, כי אלהי
אבי בעזרי.

עזרת.

ד) גאולה.

אהליבה ואהלה	לה כתבה מנלה
אהלה לאהליבה	לה כתבה משובה

אהליבה. אן היום מגורך, אשום בעבורך, כי חרב דבירך,
ואוחיל לזיך, בכל מסלול ודך, חולי עוד אשורך, ולדעת
דברך, בבית קדשך ועיך, חולי עוד אשורך, אחותי הגדולה!
אהלה. אני עזורה, גזרה כשה פורה, ובלחלח וחבור
אברהם החבורה, כתבי לי מהרה, אחותי העזירה, העורך גבירה,
ואת בבית הבחירה, תוכרי לטובה אהלה.
אהליבה. רעות בכל סביבות, ואל ערי מריבות, וכל

¹² חולי ז"ל, "ואויבנו". — ק.

¹³ לדעת ז"ל, "זיון"; ואנב אשר, כי בכ"י כתוב: "וישמע אלים" ב' מלה, ולדעת חין כזה שם כונה, ולכן קדתי אותן בינה. — ק.

¹⁴ לדעת מלת, "דברי" מיותרת, וחולי היה כתוב על הגליון הבאחר אל "שלש פעמים בשנה" הסימן ד"ה (דברי, שמעו, חזון) בפרטות ואח"כ נמחקו מלת, "שמעו, חזון" ומלת "דברי" הוצאה מחסרון ידיעה המעתיק לפניו. — ק.

¹⁵ חולי ז"ל, "העמים". — ק.

¹⁶ חולי ז"ל, "אבש". — ק.

ערי עזובות, ומשכנותי חרבות, אך נבואות כתובות, ינחמו
הלצבות, כי לימים קלובות, ולעתים קרובות, נשוב כבתחלה,
הכתבו נביאחכם, נביאים בשלותם, או אחרי גלותם, זכרו
במחזותם, אותו בבא פדוהם, שלחי משמעתם או משמעת אבותם,
לי מגלה כתובה.

אהלה. מראות יגבו על פי ישיביו, יחזקאל וירמיהו
חבוקק ולפניו, חגי חכריבו, ודניאל הלא הוא הקן ידעבו.

(ההמשך הסדר, וחבל!)

(ה) נחמה.

נחמי נחמי עמי כי עוד תהיה הרוחה

שבון ושמחה ישיגו וגם יגון ואנחה

לאן מרעיתי מעיר ומשפחה

חאסוף ומליון חלא תורה

שישו חתה משוש שבון ושמחה

ימלא זה תודה וקול זמרה.

שאלות ותשובות.

(המשך)

בה.

כלו הפך לבן טהור הוא.

שאלה. בענין הלרעה מאלו ראינו פרט דבר זרות נפלא וכו' שרעה בשעור גרים הוא עמא ואם כסחה את כל עור בשרו מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן הנה אז כלו הפך לבן טהור הוא וביום הראות בו בשר חי יעמא. מי יתן ואדע הסבה בזה כי פליאה היא בעיני נשגבה לא אוכל לה.

התשובה. הן אמר כי מאלד עמקן מחשבות וגזרות אל דעות ה' ולו לבדו נחבנו עלילות. וכו' הטותן טהור מעמא כדבר השאלה הנה' ועם היות כי גדולים מעשי ה' הנם בחסדו הגדול דרושים לכל חפזיהם ואולם מה שזמנתי ראיתי.

הדבר האחד בענין הזה הוא כפי דרך הטבע בלאת רעה מחלת החולה לחון אז יקרה מכובד החלי ורפא לו חכ ראינו בחסד המיד בלופן שכאשר כסחה הלרעה את כל עור הלרוע מראשו ועד רגליו הנה אז הוא טהור כי לא נשאר בו בחובו שום רע ומזיק כלל, וע"כ סימן העברה בדגים הם הקסקסים אשר מבחון כי כל רעה טבע הדג פלטו מאלד הפנים ללד החון ונשאר כלו טוב ונאות למאכל האדם משא"כ בדגים הטמאים וכמשל הנהר¹) וכן כתב מהר"י אבר בנאל ז"ל. — הדבר השני הוא כי בפרט הדין הזה הראה האל ית' גודל

¹) כך הקדתי מדעתי, ובכ"י כתוב: „ונאות... הענין הב' למאכל... וכן“
חלח בודלי טעות המעתיק; ומה ג"כ ראיה שלא המחבר בעצמו כתב
זה הכ"י בעצמו רק איש אחר העתיקו מן כ"י המחבר. ואם ב' המלות
„וכמשל הנהר“ אינם ט"ס יש לפרש בדוחק, כי גם בנהר יש סימן
שהמים טובים, אם כל פני הנהר כסו אשפות. — ק.

חסדו ורוב רחמיו על כל מעשיו כי לאיש לרוע ומנוגע כזה אשר
כלו הפך לבן ברוע לרעתו אשר כל הרואים יגזרו עליו לאמר
כי עמא הוא וראוי להקבר קבורת חיים פן יזיק ויעמא את
זולתו באלים הרעים ומזיקים היואלים מגופו שהם כהבטת
האשפה הממית בחרסיות הבטחו כאשר כתבו עליו חכמי הטבע.
הנה על זה רחם אל רחום וחנן יח' לטהרו לא לעמאמו ממש כענין
משאלח'ל (סנהדרין י"ז) בדיני נפשות מתחילין לזכות ואם פתחו
כלם לחובה אז הוא פטור, כי לררך שתהיה עדה שופטת ועדה
מלאת כבוד. וכן כזה העני והאומלל שהכל שופטים ודין אותו
לרעה ואין אחד באומר אשר יחמול עליו ויטהרנו, לזה בא האלהים
אשר רחמיו מרובים כי שאלו דוחה וימין לדקו מקרבת. —
הענין השלישי הוא במ"ש ר' עקיבא כשהלך עם חבריו לבקר
את ר' אליעזר הגדול ז"ל חביבן יסורין (סנהדרין ק"ח) ושם הביא
רואה מנמשה מולך יהודה. ועוד אמרו ר"ל (ברכות כ'). המדוכא
ביסורין מוחלין לו כל עומתו ק"ו משן ועין שבהם עבד כנעני
יולא לחירות ק"ו המדוכא ביסורי כל גופו, כי בלער הגדול אשר
הוא סובל בע"ז נשאר נקי מעון כי את יאהב ה' ויזכה. וע"כ
זה המנוגע אשר מקף רגל ועד ראש אין בו מחוס פלע וחבורה
ומכה טריה כל ימיו מכאזבים לא שלו ביום ולא שקט בלילה
כי מכחו אלוסה אין דן דינו למור לפיכך ע"ז סבלות לזה
לרעתו הגדולה והרבה הוא טהור בלי עון שיטעם עליו בעה"ב. —
או נאמר להפך מן האמור, כי זה דומה לעדים זוממין שאם
הרגו אין נהרגים כמשאלח'ל (מכות ז'): ולעובד את המולך
ומעביר כל זרעו באש שהוא פטור מן המות, כי מרעו אמר
רחמנא ולא כל זרעו (סנהדרין ס"ד): והספק מפורסם למה פטור
הכתוב כי מק"ו היה חייב ואמרו בזה שלשיות שכל המומחין ב"ד
בדוים תחלה נתכפר להם עונם ויש להם חלק לעה"ב הנה
המעביר כל זרעו למולך באש גדלו פשעיו כ"כ שלא תכופר
אשמתו על מיתתו בעה"ז כאשר המומחין ב"ד וכל עשו שמור

לע"ב. וכן בענין זה המנוגע בכל גופו פטרו הכתוב ואמר
שהוא טהור כי עולם פשעו גבר עד לשמים ועיקר טומאתו
להעניש עליו היא לע"ב וכמ"ס (הושע י"ג, י"ב) לרד עון אפרים
לפניהם חטאתו, בימי ההבל בעה"ז הוא כטהור נחשב, אמנם
באחרית החלד תמות בנוער נפשו וחיותו בקדשים לא תראה
אות זה חלק אדם רשע מאל יפרח בעה"ז להשמיד עדי עד
בע"ב. — הדבר החמישי הוא דרך הרמז לעתיד לבא
שאף אם לא יהיה זכות גדור שכל המלכות יספך למנוח הנה
אז הסי' יעשה למען שמו הגדול ויקדשו כי לא תנוע הגאולה
בשביל זה מישראל, וזו הבעה"ז גדולה חליו ככתוב בדברי
הנביאים, וזה רמז במ"ס כלו לבן, גבל האומר בלבו אין
אלהים הנה אז טהור הוא. — הדבר הששי הולך ודמוה על
הלבנת פני האדם ובאשר יתחרט ויתבייש מחטאיו ויקבל על
עולמו שלא לשוב עוד לכסלה ימחלו לו כל עונותיו; וכן אמרו
„טובה מרדות אחת בלבו של אדם ממאה מלקיות“ (ברכות ז')
שנאמר אחת גערה במצין מהכות כסיל מאה (משלי י"ז, י); וא"כ
זה המנוגע שכלו הסך לבן בנועו יורה זה על שתחרט מלב
ומנפש ושב לה' בשלמות בהתביישו והתלבנו על חטאיו ולא משאר
בו שום דבר תאוה אל החטא כלל; ולכן טהור הוא כי שלום
לרחוק מעיקרא ולבשר נעשה קרוב בתשובתו אם יהיו חטאיו
כשנים כסלג ילבינו. — הדבר השביעי, בהקדים תהלה כי
ה' חים מלחמה ה' שמו, ברגו רחם יזכר כל יסוריו הם
בדרך רחמים כי רגע באשו חיים ברגו חיו חבלה בם; וא"כ
באשר הוצעת בקלח גופו של אדם, נדע שבדרך השגחה באים
לו מאתו ית' כי ע"כ לא פשתה בכלל לרחם עליו; אולם כשכסה
הוצעת את כל הגוף אין נקי הגוף. אז נדע כי מקרה קרה
לו מהפסד נמוג לרע (2) או רבוי מאכל ומשתה או חבדת זולתו

(2) כך תקדמו, וכ"ל: „מנוג רוע“. — ק.

גרמו לו החלי הזה וזיוס הראות בו בשר חי יעמא כי יש
מקום לחשוב ולהחזון כי יד ה' עושה זאת. — הדבר השמיני
הוא כי הן הראו הנסיון כי בהיותו ידו ית' נעויה עלינו ליסרנו
כאז את בן ירלם הנה אז אלו קוראים אל ה' יענונו ביום לרם
ואז אלו דבקים בו בגוי אשר לדקה עשה כל ימיו, אכן בהסתלק
העושים ממנו מיד משוב לכסלה כבלב שב על קאו כסיל שונה
באלתו (משלי כ"ו, י"א), וע"ז יפורש יפה מ"ש ה' בלר פקדון לקון
לחם וגו' (ישעיה כ"ו, ע"ז) גם מ"ש מן המלך קרלתי ים ענוי
במרחב ים (תהלים קי"ח, ה') ר"ל בהיותך במרחב אז יהיה לך
ראוי לקרא אותי כי היעניך שועך לא בלר באופן שעינינו כמו
ענין הילדים כי בעת הלכותם מיד רבם מתחרטים ומובעיחים
שלא לעשות עוד, ובסור המקל מועליהם שבע המוסר, שבים
לסורם כבתחלה וכן כאשר החוטא המורע מנוגע בכל גופו אז
טבור הוא בקראו לה' והדבקו בו; חמנם בסור קלת מן העושים
ממנו ביום הראות בו בשר חי יעמא כי ישכח את ה' ויחזור
לסורו כמקרה הנער חסר לב שאמרנו לעיל.

(ההמשך במהברות הבאות א"ה.)

ר' מאיר בעל הנס י.

(יזכר).

לפני ידידי הרב הגדול המופלג בחוכמה וביראה החרוף הבן החכם השלם הוקר ומעמיק בדברי רז"ל הקדמונים ובמפתחים ופוסקים ראשונים ואחרונים כש"ח מו"ה חיים נתן דעמניאל נ"י.

לא יפלא בעיני כ"ת על כי אחרתי להשיב תודה על ספרו היקר „מגיני ח"י" אשר שלח לי למנחה, וגם על אגרתו היקרה מיום ח"ך סיון, כי אמנם מעת החילוחי להוילא ספרי לאור וגם

א המכתב הזה היה מוגה באמתתו משנת ה' תרע"ז (שתי שנים אחר הכתבו) עד עתה, כי הרב הגאון המחבר ז"ל בקם ממני בעת ההוא שלא להדפיס מאמרו הזה עד אשר תשקט אש המדון אשר בערה באה"ק על דבר בית המדרש הילדים אשר הוקם שם ע"י הגבירה Lämmel משיר ווינא (עיין ישרון מחלקה העברית שנת ה' תרע"ז מחצית ראשונה עמוד מ"ה); ובאמת שמענו בעת ההוא וגם אחרי כן קולות משגליו המהרפים והמגנאים את אחב"י באה"ק המקטרגים והמשתנים על הגדולים [ועל דבר הריב והמדינות אשר עוררו עמי שנים שדור עיין במ"ע האשכנזי (המבט ג"כ ישרון) של הרב הגדול מוהר"ר שמשון רפאל הירש נ"י בספרו שנת ה' תרע"ט עמוד ל"ב, ל"ג, ק"ג, אשר בטוב פעם ודעת הכה על קדקד המחקק; ועיין עוד מ"ה שכתבתי במ"ע הזה שנת ה' תרע"ז מחלקה העברית עמוד ס"ט וכו' וגם מחלקה האשכנזית עמוד ק"ד וכו']; ועיין עוד דברי חת' חג"ג במ"ע שלו מהדורא תינא בכך ג' (1864/65) עמוד קמ"ג וכו' אשר הקד וגדף גם הוא את אחב"י באריות המרמה ויזנב בהם כל הנחשלים במעשה עמלק וד"ל]. — והנה ח"ל עתה נחה שקטה המדינה גזון זה ותקונו חזקה, כי ישראל נושט בה' חבועה עולמים למרות עיני הסוררים המגלפים והמהגים רק דע כל היום, ולכן ח"ן בזה שום מק להוילא לאור המכתב הזה; ולהדברא חועלת גדולה האל לנו מה המחבר, כי ממנו נלמוד כמה דברים טובים ומועילים; וביחוד נראה כי לשא עמלו הרבנים המהרסים המהחדשים לבקרים (אשר יתהפכו כאמר חזקם ויתונו כל לבוש, כי ערומים הם

מעט בין המארים למען אוכל לשלם נשוי לכת; זאת תודתו המזכרת אשר יקבלנה בעין טובה כמו ילחם מוקרב לבי, ואם אחריה מעט עוד עמד טעמה זה.

א) ועל דבר הערת כ"ח חלי אשר גם פה בעדתי הקדושה יתעוררו הגבאים של בתי כנסיות כל ישנו כסף הגדלה הנתון לשמחת ר' מאיר בעל הכס לשום נדקה כ"ח לשלחו לעניי ארץ הקדושה, הנה אין לה מקום ואין לה ענין פה באשר אין חוש בעדה הזאת אשר יעלה על רעיונו לפלא נדר או נדבה לשמחת חוש פלא, המכונה ר' מאיר בעל הכס. ורוב העם מעולם לא שמעו ולא האזינו את שם האיש הזה, ועין לא ראתה חבה

ומשילים גזרות על הצבור ומוסיפים בכל עת ובכל שעה חומרות וחרות אשר אין להם שום סמך או רמז בדברי הקדמונים והמה ג"כ (כמו המתהדשים) בלי גבול מהדשים ומתקנים תקנות לשופה עלמס. ואם הכה הזאת רק בפולניא גברה, הלא גם באשכנז ימלאו מתהדשים לעין כל ובניהם אין תורה ואין מלוא וברכסם אין חכמה ואין עזה ואין חכמה רק ערמה ורעב ותחמית, ודרכם חנינו רחוק מדרכ כח המתהדשים בארץ פולניא וגם לא מדרכ המתהדשים השופכים לעג וקלס על חז"ל ותורת ה'. ומי אשר לו לב טהור ורוח נכון וסכל זה יראה ויבין כי לא הפחיתו על המדה חס כי קצתו עד מאד את דברי, כי אין פה המקום להאריך. — ואגב העיר, כי מה שהנדיק הרב הגאון שי"ר ז"ל את הרב החכם רז"פ פ"י בעיר ברסלא בדבר המחלוקת אשר היתה על דבר ס' „דרכי המשיה“ לרז"פ, יפה עשה כי דן את רז"פ לבק זכות, חש"פ שבגוף הענין הנזק עם מתנגדי רז"פ; וגם אנכי הראיתי במ"א (Illustr. Judenz. 1861. S. 103) כי מהמח אשר רז"פ לא ידע לערוך דבריו באר היטב בלה"ק בא לכלל טעות, והמחלוקת עשה לה כנשים ושטה גם מהו למחנה העברים, ועל זה היה דוח לב הרב הגאון שי"ר ז"ל, כי יראה פן יחולל כבוד ישראל בעיני העמים, וז"ל. — והנה הקנתי במכתב הזה הרבה פעמים את לבן המתנגד, כי לש"ד המעתיק שנה נכתבו וגם הוספתי חזית הערות נלרבות.

יוסף יצחק קאבאק.

אחת גם באחד מהרבה בתי כנסיות הקדושים פה, אשר נרשם
עליו שם הזה, ורק בבית הקדוש ויבשן מכלם הנקרא אלטנייח
אשר בו נפל חבלי בועימים לעבוד בו עבודת הקדש ולהתפלל
בו יום יום נראה מלפנים (כפי אשר ספרו לנו הזקנים) תבה
כזאת אך שם בעל הנס היה ר' עקיבא פראנקפורט, והוא
עמדה כמה שנים סוגרת ומסוגרת, כי האין בה נשמרת, מאשר
נשכחה מכל עובר ואין משים עין עליה גם מהיראים וחסלמים.
וגם זאת ידע כ"ח, כי גם אלו ידעו פה האנשים תכלית חסיפת
כסף הזה לשלחו לא"י, היו נמנעים ג"כ מסתור ידם לדבר הזה;
כי כפי הנודע מאמנים את לבנם ברוב ערי אשכנז וכן פה
מאחיהם האביונים במקומות אחרים ותמיד עוים למבקשים, עמי
עירך קודמים". וכבר דרשתי פעמים רבות נד המכשול הזה
ואין קשבת לא מלאתי עוד. ואשר ילין בעדם לדוגם לכך זכות,
הוא מעמד העדה ומלכה, מתי מספר המה העשירים הגדולים
ורבים הם העניים, והאמנים בין עמי ועשר יאכלו להמם בעת
אפס ובעת גדול יאכלו ביתם; ההמון הרב מהעניים והאביונים
מוטל אפוא על מעט העשירים, ואלה האחרונים המה באמת
מאויים במדינות וחסד וכניבד בעלי תורה, עד כי פה אין
הגון מהאביונים אשר לא מלא שבר רעבון בביתו או ילבש קרשים,
וגם בניהם ובנותיהם ישיאו בכבוד. אך בעבור כי יתנו העשירים
הרבה לאביוני עירם, יקפאו ידם מאביוני עיר אחרת ויבקשו
מכל עדה ועדה כי תחיה את אנשיה, וגם מאנשי ארץ הקדושה
יתעלמו רוב העם; ואף להתעלמות זו יש טעם נכון מוסד בעול
גדול ותלאות רבות העמוסות מני דור דור על כל חים בביתו,
ואין להאריך בזה.

(ב) ובדבר הכנוי המזוין ר' מאיר בעל הנס אשר שאל כ"ח
את הנודע לי ממנו, מה שמו ומה שם בנו²) כי אדע, הנה

²) לדעת המחבר מלה "בנו" (משלי ל', ד') כמו "בנוי", וכן בלשון פירי

באמת יפלא ממנו, וכ"ה יאמר עוד כי לא זכר בסה"ד. האמנם
מאלה שם השם הנ"ל אך ג"כ בלשון סתום ח"ל (אלל שם אבטליון):
,,כתב גילוי ח"י בגוש חלב קבורים אבטליון ושמייה ור' ילחק
מגוש חלב ור' מאיר בעל הנס, לא ידעתי אלו השנים
מי הם" עכ"ל סה"ד. הנה כבר הוא לא ידע מי הוא זה ר"מ
בעה"ל. ואלל התנא ר' מאיר בסופו כתב הרב בעל סה"ד
ח"ל: ,,בטבריה לזד דרוס דקך חנוי טבריה קבר ר' מאיר
תלמידו ר' אלישע בא"י" עכ"ל. וגדלה מבוחר ההפרש בין זה
לזה; וכבר עמד על זה בעל המכתב היקר בכ"ח ח"ב עמוד
ס"ב בהערה, והוכחז שהוא עם הקודם לו והבא אחריו הוא
מהכנס ר' י"פ ז"ל, ימחול לעיין בו וימלא דברים ישרים וגומדים;
רק מה שכתב שם גוש חלב הוא בדרך ארס הוא בטעות, רק
בא"י בגליל, וכבר נדעס ממנו מלאך על המקום ,,גוש חלב"
בהקדמה לספר ,,קורא הדורות" הנדפס בווארשויא תקל"ח. —
ובפסחור ופרח (פ"ה דף ע"ז ע"א) ז"ל: ,,וליונס (של שמעיה
ואבטליון) היום בגוש חלב אלל ליון אדרמלק ושראגלר בניו
שנתגיירו" ע"כ. והנה רואה כ"ה כי לא ידע עדיין מן השנים
האחרונים והם ר' מגוש חלב ור"מ בעה"ל. חס משיי שהם ליונים
מואחרים מן האר"י וחילך, אשר כפי הנדע אמר רק כפי חזונו,
וגם ליוני הרב בעל כ"פ חוים בטוחים כלל כאשר בררתי במ"א;
וכבר המהתי (בהקדמה הנ"ל) על אשר לא העמידו את המבואר
במדרש קבלת (פ' תן חלק לשבעה) ובפסקתא דויהי בשלח
(ערוך ערך מרן ג') כי ר"א בר' שמעון נקבר בגוש חלב. —
אולם ראה זה חדש בס', ,,חזת ירושלים" הנדפס מקרוב בעה"ק
ירושלים שנת ובירושלים למחבר ר' חיים הורוויץ חי עוד בעת

,,בן" חו ,,אבן" וגם בלשון עברי כמו ,,בני עמי" (שם ל"א, ה'), ,,בני הלוק"
(שם שם ח'); ולדעתי ,,בני" הוא כמו ,,עירו", עיין ס' ירמיה מ"ח,
מ"ה וגם ס' במדבר כ"א, כ"ה ותמלא בו כוונת דברי. — ק.

בירושלים כתב ח'ל': (מלאמר רננו לדיקים ס' י"ג) וכנה במלאמר
גילת תחתית כתבתי מסה"ד בשם גא"י שר"מ בעה"ל שויה לומר
„אלהא דמאיר עיניי“ קבורתו בטבריה ולכן לא ידע סה"ד מי
זה ר"מ בעה"ל הקבור בגוש חלב; אולם אחשבה שהוא חיה
גדול הדור שנעשה גם על ידו ונקרא ג"כ ר"מ בעה"ל כמו ר'
קלונימוס הקבור בירושלים כמזכר במלאמר מבשרת ליון ע"ס עכ"ל.
ובמלאמר מבשרת ליון מספר מר' קלונימוס בעל הגס מעשה
ואומר שקבור בירושלים; ח"כ יש לו ר' מאיר בעל הגס ור'
קלונימוס בעל הגס וחקי מר' מאיר התנא הנקרא ג"כ אלל
ק"ת מלחיהם ר"מ בעל הגס; ודבר שא"ל הוא, כי מה שכתב
בעל „הכת ירושלים“ על ר"מ בעה"ל „שויה לומר אלהא דמאיר
עיניי“ חיו מדברי סה"ד ולא מדברי גא"י כמזכר עיניתי שם
ושם כ"א הוספה עלמו שכן חשב לו הוא. לכן ביותר ערצב
דברים והעמוד עלמו ככותב בלחזה יד במלאמר גילת תחתית
(ס' ט') ח'ל': „איתא בירושלמי מס' בלחיס דאמר ר' מאיר
יהבו ערסא על חוף ימא, וכנה מחמי טבריה ולמעלה ללד הסר
וכ' ובחמלע ליון ואכן עגול מהעמודים הישנים זקוף בחמלע
ואומרים שם קבור ר"מ ובדאיתא בירושלמי המזכר למעלה.
ופסה"ד כתב ר"מ דמתייתין קבור בטבריה ושהוא לוח לומר
אלהא דמאיר עיניי כדאיתא בע"ז דף י"ח עכ"ל. ובמעט דברים
האלה יש כמה העלמות וסחירות; מה שכתב „ובדאיתא בירושלמי
ה"ל“, הנה לא מזכר בירושלמי מאומה מקבורת ר"מ בטבריה,
אך עוד דלג בדברי בירושלמי ענין המתייחס, כי שם נמנה ר"מ
הוא לידמנך ליה בעסיא אמר חזמורין לבני ח'י הא משיחבן
דידכון אפילו כן אמר לון יהבו ערסא על חוף ימא דכתיב כי
הוא על ימים יסדה עכ"ל, ופי' ביפ"ת חוף היס בזמ"י יש לו
לד שייכות לח' והציא רחיה שא"י מיוסדת על ימים, עכ"ל.
האמנם בין שבעה ימים שסופרים ח'י חושב שמה ימא דטבריה,
אך בכל זה לריכים חנו להוסיף מעלמנו כי בא הארון דרך היס

לח'י ושמה לקחיהו וקבריהו בעבריה מה שלא נמלא בירושלמי
דבר, ואלו הם כן, איך לא הוסיף לספר דבר נפלא כזה. —
ועוד מו'ס: „ובס'ה' דתב וכו' ושהוא לוח לומר אלהא דמאיר
עניני וכו'“ נראה מלשנו שכתוב כן בס'ה'ד, אך באמת לא
נמלא שם מאומה מה כמזכר, והוא רק דברי ענינו כהשערה
כמנהג אלה האוהבים לדבר בשבח ח'י והתנאים שם; והנה
בעל „חצת ירושלים“ מוסיף עוד שם ח'ל: „ובתב שבחי ירושלים
בשם האר'י ז'ל לדרוס טבריה וכו' יש שם קברות לדיקים ובבר
מכרו שמועס בס' היחוס, והם ר'מ ור' ירמיה וכו' ולע'ד כי
הודה מערי על ר'מ שהיה קבור מעומד כמו שאומרים העולם“
ע"כ. ועתה נדע כי כל הליון מקבורת ר'מ התנא בעבריה בא
רק מהאר'י ז'ל אשר עשה עוד ליונים הרבה רק ע"פ רוב'ק
שלו, ור'מ בטה' ח'ס אחר אשר קבורתו מזוויגות בגוש חלב. —
ועוד שם בחצת ירושלים ז'ל: „ובמדרש תלפיות חות ח' טקף
אבדה ומליאח ח'ל קבלתי, מי שמאבד ח'יה דבר, אם יגדור
שמן למאיר לכבוד נשמתו של ר'מ, מיד מולא האבדה ובלבד
שלא יעבור זמן רק תומי, עכ'ל (של מדרש תלפיות) וישראל
קדושים נוהגים בכל תפלות ח'ס יארע ח'י ח'יה גבה ואבדה
ובכל עת ארה ומבאז ר'ל, נודרים שמן חו משות על קברו
ואומרים אלהא דמאיר עניי בזכותו וכו' יענש ויעזרם ויפלטם
ויש עתים מוועדים שוואחים על קברו בקהל עם ק' ולומדים
ומתפללים עבור אחז'י על גאולתנו ופדות נפשנו“ עכ'ל בעל
„חצת ירושלים“. והנה גם בדברי בעל מדרש תלפיות קצר מאוד
והוסיף מלה האחרונה המקוררת ע'י ראשי תבות ולא מודע מה
הוא „תומי“⁽³⁾. — אכן במכתב החכם רי'פ שם מוצא ג'כ
מאמר זה ממדרש תלפיות ושם כתוב ח'ל: „ובלבד שלא יעבור
זמן, ח'ס האבדה נעוה אפשר שכבר הוליה חותם המולא בהולאות

(3) העירתי ידידי ר' ש. ז. ה. ה. כי הוא ר"ת מן „תיקף ומיד“ — ק.

ואם הוא בגד או שגלה אפשר שהליכה למקום אחר או עשה
בו שני בחופן שאלו יזכר ואלו לאו מושל הגדר". ע"כ; ושם
מראה עוד מי הוא המחבר מדרש תלפיות אשר שם הספר
יתנה לחשוב כי הוא אחי מדרש יסן כשאר מדרשים, ובאמת
הוא מחובר מהדיין מו"ה אליהו הכהן מאיומאר אשר לקט מענינים
שונים מנספחים שונים והציג אותם בספרו הנ"ל, והאיש הנ"ל
חי בדור הקודם וסמוך לו; ככה כתב החכם רי"פ ז"ל, אכן
כפי הנראה לא ידע כי ר' אליהו זה הכהן הוא המחבר ס'
„שבע מוסרי" הנודע, אשר הדפיסו בשנת תל"ב באמשטרדם. —
ועוד כתב שם החכם רי"פ אחר הראותו כמה שנויים בין מנהג
הנרשם במדרש תלפיות ובין המחשבת בארצו ובימיו ח"ל: „אולם
המנהג הנדרש על נשמת ר' מאיר בע"ה" כחש"ה הוא חללו כעת
הוא בלי שום שנוי מנמו שהורה לנו המציא לדפוס את הכתר
שם טוב, ובכדי שכל איש יוכל לשפוט אם האמת אחי אליג
לפנינו דברי המציא לדפוס הנ"ל ח"ל בחלק השני מספר הנ"ל
דף כ"ב ע"ב בשם הבעש"ט, זל"ה, דאם אדם בא לסכנה
ולריך ללם לאי יתן ח"י גדולים לנרות בשביל נרות להכ"ל ויאמר
בפה מלא אי מנדר אותם ח"י גדולים בשביל נשמת דביו מאיר
בע"ה" אלהא דמאיר ענינו וכו' ובכן יהי ראון מלפניך וכו' אמן
כן יהי ראון עכ"ל. וכמו שנדפסו הדברים האלה בכתר שם טוב,
כך אנו רואים אותם על הלוחות אשר תלויים על פתחי ביהכ"ל
ובתי מדרשים הק' וכו' ולא תהיה זאת לפלא בעיניכם מה
שאמרתי שהמציא לדפוס את הכתר שם טוב שקר היעד בהבעש"ט
בזה שתלה בו הדבר הנ"ל, כי מי אשר ראה בספר הנ"ל בעין
פקוחה יראה שהמציא לדפוס לא חס לחקור אחרי הדברים אשר
כתב בספרו בשם הבעש"ט אם הם באמת מהבעש"ט אם לא,
ואם הם בניו על קו האמת או לא ולראות אליג וכו' עכ"ל
החכם רי"פ ז"ל.

(ג) והארכתיו בהשתקת כל חלה השמות כי עוד נלמדך להם במכתבי זה, כאשר יראה כ"ח כי משפטים חדבר אתו כעת; אך בתחלה אבטיח כי לא מאשר אין נפשי מאז אל המנחמים בחרגם חדבר עתה בעיני זה, ואומרה עם הרב הגאון הגדול באמת בחריפות ובקראות מוהר"ר שלמה קלוגר נ"י אשר מכתביו בעיני זה המה היותר ישרים בעיני מכל שאר המכתבים בקובץ של כ"ח, "האמת חסודה לי מהכל" (מגני ח"י סוף מכתב כ"ז) ושחררתי את נפשי עתה מכל נטיה אל חו מן חיצה דבר זולת העיני אשר אלו מודרים בו. — גם אין ראוי ללכת מנגד אל הכנסות עיני ח"י אשר כפי המדע חייבים תלוים להם מנגד, ורק אל אשר ישלחו להם חב"י משאר חרלות נשואות עיניהם, ובהפך נפשי תהמה להם תמיד ובכל לבי הייתי תומכם לו היה ביכולתי מפני חסדת עמי וארצו הקדושה, ואלו היה רוצה כ"ח לחזק שילוח זה של סדננות עבור נשמת ר"מ בעה"נ לעיני ח"י ע"פ יושר דברים לאמר כל הטור על דעת המנהג הוא נודר, וכיון שנתפשט כבר המנהג לשלוח מעות כאלה לאנשי ח"י, ראוי לעשות כפי דעת הטור ולא לשנות עוד, והיינו באם נדר סתם ולא במפרש להאיר נרות [עיין יו"ד סימן רנ"ח סעיף ה' בהגבה שכתב: "אפילו נדר סתם הולכים אחר המנהג" ⁽⁴⁾] ובחזוקים כאלה הייתי באמת גם אנכי מן העוורים אלו מאלתי שומעים אלי (אף אם עקר המנהג בגדנות לגממה חיצה מת תהלתי לא טובה בעיני), וכיוע לדבר בחבורי "ערך מלנין" (ערך ח"י סימן י"ז) כי הראיתי שם, אשר כבר בימי התנאים והאמוראים שלחו מחו"ל לח"י מעות להמנך את הכסמים שמה, ועוד הגני מוסף פה מה שנמלך בירושלמי (רפ"ז דפסחים) בשבח תודום איש רומי דהיה משלה פרנסתהון

(4) דעת הטור מסתמא אחר המנהג, דהיינו כלשון בני אדם אשר בסמיכותו; ועיין גדרים דף מ"ט ודף נ"ג. — ק.

דרכנו, — אולם כ"ת פנה לו דרך אחרת והוליד עמו כל יתר הדברים, והיא דרך לא סלולה לפעולת אשר ע"כ הוכרחתי להחזיק עמו, וזה ביותר מאשר חשבתי עד כה לדורש אמת בכל ענין הבא לנו ממונים אשר עברו ולחוקק בדעת ישראל וכוונת ולחש אשר עיניו ולבו תמיד אל ראש דבר הנחקר ולמטרה המבוקשת באחרית למען לא יפסלו רגליו ע"י אורים מותעים ומשגים מני דרך — אך לא כן מנאיתי עתה את כ"ת, ידידי הנכבד, כי העמיד לו ליסוד ספור הפורה באור, היינו כי יש תקנה וגזירה מרבנו הרב בעל ב"י ז"ל ומתלמידיו הגאון הנודע מהר"ם אלשיך ז"ל, שלא לשנות ממשות ר"מ בעה"ז לשום נדקת בעולם, רק לשלחם לא"י, ועל הרב הגאון בק"ק דאברמיל המסופק במקור תקנה זו (ואשר שומעתי את שמועו רק ע"י כ"ת) הנהו כותב: „הא ודאי לישנא דחולפא לומר כן וכו'“ (מגווי ח"י מכתב האחרון). ועתה ישא כ"ת לדבר הזה אם תוותר חליו כי ללא אמת וללא נכון הכלים את הרב. — לך נח עמי יחד, ידידי, על מכלת הצורך אשר כלית בעדך ורחם עם מי האדק; בתחלה העמיד כ"ת הכרח של הרב הגאון חב"ד בק"ק בריסק ז"ל שלא לשנות וכו', ולא חכר בו שום רמז מאיזה תקנה וגזירה של הרבנים מהר"י קאהן ומהר"ם אלשיך, רק כתב בלשמו העבור⁽⁵⁾ „כפי אשר עיין במכתבים של ח"י, נוחזק מכבר הוא כי מעות ר"מ בעה"ז רק עבור האנשים באה"ק וכו', ופקוח נפש הוא לשנות ולקחת מנחתם“ ע"כ. ואלו הים מניע לחזי הרב הזה רק חזיה שמועה מתקנה כזו, אך לא היה מעמידה בכרח לעורר יותר לבות השומעים? ואחריו בא הגאון מופת הדור מו"ה חיים חב"ד ואלאחזין ז"ל

⁽⁵⁾ המהמר כתב זאת בלשון סגו נהור והליו פה לשון האשגמו המנומנס של הרב הנ"ל, ואנכי העזקתי דבריו לנה"ק משעם ידוע לכל חבין דבר לאמתו. — ק.

וגם הוא מעורר רחמים על עניי ח"י ומתחיל,,דברי הרב
הגאון אב"ר דק"ק בריסק (לא דברי הרבנים הקדמונים ומלווינים
מהר"ק ומהרמ"ח) אינם לריבים חזוק" ומסיים,,אשרי השומע
לשקוד על תקנת אצוני אדם שבח"י הקדושה;" וכן אחריו
הגאון אבד"ק ווילנא הוא ג"כ רק סומך על הרבנים הקדומים
ההם והוא כותב,,במעותה מנייכו ברחמיך דנפישין להתחסד
ולהבייץ לשמוע את פי מלכי הרבנים האלה" (לא מלכי רבני
הגדולים לכל ישראל מהר"ק ומהרמ"ח) וכן הגאון אבד"ק
הודגנא מתחיל,,אחרי רוחי מכתב מהרב הגאון נר ישראל
אבד"ק בריסק שלא לשנות וכו' וגם אדמו"ר מופת הדור
מהר"ח ז"ל ח"ה" ע"כ, ויותר לא ראה ולא שמע כמו אלה
המנובאים ממנו; ואחריהם שמות אנשים הגדולים לנו מעורר
בהם מכתב החסידים ומכונים אז בשם רבים⁶), הרב משיבועבא
ורבי וואלקא מעשרגראסטרין וכו' — ואחרי כל אלה יבא
מכתב מהרבי הגדוע מו"ה לוי יצחק אבד"ק צדיטשוב, הוא
כותב בלי שום התאמנות והבטחות יתרות ובדרך אלה האנשים
אשר חושבים בכל היואל מפייהם וגם מקולמוסם לברור וקיים
בלי להרהר עוד אחריהם,,מהדוענא לבין שם תקנות וגזירות
מגאונים קיסאלי ומרבנו בעל ב"י ז"ל ומגדולי ח"י כ"ע שלא
לשנות מעות הנ"ל לשום נדקה שבטולם" ע"כ, ולשון,,מהדוענא
לבין" מורה כבר שהוא מודיע דבר אשר לא ידעו עד כה שאר
הרבנים; אולם להודעה נפלאה כזו היה לו לבאר דבריו איך
ועל איזה דרך נודע לו הדבר כי השיג במרחק רב צומן ובמקום
הקהל מרבנו הרב בעל ב"י ז"ל מה שלא השיגו כל הגדולים
שקדמוהו ואף אוחס שביו קרובים מאוד צומן ובמקום לרבנו,
אכן סמך על הסמוכים לו ועל שלהנו ומאמינים לכל דבר, כי

⁶ המלה המבטאת הזאת מודגנא בפי אנשי פולין, ובה מבנים את הרבנים
העוסקים בנסתרות להבדיל מן הרבנים העוסקים בגג"ח ופוסקים. — ק.

יאמניו בלי ספק גם לכל היוצא מפיו ומעמו בלי לחשוב עוד
 אחריו וכולא האיש אשר כבר תמיד קודם דרשותיו צבא"נ
 לשומעים אך כל הדיקים אשר כבר מתו בלי לשמוע דבריו,
 וגם מה שגלו לו ברגע הלך על העמוד לדרוש, חס כפי ששמעו
 מאז מאנשי אמת נשני הדידים מחסידים ומתנגדים. — והנה
 לא הזכיר עוד זה את מהר"ם אלשיך עד שבא אחריו חיקף
 מכתב הרב דק"ק אורלא וכולא כותב ח"ל,, גם הידישו נאמנה
 (מי הם המודיעים זאת אחד הקודם לו?) מה שנגזר אומר ע"י
 הגאונים אשר הארץ האזרה מפכודם וצית ישראל נשענים עליהם
 ה"ה הרב הגאון ב"י והגאון מהר"ם אלשיך וכו' שחלילה מעשות
 אחס שמו" ע"ב. הנה הם הקודם לו חזה בדמיונו את הרב ב"י
 הוכיף זה לחזות עם הרב גם תלמידו הרמ"א ז"ל כראוי להיות
 מי הרב ארף בלי ספק תלמיד הגון כזה אל התקנה הקבועה
 אשר הוא עושה. — ויש לראות עוד כי מכתב הרב מאורלא
 הוא משנת תקפ"א ומכתב הקודם מהרב מצרדיטשוב הוא אמנם
 בלי זמן אך עכ"פ קודם למכתב שאחריו. והנה לפנינו למעלה
 שם שני מכתבים מהרב הגאון אבד"ק ווילנא הראשון משנת
 תקפ"ב והשני משנת תקל"א ובשניהם לא נזכר עוד בכל זה דבר
 מתקנה הרבנים מהר"ק ומהר"א, ובסברה לא שמע עוד מדברי
 הרבנים האלה החסידים מן צרדיטשוב ומן אורלא או דלא שמוע
 ליה כלומר לא סבירא ליה. — ואחרי שני המאורות האלה
 לממשלת צרדיטשוב ואורלא יבא מכתב מהרב הגאון אבד"ק
 טיקטין, והוא כבר זרח עליו כבודם, וכיתב בפשוטות,, אשר כבר
 עשבו חבית העולם הראשונים רבותיו אשר בארץ הקדושה
 מהר"ק ומהרמ"א ז"ל רבין קשימי וקדישי דארעא דשראל אשר
 מפיהם אנו חיים וכו' וכעת נשמע אשר חדשים מקורב באו
 אשר לא ידעו את יוסף חס האיש משה" ע"ב. והנה נאמנה
 חדשים וגם ישנים לא ידעו את יוסף ואת משה בעינין זה,
 כי אמנם לא עשו אלה שום תקנה, והם לא ידעו לפע"ד עוד

גם משם ר"מ צע"ל כאשר חזר עוד. — ועוד יבאו הגאונים
הרבים בק"ק פתחא ובק"ק חילטפאלע ובק"ק ווארשויא והם חנים
מוכירים עוד ג"כ את שמות הגדולים מהר"ק ומהר"מא רק
אחריהם הגאון הרב אבד"ק ברלין הוא נשען על הנאמר ושנה
כבר בעשות מבלי חקור עוד, וכוחו, ולא ידעתי מאין הרגלים
להקל ולשנות את אשר תקנו לדיקים וגדולים הרב"י והר"מ אלשיך
ז"ע" ע"ב. ובכן היה לו יותר לשאול, מאין הרגלים להעמיד
בין מכלל מבלי שום יסוד? — ואח"כ יבאו כל יתר הרבנים
המדברים כלם מתקנת הרב"י ומהרמ"א כמו מדבר ברור,
ואין להעמיס עליהם חסרון גדול כזה, כי ראוי העובד לתקנת
עמי ח"י הראה להם מראות מדומות, וחשבו כי הרבנים הקודמים
כתבו כן בלי ספק מידיעה ברורה אשר הגיעה להם כזה.

ד) נבחין עוד הדבר מלד עלמנו. רבנו הרב בעל ב"י עשה
תקנה גדולה כזו הפרושה על כל הארצות אשר אחז"ל שוכנים
בהן וא"ם לא ידע ממנה עד שקם הרב מברדיטשוב וגלה אותה
ברבים? היעלה זה על לב כל ישר דעת? וכ"ת ועוד רבים
עמו חיים עוד להסביר, כי תקן כן לכל הדורות, וא"כ איך לא
שלה העתקות שונות לכמה ארצות? ואם שלא, איכה יועם
זהב כזה ואיך נאצדו כלן? חיבוריו היקרים בסף משנה וב"י
נדפסו עד מהרה בחייו בחיילא, ותקנה מלויית כזו ממנו
בעלמו וצית דעו נשארה עמונה בתוך אהליו? ועכ"פ בא"י
ובלפת מקום משכנו איך לא נמלא בתוב ממנו מה מלאכה?
ואין לדחות הדבר בקש כי היו הרחוקים יראים להעתיק דבר
כזה, אחרי אשר נעתקו ונדפסו דברים יותר מלוייתים כמו אלה.
והנה רבנו הרב בעל ב"י בעלמו לא חדל להעמיד הדין באר
היטב בשלחמו הטוב (י"ד סימן רכ"א), ויושבי ח"י קודמים
ליושבי חו"ל, חס דין חדש ממנו אשר לא נמלא עוד ברמב"ם
ובטור כ"א בסמ"ג, וישר ובכן בכל זה ע"פ הספרי שמציא צ"י

על הטור שם, וקרוז אללי, כי רק דין זה היה מרחק לפני
הרב מברדיטשוב כי זכר מימי נעוריו בעת עסק גם בגלות,
כי הרב ב"ר מנחם פה דין שלא נמלא בפוסקים שלפניו לענין
מעוה של נדקת שאביו ח"י קדומים בהם; ומדי עסקו לעת
זקנתו רק בנסתרות נרף גם הנגלה לנסתר (כי כל עקר הנדר
לשמות ר"מ בעה"ל מקורו בנסתר ובעמון), כי יש תקנה מהרב
בעל ב"ר וכו'. ובאמת הוא מודבר מתחלה מן „המתנגדים בעם
מעוה ח"י ור"מ בעה"ל" ובעבור כי שני חלם היו שנים בעיניו
כפי המנהג כבר בימיו אשר אשר היו חוששים מדבת מעוה של
ר"מ בעה"ל כאלו הוא נדבה לאביו ח"י, לכן כתב חכ"ל „שם
תקנות שלא לשנות ממועות הנ"ל" ר"ל כל המכר למעלה שהתנדבו
לא", וזו אמנם התנגדות גדולה אללי לדברי הרב הזה, אך
לא לדברי הרב מאורלא הבא אחריו. — ושוב לדברי הרב
בעל ב"ר בש"ע, כי שם בכתבו שיושבי ח"י קדומים ליושבי חו"ל
היה גם המקום להעמיד גם התקנה מבית דין, ועכ"פ הרמ"א
ז"ל אשר מדרשו להביא כל אשר ידע מהמנהג ממין הרב ב"ר
ואילן, איך לא הוסיף פה בדבר תקנה זו, למען ידעו כל הדורות
איך להבוג בדבר זה? וכן כל הפוסקים ומפרשי הפוסקים
אחרי הרמ"א (עט"ז, טו"ז וש"ך) והחכמים הגדולים בשו"ת שלהם
לא הזכירו ולא ידעו איך רמז מתקנה כזו; ועוד עד הרבנים
בדור שלפנינו מברסק ומוילנא, ועוד בדורו שאל נא לכל הרבנים
הגדולים אשר נאספו דבריהם בחבור כ"ת, הלא הם יורק וילאמו
לך ומלכס יולאו מלים כי לא ידעו מתקנה כזו מאומה, עד אשר
ערך כ"ת לפניהם את המחברת הקטנה הנדפסת בווארשויא,
אשר שם באו לעיניהם דברי הרבנים מברדיטשוב ומאורלא,
ואחריהם מעט רבנים המהליטים ספורם לאמת בדורה, וגם
כ"ת בעצמו לא ידע מה דבר כפי דעתי עד אשר באו לידו
דברים הנדפסים בווארשויא, — יותר מזה, איך ספק אללי שגם
אלל יושבי ח"י בעומם לא היחה שום ידיעה מתקנה כזו של הרב

ב"י, גם בדורנו זה עוד, בכל המכתבים הבאים בפנים בפנים
משם אשר ידברו מענין זה; והערתקתי למעלה לשון המחבר ס'
„חבת ירושלים“ שמספיק לעזמו בהערתקת דברי בעל מדרש
תלפיות לענין הנדריים לנשמת ר"מ בעה"נ. ואלו היו רק חיזה
קול בעלמא על התקנה הזו מהרב בעל ב"י, הלא היה שם
ושמח לספר לנו זאת במקומו, כדי לעורר לבות אנשי חו"ל על
הדבר הזה; והמציא לדפוס ס' כתר שם טוב אשר היה
כמתפאר בנפשו ליהם הדבר הזה של הנדריים לנשמת ר"מ בעה"נ
אל הבעש"ט, כאלו הוא הראשון בדבר הזה, כתב „יתן ח"י
גדולים בשביל נרות לבהכ"נ“ ח"כ ראה כי ההכנסה תהיה רק
לבהכ"נ שגודרים בנ"י, ושם ישתמשו בהמשות להחזיר את בהכ"נ
ולא יותר. — והנה פה בעדתי הקדושה, עדה קדמונית וישנה,
ועוד יודעים זקנים כמה ספורים מרצנים גדולים קדמונים,
והגאון ומופת גם לדור אחרון מובה"ר ליווא ז"ל ותלמידיו הגאון
המודע בשערים בעל תו"ע ז"ל היו פה רבני העדה, ובכל זה
אין יודע ואין שומע בה ממנהג הנדריים לנשמת ר"מ בעה"נ
ואף כי מן חיזה תקנה לשלוח המעות לח"י; יותר מזה עוד
ברור לע"ד כי רבנו הרב בעל ב"י ומקמ"א לא ידעו עוד גם
את שם ר"מ בעה"נ, וכן מקמ"א ז"ל והבאים אחריו כמו שכל
מהברי ספרי יוחסין מהראב"ד בעל סדר הקבלה ואילך לא
יזכרו בו בשום מקום; ואין ספק אליו שכן בכמה ערי אשכנז
וגם באיטליא לא ידעו ממנו מאומה והרי הגאון חיד"א המודע
בבקיאות בספרי היחוס, והוא איש איטליא, החרים ג"כ משם
וביטוי של ר"מ בעה"נ בכל ספרו שם ג; וגם האר"י ז"ל לא
ליין עוד מקום קבורה בא"י לאיש המנוחה בן, ורק בעל גא"י

(7) וכן הוא באמת בעיר מולדתו לבוב (וכפי אשר שמעתי בילדותי גם
בשאר ערי פולוואה) כי יקנו הנבאים ממעות ר"מ בעה"נ רק נרות
או שמן להחזיר את בהכ"נ אשר שם הלאות והתנות הנ"ל. — ק.

המלאחר הוא הראשון אשר הזכיר שמו דרך חגג ועליו כתב
בעל סה"ד, "לא ידעתי מי הוא זה", ובעל "שבט מוסר" הוא
הראשון אשר יזכיר המנהג של נדרים לגשמותו. — ונגד כל
אלה הבחינות המבוררות נקבל היום אחרי אשר חלפו כשלוש
מאות שנה מומן הרב בעל ז"י דברי רב אחד מדור העבר
ויחם תקנה אשר לא ידע יוסף ולא עלה על לבו שום דבר
מומנה (דכינו לא לבד מזה שנדבת המעות לגשמת ר"מ בעה"כ
תנתן ליושבי ח"י, אך גם מענין נדבות כאלה וגם מזה ששמו
ר"מ בעה"כ) לרבנו הרב הכהן ז"ל, אחמה! — וכבר הבאתי
במקום אחר (בספרי "תוכחה מגולה" הנדפס בפסד"מ נגד
הרבנים הסרננים הנאספים שם) דברי הרשב"א בתשובותיו (סוף
סימן תקמ"ח) ח"ל: "וישראל נוהלי דת האמת בני יעקב איש
אמת בלו זרע אמת נוח להם לסבול עול גלות ומה שגועש
מהאנון בדבר עד שיחקרו חקירה רבה חקירה אחר חקירה
להכיר כל סוג מהדברים הנאמרים להם וחפלו במה שיראה
להם שהוא אמת ומופת והעד הנאמן באמת עם אלהי אברהם
דרך האמת, ובהרחיקם חף המוסק ענין משה עם ישראל שהיו
פרוכי עבודה קשה ונלווים משה לבשרם ועב"ד אחר וכן לא
יחמינו לי והולך לכמה אוחות וזה אמת על עמנו עם ה'
שלא להתפתות בדבר עד עמודם על האמת בחקירה רבה
חקירה גמורה" ע"כ. ודבריו הנפלאים מראים על רב ידיעתו
חכמת כלל ישראל, והם מוסר השכל להרבה מאחינו בפולמוס
הנפתיים למתחשדים, וככה לאחרי באשכנח הנפתיים לקול המתחבכים⁽⁸⁾

⁽⁸⁾ גם בפולמוס גם באשכנח ובשאר מקומות יש מתחבכים ומתחשדים
ובניהם אינם הולכים דרך המלך רק ירחיקו ללכת זה בזה וזה בזה
ורבה המטמיה בקרב מחנה ישראל כי רק מקללים ומתחפזים המה
והתנים זה את זה למנוח, זה מוכס זה מגלה; ועוד זה מדבר זה בא
ומגלה סוד מתגלגל להכבד בקולו, והנה השם שבהם שדברי שניהם
יש אמת מה (היוני ההדופים והגדופים הנופלים זה על זה) וד"ל. — ק.

והקלות יגשו זה בזה כנודע. — ופוק חזי האריך נהגו חז"ל, אם אמר חכם אחד דבר בשם רבותיו היו מקפידים עד מאד לבחננו בלשוננו ובסימניו וחקרו דבריו כמו שחוקרים את העדים, חכו לשון „העיד“ במסכת עדיות, ולכן נקראה המסכתא הזאת לפ"ד בשם „בחירתא“ ר"ל הנבחרת (בלשון סורי, כמו שהראיתי כ"ז ברור לעיני רבים במ"א), וגם בכתב שבא לעיניהם על אחיה דין אמרו „לאו מר בריה דרבנא חתים עליה“. — ועתה נבחין דברי הרב מברדיטשוב; ההוא אמר כי ראש בעלזא כתב בעל ב"י או ראש בן בארץ ספר? לא, אך אמר „מוסדענא לבן שיש תקנות“ וכו', ולא הגיד מאין באו לו התקנות הבה, אשר גם עוף השמים לא הוליד את הקול ובעל כנפים לא הגיד דבר מהן ואך העלים עוד בלבם הנסתרות את דבריו על תכונת התקנה שלא לשנות ממשותח ה"ל; וכבר העירוני על אמתת כוונתו במ"ש „משותח ה"ל“ היינו מעות של א"י ה"ל, ומעות ר"מ בטה"ל חשב למוכן מעלנו שהיו מוכרים ג"כ לשלחו לא"י ח"כ חל גם על זה התקנה, — וכ"כ כתב עוד אחרי אשר ירה חלו „לשון החולשא“ נגד הרב אשר ערב את לבו להסתפק ביחוס תקנה הזו להרב בעל ב"י ח"ל: „וכי א"ל להעיד על כתב יסן נשן אפילו אחר כמה דורות בשכתי יולא ממקום אחר, וכי רחוק הדבר לומר שגמולא שם בזה"ק עוד כת"י, ומשם נתקיים ג"כ כת"י מתקנה זו“, ע"כ. שמונו משבילים והתמהו המהו! כ"כ מחליט דבר מדומה וסופט מההחלט שלו עוד להלאה, והיסוד חין והבזין נופל, וכי ידע או ראש או שמע איש כת"י של תקנה כזו בא"י לקיימו? לא כת"י בעיני אחר היה לפני הרב מברדיטשוב מהרב בעל ב"י, ולא בעיני תקנה זו, ולא קיימו ולא קבלו, ומשולם לא שמעו ולא האזינו ועין לא ראתה תקנה כזאת מרבנו זולת עין הדמיון של הרב מברדיטשוב או עין הדמיון של החוששים אחרי דבריו וגם

בדבריו. — ועוד כותב כ"ת בלוח העמוד: „יק"ו דב"ד דתקיים
ע"פ עדותן של כל גדולי הדור המפורסמים“, ודבריו
מתמימים ומפליאים בלשונם; מי מאלה הרבנים העיד מלומד
על יחוס תקנה זו להרב ב"י וע"י מי מהם נתקיים? וכנה גם
כ"ת אחד מהגדולים בבלום בחבורו, יאמר נא אם היה יודע
להעיד מלומד? וכמוהו כמהם נמשכו כלם בזא"ז אחרי המלשן
הראשון המותעה והמחטה. ועוד כותב בפשיטות להלכה: „ובין
דבודאי החרים (?) וספק הוא אם כלה החרם (?) או לא,
אמרינן אין ספק מנ"א מידי ודאי, ודמי לספק דרבנן היכי
דליתחזק אכורא דאלוין ביה לחומרא“ עכ"ל. ואם כך הוא ודאי
של כ"ת מה תהיה עוד השערתו? והדבר ממש בזה; עד
הרב ב"י לא היסס תקנה כזו בעולם בלי ספק וגם אחריו לא
נשמע עד ימינו, ועתה נחדש ספק רק ע"פ דברי גחמא של
איש המדע למכוב, אשר כמה דבריו בערפל ואשר חוגו ספק
כלל בלשונם לכל בוחן ישר. —

(ה) שבתי ורליתי כי כונה מהרבנים האלה גלו דעתם
שלישם סומכים בצדדו על יחוס תקנה זו. כן כתב הרב הגאון
מנהר"ר יצחק מאיר בווארשויא, כמו מתיישב בדבר ח"ל (סימן
יט): „ולא רליתי גוף תקנה הראשונים ז"ל“ ושוב כמתחכם
למשן לא יהיה נכשל ח"ו בחסרון חמורת הלדיוקס, אשר ידו
עמם חמוד, כותב „ובודאי כלשון הכתוב בשם הגאון הקדום
האבד"ק צרדיטשוב ז"ל הוא כד"ת שלא לשנות וכו' ע"כ. וכונתו
שלעצמו יספיקו דברי הרב מברדיטשוב וז"ל עוד עכ"פ לראות
תקנות הגאונים מהר"ק ומהרמ"א אשר לא בלו לגד שיעור;
וכן הגאון אבד"ק באהאד כותב (סימן ב"א) ח"ל: „כיון שהיא
תקנה קבועה מרבנו בעל ב"י ומהרמ"א ז"ל ח"ע"פ שלא נמלא
כך בכחובים מ"מ למה לא נחשם לתקנה זו. והרי חפיו בלא
התקנה“ וכו' ע"כ. אך מוסיף שם להלכה ח"ל „ואולי כך היה
בקבלה לרבנו בעל ב"י ומהרמ"א ז"ל שכך היה ראוי ר"מ בעה"כ

הטנודר לשמנתו ידור לבני ח"י" וכו'; וכן הגאון אבד"ק מאונגוואהר
 כותב ח"ל (סימן כ'): ואומר, כי אם אמת, כי כבר רבנו בעל
 ב"י ומהרמ"א ז"ע החרינו (?) על אדות נדבות וכו' אך ספק
 כי לא גזרו רק על מה שגדבו בהם" ע"כ, נראה כמסתפק קצת
 ובכל זאת מוכיח לו מלה חדשה, "החרינו", ולהלכה כותב:
 "ולבי אומר לי וכו' אין זה כ"א הלדיק ראה בדורו גם הוא
 העמי וסלחן אשר בני חב"ק נלחמים וכו' ולזה ר"מ בעה"ג לפני
 פטירתו כי מי שיתגדב בעד נשמתו לדקה וכו' והיה (הלדיק)
 ה הוא מפורסם בדורו לאיש מופת באמת ויאמינו בדבריו, זה
 נראה בעיני אמת ונכון לתת טעם ויסוד לדבר אשר פשט ברוב
 מקומות ישראל" ע"כ, והרואה יראה שאין כאן רק השערה אשר
 לבו אומר לו ובכ"ז כ"ת בונה עליו כבר חזן ואמר במכתבו
 האחרון, "ובאמנו הרב הגאון האמתי מהר"ם ח"ס נ"י האבד"ק
 מאונגוואהר יע"א כתב ג"כ שר"מ בעה"ג בעלמו תקן זאת קודם
 פטירתו ואחריו קמו הב"י ומהרמ"א לגזור ג"כ בהרס (?) על זה"
 ע"כ. כמא מהגממא, כאלו הגאון מאונגוואהר כתב כן כמחליט
 מה שידע ע"פ ברור אחי עדות, "ואחריו קמו הב"י" וכו'
 ובאמת לא קמו כלל על ענין זה ומכש"כ שלא גזרו בהרס, מה
 שלא נמלא גם בדמיון הרב מברדיטשוב, אשר היה הראשון
 אשר הביא לנו הכספר החדש הזה. האמנם כי רק אחד
 מהרבנים ראיתי מפליג בדבר הזה עד חזן לשיטה, כי יאמר
 (מכתב ע"ו), "א"כ פשיטא אם היה יודע זה הטנודר מתקנת
 הב"י והאלב"ך ז"ל, שגדבת ר"מ בעה"ג היא לעניי ח"י שבדולח
 היה מתגדב עבור עניי ח"י והיה עולה בכל חופן היותר מועיל
 חס ברור ואמת" ע"כ. חס באמת לא ברור ולא אמת ועל יחד
 אשר לא במקום נאמן לא נוכל לתלות לאחלים ואפישות. "אם היה
 יודע זה הטנודר מתקנת הב"י" וכו' ואופן זה ח"א מליאותו, כי
 אך היה יכול לדעת את אשר לא ידעו כל אשר לפניו, מפני
 שלא הייתה תקנה כזאת נמלאת בעולם כלל.

(י) ואולי יאמר כ"ח, מה יזיק לנו אם נחזיק ונחמק דבר הראוי ונכון מלד עלמנו ע"י שאלו מיחסים אותו לקדמון אחד אם ביושר ואם לא? על זה אשיב, החזק גדול מלד שרשו, והוא פורה עוד ראש ולענה; כי מלבד שאין ראוי לנו עם ישראל מוכלת בהנים וגוי קדוש ללכת בדרכי כח מודעה בעמים אשר יאמרו כי תכלית כל דבר אם טובה היא (בעיניהם) תכשיר את האמצעים המובילים אליה, יהיה על דרך שיהיה, הנה גם כי יתכן יד למינים ח"ו ולכופרים אשר רבו בימינו, המעילים חסד על כל החורה המסורה והמקובלת לנו באמת ממש רבנו ע"ה עד לאשי כה"ג והלאה; ואם לא שמע כ"ח מאלה הרבנים הסרענים אשר כחשו בפומבי בדברי המשנה והתלמוד והם הנאספים מכבר בעיר ברוינסווייג ובעיר פסד"מ⁽⁹⁾ הנקבלים על משה ועל אהרן ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם עד סוף התנאים, והם יאמרו כעת, ראו כי גם עתה מחדשים להם המאמצים בחשבוע"פ עוד קבלות בדויות ומיחסים תקנות וחרמות לאיש גדול אשר היה לפני ש' שנה ולא ידע מהן דבר ולא חלי דבר. — והנה הדם מקריב הולך לאור (או לחשך) איש אחד חכם בעיניו, הוא הנודע בשמו יס"ר (בלשון סגי נהור) מגורילאה, ספר אשר קרא בשם „בחינת הקבלה" ובו דברים מרים נגד אמונת חשבוע"פ, תסמר שערת בשרו של כל קורא תמים באמת; כי זה האיש מחליט ומציא ראוות (בדויות ובזכות), כי התנאים בעצמם לא ידעו עוד דבר מתורה שבוע"פ, וזה וזה תחלל חרבו המרלחת, והאיש הזה עד כה לא נתראה

⁽⁹⁾ ואח"כ גם בעיר ברסלא; ושמעתי אומרים כי אחי מהרזנים והדגנים, הנאספים שם (בפי אמרם) להקל מעל הקהלה עול תקנות חז"ל, חקלו נבלות ופרשות וחללו את יום השבת כפרהסיה ועברו עוד על כמה מלות הכהונות כפרום בתורה שכתב; הלא למשפט אין דאגה נפשנו, — ק.

לרוע עם הכופרים החכרים למעלה, ופתאום נהפך לאיש
אחר ויהי בעוכרני; ומנדי נעמול ללחום מלחמת מלוא נגד
זה המורד וסיעתו, והנה לנגד עינינו מראה זו, כי חשיפת
רבנים ירחים ושלמים בלחמת מושכים לקבל גזירות מדומות ודברים
חדשים כאלו הם ישנים והם בלתי מיוסדים ולא היו ולא נבראו
לשעתם, לבי לבי על הללי רוח של בתי עמי! —

(ז) ובנה ראייתי את כ"ת מרבה לחזק דעה אשר לא טובה
ג"כ אחריה, והיינו כי כל ב"ד הפילו של הדיוטות יכולים גם
צימניו להפקיר ממון של יחיד משום הפקר ב"ד הפקר; ואפוא
אם כ"ת חשב וזכר וחקר ודרש כל אשר ימנע מדעה כזאת.
והנה תלויים זה, כהררים התלויים בסערה, עקרי דיני חיות,
כי הטעם של אפקעיניהו רבן לקידושין מניח כבר אמרו ח"ל
משום דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, והם הפקיעו כסף
הקידושין; ועתה יהיה ביד כל ב"ד להחזיר כל עגונה לפי
סברתם משום הפקר ב"ד כזה, דניחא ליה באפקרותא; או
היחשוב כ"ת כי כל ב"ד יהיה עכ"פ כמו עקף מבי דינא דרב
חמי ורב חמי ולא ימנע בי דינא דאמגושחא כאשר ממלאים
כבר לרוב בדורנו זה? חס אשר ראה כבר האלדסיים⁽¹⁰⁾

⁽¹⁰⁾ והאיש הזה (אשר לא ידענו מה היה לו) היה מבין הצבועים הדומים
לפרועים וזקקו גם ארצו; ובחילה היה מתחשב זמן מה ואח"כ הסיר
המסכה מעל פניו, בקצן החל ונגדול בלה להרוס את כל יסודי דת
תורהו הקדושה; אבל בלחמת לא עלתה בידו ולא היתה כאשר זמם
לעשות, כי רק מהי מספר המס הסכים למשמעו, אשר גם בלי שגיונו
וזדוניו בספקות עתה להו, ולכן באו עמו צבדים יחד לאמר זאת
התבונה ואלה הפסילים דיינו, אבל לא מתחמת ראותו הודו לו וברכו
שמו; כי בלחמת הוא מתחלתו ועד סופו לא הביא שום ראיה נכונה
ולא שום תשובה נכונה לדעותיו רק הטיל ספקות וקושיות ופער פיו
לכלי חק ואין קו להבליט ולהזיזו ובלם דוח החקירות האמנות ישאל
כי רק הכל יפנה פיהו ולשונו ההלך בלחם. וכן דרך כל אנשי סיעתו

ואחזקה נדרשו לאמר בעמך יבמה שכלך היבם למד"י ולא נדע
מקומו חיה וכדומה עוד בשאלות ענוה, אם הכ"ד של עכשיו
רואים להחיר אין מוחה בידם, משום דהפקר ב"ד הפקר למפרע;
ואלי הוכחתי על פניהם בתוכחה מגולה (הגדפס בפפד"מ)
והראיתי ברור כי זו הסברה, כל דמוקדש אדעתא דרבנן מוקדש
והפקר ב"ד הפקר, נאמרה רק בעת אשר יהיה עוד התורה
ביד ב"ד אחד אשר ממנו תורה ילדה לכל ישראל, ואדעתא
דרבנן ר"ל רבנן שכל ישראל שומעים להם, והיינו בזמן
שהיה עוד ב"ד בא"י עד רב דימי וכל נחותי, וכן אח"כ בצבל
מימי רב דימי וחילך שחזלו הישיבות בא"י ומצבל ילדה התורה
לכל ישראל, ומתכננה ג"כ תקנות וגזרות, ועליהם נלעונו
לעשות ע"פ התורה אשר יורק בנו ע"פ ב"ד הגדול שבירושלים
או ביבנה ועבריה וכו' ואח"כ בימי רבנן סבוראי והגאונים;
האמנם אלה המאורחים לא ערבו עוד את לבם לעשות תקנות
חדשות לכל ישראל כמו הגאונים, ורק מעט תקנות נשאלו
מהם. והרא"ש פ"ב דשבת סימן ע"ז תמה כבר על הגאונים
האך יכלו לחדש גזרה אחר רב אשי בשהם הש"ס; אכן באמת
גם הגאונים היו אז לב"ד מיוחד ומורים לכל ישראל, ולא נפרדו
עוד רבנים וצדי דעים בארצות שונות כי אם ממקן מות רבנו
הא"י גאון ז"ל שנפסקה הגאונות והחלה זמן הרבנות ואז נפלגה
הארץ בישראל ונתרבו צדי דעים בארצות וגם בקהלות שונות,
ומאז והלאה לא נמלא עוד רב אז ב"ד אשר ערבו את לבם
לחדש חיות תקנה או גזרה לכל ישראל; וגם רבנו גרשון הנקרא
בפי כל מאור הגולה (ובניו זה מורה כי הוא היה הראשון
וביחוד בדורו לכל הגולה אשר תחת יד המורים ועכ"פ לאשר

לחיות שאלות והפקות קטנות ולהעיל ספקות חבל לא בחקירה אמיתית
(דהיינו חפשיית) רק במערה אשר הניבו להם צהלה, וסופם מוכיח
על תחלתם שאלו מה שנקבו למאז עוד קודם חקירתם. — ק.

בזרפת ואשכנז ואיטליא הלפופית ובריטאניא) חדש גזרותיו רק
 לבני ישראל הסוכנים באלות הקן, וכודע שלא נתקבלו בספרד
 ואפריקא וכל ארצות המזרח, ועוד גם באלות האלה לא השב עלמו
 ובית דינו לבד חסוב כ"כ, עד כי הסייג גזרותיו כמו גזרת
 בעלי התלמוד ז"ל; וראה והבן כי גזר עד"מ שלא ליטא שתי
 נשים, וח"ו שיאמר הוא או אחד ממקבלי גזרותיו שמי שקדם
 חשה שניה על הראשונה טובר אדעתא דרבנן וכסף הקדושין
 שנתן לאשתו השניה הפקר ואפקעינהו רבנן לקדושין מיניה,
 וכדומה עוד בכל תקנותיו; וכבר טעה בזמנו זה מורה אחד
 וגערו בו (עיין שו"ת ב"י דיני קדושין סימן ו' ומה שהביא עוד
 שם מן ריב"ש ומהר"י קולון) ולשון הגמרא (גיטין ל"ז ע"ב), כי
 דינא דרב חמי ורב חסי דאלימי לאפקועי ממונא, לא נוכל
 להוליא ממשמותו, כי רק ב"ד הגדול שבא"י יכולים להפקיר
 ממנו; ונקט הני כי הם היו המודעים להם אז לבד האחרון
 שבא"י, שאחריהם לא היו עוד ישיבות בא"י ולא ב"ד חשוב כפי
 המנהג מאלה רב שרידא גאון ומנהלכי הקורות בזמנים ההם;
 וכן ממשמות לשון הרמב"ם (ה' שמטה פ"ט ה' יז'). ומ"ש (שם
 הלכה כ"ז), "ת"ח שהלכו זה לזה חיים לריבים פרדסול", שאני
 ת"ח לת"ח דידעי עלאם מעיקרא זה את זה ויודעים ג"כ ששומעים
 ומכבדים זה לזה, וכל אחד מהם בעיה מראש כי יהיה עכ"פ
 בעיני חברו כמו ב"ד חשוב, אך לא כן הוא אם רולה ת"ח
 אפילו מזוין לחדש גזרה או תקנה על כל העם, אשר יש להם
 מאלד פן יתרבו החולקים מן העם ונזן בתי דינים אחרים אשר
 יאמרו מי שמך לאיש שר ושופט על כל העולם כלו; ורק עד"מ
 מתשבים דברי הרמב"ם היטב וסרה השגת הראב"ד שם ואין
 צורך לדחוק בעל כ"מ ז"ל. ושני הלמודים על הפקר ב"ד הפקר
 יורו גם שיהם כי זה רק בב"ד הגדול אשר ממונו יאלה תורה
 לכל העם כמו הנחלות של יהושע והזקנים או גזרת טורא ובית
 דינו לקהל עולי הגולה. ורבונו הם נמי הכי סבירא ליה; ומה

שכתב הוא פרחבול בצית דינו, גלע"ד כי רק פרחבול לצד הרעה
 לו, והם מפני שכבר היה כזה בעולם, והוא הלך כזה רק
 בעקבות חכמים הקדומים, ולא יוכלו העם או שאר בתי דיונים
 לחמו, כי הוא מחדש מעצמו איזה דבר; ומעט זה הקל כזה
 גם הרמ"א ז"ל (חומ"ס סימן ס"ז), אכן בהקנת דבר חדש שלא
 היה עוד בעולם אשר תלוי בו איזה דבר שבמומן לכל העולם
 לא היה מרשה לו גם רבנו חס"ז"ל. וגם מן שסובר דכל ב"ד
 יוכל להפקיר ביינו רק למקומו ולא לשאר מקומות דלא מודה
 דצטין עכ"פ גדול הדור (עיין היטב שו"ת אלשיך סימן כ"ט)
 ואין להאריך עוד בזה מעט אשר כתבתי ואכתוב עוד. —
 אכן כ"ת ינסה להחזיק עוד בדעה הזאת העוקרת הדין, כי
 כל ב"ד אפילו של הדיוטות אמרינן עוד היום הפקר ב"ד
 הפקר; והחקלה הגדולה היוצאת מזה אין לשער, שח"כ תהיה
 אשה זו במקום פלוני אשת איש כפי דברי ב"ד אשר הם,
 ובמקום אחר פנויה כפי תקנת ב"ד אחר והפקדן הפקר וע"י
 זה בנות ישראל להפקר ולמכסה, ועכרת המעשיות המסוללה
 בישראל תפסק ח"ו. — ובעת כתבי זאת נשמע מעיר האמבורג,
 אשר רב אחד מהסורים ומורדים היה מסדר קדושין לאשה איש
 אשר בעלה הלך לאמעריקא, והעריכו אבותיה דברייהם לשרי
 הפקדות ובקשו כי הם יודיעו הפרוד אשר נעשה עתה בין
 הזוג כפי דינא דמלכותא, וכדת נהגה משרי הפקדות ואמרו
 בצאור כי רק אם המלא ימלא איזה רב אשר יסדר קדושין
 חדשים לאשה זו, או תחשב כמגורשת למפרע; והנה נמלא באחד
 השערים משהיה ומדיה כזה, אשר הרבה תועבה חמה בישראל,
 חיי לאותה בובה! — ואולי יאמר כ"ת כי בזה תוכל ללמוד
 רק בארצות חשכא ולא בארצות הלפון פולניא ורוסיא, לא כן
 יודי, הכע שמאל וראה, כי לא רחוק היה כבר ועוד גם היום
 כי בעדה הגדולה של עיר מולדתי לבוב יתמנה לרב אחד
 מהחדשים ההם הפוראים כל גדר גם גדר אישות אשר היה

חזק עד כה, וגם בשאר עדות לישראל שם במדינת גאלי'א מי
יודע אם לא יגברו פעם אחת כח המתאווים ויתנו להם ראש
בשריות לבס ואליו יתלקטו אנשים רקים ויהי לב"ד להפקיד
מומן של ישראל עם נשיהם, — וכל זאת נקל בדור הזה אשר
חביו יקלל וגו' דור מה רמו עיניו וגו' — ומלך אחר נקל ג"כ
כי יגברו המתחסדים בחיה מוקוס, והם דור עהור בעיניו וגו'
יקחו להם חיה מנהיג בדת כחפלא אשר רבי יתקרי וחכים לא
יתקרי ואף הוא יאסוף אליו אנשים פוחזים והשוטט והגבאי שומר
הפתח והיו מנצח דינו וישפטו ע"פ דמיוניהם על כל דבר גדול
או קטן הנוגע ליסודי הדת, וגם הם יוכלו לסבך משפחה
במשפחה. יאמר נא כ"ת ג"י אם לא זאת העלה היותר טובה
היעולה עתה, בעת אשר מוכשלות כאלה יתרחו לעינינו, רק
להחזיק באשר קבלנו ולאמר כי אין לנו שיוור רק התורה הזאת
הכתובה והנמסרת לפי אשר התפשטה מאז בישראל וכל בני
ישראל קבלו אותה למן אלפי שנים ואין כה עוד ביד שום ב"ד
בזמננו שום עיר ועיר או מדינה ומדינה לחדש דבר כחוט
השערה הנוגע לכלל ישראל. —

(ה) נר לי מאד, כי כ"ת עמל לחדד שכלו השמן ולהרחיב
חריפות ובקיאות בנושא הזה המדובר, ויגע בדי ריק ובדי אש,
כי היסוד אשר עליו בנוה כל בנינו — תקנת הרב ב"י —
לא מוסד הוא ותחתיו ריק, והעמוד אשר ראה לתמוך בו את
בנינו, היינו הפקר ב"ד יהיה מי שיכיר בכל זמן ובכל מקום,
בוער הוא באש אשר עד אבדון תאכל ח"ו, — ובטבור יתרון
מעט מעט אשר ראה להביא ליושבי ח"ו, הרעים גדולים זקנים
מוטוהם וגם מעמי הדת אלל כל אחב"י בכל קצות תבל
למושבותם; האמנם לא העמוד של הפקר ב"ד לא היה כ"ת
לריך כלל, כי צוה אודה לו ויודה לו כל קורא הדורות, כי רצנו
הרב בעל ב"י גדול הדור היה ורצן של כל בני הגולה, אכן

באמת גם גבר גדול כמוהו בודאי לא ערב את נבו לחדש תקנה
 אשר תחפצט על כל גבולות בני ישראל; אך יותר מהם אני
 חומר, כי כל מי אשר ישכיל על דרכי האדם הגדול והאדיק
 הזה ב"ע, ימצא כי כל מנהגיו במשך ימיו חייו הארוכים היה
 רק להחזיק במשע הזקנים גדולי הדור אשר קדמוהו ולא לחדש
 אפילו שום דבר קטן מעצמו בעיני הדת, כן חזר באורים
 יקרים ונפלאים לספר הרמב"ם והטורים להראות בצרור נפלא
 כל מנהג דיעהם, וכפי באורים ההם ערך אח"כ השלחן אשר
 לפני ה' אשר גם בו לא חדש דבר מעצמו. ודרך זה למד
 מאדונו הרמב"ם ז"ל בספריו אשר חזר בהלכות התלמוד, ואותו
 ואח' דרכו אהב מאד כנראה בזמנו מקומות, וכתחנן מאד
 להרחיק כל מנהג אשר לא הסכימו עליו כל החכמים הישרים
 אשר לפניו וזוהי גם כוונת חשב אותו לגלותי מסכים אל דרך
 תורתו ודתו הקדושה, כן הרחיק בפרוש את מנהג הכפרות
 בעי"כ וגזרו מאד כפי הנמלה בדפוסים ישי"ם⁽¹⁾, וגם מה
 שחדשו בעלי הסודות לא קבל ולא נתן להם מקום, ובשקר
 נתיחס לו ס', „מניד משרים“ והוא נתחבר כלו מר' שלמה
 אלקבץ ולא ידע מננו רבנו יוסף קארו בחייו, כאשר ברדתי
 כל זה במ"א, ולכן לא נמללה מננו שום תקנה חדשה על שום
 ענין; ולגבר המים הלזה נחם עתה תקנה וגזרה על כל ישראל
 בענין מדר נרות לשמנת ר"מ בעה"ל אשר בלי ספק לא ידע עוד
 גם את שמו? ובאמת המנהג לגדר נרות לשמנת מה — והוא
 היה ההתחלה ג"כ בענין שמנת ר"מ בעה"ל כאשר ראינו מומדרש
 תלפיות והקדמה לבת ש"ט — לא מננו יודים יא; ואלו
 היה יודע או שומע מנהג זה, יותר היה מתחנן למננו

⁽¹⁾ י"ם לי ס' פ"ע הגדפס (בלי סימן מקום הדפוס) שנת שפ"ו ושפ"ח
 לפ"ק בלי שום פרוש רק עם הנחות הרמ"א ושם כתוב (אח"כ סימן
 תר"ה) „מנהג ספרות בעי"כ מנהג של שעות הול“ — ק.

ולחריקו מכל וכל, כאשר לא העמיד גם המנהג של הארת
נר ביום פטירת אבות, ודי בזה. —

ובדבר ספרי אשר יקר לפניו המחיר, הנה באמת רב
הכסף אשר הולאחי עליו אך בכל זה הני מוכן לפקוד על בני
לתת למ"כ ספר אחד חגס אין כסף, אך בראשונה אחכה
לתשובתו היקרה על מכתבי זה, אשר לא תהיה על דרך נאחן
כמנהג ח"ח החובלים זה לזה בהלכה, רק תכלול דברים אשר
כ"ת ישפסם בלבו עכ"פ לאמת או קרובים לאמת¹²) ויהיו

¹²) ואסיים כמה שפתחתי, כי מכל דברי האגרת הזאת נראה ברור, כי
הרב הגאון שי"ר ז"ל לא לאהבה הגלות היתה מנחתו ולא אמר קבלי
דעתי, רק כל דבריו באמת ועקב נאמרים בלב טהור ונייה נכון לקבל
האמת ממי שאמרו, כי באמת היה חוקר נכבד ומעמיק בכל ענין הבא
לפניו בלי מרא פנים (אבל גם בענין יתרה) ונדרישה ותקירה אמתית
בלי שום מטרה מקודם; ולבוא עמנו מהגדו לאוריד לעשר כבודו,
כי לא הועילו כלום בקול שאנחנו, כי קושטא קלי ושיקרא לא קלי. —
והני מודיע פה, כי לא לחתך ריב ומדון עם המתחדשים באחי וגם
לא לבד עשותם פה חפזי כעת, כי הנה על פי הרוב אהבי הגאון
ומדעבים עולם ומלאה בשטפוטי מלים ואונם מקבלים שום דבר
(אפילו ברורה) המתנגדת לסדרתם ולכן אינם מודים על האמת; אכן
הפזתי להעיר את הדברים אשר כבר נכתב בק' רגלים האג גם על
מפתח היכל ההכמה אבל ח"ל עוד לא פרקו מעל זיכרם עול חורה
ועל מות, לבל יפתה לבנם ללכת אחרי האוילים המתעשים בחקירות
ופלפולים של הכל ובספרות רבות בעניי הדת, רק לדנום ולהקיד עד
מקום שיהם מנעת אבל לא להאזיד הזמן הוקר בנסתרות, וזאת העולה
הישנה לכל איש אשר יראה ה' בקדשו; ונלצנו יעין החוקר האמתי כי
אין ספק מוילא מידו ודאי, ולכן מה עוב להחזיק את בית האמונה
הטבירה ולדרום ולעמול בתורה והבמה כי זה כל האדם. ואם רק
אחד מאלף יעין את מה דעיו וידעיו לבק זכות במדון הערבות האלה
ההי זאת נחמתי, ואם ישמעו איזה דברים לעזתי לבלתי שמוע אל
המערערים ויהי זה סכרי. — קי.

יוזאים מקרב לבו העסוק, כאשר יאלו הדברים האלה מקרב לב
ידידו ומכבדו כערב הרב, דו"ש בלחצה ובכבוד פ"ק פראג
יום ג' ד' אב לסדר ולפרט בכל לבבך ובכל נפשך לפ"ק
שלמה יהודה ליב כהן רפאפורט.

— 1866 —

ילקוט.

הערות על ענינים שונים.

(א) זכר צדיקים לברכה.

במ"ט הזה שנה חמישית (1866) עמוד ק"ב וכו' עשה
הרב החכם המו"ל חסד של אמת עם אדם אחד מאלף מיטני
עפר אשר כבר נשכח זכרו, וגם מנעם ידו להסתפח נאצל ברוב
הזמן, לולי הוזהר לנו שריד כמעט דהיינו ספר יקר מאד, "שיח
עבדי אבות", כתב יד אשר ביד החכם השלם רופא מומחה
מו"ה גדליה ברעכער (Dr. Brecher) נ"ל. ומי יתן והיה
לב חכמי זמננו להשלים ולהוסיף לאור את הספר הזה אשר
ערבו רב מאד להגדיל תורה ולהאדירה. — והנה כבר אמרו
חז"ל מגלגלן זכות ע"י זכאי, ולכן אמרתי אם כי לא עלי
המלאכה לגמור אין אני בן חורין להבטל מומנ; והנני מעריך
פה אחת ענינים מעטים המוגשים לחיי המחבר הספר, "שיח עבדי
אבות" כפי אשר שומעתי ולקטתי זעיר שם חשיר שם לעשות שם
ושארית לשר וגדול בישראל.

הרב הגאון מו"ה ליזר ז"ל נולד לפי השמועה קרובה
לאמת בק"ק קוניג במדינת מעהרען (Mähren); שם אביו
היה מו"ה דוד פריד (Fried) ז"ל, ועד עתה יש צעיר
קוניג משפחת פריד הנ"ל, ובני נכדיו של הרב הנ"ל עודם

חיים שס. ובפנקס היחוס (Geburtsregister) של קהל קוניץ תהם הרב חת שמו בלשון חשכח Lazar Fried, Localrabbiner in Kanitz וקודם שתקבל לאב"ד ור"מ דק"ק קוניץ היה חיזה שנים אב"ד דק"ק קרימנווי (Krommau), ואח"כ תקע אהלו בעיר מולדתו קוניץ ויהי שם מורה הוראה ואב"ד עד יום מותו. הרב הזה קיים בנפשו כל ימי חייו מלאמר התנא פת במלה תאכל וכו' (פרק קיין התורה סימן ד'); כי בעיר קטנה הג' לא היה לו די סיפוק, ולא היה יכול לפרנס את ביתו אשילו בלמאוס; והמלאכה הגדולה והרבה אשר הניח אחריו ברכה בחבורו הג'ל תמיד על רוחב בינתו ועל התמדתו בתורה וחכמה. ובשנת תקע"ט לפ"ק ט"ז אדר עלה למרום זקן ושבע ימים ואז לפני מותו, לכל יתרתו על מלכתו שום האר שבה וכבוד ותהלה עזבוו ובמקום גדולתו שם אתה מולא עמותותיו. — והנה בני החבור המושלם חיים נ"י כשתארח אל אחי הרב החכם מו"ה חיים נ"י בעיר חייבשיץ (Eibenschütz), הקדושה לעיר קוניץ, וזה לבקר את קבר הרב הגאון ר' ליזר ז"ל הג'ל (בין כסא לעשור תרכ"ח לפ"ק) והשתוק למעני את אשר כתוב על המצבה ושם מאמר: „שי אדר תקע"ט. הרב זקן זה שקנה חכמה וחרבין תורה בישראל מריה אלישר במרד (במוס"ר דוד) זצ"ל תנצב"ה.“ וגם על קבר בנו כתוב: „ר' אליקים במדה ליזר“ בלי תאר גאון או גדול.

ואחרי מות ר' ליזר פריד ז"ל נתקבל לאב"ד בעיר קוניץ הרב הגדול ר' משה יוסף הכהן שפירא ז"ל בעהמ"ח ס' „דרך הישר“ והוא התיב הראשון מחבורו הסולל „מסלה לאלהינו“ (ידובר מסדר הלמוד דת ישראל הקדושה, הכלולה בשתי תורות שבכתב ושבפ"מ פה נתנה לנו למורשה, לעלות ממדרגה למדרגה למעלה רמה, בסולם מולא ארזה וראשה מניע השמימא) פראג תק"ע. וקודם לזה בשנת תקנ"ט לפ"ק הביא מחדש לבית

הדפוס בפראג את ס', „התנוק“ לברא"ה ז"ל. — ור' משה
יוסף שפירא היה סופר מפורסם וספרא רבא וחכם עלמנו בגושפנקא
דיליה בל"א: Joseph Spiro כאשר רחיתי כתב ידו בטור
באחיה ספרים, אשר קנה חלמ'ו הגאון מו"ה צער אפפנדייס
(B. Oppenheim) ז"ל אב"ד דק"ק חייבשיץ מעוזון שלו.
וכנה בספרו „דרך הישר“ אור בגבר חלואו ללחום נגד איובי
הפלפולים והחילוקים ובפרט נגד החסידים שכותבים קמיעות
ובאשר הקמיעות לא יועילו, אז יענו החסידים בדם לבדם:
„בדואי לא התנהגתם בקדושה וכו' לכן לא עלתם תפלתו
השמימית“ וחלום גם נגד אנשי כת השניה המהפכים הקערה
על פיה באמנם „אין לאדם הישר רק להתהלך ברחבה ע"פ
דת השכל ודרכי הטבע ולא להאמין בשום נס ופלא היולא מדרך
הטבע וכו'“ שגם את מתניו וסבה על קדקדם. ולבסוף התגלגל
את עלמנו וכתב: „ואם ישאל השואל אותי לאמר, הלא גם אתה
דרכת בדרך הפלפול הנכבד בזמננו בחבורך זה בנתיב אשר
קראת ברית אברהם וכו'? הוא מעטם שלא יכירם ללומדים
פתחון פה לאמר שכל התלונות והתרעמות אשר עוררתי על
אמרת החילוקים והפלפול הנכבד בזמננו, הוא רק ממעט שליבי
מוקפי ויד שכלי כהם מלכמיה חדושים חרופים ומחודדים, לזאת
פרשתי השמלה לעיני עדת ישראל להרחותם כי בע"ה גם לי
לבב מנוהם.“ — מקום מולדתי היה טרישט (Triesch)
ושם היה אביו ר' אברהם הכהן ראב"ד כאשר כתב בספרו.
ר' יוסף ז"ל היה מקדם רב בעיר שאפא (Schaffa) ואח"כ
בעיר האבצ'רן (Habern) במדינת פיהם (Böhmen),
ולמד תורה מתוך הדחק והלער כי היה איש מלאכיות וידוע
חלי מנעם היותו בן חשע שנים עד יום מותו כאשר ספר לי
חלמ'ו ז"ל. ובשנת תק"ץ עלה למרום בעיר קוגניץ ונקבר
בכבוד גדול ואבי הגאון ז"ל וכמה רבנים מן ערי הסביבות
הספידוהו כראוי וכנכון.

(ב) ר' אברהם אשכנזי ומצבת קבורתו.

לידיעת קורות הרופאים מלחמ"י בכל מקומות מושבותיהם בכלל ובנגב ארץ רוסיה — מדינת קרים (Krim) — בפרט, יקרה לנו מאד החבילה הקטנה כ"י אשר מלאתי בבית האולר הנחמד להח' אבן רש"ף (עיין לעיל עמוד כ"ו הערה א'), הכוללת מכתב קלר, אשר נמנו אנו לומדים דבר חדש וגבדד וכו', כי בסוף המאה ה"ז למה"י היה מפורסם בין אחינו בעיר קלעא (Tschûfut Kalë) רופא מובהק, איש רבני, וחטר מנוע אשכנזי, ר' אברהם בר' שלום כבוד שמו, אשר ידיעתו בחכמות הרפואה עשתה לה כנפים בסביבות עיר מושבו ומיטעין שלו עד קראסוב ואלו, כי משם פנו אליו ואל בית תרופתו; ועל הכתב חתום הרב המדקדק ראש הקהל ר' דוד בר' אליעזר (לחנ"י), ואלה דברי המכתב הנ"ל:

„רוב רובי שלמות וחיים כנחלי מים לאיש חיל רב פעלים הבחור הנחמד והנשים הרופא המובהק אברהם המושביל בב"ר שלום אשכנזי יל"ו ה' חתו את הבתולה חיים עד העולם. א"ס. לא עת האסף המלה והדבור במוקם שאמרו לקלר אינו רשאי להאריך כי כבר נודע למעלה כבודך ענין הפלע והחבורה ומנה טרם אשר הופלע בני יקורי ומחמד עיני המנש' אברהם אשכנזי יל"ו ע"י איש זקן ובליעל אחון מרדכי אשר פגר ודקר בסכין בשני מקומות ונפל למשכב . . . לערש דוי ומדי יום ביומו

(1) הוא היה מאדו פולין (לארץ) והרציו חורה בעיר קראסוב אשר במדינת קרים, והוא סדר את סדר החניא לחמ"י אשר במדינת הג'ל והבר ס', „השכן דוד“ בדקדוק ופמות נרדפים (כ"י) בין ספרו חילת המלך פה עיר המלוכה פטערסבורג (Petersburg) וימת מות ישרים בשנת השק"ף [עיין מ"ע, „הסמל“] להרב הרבס ר' שמואל יוסף פין (Fünn) שנה ג' עמוד 117; ועיין מה שהוספתי בענין זה במ"ע „המגיד“ שנה י"א (1867) עמוד 342] — ג.

מכבד עליו חליו כי גדול הכאב מאד עליו פעם מתאדמים פניו
ופעם מתכרכמים ופעם מתלבמים ורוח קָרָה עליו ודעתו מתבלבלת
עליו לפעמים אבל טבעו מנוולע ומומחג בין באכילתו בין בעשיית
לרכיו ואין אלו יודעים בבת הנשימה איך ולמה הוא כי הפלע
שהופלע בשני מקומות הא' בדרך והב' בכתף ואין אלו יכולים
לדעת אם נקב לבית חלל הגוף הם ושלום ושם נלמד הדם
זה אי אפשר לדעת ולכן לא ע"י הפחילה ולא ע"י מנחול
האומנים ואין בעירנו רופא מובהק ומכיר את מנחולו כי רבה
והולכת היא ואין לו שנה כלל ועקר למן היום שהוכה ועד עתה
יש לו כאב ורעידת הלב וקפילתו אם הוא מחמת הפחד או
דבר אחר ועכשו מחלה אני את פני מעלתך אם נא מנחלי חן
בעיניך עשה ציגיי ואם אין אחת עושה ציגיי עשה ציגיי צי
שהוא מדורשי שלומך ואם לאו עשה למען השם לשים לדרך
פעמוך מהרה חוסה אל תעמוד כי הוא חולה וקשה וכבד עליו
חליו מאד והוא מסוכן וכל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים
עולם מלא בגא בגא לראות את הניע והפלע והמחלה לכל
מראה עיני הכהן להכין לו תרופה ומשיחות למונהו ועלי לשלם
לך שכרך מנה א' אפים מנה הראויה להשכר. כה דברי ומעשרי
האב הכאב הנעיר והזעיר

יחזק בכ"ר יוסף הזקן פי המדבר אליך ומבקש
ה'חמ"ד = 1694, אהבתך תמיד דוד
בלא"ה אליעזר לחנו נ"ע.

והנה הרבה חפשתי ומקדתי בין המון החבילות כ"י, חולי
יחזק לידי חזק כתב מלואים המופיך חזק על ר' אברהם
הרופא, יום שמינתו וכו'; בקשתי ודרשתי כה וכה עד שמנחלי
אכן זכרון מקור העזק לי, "אני ליון הקימוני לזכר אנוש משיכיל"
הלא הוא הרופא המובהק אשר דברתי עליו; והנה מותן פה
העסקה נאמנה מעל מלכת קבורתו של ר' אברהם הג"ל וגם של

רשימו תמחו — חנה שמח — כפי אשר מלאתי בספר,, אבני זכרון" (לה' אב"ן רש"ף ה"ל") מלה במלה ולוח בלוח:

[Nr. 455³].

אני ליון הקימתי לזכר
איש משכיל ירושלמי בעד
ורופא מומחה היה וגודע
בשערי המלכים הוא בחמדה
לאברהם בנ"ר שלום למשרה
לדקותיו אשר עשה בתורה
וספר דת אשר הקדים לסליח
בפרשת ולתחקן תמיד

(²) הספר הזה כולל קבוצת המון העתקות ממנוסות עתיקות אשר הוקמו בחצר מוזאון אשר לקראים בעמק יזעבני סמוך לעיר סג' היהודים (Tschufût "Kalê") אשר במדינת קריס; הספר הזה הוא פרו עמלו של הישם ה"ל, בעת אשר העתיק עלי גליון ע"פ השפה החדשה (Papierabdruck) כל מנה ומנה, חסר במעשה האדמה, חקר ודע אחר כל מלה ולוח, ובמקד ימים וימים עלה בידו לחסוף אל ילקוטו את כל העתקות המעבדות המועילות מאת לדיעת קורות בני ישראל בנגב רוסא בכלל ולתולדות הקראים גם ביהוד (ובמלח בשינוי כי הקדם Neubauer לא שמע בהעתיקות האלה כל זרע, וגם לא הביא מהן ענינים מועילים לספרו Aus der Petersburger Bibliothek, 1866) כאשר נזכר הדלה בנדים החכם Chwolson בספרו על י"ח מנחות בלי קריס, הנני להוב על היסודות אשר הציג לי מרחוק הישם אב"ן רש"ף ה"ל; וגם אני ה' הודעתי בקהל רב שמו דבר מהעתיקות האלה, כמו של המוסעש ר' שמואל בר' דוד ור' משה בר' אליהו הלוי (עין הקדמתי לס', גמ' ישראל) עמוד IV וגם (VII), כל ר' יחקר פוקי, של בעל ארנה לדיקים פולס לעיר שמו (מ"ע), ה"ל"י 1867 לוח י"ח וגם ב"ח), וכל ר' משה בר' יעקב הקדמי הדאבון שהק' מן חי קריס לחי" (מ"ע), עברי חגי" ה' חרס" עמוד 366.

(³) הקוים האלה היא ע"מ: יתד וב"ח יתד וב"ח יתד ותמונה.

ומה טוב לו מבנים ומבט
וחן טוב לפני האל פקדס
ואשרי לו אשר הכין ביום אל
ליום שבת מנוחתו ללילה
ביום שני ב'א עבד בתק"ו⁴
אשר עבד נוח לדקו יחידה.
(ואחר הקנה שאלתו לאשתו)

(Nr. 456.)

מה זה מהרה יונתי חננתי בת האובתי
בת יעקב ירושלמי זקן ביתי לבוא
לשכב עמי יחידתי, אני חלוק נעורין
אברהם ירושלמי זקנתי ושכתי בדרך
העולם הלכתי ע"כ בגזרת האל אחר עזבתי.
(השובת חנה לחלוק נעוריה)

חננה גם אני דברתי, מאד מרה לי
פרידתך ולא יכלתי לחיות עד שמוכל
עובד חיי שנאתי, על שאין לנו בנים ובנות
להיות נחמתי, ע"כ לחשךך עזבתי את ביתי
נטשתי את כל ירושתי ביום ה' ב' אדר שני
שנת ה' תקי"ז⁵) לבוא למקום מנוחתי! . . .

ואתם קוראים משכילים אל תתמוכו תמכו על שני עיניכם
קשי ההבנה, הא', כי ר' אברהם אשכנזי הרבני יבנה פה
בשם „ירושלמי“, והב', כי בעומק יהושפט בזה לקראים
קבורתו, — הלא השאלו את ח"י ויגדכם, כי בשם ירושלמי
יבנו הקראים כל אדם אשר עלה בעלמו לירושלים להשתחוה
בחלוצות ה', וכי כבר מלאנו בחצר מוח היל' את קבורת ר'

⁴ היא שנה 1756 למה"ס.

⁵ היא שנה 1757 למה"ס.

יעקב התלמי, ר' שבתי דונולו, אשר היו רבנים גמורים כידוע⁶
ועוד רבים אחרים, יוחו כלם על מסכתותם בשלום!

חיים יונה גורלאנד

המכונה

Magister Gurland.

(ג) מרים חיים (בדבר מלאכה גן עדן והנהגה הולאים ממנו).

הנה און אחד מהמפרשים הראשונים והאחרונים אשר יצא
על גבול דברי הכתוב (בראשית ב', י'), „והנה יולא מעדן להשקות
את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים“; עיין ראש'ע ומה
שחמה עליו נושא כליו בעל „חובל יוסף“ בלדק, אע"פ שגם
הוא טעה בזה, וגם החכם ר' שמואל הספרדי בפירושו (מגלת
ספרים) להראש'ע כתב דברים נגד האמת, והח' יש"ר מגוריא
בפירושו לתורה גם הוא הלך דרך תועה, וגם דברי הח'
Buttmann אשר הביא הח' Philippson לחורג
אינם מעלים ארוכה, ומה שהביא Philippson שם כי לדעתו
„פישון“ הוא הים הפרסי ג"כ עשות גדול, כי מן לא ידע כי
„נהר“ אינו „ים“ ועוד הלא כתוב „ומשם יפרד“ ואף גאמר
כי הים הוא חלק מהנהר? — וכלם טעו על אשר לא השגיחו
על שלשה דברים, הא' על המוסכם מחכמי המחקר כי גן עדן

⁶ המחבר העיר לעיין בס', שמה עשר מלכות“ וכו' להחכם Chwolson
עמוד 35 עד 38; חולס החכם הגדול ר' מ"ש (Steinschneider)
ל'י הראה בחבורו היקר „דונולו“ (Donnolo 1868) הודש צמ"ע
Archiv f. pathol. Anatomie להחכם הרופא Virchow כרך
ל"ח עד כרך מ"ב (וחבל כי לא נדפסו מן חבור הגל"ק רק חמשים
העתיקה בלבד) בחליות מוכחות, כי און אחת בדבר הזה שר' שבתי
דונולו הרופא נפטר ונקבר במדינת קריס, והנה שם על קרקע
המחכמים בזמנו והוכיח בטענות נזקקות, שאין ממש בדברי הח'
Grütz (אשר כמעט כל יסודותיו על קורי עכנש המה) והנמשכים
אחריו. — ק.

היה בקו המשווה, ה'כ') כי חלקי נהר אחד הם, וכו') כי מקור אחד לארבעתן ולך יתפרדו לארבעה ראשים.

וכנה לדעתו הנהר היוצא מעדן הוא היאור בחלק ארץ אפריקה¹⁾ הנה מנצי מקורות, האחד הוא היאור הידוע היורד מהרי הלנגה (Mondgebirge) אשר בארץ כוש (Habesch) וכושי הוא היאור הלבן בחלק אפריקה הגבוה (Hoeh-Africa) רחוק מקו המשווה לאד דרום וילפת ארמות דרשו לאד דרום דרך המשווה ולפני בואו לים התיכון אשר שמה ישתפך, יפרד ויהיה לארבעה ראשים, וזוהו הוא הנהר היוצא מעדן.

ועתה נשים עינינו לחקור על המקומות המצויים בתורה; אשור היא הארץ המודעת, וכוש ג'כ טדעת במזרח אפריקה, וחילבה היא אשר על פני נגרים מנצי חס בחלק אפריקה [כי חן לומר כי, "חילבה" המצבת פה היא מנצי יפת, וכו' הם שוכנים בארץ ערב (Arabien) וכן חן נהר אחד אשר טבל לומר עליו כי הוא זה]; ומה שאין שם זהב בלל כמה ילידי הטבע נעלמו מוכחה מקומות, וחילי יש לומר (כאשר ראיתי בבאר דפוס זיילנא בקו'א) שיקרא כן מנצי נגרי וכו' שמואלו לפעמים צמודה בחול והנה שם המדבר הגדול וסמורא Sahara כידוע. ואף גם זאת ידוע, כי כל נהר כזה, אשר לפני השתפכו הימנו לשני ראשים יפרד, הראש הגדול שבהם הוא הנהר האמתי ושני טפו צהר עיקרו, וכאחר יתחם אליו ויקרא ג'כ בשמו; וא"כ הראש מלד מורח, אשר מקורו בהרי הלנגה בארץ כוש, הוא הגדול שבארבעה ראשים ונחשב לעיקר הנהר וזהו בלי ספק נהר ג'יחון, והלשון המערבי הוא פישון, וכמה יסובבו מנצי הארצות האלה כי קרובים המים, וע"כ נקבה התורה "הסובב", והנהר השלישי (הדקל) הוא, "הסולך" קדמת אשור ולא, "הסובב", כי אמנם רחוק הוא ונחמים יש עוד מדינות. ונלח "קדמת", אשר נלחלו צה המפרשים (החכם הגדול רש"י ז"ל כתב שפירושו "פנים"), לדעתו היה כמו "מלך" או "מעבד", ומנצי שאשור היה גדול מאד בימים הראשונים ותמנו סולך בכל המדינות, לכן יאמר הכתוב הוא הסולך מלד אשור, ודל. —

¹⁾ כי הנהר הנקרא Amazowa-Strasse בחלק אפריקה צודלו חילוי הנהר היוצא מעדן (הע"פ שהוא ג'כ בקו המשווה), כי הוא לא יפרד.

ושם הנהר הרביעי הוא פרת אשר ינהר שמה. — וא"כ לפי העדן מתחיל ממקור היאור הלזן או להלחם ובמערב, והגן הוא בקו המסוב על שפת היאור במערבו, ומקדם לגן עדן מקום לא עבר בו א"ס ולא ידעו בן אדם מיום גרשו ה' מהסתפח שם מפני חוס השמש החזק שם מאד; וכן נראה מדברי הכתוב „וישכן מקדם לגן עדן“ וגו', כי האדם היה שם במרח, ואם הגן היה במרח, למה לא השכין את להט החרב בלד מערב להגן? — ומה שקצת חומרים כי זה הוא להט החרב המתהפכת, אשר לא נוכל לבוא שם מפני החום, כבר כתב הראב"ע, כי זה אינו חמת². ואם תשאלני, הלא מן הכתוב „ארץ הכנעני והלבנון עד הנהר הגדול נהר פרת“ (דברים א' ז') נראה, כי נהר פרת עובר על גבול א"י; חמת כי בן הוא, כי גם הנהר Euphrat העובר על בגדד הלא גבול א"י „פרת“ שמו, ולכמה זאת קראו הכתוב „גדול“ האמנם קטן הוא, וסרה בזה קושית רש"י ז"ל; וכמו כן יש נהר בשמו „גיאחין“ קרוב לירושלים (מלכים א', ח'), וכל המנשרים זולת הראב"ע (אשר כבר תמכו עליו רבים) כתבו כי לא על גיאחין זה רמז הכתוב בספר בראשית³.
אפאלע (Opole) במחוז לובלין במדינת פולין, חדש חשון ה' תרכ"ח לב"ע.

זאב וואלף בגאון מהר"ז חיות.

² וכונתו לדעתו היא, כי בשון האדם קלל הקב"ה רק את האדמה ואת האדם אשר ממנו לקח, אבל הקות השמים לא שנה בעבור זה, וא"כ איך היה שם האדם לפני שלחו ה' מגן עדן? ובפרט אם מחמת החום לא היה יכול לבטח שם בודאי היה הולך לנשין או לדרוס רחוק משם אבל לא למרח, וא"כ למה השכין הקב"ה את להט החרב במרח אם חין שם אדם?

³ לפי דעת הרב ההכס הג' מו"ה שמשון רפאל הירש נ"י בבאורו לספר בראשית (פסד' מ' ה' תרכ"ז) מלת „ראשית“ פירושה „התחלות (Anfänge) ולא ידוע (Arme)“; ובספרו הוא, כי בתוך הגן רק נהר אחד היה להשקות את הגן ואחר אשר יאבד בלדמה מהו לגן עדן, יפתה רחוק הרבה ממקום מקורו, ויפדו ויהיו לארבעה ראשים. — ועיין גם בבאור היקר לס' בראשית (בדל"ן ה' תרכ"ב) מלת ההכס המבקר הנכבד מו"ה אב"י משה סקדיס (L. J. Mandelstamm) אשר אמר נ"כ שמלת „ראשית“ פירושה „התחלות“. — ק.

(ד) על דבר פרדש ר' משה קמחי לספר משלי.

בתוך מספר כתבי יד יקרים הגנוזים באוצר הספרים אשר
בעיר המלוכה München מנאל גם פרוש משלי לר' משה קמחי,
וכוא כוא אשר נדפס עד היום בעשות על שם הראב"ע כאשר
כבר העירו על זאת חכמי זמננו (עיין הרשימה הגדולה להחכם
ר' מנח'ם נ"י עמוד 1844); הראשון היה ר' יעקב רייפמאן
(Reifmann) בנו"ע „ליין" שנת תר"א עמוד 76 ובנו"ע
„המורה" (Orient) שנת 1841 עמוד 751, ואחריו מלא את
דבריו הרב ר' גבריאל הירש לייפמאן (Lippmann) בנו"ע
„ליין" שנת תר"ב עמוד 113 ובעמוד ראיות ברורות מתוך
הפרש עלמו, ואחרים הם בא' הח' מהר"ל דוקטס (Dukes)
בנו"ע „המורה" שנת 1847 עמוד 25 והוכיח ג"כ את האמת
מתוך כ"י הנ"ל ומתוך כ"י אשר בפרו (Paris), ובאחרונה
הוסוף לדבר בענין זה הח' אג"ג בנו"ע „חומר נחמד" חלק ב'
עמוד 23 והעיר גם שכבר לפני המלמד הנודע Raymund
Martin היה פרוש רמ"ק בשם הראב"ע. ועתה באתי גם אלפי
לעצור לאסוף ביתה יוסף חדר ישרון מה שלקטתי אחרי
האומרים האלה מתוך כ"י עלמו אשר היה לפני בבית ידידי ר'
מש"ם הנ"ל. כ"י הזה נסמך במספר Nr. 223 וכו' על קלף,
מחזיק 54 דפים והכתיבה היא תמה וברר ונן לורת ודרך הכתב
נוכל לשער כי הסופר היה חי זה ארבע מאות שנה לפני דורנו.
דף הראשון כתוב: „זה הפירוש משלי אשר פירש הר' משה
קמחי ז"ל שלנו נתן ואזרחים בני ר' יהואל זאקל" מהר קדש
הסם יזכנו וכו'" (ודברי Ottensosser בנו"ע „1847 עמוד
25 בהערה לריב"ס תקן לפ"י) ולא מחר שם המחבר לא בראש
הספר ולא בסופו. ראשית הפרש היה הקדמה אשר העתקתי
לחת איתה פה ח"ל:

לו חכמו יסבילו זאת הענין תוכחות הנפשות העליות הכליות
בבתי הומד כלפרים האחרות כי לו חלכס לאור הדעת והחכמה אשר
הפך לא יפסדו וענן לא יכסהו כי באת השמש בגבורתו להאיר ממסכתו
כן פני אדם האור הכחמו והסיר עליות אולתו הנפשות מעל יד נחובתו
וההכמות הראיות לשמות הרמות אשר מאור השכל נלקחות ולשכון בהיכלו
חומר שלמות ובחדרי הלכמות לתן בית מנוחות לדעת הדות על השמות
וללכת אחרות המוסרים והחוכמות ולהתעקף במעשי היראה והגמילות

לשוב מברכות ונקיות אל אלהי הברכות אשר נתנם ובעצור כי על כל האדם (P) ¹ פקחתי עיני לבני לבשר בספר משלי מוסריו וחוכמות חמוריו חולי אדרך בהם רעיוני ואסיר מהם סגיו וזווי ואסתלק מן הספק בעד חין אונם ואכתוב לי הכשרון להיות ליום אחרון עמם המשל השכרה והגשם הזכרון ואם העמוק לא חמלנו והנסתר לא חשנו אנשים ואעלה בעזרת המלמד לאדם דעת.

שער האותיות עשרים ושנים הם נרות לעינים כמאורות בדרקע השמים הן ערבים והענפים פריהם להחיות הנפשים ונחמנו בהם עשוי עשר משרות בראש כי הם נקלות בהמשכה המולדות וסומנם מושג כחב אלבינר ומאלה נפרדו ששה רחפים הנבלעים בלוי חיו והפעל ובלתי הנפלים הם הם אלהינר והמשרות עם השקות והפועלים בסוף הכין המור והטופים בראש ובסוף האמנתר והמורים על העתקים איתן הנחיש והמתחלפים אהור והגמשים אורי וחכמי הרחפים הלה כי הפירוש לא יתכן זולתם כי יש משרת במקום מיס חו ששה כאשר בחן הספר והאותיות שש שש ועקר רגז קטף כיץ חסד הלה לעולם אונם נעדרות ואונם נגדעו זולתי מלות הכפולה מהעין ו"ן והלמ"ד ואמרו ההכמים כי אם יפלו העי"ן ו"ן והלמ"ד פעמים הנה היתה בחסרון ענין כמו יקדק הדמס ואם יפול הפ"א והעי"ן פעמים הם לחוספות וליתרון במלת השגשגי יפיעות והאמת כי בחוספות הות מנרעיה לא יתנה בתורה השעש והדעת והנה שחורה חלי שלי שחברה שש אחר מספרת גם חשך והלקרות להיות נדועות מהשעש רחוקות וכן הפסד שחברה מלון נחש והסרון טעם נחל.

שער המשל והמליצה המשלים דמויות לדברים כאשר אמר הנביא בן אדם הוד הודה ומשל משל והם הנפשים על דרך משל וכן הוא הסוד והאנו השבר דרך משל ומלת משל מן המשלוי ששעס הדמויות והמליצה מן מה נמללו לחי שחול לבן ביחוד דבר מליצה מהשורש ע"מ אכילה לפירה או מן כי המליז בוטחם ומשקל מליצה מדינה והדאשן נכון ומלוצה הנפשים מלך נבל ומלך מלרים כאשר מופרש אחרי כן והסוד הוא יחשלים והשבר יופיעה וזה הספר המשה חלקים זה עם זה מוסר דקדק גם זה מלות והקום כאשר בספר השבר חקוקים והגוי לפסוק הדקדוק השים נחישות ולחידים מצין מופנה להיות המצוק קרוב לדורש ומודיע טעם כתיב וקרי כאשר הדעת מורה חלל הסר ומלת הם דרך קצרה ² ופעם דרך ארוכה ואין לזכך לפרש היותם וחלה שגשג הפסוקים אשר בראש הספר עד שמע בני הם פחה דברו גפחיהם כל ספר אשר אהנו עושים פה היום חלל לבשר חלק הראשון בדרך השפס ובדקדוק

(1) חולי ז"ל: „על כל דרכי האדם“. — ק.
(2) בודלי ז"ל: „שעס דרך קצרה“. — ק.

הלבן זה חלק האחרון³) הודיע ש מעלה החכמה הקדומה ש בה נכח
מבלי מה והחזיר להדגיק בה ולסוד מן האש העצומה והנכונה להפיק
הסחיות ותלות הנולד מהדמה ולהחיות הנשמה החצויה.

עכ"ל לבין הפתיחה. — ואח"כ מתחיל הפירוש כאשר הוא
בדפוס על שם הראצ"ע, רק פעמים הוא בכ"י בארצות יותר
מאשר לפיו בדפוס. מתוך ראשית הדבור בהפתיחה, "לו חסמו
ישבילו זאת" נראה שהקדים המחבר לדברים האלה עוד דברים
אחרים אשר בכ"י הם חסרים; ולפי השערת החכם ר' מש"ש
הם החרמים אשר בהם לין המחבר את שמו כאשר הביאם הח'
De Rossi מתוך כ"י אשר היה לפניו. וגם בסוף הכ"י חסרים
דברים והחרמים אשר הביא החכם דוק עם צמ"ע, "חולר
נחמד" ח"ב עמוד 192 מתוך כ"י אשר בעיר Oxford; וכיום
הכ"י אשר היה לפני הוא כאשר בדפוס. ועוד אשר שמו שמואל
בפירוש הדפוס בקאפ. 21 פסוק 23 בשם פירוש אחר, אשר
עליו רמז החכם רייפמאן שהדברים שם המה דברי הרמב"ם
בהלכות דעות, אינם בכ"י München, ונראה שהם נוספים מיד
אחר. —

³) ולפי' לדרך להגיד צמ"ע, "המרחק" שנת 1847 עמוד 26 מה שהביא
החכם דוק עם מתוך כ"י פרוז ע"פ. ואנכי אשר שכל דברי דוק עם
שם נעלמו מהקצות רשימת הספרים של פרוז סומן "107 וגם מה'
חנ"ג צמ"ע שלו המדובר הניח סך ד' עמוד 183 ושם עמוד
285. — אי"ב.

יונתני מזהגרי הסכע.

[המשך ¹]

ב

ועתה נחזור לדעת הרי"ף ולדעת הרא"ש ולדעת הר"ן
העומד ביניהם ונבאר הכל כפי יכולתנו מה שיש לדון ע"פ
סברתם בדון שלפנינו.

דעת הרי"ף היא (כמו שאמרנו), כי „לא תעשן אחי“
באפי נפשיה קאי ואין לו שום חבור עם אסור ע"ז, ועמם
האסור הוא רק מעטם אחי לגבי פרנף אדם כמו שהביא
בעלמו „כל הפרנפין מעתדין חוץ מפרנף אדם, אר"ה בריה
דר' מפרקיס דאבוי שמייע לי לא תעשן אחי לא תעשן אחי“,
וגם הביא אר"ה „לא יעשה אדם בית תבנית היכל וכו“ בלי
לפרש העמם, וזהו ודאי אין העמם משום חשד ע"ז, ומה מוכח
שלכלם ליכא עמם חשד ע"ז (ועיין בריטב"א שכתב „וכל הני
דרשי טופא כלבו כהדא חשיבי“ וכתובים יומא ג' ד' ב' ד' „ברובים“
שכתבו „ולא מסרו הכתוב אלא לחכמים“); וע"כ לא דבר הרי"ף
כלל מהשד ע"ז והביא רק התיקון „להתלמד“ ולא ס"ל דהגמרא
אין לא קאמר (ועיין בב"י שכתב כן בהד"א). וע"כ סובר הרי"ף,
כי זה האסור (משום אחי) שייך גם באחרים עשו לו, כי
להתלמד באמת מותר אפילו בעשיית עולמו (ועיין בספר „עלה
דיונה“ שכתב ג"כ כנ"ל); ואין לומר שהרי"ף סובר דבאחרים
עשו לו האסור משום חשד ע"ז, ור"ג עשה לו בעולמו אותה

¹ עיין ישרון ג' חמשה עמוד מ"ז עד עמוד פ"ו, כי גם התחלה
המאמר ובאור סברה הרמב"ם בזה הענין. — המו"ל.

דמות, כי בודאי ר"ג לא עשה בעצמו מלאכה כזאת (וכבר העיר על זה בעל פני יחושע ברה"ק). ועוד אם נאמר כי להר"ף האסור בזהרים עשו לו הוא משום חשד ע"ז (ועכ"פ מדרבנן כמ"ס מהר"ם מרומנובורק) ה"ל לפרש כ"ז, מאחר שאמר עד עתה שהאסור הוא משום אותי; ודאי לזה, כי בצרייתא דעצעת שהביא הר"ף בזהרים שזרות בולטות אסורות רק משום חשד ע"ז כדליתא בתוספתא לא חייבי בדמות שממי מרוב ולכן האסור הוא משום חשד אבל עד כאן לא מיידי רק מן אותי; ולזה לא חייב מחלק הר"ף בשמסין ואפילו בפרטות אדם בין בולט לשוקע מחמת דרש אותי (ודברי הרמב"ן ז"ל אינם מובנים בפירוש התוספתא) ותימא על הר"ן שאמר, כי מלשון הר"ף לא נחבר שחין חלוק לו בין עשיית עצמו לאחרים עשו לו בדרש אותי, כי בזהרי כל זה בקלור (ועיין עוד דברי מהר"ם מרומנובורק). והנה ח"כ שדברי הר"ף עוד נכונים וזריזים שיון גדול לתרץ דברי ח"כ על חוקן נכון וגם הפסוק אלהי כסף ואלהי זהב אינו עולה לפ"י היטב, עכ"פ יולא לו מדעת הר"ף שאף חי חמריק דבזהרים עשו לו האסור ג"כ משום אותי ואסור לקיים לזרות כאלה אשר אחרים עשו על פיו ועל מלכותו, בכל זאת אם לא לו נעשו הזרות רק מלחם מותר לקיים אותן, כי בזה הענין הטעם הוא רק מחמת חשד ע"ז ואם כן החשד (כמו באדרש"א של בבב"ז דמק ויחזי בבבב"א) מותר באמת.

וכנה לדעת מהר"ם מרומנובורק והר"ן, „לא תעשון אתי“ ג"כ באפיה נפשיה קאי; אך בזהרים עשו לו עשו חלוק בין לבאי עליון ופרטות אדם לבאי תחתון, לאמר כי בזהרי תחתון אין אסור אם אחרים עשו לו, ע"פ דברי הר"ן שהאריך בזה; ובאמת ראיתו מן ספרי שזכרנו (אלהי מסכה לא תעשו לכם) ד"ע ואינה ברורה כי אין המשל דומה למשל, כי שם בספרי הוכחה לדרוש מלת „לא“ ב' פעמים (עיין בבב"א

„קרבן אהרן“), אבל מי הכריח אותנו לדרוש ולהוסיף הכתיב „לח“
תעשן אחי וגו'“ מפשוטו ולדרוש דרשות שלא דרשו חז"ל? ובפרט
כי שם בספרי הג'ל שמעין ב' דרשות (אחרים לא יעשו לו,
וגם הוא לא יעשה לאחרים) אבל כאן דרך על העשייה
קפדין אין הפרש בין אם עשה לעצמו או לאחרים וא"כ דרש
אחד מיותר לגמרי! — ועיין עוד בר"ן שהלריך לדחוק (ומהר"י
מטראני תפס עליו וגם הרמב"ם הוא נגד בר"ן ע"ש) וכל
דבריו נע"ג וקשה להולנמם.

ויש להוכיח כי בעלי תו"ס ג"כ לא ס"ל כדעת מהר"ם
מרוטנבורק אע"פ שלמדו „אותי“, ורק בעשיית עצמו חסרו משיס
אותי ובעשיית אחרים האסור משום חשד ע"ז; כי היתא בתו"ס
ע"ז (מ"ג ע"א בד"ה לא תעשן אחי) „ש"י דדרשא דלא תעשן
אחי היתא הליצא דכ"ע וכו' דודאי אסורא היא (עשיית אדם)
וכן משמע לקמן דקאמר טבעת שחותמה שוקע אסור לחתום
בה וכו'“ ובר"ם כ"ד ע"ב (בד"ה חוק מפרטוף אדם) הביאו
התו"ס ג"כ ראייה מן טבעת שחותמה שקועה ע"ש. באמת ראייה
זו שנובאה בתו"ס לדרשת אחי לריבא באור; כי לא לבד שמן
החוספתא מוכח בכל הענין של טבעת חיירי רק מנע"ז ומחשד
ע"ז, הלא גם בריתא זו חיירי דבאחרים עשו לו ג"כ אסור
ובע"כ רק משום חשד ע"ז, כמו שאמרו בעלי התו"ס דלא חיישון
לחשדא דלא תעשן ומלחא בטעמא היא (ועיין בס' פ"י שהקבא
בר"ם על ראיית תו"ס זו ותיורו ודחיק עד מאד; כי לפי סברתו
דדעת תו"ס שיש לחוש לחשד ג"כ בענין העשייה, ומה לי אם
הטורס בולטת או שוקעת?). ומוכח ג"כ שבעלי התו"ס לא ס"ל
בבר"ג אשר הביאו דהברייתא חיירי בלורת דרקון (עיין בס'
„לחם סתרים“ על ע"ז שהקשה על בר"ג קאת מה שאמר בעל
פ"י, וכמראה לא ראה בעל פ"י הספר הזה), וכן ראשו מלשון
המודקדק בתו"ס ע"ז (מ"ג ע"ב בד"ה שא"י), „אמנם יש סמך
להסיר מתוך ה"ג“, וגם בר"ם הביאו רק דעת בעל ה"ג שמופרש

כן (כ"ד ע"ב בד"ה סמי). ועיין עוד בתו"ס ע"ז מ"ג ע"ב בד"ה לא תעשן אחי שכתבו: „ומסתמא היינו בפרטוף אדם שאין רגילין לחתום בצורת ככבים ומחלות“, מעשה פשיעא שגם אין רגילין לחתום בצורת דרקון; ועכ"ז שפיר יש רח"ה מבגרייתא זו לעשיית ענינו של פרטוף אדם משום אחי, וגמי מוכח ע"ז דבאחרים עשו לו האסור משום חשד ע"ז; וכ"ז יש לדקדק בתו"ס מחמת שלא הביאו שם לרח"ה הרישא דבגרייתא (מטענת בחותם בולט) רק הסיפא „טבעת שחותמה שוקע אסור לחתום בה“, דהיינו מותר להניחה, כיון דלמדיק דלירי באחרים עשו לו וליכא לא משום חשד ולא משום אחי, אבל לחתום אסור משום עשיית ענינו שטובה האורה אם חתם בה ואסור משום אחי (דח"ת שהוא משום חשד ע"ז הבבא מותרת כי יש ללמוד זה מן הבבא הראשונה דהיינו מן טבעת בחותם בולט מדיוק הלשון וד"ל). — ומה יש הוכחה לתו"ס שגם רבא אסור פרטוף אדם, והדבר ברור, שמש"ס בתו"ס שם „וכן הלכה דפרטוף אדם אסור לחתום ואסור לעשות“ להודיענו שבחתימה ג"כ אסור העשייה; ומה שביאו התו"ס רח"ה מבבא זו ומבגרייתא זו של אחרים עשו לו להכריע מתוכם לדעת רבא עשיית פרטוף אדם אסורה משום אחי, מוכח להדיא שם"ל שבאסור גלי פעולה עשייה הוא רק משום חשד ע"ז. — ואם גם בהסקפה ראשונה עוד יש תמיכות בדברי התו"ס בר"ה ובע"ז (ובעל ס"י הקפה ג"כ ואמר בעל תו"ס כאן הינו בעל תו"ס שם), ובפרט שפעם נשמע מן התו"ס דאסור אחי הוא רק בפרטוף אדם שלם, ובפעם אחר נראה שאסור גם בעבר פנים של אדם (מאחר שפירשו אסור לחתום בה); ומכר"ס לובלין דח"ה ע"כ דברי התו"ס בשתי ידיים. אכן אם נעיין בדבר וביחוד במאמרי הגמרא דמכ' חגיגה דף י"ג ע"ב ודף ע"ז ע"א נראה שכלדק עם התו"ס דח"ה דף ע"ז: „גמרא דלמעלה לא הו לא ישיבה ולא תחרות ולא עורף ולא טיפוח“ ופרש"י דכלל לדיקן יש להם פנים; ולכן מוקפה התו"ס

תיפוק ליה דעכ"פ איכא כאן דמות אדם, פירוש שיש לה דמיון
לפני אדם (אפילו אם נאמר דקאי עורף על התמונה והתאר,
ולדעתי מוכח על מדותיהם דהיינו קשות עורף כמו מלת תחרות
או עיפוי —); ואם גם אחר חין כאן הא גם עצמת של חותם
חסורה בלי אחר; ואם תשיב עכ"ז פני מלאך לא לפני אדם
דומה, ולכן לריכס חנו ללמוד חסור דמות שמסים שבמרום,
חמאי חילעריך לחסור דמות חרבעה פנים שיש בו פני אדם
ממש? ולכן אפשר דחמרו חו"ם לעבור עליו בשני לחין. ועוד
נ"ל דכונת חו"ם לא היתה כלל לגמרא דף ע"ו רק על המאמר
דף י"ג דליתא שם: „היינו פני כרוב היינו פני אדם? חפי
רצבא חפי זוטא“ (ועיי"ש ברש"י), פירוש חין הפרטוק שהוא
הפנים הוא בשלמותו בפני אדם (ומ"ם בתו"ם „דליכא עורף“
הוא ע"ם הקדמון ונ"ל „דליכא פרטוק“ פי פרטוק אדם), חבו
שכתבו חו"ם בדקדוק „תיפוק ליה דליכא דמות אדם“, דהיינו
חפי רצבא הנקרא דמות אדם שלם אבל כרוב יש לו רק חפי
זוטא; ומעתה דברי חו"ם הם כלם באגודה אחת. —

ועתה נבא לדעת הרמ"ש; הוא ראה בעין שכלו את
המנצב והנאל דרך נכון להוליא דיונים האלה לחמתם, ולזה
מבאר הכל בדברים גלולים ומחלק בין חסור דאוריתא ובין
חסור דרבנן; מדאוריתא חסור לעשות האורות משום חתי ומדרבנן
אפילו ע"י אחרים חסורות משום חשד ע"ז, ולא עשה בזה
הפרש בין שומי עליון ובין שומי תחתון. ולזה הסבירונו בזה בעל
הטורים וגם בעל ב"י; ובש"ע תופס ג"כ דעת הרמ"ש ואחז
דן עשיית האורות והדמיונות בשני חבליים וקשרם וחברם יחדיו
לשיקר ולהלכה מוחלטת בסיון קמ"א ס"ד, כי שם נאמר
„ובן לורת אדם לבדו כל חלו חסור לעשותם אפילו הם
לגוי“ (ומאחר שהיא דעת הרמ"ש והרמ"ש שפיר כתוב לגוי
כמו שמצינו בעור ובכ"י שם, ועכ"ז הגיה בעל ש"ך לגוי ע"ש
בס"ק כ"ב), והטעם מבוואר בב"י דכתיב סתמא לא תעשון חתי

ולא סתוב לבס משמע דבכל גומא קא אסר עשייה ואפילו
לכבוד; ואח"כ נאמר בדין מיוחד שמועד צפוי עומד, והאם
עבד"ס משאם לו אסור להסתובב? וזהו ים פעם אחר כמו
שבארנו, וכמו שמהאר בעל ש"ל בדקדוק משום חשדא. משה
חס חין מקום לחשד חין מקום לאסור כלל אפילו ביחוד; וילא לנו
מה, שגם לדעת זו בש"ע אשר חנו הולכים אחריו תהיה מותרת
מלכת לורח אדם ידוע לזכרון שיהיה חי בינו ומכירים תבניתו
חס נעשה ע"י נכרים, מאחר דליכא למיחש בה לחשד ע"ז, כי
מודע לכל שהלורח הוא חייב נעבדה, ולכן חין כחן חשדא כמו
שכתב הרמב"ם (כמו שבארנו לעיל), וגם הר"ן אע"פ שהוא
החומר בדבר כתב, "שלא חששו לחשדא אלא בצורות שהיו מנהג
הכותים לעבדם".

ואח"כ שגם במקום דליכא למיחש לחשדא, עבד"ס ים לאסור
לורח אדם בולטת אף חס אחרים עשו אותה ליבודים מנהגת
אחי, לדעת האומרים כי חמירה לגבוי שבות היא בכל האורים
שבאורם כמו בשבת (עיין ש"ך סימן קמ"א ס"ק י"ד וכו'), הא
עבר כתבו הסו"ס דלת שייך חששא דשבות גבי עבדה דר"ג,
ודומה (לפ"ד) למה דאמרין, "חין שבות במקדש"; ובפרט לפי
מה שמהאר הרמב"ם סדרת אסור שבות בשבת (כל שבת פ"ו
ה"א, ועיין עוד בפ"י כ"ח במ"מ וכל"מ), בודאי חין כחן אסור,
כי היא מלתא דלא שכיחא; והגאון בעל ש"מ צ"מ (דף י' ע"א)
בפירוש בשם הרשב"ם שפעמים הקילו בשבות י"ע במלתא דלא
שכיחא. ועוד ים לי הוכחות בלדעת הרמב"ם אסור שבות דוקא
בשבת שייך, אבל חין כחן המקום להאריך צוה.

ואח"כ שאם גס עתה חין חשד ע"ז, בדין ים לאסור לורח
אדם מפני שבינו קדם היו עובדים ללורח אנשים בידוע, (עיין
רמ"א ב"ק סעיף ג' שכתב ויש מנהגים בכל לורות המכרות
— שטעבו — אפילו בזמן הזה אע"ג דידעין דלא פלחי להו),
גם זה חינו, כי בדין דידן ידעין שמשולם לא עבדו ללורח

הזאת. ועוד עיין בש"ך ותראה כי דחה דברי רמ"א בראיות ברורות; ועיין בס' חולדות אדם וחזה לרבנו ירוחם ח"ד נתיב י"ז שאמר על זכרות שעושים הגוילים: „ואפשר דגוים אלו שאין אדוקים בע"ז וכו' אינם עושים אלא לגוי וכו' ואסור לשהותם משום חשד" (ועיין ברמ"א ובש"ך וגם בלבוש שהביאו דברי ר' ירוחם אלו בשמו קצת); וא"כ בדבר שאין בו חשש כלל מכלל לא אין להחמיר, כי אין מי שיטעה לומר שהזכרה היא ע"ז.

וכנה דבר ברור הוא להעת הרא"ש והטור והב"י (וגם להרמב"ן) כי ברבים פרטף אדם מותר מאחר דליכא למיחש לחשד של ע"ז (ועיין בירושלמי סוף פ"ה דשביעית הלל אפרודיטי דאיתא שם אין דבר של רבים אסור), ובדקדוק כתב הב"י „ואם העכו"ם עשה לו אסור להשהותם" משמע רק ליחיד ולא לרבים; ומה שכתב שם הרמ"א „ויש מחירין בשל רבים" ולא אמר „ובשל רבים מותר", הוא מפני שלדעת הר"ף באמת אסור מחמת אתי (ועיין בש"ך שכל דבריו מסכימים לדעתו אם נפרשם כראוי). ודברי אמ"ו הגאון ר' אלעזר פלעקלש ז"ל בס' „השובה מאבדה" ח"ג על הגליון ותמיהתו על הרמ"א ז"ע, כי נעלם ממנו מ"ש הרא"ש בפירוש מלתא בטעמא לדעתו „ואב"א דפרקים הוה ואין אסור אלא דמות שלם" וגם לא עיין יפה בדברי הטור והב"י, כי משם נראה (עמו שבארנו), שהש"ע הלך גם באחרים עשו לו בעקבי הרא"ש.

ועוד יש לי ראייה מביטתא שאין חלוק בבב"ג בין עשייה ושהייה לשהייה גרידא מדעת מג"א באו"ח סימן רע"ד ס"ק ח' דברבים אם נעשה המלאכה ע"י פועלים נכרים אפילו באסור דאורייתא ליכא חשדא שסכרס למלאכה שבת לבד, והראה בדקדוק על יו"ד סימן קמ"א ס"ד, בע"כ מיירי כאן כמו גבי שבת מן עשייה ולא בשב ואל תעשה לבד, כי בלא זה אין כאן ראייה כלל לדברי מג"א. ומה שכתב הש"ך בשם ר' ירוחם ח"ד דברבים

ליכא חשדא מכווער הדבר, כבר רמתי למעלה שבימיהם היה כעור חבל כעת חין כאלן שום כעור וד"ל.

הנה הוכחנו היטב שאם ראינו וידענו חבליה האורה וליכא למיחש לשום חשדא לא מלד עיניה ולא מלד אוחם המינים לעשותה, חין כאלן שום חסור לדעת הר"ש והטור והב"י ואפילו לדעת ר' ירוחם. — ובאמת נראה לי שאפילו לדעת הר"ף לא שייך חסור גבי מלכת לורת אדם לחבדן, כפרע אם יש לוח בלדי המלכה אשר עליו חרות ספור קורותיו להורות וללמד לדורות הבאים פעולות האדם⁽²⁾, כי הדבר נזהר נקרא ג"כ להסתלמד, דהיינו להועיל לבני אדם וללמודם מוסר השכל ודרך הטוב ע"י זכרון האדם אשר לורתו ושמו ומעשיו הטובים על המלכה, וכל זה לחקירה ולמוד; ולא ראינו הפרש בענין להסתלמד בין חמה ולבנה לשאר משמשים⁽³⁾. ואם מן המקרא לא תלמוד לעשות ילפין בע"ז דף י"ח ע"א שאפילו הכונה את השם באותיותיו מותר אם הוא להסתלמד ולהורות, מנ"ש בעשיית מלכת לורת אדם

⁽²⁾ כנה כחנתי גם חנתי בהערה למאמר הזה בשעת הרמב"ם (מה"ס עמוד פ"ו הערה מ"ג) בפרוש; חבל כעת עוד לא שקטה רוחי בזה, כי מה נעשה לבני אדם אשר חנים יודעים לקרות את הכתוב על המלכה או אשר לא יחפזו לו לא יוכלו להבחין ויש חשד וחשש ע"ז, ולכן יש לחוש לזה ולהאמיר ולאסור, חפ"פ בלדיה מותר בחינים המכונים; כי עכ"פ לא יראנו מדי ספק, כי חי אפשר לידע ולהכיר שנתקיימו כל התנאים, ואם ע"ז תלמד ח"ו נפש אחת, חין הדבר היה במקרה הצא לעולם מן כל זאת. ובדברים כאלה נאמר, שם ואל תעשה עדיף. — ק.

⁽³⁾ ויטין בש"ע שכתב שם בסוף ס"ד אחר לורת חמה ולבנה, בלהתלמד כלן מותרות. ובאמת מלה כלן מותרות, אם נאמר כי דעתו רק האורה חמה ולבנה לבד ולא על פרוץ אדם, אלא ודאי הוא כמו שאמרתי כי בענין להסתלמד חין הפרש.

לזכרון ולהודות וללמד מעשים טובים וגמולים יש היתר, בפרט
ברבים וע"י זכרי. —

ועתה נראה עוד דעה תלמוד ירושלמי. ומאד יש להפלא,
כי לא נמצא כאן כלל הדרש דלא תעשן אחי, אע"פ שנגשו
ישראל מעט רומי בימים ההם היו עובדי פסילים ועשו אח
פרזופי מלכיהם ושלטניהם לחלילים; ומי שייך לומר שלא ידע
ר' יוחנן שמכר גם כאן בהסוגיא של הירושלמי לא מדרשת אחי
אותי ולא מדרשת לא תעשן אחי דקאי על חשד ע"ז! באמת
מוצינו רק על מתני' דכל הלמים, "אין מסתבלין באיקומות ומה
טעמא אל תפנו אל החלילים, אל תפנו לעבדם, ר' יהודה
אומר אל תפנו לרשות מוש" ע"כ. מה משמע להדיא שרק
בע"ז ענינו חשש ר' יהודה שאם יסתכל בצורתה יבא לעבדה
אבל בפרטוף אדם סתם אין חשד כלל; אבל בסוף הענין מוציאו
ר' חנינה בן גמליאל אמר של בית אבא היו חותמין בפרסופות,
ר' לעזר בר' שמעון אומר כל הפרסופות היו בירושלים הן משל
אדם. משמע פשוט שלר' לעזר בר' שמעון חששו בפרטוף אדם
משום חשד ע"ז אבל לר' חנינה בן גמליאל לא חששו, ואיירי
כל הענין בע"ז, כי קודם לזה מיירי בעצת שיש עליה ע"ז;
ולדעת הרמב"ם מיירי ר"י בצורת אדם בולעת שהיא אכור משום
חשד ע"ז; ומה יש הוכחה שידע הירושלמי עכ"פ מוסברת חשד
ע"ז גבי פרטוף אדם, אבל אינו מוכח דיליף כ"ז מן דרשת לא
תעשן אחי אלא כי כסף וגו' ומן דרשת אותי, כי בנמס' ר"כ
על מתניתין דר"ג לא הזכיר כלום להקשות מי שרי כמו בצבלי,
וע"ע. — ובכל מה שאמרנו עד עתה אין חלק בין פרטוף אדם
שלא ובין חזי פרטוף (דבינו הראש ועוד חלק מה מהגוף, אבל
לא שלם מראשו ועד רגליו ועד בכלל) ובמקום שאכור פרטוף
אדם שלם, אכור ג"כ חזי פרטוף; ובדק. העיר בעל ע"ז ביו"ד
סימן קמ"א ס"ק ע"ו על היתר חזי פרטוף המובא בש"ע שם ס"ז,
ויש לאכור במקום שאכור אף בחזי פרטוף כי דין אחד וטעם

אחד לשניכם. — ודברי הר"ם ור"ס להחזיר בח"י פרטוף אדם חמוסים, ועיין מה שרמז על זה מהר"י מטראני בתשובותיו חלק ב' סימן ל"ב. וראיה לדברינו היא מלשון הגמרא „שמעו שניה דדין“, כי קשה למה דוקא יסבל בפנים ולא גם באבר אחד, אלא ודאי לזאת הפנים בעצמו בלי גוף שלם ג"כ חסור; ומ"ם בגמרא „ואב"א בפרקים“, הכונה כמו שפרש רש"י, של חליות היה, אבל בלורת הראש שלם לא שיך לומר שנקרא פרקים. ובאמת דעת הסמ"ג המובא בט"ז היא כמעט ג"כ רחיה לזה שהוא נסע בכמה וכמה ארצות (כדאיתא בספרו דף ל"ו ע"ד) וראה בעיניו שעובדים ומבזבזים גם פסילים של ח"י גוף האדם, לכן חזיו מחלק. (החתומה בשם הצ"ל)

תולדות רב

מאת

אברהם לעוויזאהן (Lewysohn) זצ"ל (*).

רב הוא בנו של חייבו בן ר' אחא כרסלא מכפרי,
חזיו של ר' חייא רבה, ואביו חייבו היה ת"ח גדול, דר' חייא

(*) המאמר הזה הוא העתק מן ספר „קורות הנאום ואמוראים“ אשר הניח להריו ברטה הרב המחבר אשר היה רב בעיר Peiskretscham במחוז Oberschlesien אשר במדינת פרוסיה; ועיין מ"ע זה שנה ראשונה מחלק העברית מהערה שלישית עמוד פ"א [כי שם נדפס הסקדמה (פרנסת חכמי התלמוד) לזה הספר] ונס בספר „זכור"ם" לר' נפתלי קטלער (Keller) ג"ע שנה ראשונה (ה' תרכ"ה לנ"ע) [וכס (עמוד כ"ו) נדפס תולדות ר' יהושע בן הנחיה]. — ומה שיש להוסיף על הרב המחבר ז"ל שכתב שם עמוד כ"ו שורה ג' מלמטה שר' חנינא קצת חדשים בגולה, ובאמת ז"ל חנינא, הנה השיב על זה הרב החכם ר' יהודה לעוויזאהן ג"ל רב בעיר Stockholm חזיו של המחבר ז"ל, כי השם הזה הוא אחד משמות הנאום אשר רבו בו שגיאות והגהה המשפיקים והמפוסקים (עיין ס' „דרכי המשנה“ להרב הח' רז"ס עמוד ג"ע הערה ה').

קרא על רב¹), „בר פתח“²) ופרש“י, „בן גדולים“, ובמקום אחר פרש“י, „בנו של תח“³) ושם אנו של רב הים רחל⁴) מחותו של ר' חייא רבה מלך האס⁵) ולפ"ז הים רב בן אחיו של ר' חייא מלך האס ובן אחותו מלך האס ומש"ס קרו לר' חייא חביבי, הוא דודי⁶). אתרל דרב הים חרתל דלרגי⁷), חרתל שם העיר ולרגי שם אדם אחד הים חנוג שגאלה לאותה העיר⁸) ועיר ההיא סמוכה כרחוק פרסל לבגד⁹); ורב הים בעל קומה ארוך בדורו¹⁰) ויפס מרחל, דליתל שופרל דרב כהנל

(1) בהרבה מקומות בש"ס נקרא רב, „אבא“. וכחז רש"י במס' שבת נ"ג ע"א בד"ה אבא, דהכונה הכהן; וביבמות נ"ז ע"ב בד"ה ומודה אבא כחז רש"י דרב הים קשם מיניה דשמואל ולכך קרי ליה שמואל אבא, כמו, נסיחי ורבי, וכ"כ רש"י בחולין ל"ח ע"א בד"ה אבא; גם בברכות מ"ז ע"א פרש"י בד"ה, „חילי מייתי לי“, דשמואל היה קורא לרב אבא לבגדו. ובה"ס חולין ל"ח ע"א בד"ה, „אחזקיה ליה לאבא“ כהנל בשם הערוך, דאבא היה שם העולם של רב; וכ"כ רש"י בפסחים ק"ט ע"ב בד"ה אבא, דקד שמו של רב, אלא לבגדו קורין אותו רב בגל כמו שקורין לר"י הנשיא בל"י רבנו; וכ"כ הרמב"ם בב"ב נ"ב ע"א ובפסחים ק"ט בד"ה אבא. ואפשר דמשמע ליה קד, משום, דהשם חבי חביו של רב הים אבא (סנהדרין ה' ע"ב) והיה נקרא ע"ס חבי חביו — ומיהו ח"ס וגם רש"י חזקן מכריעין ההלע, ולפע"ד נראה דרב הים שם העולם ואבא לשון חסידות, וזה מדה קיימת הח"ס ביבמות נ"ז בד"ה, „אמר שמואל“ דהקשו על רב כהנל האור הים קורא לרב בשמו ואמר דמי סומיה דאבא; אלא ודאי דאבא לשון חסידות וסדר הקיבול נ"ל. — רב יקרא ג"כ אבא חריבא (חולין קל"ז ע"ב) ופרש"י הטעם דהוא ארוך בדורו. ודברי הח' Fürst במ"ע שלו Orient שנת 1847 עמוד י"ח שפקק על רש"י ואמר דלכך נקרא חריבא מפני שהיה מעיר Areka, אינם נראים בשני דמומה מליפול דשמעיה שם שבעס ר' על בקרא בלשון גנאי (במ"ס ח"ס שם ל"ח ע"א ע"ס); ועוד הלא נמנה שפונת היא (שבת י"ט ע"ב), דאתרל דרב הים חרתל דלרגי; ולכן דברי הח' Fürst בטען ומבטלין.

(2) שבת נ"ז ע"ב. — (3) מיה נ"ט ע"א. — (4) רש"י ב"ק כ' ע"א בד"ה „רב בר חתל“. — (5) סנהדרין ה' ע"א. — (6) פסחים ק"ז ע"א. — (7) שבת י"ט ע"ב. — (8) רש"י שם. — (9) סה"ד בסת"ל אות ה' בשם הערוך. — (10) נדה כ"ד ע"ב.

מעין שופרה דרב (11) גם היה עשיר (12) ובריא חולם ממשפחה
בריאם כדאמר ר' יוחנן אבא ממשפחה בריאם היה (13). רוב מאכליו
היה עדשים וקטניות (14) — שעורים קלופים חיים ואשחו נהגה לו
מהם מלא כוסות (15) גם היה אוהב לאכול דגים וכשהם שערות
וכל מעשה ב'ד' לייב לורח דג לסימן, והיה ידוע לעולם שכך
היה חסינותו (16) ולאחר כל סעודה היה רגיל לאכול גזלות (17)
וביט' היה רגיל לשחוט יין הרבה, עד שלא היה מעמיד מתורגמן
לפניו לדרוש דרשה לרבים מסעודת יום ראשון של יו"ט עד יום
מוחר מבוט שבת (18); ובדקתו מעולם לא היה נהג קודם
שנתן לבהמותו לאכול, דאמר אסור לאדם שיאכל קודם שיקן
מאכל לבהמותו דכתיב ונחתו עשב בשדך לבהמתך וסדר ואכלת
ושבעת (19); ואע"ג דמאכליו היו גסים וגופו בריא וחזק, אעפ"כ
כרך ידיו במפה לאכול אחר שנעל ידיו לסעודה (20). אשתו היה
מזרחא ליה מאד, ואם אמר לה בשלי לי עדשים, בשלה לו
קטניות ואם אמר בשלי לי קטניות, בשלה לו עדשים (21); ואף
שהיה רב נוח לבעוש (כמו שנראה לקמן), מ"מ היה מזהר מאד
בכבוד אשתו ואמר לעולם יסא אדם זהיר באונאת אשתו לנערה
שמתוך שדמעתה מזויה הנחתה קרובה (22).

הרבה בנים ובנות היו לו, ואלה שמונת בניו א' חייא (23)
הנקרא על שם דודו ר' חייא רב; ונתינו, שגדל חייא בריה
היה אמור לו רב אמור לאמך שהבשל לי עדשים ומתוך שידע
ר' חייא כי אמו תבשל תמיד היפך רלון אביו, אמר לה הווא,
אבא אמר לבשל לו קטניות ועשתה עדשים; ואמר רב לבנו,
כמדומה לנו שאמך עובד לנדי יותר מבחלה, ח"ל אנכי הייתי

(11) ילקוט שמעוני פ' בראשית. — (12) ברכות נ"ז ע"ב. — (13) חולין פ"ד
ע"א. — (14) יבמות ס"ג ע"א. — (15) ביצה י"ג ע"א. — (16) ב"ב
קס"א ע"ב. — (17) פסחים ק"ט ע"ב. — (18) ביצה ג' ע"א. —
(19) ברכות מ' ע"א. — (20) חולין ק"ז ע"א. — (21) יבמות ס"ג ע"א.
— (22) ב"מ נ"ט ע"א. — (23) ברכות מ"ב ע"א.

שהפכתי לומר לה, א"ל היינו דאמרי אינשי היולא ממך מלמדך
 דעת⁽²⁴⁾ פעמים שהבן נחזים את אביו, אי היכ לי לעשות
 כן, אבל הנח בני, דבר שקר הוא וכתיב⁽²⁵⁾ למדו לשונם דבר
 שקר וגו'⁽²⁶⁾; ורב חייל בנו היכ חלוש בעפע ולא בריא, ולכך
 לא הרשה לו אביו לשתות שכר (Bier) דעם המדירות של
 כישות (Hopfen) נמיק לאדם חולה בשותה שכר ומוכרד חליו⁽²⁷⁾;
 ור' חייל היכ ג"כ מגדולי הדור, ובקטנותו רב חן בר רבא
 מחגי ליה לחייל בר רב קמיה דרב בקטנותא דבי רב, ר"ל
 בחדר קטן של במד⁽²⁸⁾ ושמואל חבדו ובעל פלוגתא דרב קרא
 על רב חייל בר אוריא⁽²⁹⁾ ופרש' בן תורה⁽³⁰⁾, גם קרא
 עליו בר אריא⁽³¹⁾; ורב היכ א"ל חפת ר' חייל והכתובה
 נכתבה ביום ונחתמה בלילה שהיו עוסקין בתוכן ענינא מכתובה
 עד חתימה⁽³²⁾; וא"ל רב לחייל בריה לא תלמוד לשתות כמים
 שירבה בהולאות, לא תעשה בהלוק פסיעות גסות שנוטלות מאלו
 העינים, לא תעקור כן, לא תקרא בנחם ולא תתחד בארמא⁽³³⁾.
 נכדו של רב מובן זה היכ שימי בר חייל, וגם רב שימי נשא
 אשה בחיי רב זקנו, מדמלניו דרב איקלע לבי רב שימי בר חייל
 בר בריה⁽³⁴⁾, ורב שימי היכ גדול בתורה ונעשה חכם גדול
 ביומי רב שהזקין לראות חכמת כן בנו, וסיה רגיל לפלפל עם רב
 זקנו; ומגדול אהבתו אותו חנר תמיד שימי את, כלומר אתה
 יודע להשיבני⁽³⁵⁾ ועוד פרש' ⁽³⁶⁾ דרב לא היכ זוקף עיניו משום

(24) יב"ל: 'Das Ei ist klüger,' als die Henne. — המחזק
 ו"ל כתב ג"כ ב' העורס קמים, (ח) משלי קדמונים האחרים בכל
 לבון בני אדם ועקורם בתוך תלמוד ומדרשים (מספרם ק"ה), וזה
 מילי דאינשי או משלי הדיוטות נלקחים מים התלמוד ומדרשים (מספרם
 ר"ה); כך הודיע אחיו הרב הג"ל. — ק. — ⁽²⁵⁾ ירמיה ע', ד'. —
⁽²⁶⁾ יבמות ס"ג ע"ה. — ⁽²⁷⁾ ע"ז לא ע"ה. — ⁽²⁸⁾ שנה ס"ו ע"ה. —
 — ⁽²⁹⁾ ברכות י"ב ע"ה. — ⁽³⁰⁾ גיטין ס"ב ע"ה. — ⁽³¹⁾ הגיגה י"ד ע"ה.
 — ⁽³²⁾ גיטין י"ה ע"ה. — ⁽³³⁾ פסחים ק"ג ע"ה. — ⁽³⁴⁾ חולין ק"ה
 ע"ה. — ⁽³⁵⁾ נדה כ"ד ע"ה. — ⁽³⁶⁾ שם ובמנחות ק"י ע"ה בדה שימי.

לעשות, וזו אחת מעשר מדות חסידות שהיו ברב כמו שאבא לקמן. — ומתוך שרצ שוני בר חייל היה בטוח על חבצת רב זקנו אליו, היה לפס ולמליך בעד אחרים; פעם אחת בא בן כותי מישראלית לרב ושאל, כותי העל מן בית ישראל הולך מהנה? אל הולך כשר, אל אל'ם דכשר אני הב לי ברקק, אל לא יסיבנא לך, אמר שוני בר חייל, אחת החרת אותו האמת דברך וכן לו ברקק, אל חס גם הוא כיבשע בן טון לא יסיבנא ליה ברתי, אל חי הוה כיבשע בן טון חי מר לא יסיב ליה אחרני יסיב ליה, הא חי מר לא יסיב ליה אחרני נמי לא יסיב ליה; ועי' השתדלות ר' חייל הרבם הכותי להפזיר ברב ולא הלך מנמו עד שנתן בו עינו ופסיב³⁷. —
(ב) רמי בן רב³⁸. — (ג) רבי יוסף³⁹. — (ד) רב עין⁴⁰.
(ה) עולא⁴¹ והוא עולא בר רב אשר תקן תפלת אחת בחרתנו⁴². — (ו) ר' חנין⁴³. — אייבו על שם זקנו אביו של רב⁴⁴ וזה לא היה בן תורה, לכן אמר רב לאייבו בריו: ערחרך כך בשמעתא ולא מסתייע מלחא, תא אנמך מיני דעלמא, כשתבא מן הדרך בעוד שחול על רגלך מבור הסחורה שהבאת כדי שתחזור מהרה ותקנה, כל מיני שתמסור יכול להיות שתחחרט חוק מיין תמסור ולא תחחרט, לעולם תקבל בתחלה המנעות ותתנם בסיסך ואח"כ תפתח השק וכן תבואה לזוקה, טוב לילך אל מקום קרוב ולהשתכר מעט מלשכתך הרבה במדינת הים, חס יש לך תמרים בכל יום, תומר לעשות מהם שער, כי חס תמתין אל תחללם ותפסיד⁴⁵.

רב היה מזהר מבראות לאחד מבניו יותר אהבה ממולתו ואמר: לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל

³⁷ יבמות מ"ה ע"א. — ³⁸ נכות ב"ג ע"ב. — ³⁹ מנחות ל"ג ע"ב. —
⁴⁰ שירובין ע"ד ע"ב. — ⁴¹ פסחים ק"ז ע"ב. — ⁴² יומא פ"ז ע"ב. — ⁴³ פסחים ק"ז ע"ב. — ⁴⁴ שם ק"ז ע"א. — ⁴⁵ שם.

שני שלשים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתגלגל הדבר שידרו חזותו למזרים⁽⁴⁶⁾; גם הזכירם לכל ולכו יחף ואמר: ימכור אדם קורות ביתו ויקנה מנעלים לרגליו⁽⁴⁷⁾; פעם אחת ישב לו קוק בצמרו של רב ולא הניח בריה למשקל ליה דלמנא חביל וסוס ליה שגגה חסור⁽⁴⁸⁾.

וכיון לו גם צמות נשואות, רב הוה חזיל לבי רב חקן חתניה וכו' לו בני צמות נצחו זאת⁽⁴⁹⁾, רבנא עוקבא ורבנא נחמיה בני ברתא דרב הו⁽⁵⁰⁾ וכו' נקראים שרי גאים היואלים מישראל, עשירים וקדושים למלכות⁽⁵¹⁾, ועוד היו לו בני צמים מנבותיו, אייבו וחזקים בני ברתא דרב⁽⁵²⁾. ורב השוא את צמותיו לצמורים ואת צמיו כשהיו גדולים דאמר: המשיא את בתו לזקן והמשיא אשה לבנו קטן עליו הכתוב חומר למטן ספות הרוע את האמא⁽⁵³⁾ לא יאבה ה' סלות לו⁽⁵⁴⁾; עוד אמר: עבד חונם דדייר חלל חתנו ולא דייר חלל שמה תתקוטע ויאל, דאמרי אינשי נבה כך כלבא טייל נבה כך גורייתא פוק⁽⁵⁵⁾.

ולפרנסת ביתו היה מתחלה בעל שדה, ופעם אחת יביב ליה רבב'ח זמיו לרב⁽⁵⁶⁾ ואמר ליה זבינא מיכלי להאי חרשא, חל זבנה לנפשיה, לפי שבקעת בעלי זרוע היתה ולרבב'ח לא הניחו לקנות קרקע חלל, חלל לרב נהגו בו כבוד ונתתו, חלל לא הודיע זאת לרבב'ח קודם שלקה, משום דסבר חדסי ודכי אחי חונם חרשינא וזמן ליה⁽⁵⁷⁾; אח'כ התחיל לעשות שכר וממס נתער וא'ל רב הונא: שרי חבא למיקמי חיסתרא משיכרא⁽⁵⁸⁾.

⁽⁴⁶⁾ שנה י' ע"ב. — ⁽⁴⁷⁾ שם קב"ע ע"א. — ⁽⁴⁸⁾ סנהדרין פ"ז ע"ב. — ⁽⁴⁹⁾ חולין ז' ע"ב. — ⁽⁵⁰⁾ ב"ב כ"א ע"ב וברושלמי מגלה פ"א. — ⁽⁵¹⁾ חולין ז"ב ע"א. — ⁽⁵²⁾ סוכה מ"ד ע"ב. — ⁽⁵³⁾ ר"ל יחזקיה השבט עם המלך זקן לילדה או זקנה לילה. — ⁽⁵⁴⁾ סנהדרין ע"ו ע"ב. — ⁽⁵⁵⁾ עירובין פ"ו ע"א; ועיין מ"ב חז"י בס' Zoologie d. Talmud עמוד פ"ה ועמוד ש"ג. — ⁽⁵⁶⁾ רבב'ח היה שאר בשור, חקיו חנה היה אחיו של אייבו ודורו של רב. — ⁽⁵⁷⁾ קידושין נ"ט ע"א. — ⁽⁵⁸⁾ פסחים ק"ז ע"א.

אחרי מות אבותיו עלה רב מבבל לא"י ללמוד שם תורה,
ובשבא שאל אותו דודו ר' חייא על אביו ועל אמו של רב אם
הם קיימים? והשיב לו בחזקן שלא יאמר הוא בשורה רעה⁽⁵⁹⁾
ור' חייא הבין דבריו ואז למשרתו לחלוק מנעליו להתאבל על
אחיו ועל אחותו⁽⁶⁰⁾; ורב שמע שם את רבנו הקדוש והיה
חזר ללוי, לבר קפרא, ולרבן גמליאל ורבי שמעון בני רבנו.
וגם שמע את ר' חייא ונעשה ג"כ שומר גמיו של ר' חייא
שהיה שלחני⁽⁶¹⁾, ורח"ל נעשה רב מתורגמן של ר' חייא⁽⁶²⁾
וקבל ממנו רשות לדון⁽⁶³⁾. גם היה פסוק סידרה קמיה דרבי⁽⁶⁴⁾
[ומה מבורר דא היה רב יותר מכן חמשים שנה, דאין מעמידין
מתורגמן פחות מכן חמשים שנה⁽⁶⁵⁾], פעם אחת פסק סידרה
קמיה דרבי בא ר' חייא חזר בשבילו לראש הפרשה, עייל בר
קפרא חזר לרישא, אחא ר' שמעון ברבי סדר לרישא, אחא ר'
חנינא בר חננא, אמר כולי האי נסדר וניל? לא סדר, איקפד
ר' חנינא. ותליסר מעלי יומי דכפורי אול רב לגביה לפייסו⁽⁶⁶⁾
ולא איפייס, כי היכי דליזול רב לגמר אורייתא בצבל ושם יביח
ראש ישיבה⁽⁶⁷⁾ וכן הוה, דבסוף ימיו של רבנו [שהוא לדעת
רב שרידא גאון וסראב"ד שנת התקע"ט ולדעת בעל יחסין⁽⁶⁸⁾
שנת תתקמ"ט⁽⁶⁹⁾] ירד רב לבבל.
(השאר בשנה הבאה ח"ה).

⁽⁵⁹⁾ שם ד' ע"א. — ⁽⁶⁰⁾ שם. — ⁽⁶¹⁾ ב"ק ס"ג ע"ב. — ⁽⁶²⁾ יומא כ' ע"ב.
— ⁽⁶³⁾ סנהדרין כ' ע"א. — ⁽⁶⁴⁾ יומא פ"ז ע"ב. — ⁽⁶⁵⁾ חגיגה י"ד
ע"א. — ⁽⁶⁶⁾ עיין רש"י ביומא שם. — ⁽⁶⁷⁾ יומא שם. — ⁽⁶⁸⁾ חזק
אחר סדר האמוראים. — ⁽⁶⁹⁾ עיין עכ"ל במ"ע ח"ד, "ברם המד" ח"ג
שם (עמוד ר"ט וכו') הרב הגאון שי"ר ז"ל. — ק.

מעשה של ר' שמעון הגדול¹.

עם הערות

מאת

ש. ז. ח. ח. ח.

מעשה ברבינו שמעון הגדול שנה מצית דוד ובה בעיר
לחת שמה מנגלה ונשא שם אשה מגדולי המלכות ושמה

(¹) מעשה זו של ר' שמעון הגדול העתיק לי ידידי הרב המפורסם מוהר"ל
בן קורניל ר"ו ואלה דבריו באגרתו אלי:

„העתיקתי לו מעשה דל' שמעון הגדול מל' על קלף אשה
מתברר הוא תלמוד ר' יהודה הסיד זל"ה ככתוב שם, גם העתיקתי משם
הפזנה אפי' ח"י לאפי' בכל ונס מה שמציה מהפזנה הגאונים; הכ"י
הגל' כולל באורים על התפלות ויולדות מנהג אשכנז, באורים על שם
ח"ב וכ"ב, ברייתא דיוסף בן עזיאל, מעשה של ר' שמעון הגדול, סודי
חומש, סודי שה"ש, ה' מנילות כנגד ה' חומשי תורה, סודי ברכת
כהנים, סודי חובב, סודי רות, גימטריאות דהאזוח, קושיות ותירושים
וב"י העתיק מס' חכמת הנפש להרב ר' אליעזר“ — עב"ד ידידי הרב
הגל'. ויש להוסיף כי מוצא מעשה הגל' גם בב"י שלרמא (ע"י מ"ע
„הישראלי“) להרב Lehmann שנה 1867 עמוד ר"ח) והוא פי' המחזיר
המכנה במ"ע „המחזיר“ לרמשי"ש שנה 1865 עמוד כ"ו וב"י ואשר בדברי
החכם מהר"י צינץ ג"י נמצאו בו פירושים לקדמונים ובהם גם לר' יוסף
קרא. ואינו נלתינו גם דמימה החכם ר"י כוכב טוב ושם מצא שאלה בפי'
הגל' לוי"ט על הפיוט שזמן עמק ח"ל: „ובן פי' אחי אלה ר' מנחם
בר הלכו משמו של ר' יהודה בר משה הדקשן“ — ועל פיוט אשתי
העם לשמחה תורה כתב: „פי' ר' יוסף בר שמע' ח"ס תמודות לפני
ר' קלונימוס מן דומי.“

רבינו גרסום והלך גם הוא למגענאל. וגם רבינו גרסום יסד סליחות הרבה על הגזירות וגם רבינו שלמה הכהן היה בדורם. ויהי דר באשפמיא רבתי בגזירת סליוס² הרשע שהיו לוקחים היהודים וכוהנים בנייתות ועשסה גם בימיו שלקחו זקן מוח ונתתוהו בגת ומשמטה הקורה והרגה כל סביביו ותבעלה הגזירה ויסד על זה סליחה אני יום אירא וכשבא רבינו גרסום אלל רבינו שמעון הגדול קבלו בסבר פנים יפות ולמדו תורה ביחד. ולרבינו שמעון הגדול היה לו בפעם הזה בן קטן ושמו היה אלחנן וגנב ממנו ועשאוהו גלח וסוף עלה לגדולה עד שנעשה אפיפיור ומרוב חכמתו אשר היה בלבו נתקבלו מלכים ודוכסים ושלטונים ליקח עלה ממנו ונתן לכל אחד ואחד עלה לפי חכמתו. וסוף בעבור אשר שאלים עלה ממנו כל כך קרא לעפלים שלו חותן הגלחים שהם שמוהו להיות אפיפיור ואמר להם מה זה שכל

עוד מלאתו זכרון מעשה הג'ל בפ' המחזור ב' על ק'ק נכתב בשנת ס"ה (יפו פירושם להלמוד דפ') והיה מתחלה ביד רמב"ל ז"ל (ע') כ"ה ה"ח עמוד ל"ז ולעב"ל של מ"ע „המחר" 1851 נד ד"ה) ובעת הוא ביד — ומלאתי גם בפיוט „מלך אמון מאמך" דה"ל: „אל חק נחלתו וי"א בן אחד היה לה' שמעון שבתחד וסוף היה אפיפיור ועשה חסונה שסבר עמו למיחה. ויסד אותו אביו לזכרון כמו שאמר בלחן אלחנן בני דת להשפר וליפות נחלתו נחלתו בנעם עם ישראל ידעם קרבנותיו, ראה שיהיה מניין קרבן נופו עם קרבנות לבו, ויחנן לה' מסור פד שהקריב אדם הראשון" — ע"ב. —

² ז"ל בסליוס. ומה ראיה לדעת החכם צבי (על הפיוטים עמוד ק"ע וקורות הליטורגיה של הפיוטים עמוד דל"ה) שהגזירות והבדיושות המסופרות בפ' קדמון לפזמון „ישראל נשע" לה' שפטיה, היו בזמן בסליוס המני, נד דעת החכם Grätz בספרו קורות היהודים ה"ה עמוד דע"ה. — גם מה ראיה למנו ומקומו של ד' שלמה הכהן שהוא כמו שהעמידו החכם צבי (עמוד האחרון הג'ל עמוד ק"א) ועי"ש הערה ז' מביא ג"כ אשפמיא רבתי כמו בל' זה שלפני ובעמוד דל"ה מביא כמו בן סליחה „אני יום אירא". —

המלכים ודוכסים ושלטונים באים אלני לקבל עמך ממני ואין
שום אחד מהם שהיה אומר לי שהוא אבי או אחי או קרובי
שהוא ממספחתי וכי מן האבן נולדתי שאין לי שום קרוב בשולם
ודעו אם לא תגידו לי אשרוג את פולכם ונתן לבו על שלא היה
ממס בישו הנולדי אמרו לו אדונינו אחרי שגזרת עלינו להגיד
לך את נגיד לד כי יסודי היית וכן אדם גדול שבכל היהודים
אחרי וגנבך כשהיית נער קטן ומן השם נמסר לך זו הגדולה
שבאים אליך רוב מלכי אומות העולם וסאלים מנחם עליה וגדלה
לכם שאתם בנוקם ישי הנולדי וכן אדם גדול שבאת ממנו הוא
דר באלמניא ושמו ר' שמעון הגדול אמר לכם שלחו אהריו
והביאוהו אלי ואל תניחו בשום מנוח שיכיה פה באורו יום
ושלחו גדולי רומי לרבי שמעון באלמניא שיבא לאפיפיור ביום
הנועד שקבעו לו. והיה ר' שמעון הגדול נרדע מאד מאד שהיה
ירא משום עליה מן האפיפיור למה שלא אחריו. ולבסוף הגביה
את עצמו ובה אל האפיפיור וכשראה אותו האפיפיור אז קרא
אותו אל החדר וראה שהיה נרדע בפניו אמר לו אל תירא
רק תגיד לי אמונות מה ששאל לך אמר לו הן אמר לו
האפיפיור כמה בנים יש לך אז הזכיר לו בשם כל בניו ובנותיו
שהיה לו עתה אמר לו האפיפיור עדיין היה לך בן אחר אל
שתק שהיה ירא שמה יאמר לו להביאו לפניו עד שאמר לו
האפיפיור למה אתה שתק תאמר לי האמת אמר לו ר' שמעון
אדוני בן אחד קטן היה לי וגנב ממני כשהיה נער קטן ואינו
יודע איה הוא אם הוא חי או מת כי לא ראיתיו עד הנה אמר
לו האפיפיור זכור אתה מה סימנים היו בגופו אמר לו אלו
סימנים היו לו על גבו ואלו על ידו אל הבין האפיפיור שהוא
בנו כי אותם סימנים עליו. אמר לו אבי אבי אבי הוא בן הרי
עלי הסימנים שאמרת. אז נבהל רבינו שמעון הגדול ולא היה
יכול לענות אותו דבר אז הפסיע בגדיו והראה לו הסימנים

ואמר אבי אבי מה אעשה שאהיה בן ע"ה כי יודע אני שתורת
 יסו הכל הוא ואני כלום אמר לו אביו הללה שם הקב"ה ברבים
 קדש שמו ברבים ואני מקבלך עלי ותהיה בן ע"ה אמר לו באזהר
 טוין אעשה אמר לו חזוין כל ממשלתך המלכים הדוכסים
 וההגמונים או תקדש שמו של הקב"ה ועשה וטיהר את עצמו
 ועלה לראש המגדל וקרא שמעו כולם למה מדמנתם כי עוד
 עתה לא רציתי לגלות לכם אך עתה אני מגלה לכם כי אין
 ממשות ביסו הנולדי כי נולד מן האשה בלחוד האדם ולכן אין
 חקוה לאחריתכם שאתם מואמינים בפגור מוצם. אמרו הגלחים
 היעזים שלו שמוא נשתנה או אמר להם אתם סבורים שרוה
 שטות נכנס בי חי נפשי כי רוח אלהים בי ואתם שועים. נתייעלו
 הגלחים להרגו יפן יסיר העם מתרפוחם וכשראה כך אז קפץ
 מן המגדל לארץ ואמר שחלילה שיכרגוני אותם טונאים כי אני
 מאמין באלהי אבי ומיד ששמע אביו רבינו שמעון הגדול שקדש
 את השם נתן שבח והודיה למקום וקבעו על שם בנו יולד
 מיום שני של ר"ה מלך אמון מאמנדך וכתב בעמיות שם בנו אלחנן
 נחלתו בנעם להשפר, כי כך היה שמו אלחנן.

סליק מעשה של רבי שמעון הגדול.

שתי תשובות

עם הערות

מחל

ש.ד.ח.ה"ה (1)

(*) תשובה שהשיבו אנשי ארץ ישראל לאנשי צבל.
 (שחקתם) (2) ואמרתם שאלו נוחשים יחוס שאלו רגילים

(1) גם תשובה זאת ושלחמיה העתיק לי ידידי הרב הג"ל מכ"ה המער,
 והנה תשובה זאת היא בעיניו אותה המובח במדלי ריש יומה (מלבד

ליקח ראשי כבשים בר'ה ואוכלים אותם בדבש וחלב (ה'ל שמן) וכל מיני מתוקה ואוכלים עיסני עם בשר שמן, ואוכלים רבייה דבינו פול המלרי וכרתי ושלנו שוחטים תרגולים בערב יום הכפורים כמספר בני הבית. ושלנו מסתכלים בלפרים בצורה מלאי האש ומעלים מים בכוס של הבדלה ורוחלים פנינו. נשיב לבם תשובה על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. זה הניחוש טוב הוא ורובו ניעסוד המקרא והאגדות. על שלנו רגילים ראשי כבשים לאכול בר'ה כדי שישימו הקב"ה שהוא ראש לכל, לראש ולא לזנב. ועל שלנו אוכלים בשר שמן עם עיסני ואוכלים דבש וכל מיני מתוקה כדי שהה"ה השנה מתוקה ובמינה וכך כתוב בעזרא אכלו משמנים ושתו ממתקים וגו'. ועל שלנו אוכלים רבייה שהוא פול המלרי כדי שירבו נכסיו ברבייה זו. כרתי דליון כרישן על זה שלנו אוכלים אותם שיכרתו שולחנו. ועל שלנו שוחטים תרגולים בערב יום הכפורים זכרים ונקבות שצבית. בכונה

הנה נביים) בשם תשובות הגאונים, גם קאתה מובאת באו"ר ריש ה' ר"ה. — ובס', "חמדה נגחה" תשובות הגאונים (ירושלים תרנ"ג) נמצא בס' ז"ל שאלה ותשובה לרב גערונלי גאון דומה ג"כ לזו שלפנינו. וקאת מתשובת רב גערונלי מובאת ג"כ בסדור רב עמרם דף ל"א ול"ב גם רב האי גאון נשאל על אלה הענינים. עי' תשובות הגאונים דפוס ליק סי' ה', אך תשובתו גם חסרה ולא נמצא תשובתו רק על שאלה הראשונה שלנו רגילים ליקח ראש כבש בר'ה. ונראה כי סי' מ"ט הוא חולי סיום תשובה זאת שנשאל על שמסתכלים בלפרים במלאי שבת. חמסם על השאלה השנייה והרעשית חסרה תשובתו של רב האי גאון. (2) כ"ה גם במדרשו חמסם נראה ש"ל: ובחקרתי כמו שהוא בס', "חמדה נגחה" ה"ל סי' ז"ג. חו"מ שנראה לי יותר נכון ש"ל ובחקרתי כמו שהוא בס', "הור, ורוע". גם בחמדה נגחה סי' קכ"ח מתחלת התשובה: "וחה שחקרתי" — וקאת התשובה המובאת מרש"ל ז"ל צבית האוצר דף ל"א ובעל התשובה הוא ר' יוסף טוב עלם כפי מה שאלו במחזור ויערי ובסדור רש"י.

עובד אלו עושים כן מנהג כל חכמי ישראל ויש חכמים ובעלי
 חיים שעושים כן בערב ר"ה ובערב יום הכפורים. ועל שאלו
 מסתכלים בלפניהם צבורא מאורי האש זה דבר שנוי בתלמוד
 בבלי וירושלמי אין מדרבין על האור עד שיאיתו לאורו ופי' עד
 שירגיש צורך האור של גר הבדלה. ועל שאלו מעילים מים
 בכוס של הבדלה אחר שהייתן ורחמים פנינו ממה ששחיתו כדי
 לחבב את המלות ולאמרו חכמים שירי מלואו מעכצין את השורעניות.
 סליק תשובה שהשיבו אנשי איי לאנשי צבל.

(ב) מלאתי בתשובה הגאונים³.)

ששאלתם סדר קדושה אם יחיד אומרו אם לאו. כן
 ראינו יחיד אומרו ואינו חושש מביט כל דבר שבקדושה מופני
 שבתחלה לאחר שהיו מתפללים ומופלים על פניהם ולאחר שטוין
 יהא שמים רבא מזבך, מציאים נביא וקורין פסוקים או יותר
 ומתרגמין ואח"כ עוסקין במשנה ובתלמוד. לפי שאמרו לעולם
 ישלים אדם שטותיו שלים במקרא שלים בתלמוד ובשרכתה עניות
 ודלות הולרכו למעשה ידיהם עסקו רק בתלמוד וקבעו אלו ג'
 פסוקים שהם שצחו של הקב"ה ומתרגמין אותם ועדיין קבועים
 ועומדים. ועוד⁴) שמענו שמרה מלכות הרשעה שלא יקראו

³ ע' גס תשובה רב נטרונאי והוא סי' ג' מתשובות הגאונים דפוס ליק
 (גס בשערי תשובה סי' ג' לא אך שם הוא מייחסת לרב האי) כי שם
 נמלא ג"כ תשובה זאת אך יותר באריות, וחילק ח"כ בזה על רב
 זמא גאון אשר תשובתו מובאת בסדר רב עמרם דף י"ד ע"ב שלא יאמר
 יחיד קדושה דסידרה, ע' גס טו"ח סי' קל"ב ובמהני סי' ע"א אמר
 בקדושת יוצר גס דעת רב נטרונאי ש"ל יאמר היחיד ע' בקו"ח סי'
 ל"ט ובמהני סי' ל"א ובפרדס דף ג"ה ע"ב.

⁴ זה הטעם לא נמלא שם בתשובה רב נטרונאי. אמרם בס' הפרדס מובא
 כמו טעם זה באריות (דף ג"ה סע"ז): „גרסה לרבי“ והוא רש"י;
 ולפי זה יתכן כי גס בתשובה שלפנינו מבאן וחילק אינה מתשובה

בחורו ויתרגמו וקבעו חכמים שדור לומר יעקב ה' ביום לרא
כל הממונר ולומר וקרא זה אל זה ותשלי רוח ולתרגם אותם.
על כן יחיד שרוע לאומרם ואפי' בשבתות וימים טובים ולאמרו
במנחה כי סדר קדושה מליל מדעה של גהנום דהיינו ארץ
עופתה כמו חופל ללמות ולא סדרים⁶), שאינו אומר סדר
קדושה הא אם לאמרו יגלל כי החליל בדרכות של הקב"ה ויסיים
בשבתו קק"ק ברוך ה' ימלך ויסיים. ע"כ מרבינו אליעזר ע"ה⁶).

הערות נוספות.

על מה שכתבתי בהערה לחשובה הראשונה יש לי
להוסיף כי מלאחי בס' האסופות כ"י (היה בתחלה חלל רמ"ג
ורשד"ל ז"ל עתה הוא ביד) שכתב על מנהג הכפרות: „וכן
מנהג כל חכמי ארץ ישראל. גם מלאחי שם: „מס' חז"ה נעתק
מהשובות קדמונים ושהקקתם שאלו נוהגים נחישות שאלו
רגילים ליקח ראשי חלים וכו'“.

וע"ד שכתבתי בהערה לחשובה השניה לע"ד עתה כי
כל החשובה היא מהשובות הגאונים. כי מלאחי בלקוטי הפרדס
לפני „נראה לרבי וכו'“ המנהג גם בפרדס, מובא תשובה אחת
החסרה בפרדס צו"ל: „ושאלתם למה לאמרו ישראל קדושה דסדרא
פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא לאמרו ישראל קדוש וכו'“
— גם מלאחי באור זרוע ח"ב דף י"א ע"ג: „ועוד כתב בס'
המקלוטות דסדר קדושה ממי גזרה מלכות הרשעה שלא לאמור

הגאונים. — ומה שהבאתי מס' הפרדס מביא גם בשו"ת הלכות שם
רש"י כמו שהביאו מדן ע"י שם וכן מביא שם רש"י ס' התמיד סי'
ז' וזל"ה כנעל המהגר סדר „הגיון לב“ דף פ"ג.
⁶ עי' סדר רב עמרם במקום המזוין בהערה ג'.
⁶ נראה שהוא ר' אליעזר מנרמזא בעל הדוקת.

קדושה מה עשו כשרים וכו' כיון שהלכו שלוחי מלכות וכו' ומתחילים פסקי גאולה ובה לזיון גואל וכו' וחרצין ומתרגמין וכו'". — ולפי זה לריך לומר כי מה שמאלא בפרדס ובלקוטי הפרדס (רק שם חסד קלת מפני המוראה), „גראה לרבי“ מוסב רק על מ"ש „שגזרו המינים הם תלמידי ישו הנזירים“ — כי לדעת רש"י גזירה זאת באה ממלכי הנזירים. — ויש להעיר על שמו שמאלא בתשובה שלפנינו כי במקצועות ובפרדס חסד כי גזרה המלכות שלא לומר קדושה ופה מאלא שלא יקראו בחורה ויתרגמו, וגזירה זאת לא מאלאו עוד בשום מקום — (אזנא ראה מה שהבאתי מ"ש העתים בסוף ההערה הזאת) — רק שם באור זרוע מביא מחשבות רב שר שלום גזירה אחרת והוא שלא לקרות ק"ש ואשר על כן נהגו לומר פעמים בקדושת נוסף. ותשובה זאת לרב שר שלום מובאה גם בסדר רב עמרם הנדפס בווארשא דף י"א, גם ב"ש העתים לרבי יהודה אלברנלוגי כ"ז (היה מאלא בתחלה אלל הג'מ משה ישראל חזן והביאו בספרו שארית הגולה דף י"ג וכעת זכני ה' בו) — והנה בתשובה זאת לרב שר שלום לא חסד מחי ואזה היתה הגזירה רק בתחילת חו מנהג חבות (והוא לקוח משבולי הלקט המובא בב"י ח"ה סי' תכ"ג) סי' מ"ט כתוב: „מאלאתי בשם הגאונים ז"ל לפי שבימי רב נחמן (כ"ל גם בשבולי הלקט לא כמו שר"ה הג'מ ש"ר ז"ל ב"ש ע"מ עמוד ל"ז להגיה רב עביומי) גזר יזדגר מלך פרס שלא יקראו ק"ש וכו' ובה חזין וכו' ובלע יזדגר וכו' אמרו חכמים וכו' נקבע אותה בתפלת המוספין וכו' וכן המנהג בשתי ישיבות“.

ב"ש הפרדס דף ג"ו מובא תשובה רב משה ורב שר שלום בזה"ל: „שנגזרה שלא לקרא ק"ש כל עיקר שליח לצור היה אומרה בהלכה וכו' שלא יבינו המינים תלמידי הנזירי שנתחברו עם היונים וכו' ובחזק הקדושה היו אומרים פעמים בזהבה וכו'“ — וכבר ראינו כי בתשובה רב שר שלום המובא מהיותר

קדמונים לא נמלא מאומה מתי היה הגזירה ולכן מוכרחים
 לחנו לומר כי הוסיפו אח"כ בדרך סברה ופירוש בפרדס
 שהיתה הגזירה תחת מלכות הנוצרים היונים, כמו שגדלה לו
 לרש"י שהיתה או גם הגזירה שלא לומר קדושה (פרדס דף נ"ב).
 — אך בתשובה המובאת בשבולי הלקט הוסיפו (ג"כ בדרך
 פירוש) כי היה בימי ידגד מלך פרס, וכתבו בימי רב נחמן
 לאשר נמלאו בחגרת רש"ג: „ואח"כ רב נחמן בר הונא וגזר
 חידגד רב" — והנה החכם Grätz (קורות היהודים מהד"ה
 ח"ד עמוד תי"ז ותי"ח) הכריע כס' הפרדס וכתב כי לדעתו ה'י
 כל אלה הגזירות בימי יוסטוניאן אשר גזר ג"כ שלא ידרשו
 בפירקין בהלכה ואגדה וגם שיעמדו מתורגמן בבית הכנסת
 שיתרגם! התורה יונית. — אמנם נגד זה יקשה למה הוכיחו
 בבבל פעמים שמוע על אשר נגזר במדינות אחרות שלא לומר
 ק"ש הלא לא עליהם יאלה הגזירה? — ולכן נ"ל כי הגזירה
 שלא לקרות ק"ש יאלה בחומה מנוכחי פרס כדעת בעל שבולי
 הלקט בשם הגאונים אם מיוחדגד אשר גזר ג"כ להלל שבת
 וייתכן ג"כ שגזר שלא יאמרו ק"ש, או מבני פירח רשועה אשר
 נמלא עליו בסדר הנאים והמוראים ובחגרת רש"ג כי הרים
 בתי מדרשות והרג כמה חכמים ותפס יערי בני ישראל להוילאם
 מן הכלל ולהכריחם לעבוד עבודה האמגושי. ונכונים מאד דברי
 הג"מ ש"ר ז"ל שכתב בס' ערך מלים עמוד ל"ז ח"ל: „ויתכן כי
 בעבור שהיה ידו עם האמגושים וזהו לחוק אמונת הפרסאים
 יוסודם שיש שתי רשויות טוב ורע כנודע לכן גזר שלא יאמרו
 הפסוק הכולל יסוד אמונת האחדות הגמורה והוא שמע ישראל"
 — אמנם הגזירה האחרת שלא לומר קדושה אשר לא הזכירום
 גלוני בכל, או מה שגדלה יותר כמו שהוא בתשובה שלפנינו
 „שלא יקראו בחורה ויתרגמו" יתכן שנגזרה ע"י יוסטוניאן
 כדעת החכם Grätz, ומה נראה שבכלל גזירתו שיתרגמו יונית
 ושלא ישמשו במדרש לקריאת התורה היה ג"כ שלא יתרגמו

בתרגום הארמי, כי גם בו מלאים דרשות של חז"ל (זה שלח
 דבריו הכ' Grätz ח"ב לד-תל"ו) זה הוא מ"ש בתשובה זאת
 ושלח יקראו בתורה ויתרגמו" ר"ל תרגום ארמית — אמנם
 הגאונים לא הזכירו גיורא זאת ולא מלאו אלם טעם זה לקדושת
 ובא לזיון, רק טעם אחר וזהו הראשון בתשובה זאת וזהו
 המלא גם לרב נערגאוי בתשובות הגאונים דפוס ליק ס' ל'
 אמנם טעם זה וזהו האחרון בתשובה שלפנינו מלאו רק
 בס' הפרדס ובס' המקצועות אשר יתכן גם בס' האחרון יש
 כאשר הראה הג'מ' ש"ר ז"ל בס' קבוצת חכמים (עמוד ג"ב
 וכלאה) כי ס' המקצועות חזרו רב הפך ושהיה בל"י, ויהיה
 גם מה שיוע לסברתו הנ"ל. ויתכן ג"כ כי תשובה זאת שלפנינו
 הוא ג"כ מל"י, ואם גם שגרס עליה מלאתי בתשובות הגאונים,
 אין בכך כלום, כי נתנו אח"כ גם לגדולים אחרים וגם למאחרים
 כמי זה וחזרו גם תשובותיהם לתשובות גאונים בצל כבוד. והנה
 להעיר עוד כי גם הרב ר"י אלברגלוגי ידע מוגזר זה וסבירא
 בס' העתים אם לא לפרש טעם קדושת ובא לזיון רק לענין
 אחר ואלה דבריו: "וחזא לנו ולרבותא דאמרי שלא נתקנו
 (הפיוטים) אלא בשעת השמד בלחוד מפני שלא היו יכולין
 להזכיר דברי תורה כי היו גוזרין האויבים על ישראל שלא
 לשכח בתורה ועל כן היו החכמים שביניהם מתקנין להם
 בכלל התפלה להזכיר ולהזכיר לעמי הארץ הלכות החג בחג
 והלכות ימים טובים והלכות שבתות וקדוה המלות בדרך שבתות
 וסודות וחרמות ופיוטים" — העתקתי כל אלה הדברים מפני
 חידוש ויש להאריך בהם ואכ"מ.

פירט

בני כנווך ואין כנווך בן דומה לך ואין דומה לך

משה נתן לבי'.

לנעלה דון

זבד טוב, וחוסן לעבוד

אלהים זבדני זבד

ה' לנאות הוא מלך.

מי הוא זה מלך הכבוד

ושם ממדיו לבי בוכו

בנה חלדו על קו חוכו

לח היה לפניו מלך.

החריו לח קס וכמוכו

וארץ לעבודה העמים

בזר חומר יחיד מרומים

אפריון עשה לו המלך.

על נהרות וימים

מיסודות נחלתו תשפר

דבר ועליו לח חופר

כי קן יסד המלך.

חש ודות ומים ועפר

להאיר על הארץ חפאים

המאורות הגדולים האים

יאלו דחופים בדבר המלך.

ולסבוב ים ודרום הראים

האדם ולא השבית גואל

רביום הששי ברא האל

לגבי משחיתך למלך.

כה אמר אלכי ישראל

(1) הפיוט הנפלא הזה העתיק לנו כמובן הרב החכם הנכבד ר' גבריאל פאלק (G. Pollak) המתגורר בעיר אמסטרדם י"ו סן מחזיר ב"י על קוף מהגן אלגזייר ובתוס' בראשו, "משה נתן לבי", וחלום בראשו התבונה של הכתוב לא נמלא שם לבי רק, "משה נתן חזק ואמץ", ו"ע. ונאדק העיר הרב ה' ג"פ, כי על פיוטים כאלה נכונים דברי אלחריזי (החכמוני שער ג') "ושם בפסוקים דקוקים, כאלו הם ברות הקדש חקוקים". — ק.

זמן ותקן מזה מרגועי
 וינה ציוס השביעי
 חמד גנו ויאשרהו
 לראש ולקלין ויניחהו
 טבור הזכירו בעליו
 ידע אוכלו כי כלתה אליו
 יה בכויתו נרדם הזה
 אחת מלעותיו וצוה
 בהם ושם מלותיו לאל
 ולא שם בלבו אשר לא יתגאל
 כאל אמר רחמץ יבואני
 האשה והנחש השיאוני
 מבכורות לאנו הביא חלבו
 שבע חוטבות בלבו
 נרגן הריב אותו בסוקה
 ומה ים לו עוד לרקק
 סרה דברו וגבר פשעם
 מדינה ממדינה ועם ועם
 עשה נח תיבה לביתו
 ואשר לא יקרא להמית דתו
 פשע ארץ הלק וגדל
 הבה נבנה לנו עיר ומגדל
 צן פרה בקמטותיהם
 הם כעסוהו בהליותם
 קדוש אמר לו אל תאחר
 ויאמר הנני ומחר

ויכל מלאכהו מושיעי
 כטוב לב המלק.
 ויקח האדם וישמרהו
 בחצר גנת ביתן המלק.
 בעץ הדעת ואת יבוליו
 הדעם מאת המלק.
 לקח לעמח החזק
 הנעדר בזה אל המלק.
 ומשמור מלותיו נוהל
 בפה בג המלק.
 ואימץ אל יבעתו
 יי' הושיע המלק.
 הכל וקין שי בהקריבו
 על קן לא בא אל שלחן המלק.
 הרג אחיו להיות לפוקה
 ולזעוק עוד אל המלק.
 השחיתו דרכם ופנו לבזעם
 בימים ההם אין מלק.
 ולכל החי שנים חיים ואשתו
 לבד מאשר יושיע לו המלק.
 ויאמרו עם נבזה ומגדל
 ויבקשו לשלוח יד במלק.
 בחר לו יה וסגר עלציהם
 והוא יתן מעדני מלק.
 שחוט בק מנעשר נבחר
 אעשה כדבר המלק.

רחוק ראה כחו	כי הוא לבדו ואציו חסו
ויקרא אליו אל תגע בו	יחי המלך יחי המלך.
שכרך בדבש ולאדון	הסיה לחבלת השרון
תכתב זאת לדור אחרון	ויקראו ספרי המלך.
תלומים נלדו לו למלמד	בן משכיל ומודעת נבער
אחד אדמוני כאדרת שער	אחד כתלר בני מלך.
איש הם הוליד עמוסים	ולבן עשה כתונת פסים
מכרוכו ביד הסדירים	המשרתים את פני המלך.
נדבות פיו ומעלליו	שמוכו לאדון בגבוליו
בשבעים נפש ירדו אליו	כי הכינו י"ז למלך.
יוסף ותחיו כיום תמים	כלו שיהם בנשימים
דור הולך ויהי בימים	הרבים בהם וימת מלך.
מן העבודה לעסקים	הגלגלים והגלגלים
ושלחו דמעת העשוקים	ישראל מלחכים אל מלך.
שוועתם עלתה לי"ז	ויאמר מן בהמוני
משה ואהרן בכהני	כה בהם לעמוד בדיכל המלך.
הלך תלך אל פרעה	ויאמר לו בעון בלעו
קלפתי ואכרו לבנעו	זה יהיה משפט המלך.
נורא לך סלה בני	עף וגסים נערי חקני
כי מאסת את דבר י"ז	וימאסך ממלך.
תשיב אמרים אמדתי	לא חשוב עם זו ילדתי
נס את י"ז לא ידעתי	מני אתה קראת אל המלך.
נדמים אחס חלח סנה	בואכם אליו בעקבם
ודעו כי דעתכם רבה	לשאל לבס מלך.
הרון אל השיגם ופחדו ורכו	וי"ז אחריו נסכו
הכה כל בבור בלילה הסוף	נדדה שנת המלך.

זדוני השיאוני לאו בנים	כי השיגוני חרושים
ומחלצים גאמנים	עשר ידות לי צמלק.
קדוש הוויאם ביד רמה	והים קרע בעומה
והמים להם חומה	כי כן לוח לו המלך.
ויבא בים נכה וגאוני	וישב הים לחיתו
אז הכיר הוא והמנו	כי חין לבא אל שער המלך.
אמרו ישרון חין כאל	כי שלח להם גואל
ויראו כל ישראל	המשפט אשר שפט המלך.
מימרום חטאחכם חכופר	חלו נא פני אל שוכני עפר
בחטאות וקול שופר	הריעו לפני המלך.
צדק תלבשו המוני	חזכרו ותשובו אל יי
וכל חם יקן ברנני	יי אלהיו עמו ותרועת מלך.

והי כמכה באלים יי.

קינים והגדר והי

לקטים מכי אחד

עם הערות מאת

ד"ר יצחק קאבאק (1).

(א) קינה

הנה לשלום מר לי מר, ואקרא בקול גדול ואומר, בבכי
ודמע ולבי חמרמה.

(1) הלקטים האלה לקחתי מן הכי אשר משם נדפסה הסליחה לעזרת
נשמים (עין "ישרון" שחל דא וס' "נגזי נסחרות" קובץ שני
עמוד ל"ה). והנה שער הספר חסד ועל הדף הראשון כתוב "הק'
יהוא לבי הלי מאשלם מפרחג" והכי הזה היה רעשו של היום

חוי לי על שבדי, וי לי בגדול כחבי ולערי, אהב עלי
בת עמי היטה לחבדי, חוי נא לי כי חטאתי.
חוי לי כי נשבר לבדי בקרבי; וי לי בגדול לערי וכחבי,
אהב עלי בת עמי נלקה בחובי, חוי נא לי כי עויתי.
חוי לי כי מלאה נפשי חלחלה, וי לי על גזירה דעה
הגדולה, אהב עלי בת חיש ככן כי נעשה חללה, חוי נא לי כי
פשעתי.

חוי לי בהריגת רעיתי יונתי תמתי, וי לי מאד מאד נחלה
מכתי, אהב עלי במיתה בני יחדי אשר חכבתי, חוי נא לי כי
חטאתי.

חוי לי כי בדמעות כלו עיני, וי לי על אשר נלקיתי כפלים
בעוני, אהב עלי בגולה הלך ידיד נפשי פרי בעמי, חוי נא לי
כי עויתי⁽²⁾.

חוי לי כי יד יי פגעה בי ומים רבים סבבתי, וי לי

הג'ל, אשר (כפי הנראה) היה קרוב להכות והמחסף של הספר ואשר
חתם שמו, "חני יחזק בן מוסר" שלמה זלמן הלוי" [בקוה
השניה אשר יסד על גזירת קהלה חובן (Ofen)]. — בב' הזה
יש תפלות מס', הקטור מעבר יבק' וצויהן פרום על פסוק שמע ישראל
ע"פ סוד ואח"כ הסליחה הג'ל (ולא נודע לי כעת שם המהדר) ועוד
חיה תפלות וענינים ע"פ סוד (העבת חלום, פחדון חלום, ספירה,
כונה המורה, כונה התקיעה, ע"פ פסוקים, ברכה הנהגין, ברכה
המון) ואחר קטועיה. ודע כי חבי ר' יחזק הג'ל היה ר' זלמן מלשם
(Moschel's) אשר היה דיין בפראג (עיין הדויתו בס', גל עד' סימן
נ"ט וגם בהערה האשכנזית לסימן הג'ל עמוד ל"ה); חולם מלחתי
שם תפלה קטנה ועליה כתוב: "הפלה זאת סדרתי ובקרב ר"ה שמי,
לחלות פני זורי להצילי מהאפוני העומן עמי", ואחריה: "בהפלה הזאת ר"ה
יחזק בן שלמה הלוי ר' לויט ג'י שליט וגם ג'י בולדוב (Schulhof)
כי משפחת בית חבי כלם ממשפחת בולדוב דוק ותשכח". — ק.

⁽²⁾ כך תקתי לנטון, ובג' כתוב פה "כי פשעתי" ובחרתי שחברתי "כי
עויתי" וזה ע"ס וד"ל. — ק.

בחדש אלול חבלי מות יבעתוני, אהב עלי חיה דעה אכלב
וערף טרף בני, אוי נא לי כי פשעתי.

אוי לי כי נאנחה חני בשברון מתנים, וי לי שלא זכיתי
עוד לראות פני בני בחיים, אהב עלי על זה חרד טיני פלגי
מים, אוי נא לי כי חטאתי.

אוי לי כי עלה מות בחלונתי, וי לי הידים ידי עשו
הפרידו בין שנינו, אהב עלי לא הוצא לנו כי נרדפנו על
לארצנו, אוי נא לי כי עויתי.

אוי לי לך חשך חלרי ובבם שמש ואורי, וי לי לך
היתם תקותי למשה נפש ואבד שברי, הבן עם הכת ככן הגדול
המה בעוכרי, אוי נא לי כי פשעתי.

[פרשו של קינה זאת בקורה חכרתו על לשתי הנדקה בת כהנא דעה
הרב הגדול גדורו אב"ד ור"מ דק"ק חובן כמוהר"ר אפרים מוויילנא ז"ל
אשר נהנה בעו"ה ברעם הראשון שנכנסה השיר על ידי ערלי לב ובני ידידי
נער בן שבעה שנים נחטף מלדי על ידי ח"ס לר ואח"כ והמתו בערה בו
לשפוך דמי ארצה וגמלתי מידו בחסד אל כל היום ומסלח לעשות ושוב לא
זכיתי לראות פני בני כי הוא לבדו הלך בגולה ואני נשארת לבדו בידי אחרים
וצרוב השנאה פקעות מאה אלהי אבי בעזרו אשר הניל ממנו נשבי ואשר
באחי בשבי וגם עם לא הארכת ימים וגפדתי על ידי רחמים בני רחמים
עם ה' אלה ממנו בני ישראל חיה ואלה ראשונה הקצין כהר"ר הירש לאזל
משטמפי ³) בארו חונקן והשני לו השתדלן כהר"ר שמואל היידלברג בערכי
זומא רבא ובני ידידי נשאר בארו ליה ולמנוח בידי אחרים עוד כמשלם חסדים
ולא היה לי מעור לעזר אחיו עד ששטמי הרבים מה בשבי ובני ישראל קברו
אחיו בעיר ראב ⁴) ובאשר בלה השמועה הרעה אלי ביהותי בק"ק ג"ש ⁵)
לא קמה בי רוח ואחתי השני ונחלתי ימים רבים של לער ובשוב חוה
אלי עייתי הקינה הזאת ולמען לא יבכה מפני כהנתו הזאת לאמר מדי שנה
בשנה ביום המד בחדש אלול בשבי ודמע אולי ה' הטוב וכפר בעדו ויהיה
לכפרה עון ולא תקום לרה פעמים ויהיה חלקו בחיים אדם].

Stampfen. ³)

Raab. ⁴)

Nikolsburg. ⁵)

(ב) קינה גדולה.

[זאת היא הקינה אשר יסדתי על גיורת קהלת חובן¹] בכלל וזהו
 בחרו שלשת אלפא ביחא ושמי בקרבן דהיינו אחר חות ראשון² מן כל
 בית ופיה עד חרו השמיני ולא עד בכלל נרמ החימה שלי אני יתקן בן
 מוהר"ר זלמן הלוי וגם מרומם שם העיר בחרו עירנו כהנור נכמרו וגם
 מרומם שם ממספר שנות העולם אשר היו מוין לפרט קטן בשעת המעשה
 שהיה חמ"ו לפ"ק ותמלא בחרו ת המהחיל חמו שותי כצני חזקה
 כלומר שהיה הנזירה בשנת חמ"ו וגם מרומם הנזירה דעה בנעשה אלל
 הנהר בספינה שוהרנו כמה וכמה נפשות משראל וגטעשו צמים גדולים
 וקטנים יום הנהר טוגא³ ומעשה שהיה קר היה שיושבו⁴ שם כמו
 מלה נפשות משראל בספינה ושומרים אללהם מעם קוסר ור"ה מעט היו
 וכלו עם חקק נפשו למות הוסחרין⁵ ושבו עומן בחלו בחו לרחות
 השבויים לשמחה ברעתן ומיד קפצו אל הספינה בחרבות שלופים עד שלא
 יוכלו עם הקוסר לעמוד נגדן והרגו כמה נפשות ומהם קפצו למים וגטעשו
 וזהו מרומם בחרו ב המהחיל כאשר ירדני אל נחל חיקן שמו תואנה
 ובחרו על דרך כי תואנה הם מתקשים אשר פרושו עליה אלל מרומם ג"כ
 שמו תואנה כלומר שמו של הנהר טוגא גם הסוגר של כל חרו ר"ה
 שלה מרומם שמי דהיינו כל חרו אוסר היתה לזונה קריה היא בלמנה
 ר"ה בליוק שמי הר"ן סופי חיבות של זונה בלמנה מקוון במספר שמי אשר
 נקדחתי כפי כל חילוק וגם הסוגר החוק צינה ומנוטה לעזרת כטעי
 בנה ר"ה שלהם לצד מקוון במספר שמי חילוק שהוא גי' ר"ה וה"ה ר"ה
 של הסוגר ידון עיר ציונה העיר ירושלים וציונה מקוון ג"כ במספר
 שמי רק גם בליוק סופי חיבות שמי הר"ן של ציונה וציונה. ובזמן מעונה,
 ויול חורמה, בית ישראל בלנה, מכל זרה מדה ולענה, ומזה לעלות לזיון
 ברמה. חס"ו חס"ר חס"ר חס"ר.]

1) Ofen.

2) ז"ל, "הינה ראשונה" כמו שהיה בלמנה וכמו שכתב המקוון בענינו חס"כ
 חילוק אחר הקינה הזאת. — ק.

3) Donau.

4) ז"ל, "שיושבו" או "שהיו נכבים", כי הלשון "שיושבו" אינו מתקן. — ק.

5) שם חס"י מלממה (Husaren). — ק.

והא לך הקינה.

אזעק אבי בקול בני וגוי המרורה, אבכה בדמעי טיני
על חרבן עיר תפארה, אך זה הרוגי לענה ומרה, איכה
היתה לזוגה קריה היא בלמגה.

בהיותי צחק לכל העמים, במחשבים יושבתי כל היום
דומם, בקום עלי מרעים הגרים ואדומים, איכה...

גם בן הכות הרשע זרוע אף קדקד לשנים, גדול הענה
ורב העלילה לא יום ולא יומים, גם כי אזעק ואשוב בבית
החפלה רפו כל ידי, איכה...

דרכני מיהר ומתן וגמי מלכים הרבה, דם ואש ותמורות
עשן עד לשמים עלתה שלהבה, דרכי סורר ויפשחני שמני שומם
וחרבה, איכה...

כן שלמה ושמלה מלוכלכים בדמיום בראש כל חולות,
האמונים עלי חולע חבקו אשפות ונעו ורלות, היו מתרפסים
ברלי כסף פני חויב לרלות, איכה...

ואנחנו זה לפני היום אשר ראו עינינו, ויגדל האויב הלך
וגדל על ההרים דלקונו, וחננח משלום נפשנו ולא הוצח לנו,
איכה...

זכרתי החזיות חן המקום על יושביו, זאת חביב אל
לבי והמנו מעי עליה, זנה י"י מקדשו והסגיר ארמונותיה, איכה...
חשבתי דרכי ליון במנות מאויים, חבל נחלת יעקב קבלות
שחים נטעו נאמנים, תשך משחור תארם לא נכרו חבות וצנים,
איכה...

טובי העיר קהל אשכמים וספרדים, עברו עמון לעשות
רלון חביבים שבשמים היו חרדים, טבעם שלחו למרחקים להחיות
עניים מרודים, איכה...

יחדו במולות מים אדירים גדולים וקטנים, יסבו לארץ
זקני צה ליון החיכלים למעדנים, יגרס בחץ שניהם צה עמי
לאבד כיטנים, איכה . . .

כאשר ירדנו אל נחל איתן כמו תואנה⁶, כי גוי אובד
הנה עז פנים ואין בהם חנינה, כל שומע זאת יעשה קינה,
איכה . . .

לירכתי הספינה ידלגו כמו חיל, לנפשו אמרו שחי ועצורה
קראו בחיל, לשפך דם כמים על הארץ כלבי ובחיל, איכה . . .
מחוק תשכל חרב ומחדרים אימה, מימינו נביא בנפשו
דבק לשון יונק בלמא, ממרום שלח אש ויאכל חיל וחומה, איכה . . .
נער וזקן יסבו לארץ על פני השדה כדונן, נפלו בחרב
כלכל דור דעה⁷ והימן, נרדפו על עוארנו כי יסופר לא יחומן,
איכה . . .

ספקה נפשו חיינו מפחד תלואים כאשר ראינו בשערים,
סועים קופאים רוכבים ומדלגים על ההרים, בלה כל אבירי
כאשר יורו המורים, איכה . . .

עיני נגדה ולא תדמה יומם ולילה, עורנו כחזיר נכמרו
ועיני טוללה, עודינו תכליה עיינו אל עזרה ואין מנוחם לה,
איכה . . .

פחד ופחת היו לנו בכל עברים, פעמי רגלינו מצו⁸
משמוע זריקת אדירים, פלאי פלאים לספר כאשר ירד לי בגבורים,
איכה . . .

אזו מלכת ברחובות קריה לעדינו, איה יי לעקב סביבו

⁶ עיין בפתיחת הקנה בהערה ג'. — ק.

⁷ רומ על שם דרדע (מלכים ח', ה', י"ח). — ק.

⁸ כל"ל, ובכ"י בטעות, "מטה". — ק.

לריו המה רמוני⁹), לרות רבות ורעות הן כל אלה האלה
שינו, איכה . . .

קלים היו רודפיו מנשרי שמים, קרבה פקודת העיר
ביום שאין בו כי עיב בלורים, קול נתנו בבית יי' לשמע זאת
תלנה לחיים, איכה . . .

רקדו וסקדו בהימה שפוכה בהרף עין להנחות, רבים
רודפי ולרי קמו חים בשובע שמוחות, ראה יי' כי לא לי מלאתי
יגון ולנחות, איכה . . .

שמעו נא כל העמים אם יש מנחם כמנחמי, שתי רעות
אלה הרב ועצב נגעו¹⁰) עד לבי, שבי קשה מכלם מולא בעל
חוב לגבות בחובי, איכה . . .

חמור שנותי בצני חעקה עד למרום עלה, תעיתי כשה
אוצר לחוסה לבית התפלה, תקפו¹¹) לרתי והנה חימה השיכה
גדולה, איכה . . .

הלא לילות שלשה מדי שבע בשבוע לא נקן שנה לעינינו,
הלא כמה חבורות קדושות בתורה תפלה ודקה היו בינו, הלא
למשמע חזן דאבה נפשו, איכה . . .

איך חרבה קהלה זקנה חסובה ומפוארה, איך נחרבו בתי
כנסיות שלשה עם כמה ספרי תורה, איך הוסר תפארת ישראל
והרם העטרה, איכה . . .

על זה אבכה יומם ולילה ואין לי מנחם, על כמה מאות
ספרי קדש נתונים למרמס קרועים לכמה נחחים, על חלוי
בתים מדוכקים ובחולות אשפתות מונחים, איכה . . .

⁹ כ"ל, ובכ"י בטעות „רמוני“. — ק.

¹⁰ כ"ל, ובכ"י בטעות „נגע“. — ק.

¹¹ כ"ל, ובכ"י בטעות „תקפה“. — ק.

אחת י"י לא תכלא רחמיך מאתניה, אחת י"י ראה כי
היינו למשל ולשנינה, אחת י"י היה לנו לישיבה בכל עיר ועיר
ומדינה ומדינה, החזק צנה ומגנה, לעזרת נטעי כנה.
י"י שמך מעולם עלינו נקרא, י"י הושיעה את עמך וחושב
בעזרה, י"י תבנה עירך מהרה, וכן עיר ציונה, העיר ירושלים
ובנינה. — סליק, סליק, סליק.

[והנה כאשר חשון אחר החומה של המלך ג"כ בכל תרזו אחר חובה
ראשונה של החרוז חופה הללו: דרכי, העיר, במגלות, ירדנו, הספינה,
השכל הרב, וחקן, נפשו חיוני, רומ עלי כלומר אחר החומה אני ילחק
וגו' אשא ואומר דרכי העיר כלומר דרך העיר ירדנו במגלות הספינה שורדתי
מהרה עד למטה שגאחי אהל הנהר בספינה ושם השכל הרב מחוז שנקשו
חויבים לחתוך ראשי בהרב, וחקן נפשו חיוני על שם ים לנו אז זקן עתיד
יומין ברוך הוא ומצוה שמו הוא אשר נפשו האיל והחיוני בחייה הוא
והמעשה רב חסדי המקום אשר הטיב עמדי המלך במגלות קנות שלי בארובה.
והנה פדושו של זאת הקינה אי אפשר להעלות על הגיור וסמכתי על
המזין כי קצר המלך מהשחרע, ומאפס הפנאי יניד עליו רע, אפס קצרו
תראה וכלו לא תראה ומעט קצו אפרס ואליע.

אזכה היתה לזונה על שם שגלתה ערותה ערות הארץ לעיני העמים
כזונה שגלתה עמה לעיני מלחמה. — בחרוז ב' במחשבים יושבתי וגו' מפני
יראת השננה בדורי כחל שהשליכו אל העיר ושבנו כל היום שף ופנים החת
הארץ במרחק. — הנות רשע זרוע חף קדקד כי כח בדורו כחל שקורין
כל"א צמחי ובלשון ישמעאל קומצרה שמה נפשות ישמעאלים ומכני ישראל
נאצרו בענין רע הזה שנקשו לחתום. — גדול הענין וגו' לא יום ולא
יומים אלא כמה ימים רבים שעשו עבודה רבה לשפוך סוללות ובנינים הרבה
והתבולות רעות נגד העיר. — דרכי מוהר ומתן וגו' כאשר באו האויבים
לעיר ושללו כל וזה רבה היה מפתח ומושלך לארץ ונדמם בדגלי אדם
ובהמה ובחיותי פסע ישמעאלים בתמיהם הדליקו העיר בארבע קצותיה. —
חל נחל יעקב קהות שחיס מרומם גם על קהלה מפורתה בלגראדו⁽¹²⁾

⁽¹²⁾ ה"ה העיר Belgrad.

וגם כפשיטו בקלחתו היו דרים ג"כ ספרדים כמו שלבים בעלי בתים והיו להם בית הכנסת מיוחד להם והתפללו בו (13) כמנהגן. — טענם שלחו למרחקים כי כמה מאות ר"ע (14) אשר מדי שנה בשנה מקהלתו נשלח לא"י והחזיקו עניי א"י ללמוד תורה מלבד מה ששלחו לשדון שבויים חלשים בבה אחת בשנה שהלך המלך השמעאל לפני העיר ויוגא (15) לפדות השבויים שמצאום הטאטריין (16). — ירדנו במלכות מים אדירים ואומות העולם נקראו מים שנאמר (17) בהמות ימים יהמיון ולפי שהעיר יבשה צהר נקט מלת ירדה. — מחוה תכלל הרב ומחדדים חומה שהיה חומה לישב בחדרים שהיו בניינים הכל כיפת חצנים וכדורי ברזל שנפלו עליהם והרסו כל הבית עם כל בני חכם היושבים בחדרים נהרגו תחת חבני הבית וכמה נפשות שנאבדו בענין זה בעו"ה. — מימינו נראה שנפגעו כי המים היו חזו לעיר ומו שהלך להביא מים היו מורים עליו הסוגרים בקני השרפה. — עודנו תכלית עינונו אל עזרה כי מדי חמש בחדשו ומדי שנה בשנה היו חומרים השומעאלים זה להם שמענו שטעמו עם המעשה גדול יבא מהר עם חיל גדול ויבא מעיר לעזר ועל זה היונו מאפים ולא היו דברים מעולם. — משמוע זריקת אדירים כלומר שזרקו כדורי ברזל גדולים מאד והוא היה מבהיל מאד כי קולו כקול רעם גדול, אבל פסוק בשופטים לשמוע שזרקת עדרים וכן ירד לי בגבורים שם הוא פסוק בשירת דבורה. — סביביו רדיו המה רעמו הוא הכבדים שהיו שוכנים סביביו וגם כמה מאמות נזארום שהיו דרים בתוכנו והפכו לאויבים והגידו ערות הארץ וגלו כל מסעדין שלנו. — קדמה פקודת העיר (18), ביום ז' נכבשה העיר. — הלא לילות שלשה וגו' הנה זה כמה שנים מימים רבים אשר למדו בכל ליל ה' מדי שנה בשנה כל הלילה עד הבקר לומדי תורה יותר מעשרה יחד בבית א' וזה כמו ג' שנים הדשים מקרוב בלוי החלספו קרוב לשלבים בעלי בתים ובהרו חוהי ללמוד עמיהם ולמדתי עמם בכל שבוע בליל רביעי כל הלילה עד הבקר

(13) ובכ"י בטעות „בה“. — ק.

Reichsthaler. (14)

Wien. (15)

Tartaren. (16)

בכ"י „גל“. (17)

(18) כל"ל כמו שהוא בקנה ובכ"י שה בטעות „האחר“. — ק.

חורב נפואים ובחצות משינת אגדה מדרש ובאשר הגיע זמן עליית עמוד
השחר למדתי וזה ואח"כ קמו כלם על רגליהם בשיר וסנה פזמון ידוד נפש
הדפס בספר שערי ציון בקול רם ונעשים זמירות ואח"כ קדים דרבנן בנינו
ורגלם סופרים תרבה הכמה אשר התאספו עוד אחרים החגים ובעלי בתים
אשר מקרוב ואלו נשים כמו עשרים ולקחו להם חכם אחד שילמוד עמם
ולמדו הם ליל כל הלילה עד הבקר בסדר הזה אשר נהגתי עם הצבוחא
שלי ולולי זאת שנחרבה העיר היה זה חוק ולא יעבור עד כי ¹⁹ נחקברנו
בשטות והרמות לכל חבטל וצין קד וצין קד ג' לילות ככל שבוע היו לומדים
בקהלתנו בחסופה יחד כל הלילה ונענונו מיום שנחרב ב"ה נגזר על בתינו
כל לדיקים שנחרב והמקום ירחם עלנו, וישנה גזאל הדק לגאלנו במהרה
ביומינו אס"ו.]

ג) הזכרה.

[צרות האחרונות משכחות חת הראשונות, כאשר יום מארי ופגע
בו הדוב במשינות.

הנה אכתוב פה האל מלא רחמים שנעשה על שרפת אש הגדולה בק"ק
פראג ופגע פי ג"כ באבי החסיד בערה בו האש ויזלה נשמתו בטירה ושרף
ג"כ כל הבית של אבי עם כל אשר בחבו ספרים ומעלעלין וכל מה שהנחתו
ביר אבי משלי בלחתי ממנו הכל כלה ואבד ולא נשאר לי מחומה, ברוך
הנזיר ויודע כל תעלומה, וכל מעשיו באת ונתמימה.]

אל מלא רחמים, שוכן במרומים, המליף מנוחה נכונה,
תחת כנפי השכינה, במעלה העליונה, קדושים ועבורים, אשר
כוהר הרקיע מזהירים, לגשמת הקדושים שלמי הגבורים, החסידים
ואנשי מעשה הנאחזים והנעימים והישרים, אשר נשרפו בעו"ה
בק"ק פראג עיר הגדולה לאלהים אדירים, בשלהבת אשר נפלה
בארום בתום הגדולים כהרים, בסוד נביול אש¹ אשר
הגדיל ביום הגמול גימל תמוז דהכוא שתא באלף הששי ליזורים,
ותבער בקלה הנמחה עד קלה מתנה ישראל בנינים מובהרים,

¹⁹ להעתי ג"ל, "על כיו"; ואולי מלה, "עד" נאשכת אל, "יעבור". — ק.
¹ פרע הכנה הנ"ל לפ"ק והוא שנה 1689 למח"ל. — ק.

רבים חללים הפילה ועלומים כל הרועים אלו ח' הורים ומורים,
 עלה על ראשם הוא מיר אלהים החסיד ובעינו אחד המיוחד
 שבעדרים, ה'ה האלף המרומם ר' זלמן ר' מאשלש דין
 מורה שוב גזירת קלים וחמורים, נמלא עם אשתו חך מקום
 מים טהורים, חשבו להקיר עלמם בחך מים קרים, ולא הועיל
 באשר נפלו שמה לפידים וזוערים, ואחריהם רן הלבי² גבור
 כארי בחורם דין המלויין עם שאר נפשות נקיים אצוטים ועשירים,
 אגסים וגסים עוללים ויונקים בתולות ובחורים זקנים עם נערים,
 עלה ענן באפם מלהבת בתים אדירים, וקץ אשר נפלה עליהם
 חומת אש ונעשו לקטנים סברים, אלו ואלו נשרפין בבית הדשן
 חטאת היחוד ולבורים, נא ובשל מנבשל במים לוי אש ראש
 וקרב וזרעים חמרים חמרים, תחת חיל וחומה יחדיו אומללו
 הרבה נפשות ובקבר אחד³ נקברים, אלו הן הנשרפין ואלו
 הן הלוקין ואלו הן הגולין בין העמים מפורדים ומפוזרים, על
 אלה אני בוכה ועיני יורדה מים נגרים, על שרפת בתי כנסיות
 וארונות שבהיכל עם מאה ס'ת מפגמים הם יקרים, בתי מדרשות
 ובתי ועד לחכמים נתנו דבריהם לשעורים, עתים לעובר ועתים
 להוראה ולמשפט כסאות קבועים לערבים ולבקרים, על זאת
 יספדו הכופדים בבכי ובחמורים, אשר בעוניהם נשרפו שמה
 מאות גמורות ששה סדרים וד' עורים, מלבד כתבי קדש וכלי
 קדש פרכת ומעילים ועסים של כסף וכתרים, משובצים זהב
 אבנים טובות ומרגליות וגם הרבה תפלין ומחות ושאר ספרים,
 חבל על דאדבין ולא משתכחין לעד ולדור דורים, כל בית ישראל
 יבכו את השרפה אשר שרף ה' בחולותינו אשר נעו בהם העברים,
 ותוקד עד שאול תחתית ותאכל ארץ ויבולה ותלכט מוסדי הרים,

² אולי הוא שם הדין השני ולא מלאתי זכרנו בם', גל עד'. — ק.

³ כ"ל, ובכ"י בעשית, "אחת". — ק.

אמר תחת פאר קבלה הקדושה עיר ואם בישראל מלאה חכמים וסופרים,
הזאת העיר פראג כלילת יופי משום כל הארץ כלם כחד שונים
ואומרים, זאת לפנים בישראל משמיעים קול בכל מדעות ומחשבות
העברים, הכל פיהם של תנוקות בית רבן וגם נערים ובחורים,
איכה בשעה חדר שבת משום לבנו לבתלי נשמוע קול מומרים
ובלי זמרים, ירא ה' ויביט רעיון לבנו וסדרון נפשנו לשברים,
גנחי גנח וילולי ילול יקה לכפרת חטאותינו כהקדשת אלים
ופרים, שקולב מיתח לדיקים כשרפת בית חלסונו ויכפרו עליונו
שתוכן כיום הכפורים, יחזור משנתם חכמתם לגלח יסיה לנו
שומרים, עם שאר נשמת הקדושים אשר פה ובכל העולם קבורים,
להגין ולהליל מכל לרש ולוקה חותנו הנשברים, ולהשיב חותנו
מהרה לבית הבחירה ולקבץ נפירים, אמן אמן ואמן כן יאמר
האל והנחנו בלבבות נשברים, אלהים לא תבזה שפל רוחנו ויגביה
אותנו אל הר מרום הרים, ואחריתנו תהיה⁴ לשלום זהו
משיח⁵ וליל שומרים. אגס'ו אגס'ו אגס'ו.

[הזכרה זאת הנוסחת שלה לי אדם גרתי במהר"ר בער בן האלוף
במהר"ר יאקב⁶ תחבש ז"ל מפראג והוספתי בו מעט נוסף משלי.]

⁴ כ"ל, ובכ"י בטעות "והיו"; ודע כי הקנתי רק מה שיש בטעות בזה
(כמו באין) אבל במקום שלא דקדקו סופרי ישראל בלבוש הנחתו כמו
שהוא, כידוע למבין. — ק.

⁵ האורות המרובעים המה בכ"י עם נקודות; ואולי רמז בזה על
שמו של המהר"ר, דהיינו ש(למה) ז(למן) מ(חשלב). — ק.

⁶ כ"ב בכ"י, ולא חדע איזה נוסף הוסף משלו. — ק.

לקוטי בחר לקוטי

(מספוח למחבר הר"ל)

על הלקוטים אשר הצאתי מכ"י הר"ל הנני מוסיף פה חזרה
דברים המביאים עכ"פ תועלת מה לחכמת ישראל.

(א) בתפלות „אהיה בעדן“ וכו' (העתק מס' קלור מועבר
יבן) מנאליס חזרה תרומים אשר חזים בספרים שלנו.

(ב) מנאליס כתוב שם בזה"ל: „לזכרון על מעשה רב ומורא
שחירע לי בצרנקפורט כמעט סכנתי בעלמני בסכנה גדולה,
כשהייתי עוסק בספרי קבלה, ומעדפה לי השעה חלילה, רק
זכות חזותי שעמדה לי בללותא ותפלה, ופעם אחת (1) בשחרית
כשעמדתי מומתי נפל זה הספוק בפומי ולא חשב ה' אלהיך
השחינק ויהפך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה; וברוך ה'
אלהי ישראל אשר הוילני, ובידי לא אוכל קום לא נחנני, ברוך
הוא ושמו לעד ולגלגל נחוס.“ ע"כ. — ומה נראה כי הכתוב
היה מיודעי ח"ן והיה דר עכ"פ חזרה זמן בעיר פדנקפורט.

(ג) חזרה דפים אחר זה כתוב: „סוד מ"ב ליקצב"ו. תפלה
זו להתפלל על זדים ופושעים. אתה הוא האלוקים אשר מעולם
אתה נחנן ליפרע מן הרשעים חדים והקפדת על כבודן של
לדיקים יותר מכבודך היה גא בעזרי והשפל כל הקמים עלי
לרעה ותתן להם מנגינת לב תאלתך להם תרדפם באף ותשמודם
מתחת שמי ה' שפך עליהם זעמך והדון אפק ישיגם עשה לזמן
זכות חזותי הקדושים והמקורים וזכות תירחם ומעשיהם העושים
ולמען דעת כי יש אלהים שופטים בארץ וכל העם ישמעו ויראו
ולא יזדון עמי הארץ, בא"י שובר חושים ומכניע זדים.“

(ד) ואחר הבקשה (על עין הר"ל) והתחנה (מסירת נפש

(1) ובכ"י בעמית „אהיה“ — ק.

לעבוד את ה' בכל לבב ובכל נפש ובכל מאד) כתוב: „עוד לי
לזכרון, כי הייתי בלעזר וחרון, היות כבני מרון, ובדמעות שלש
ויתרון, שפכתי שם לפני חרון, והתאוויר לי מן שמיא בלחון
יכון שרן, בהני מקדלי קדש כשיר ירון, למען הקים חותך היום
לו לעם וגו' חזקו ואמנו על תיראיו ועל תעליו וגו' וכו' הוא
הכולך לפניך הוא יהיה עמך וגו' ובטוח אני בחסדי המקום
ברוך שאל יעזבני ואל יטשני מעתה ועד עולם אבי'ר. — זאת
ועוד אחרת, להיות לי למשמרת, לנחל ולדורי דורות בפסוק
והנה אבני עמך ושמרתך וגו' גם הפסוק וישלחני ה' לפניכם
וגו' אבי'ר. — גם לי לזכור לנחל, תהלת ה' בפלה, בהני
מקדלי קדש לזכות אדום וכו', ולקחתי אהבם לי לעם וגו' והבאתי
אהבם אל הארץ אשר נשאתי את ידי וגו'. — גם זאת למחברת,
קול באוזני מדברת, לשם ולתפארת, אל תיראו כי לבטור נסות
אהבם וגו'“. — ואח' כמלא: „לזכרון אכתיב להיות לי למשמרת,
לדורי דורות, חסדי ה' אשר פעל ועשה עמי“²) נס גדול הפלה
ופלה, אשר לא אוכל לספר“³) במלה, גם לכתוב על המייר
דברים האלה, בעסק המשפט אשר המשפט בא לביתי פתאים
ואבני לא ידעתי משום יצקה, וחס ושלום כמעט בא עלי מה
תקלה גדולה, ליפול לבאר שחת כגפול בני יצקה, ובאותו שעה
הייתי בבית המדרש ופלפלתי בחכמה בהלכה חוספת עם בני
הישיבה בדעת ללול, ומכל מה שנעשה בביתי לא ידעתי מלה,
וכאשר שמעתי אחזני בהלכה, חבל ברוך הוא שמו לעד אשר
השיב חכמים אחור, ולא ידעו ולא יבינו כי עח עניינם מרחות
באור השחר, וכו' האיל אותי מכל צרה, ומאפלה לאורה, ותומתי
ענתה בי ולקחתי, גם עמדה לי זכות אבותי היום יום ה' ו'

²) ובכ' בטעות „ה'תי עמי“. — ק.

³) ובכ' בטעות „להספר“. — ק.

מרחשון תי"ז^א) לפ"ק, וברוך ה' אשר לא עזב חסדו מעמי,
כה יסיה חלבים עמדי כל ימי חמץ חמץ חמץ — ויחרי דפוס
הרבה מלחתי: „לזכרון עוד הפעם על מעשה רב וטורח שאירע לי
וכמעט סכנתי בעלמי סכנה גדולה, לולי חלסי חבי בעמדי
ותורם ותפלה, ובשחרית פעם אחת^ב) בקומי מנוחתי נפל פסוק
זה בפומי ולא חצה ה' השחיתק וגו' ויהפוך וגו' והיה מרחשון
שפתי כל עוד שקמתי והלבשתי עלמי בפסוקים חלס, ואתן
שנה ושירה, לעוטה כשלמה חורה, וברוך הוא ושמו אשר הילוני
ובידי לא חוכל קום לא נחמי, ודא תהא למיקס ולהיות כל ימי
שנותינו, לשגורנו ולעמרנו חביר:“ — ואולי הוא המעשה (הנל
בסימן ב') של עיר פרנקפורט, כי הלשון והפסוקים דומים.

ה) בסוף ב"ה הנל מלחתי: „העתק מספר ב"ה חל ראיו
בליקוטי מסדנו מרחשוןי ז"ל י"ח דברות התפלה מסודרת על
בקשת חיבוד שונאי ישראל חגי' שחל'ל בפ"ק דברכות גם עונס
ללדיק לא עיב ז"ל כי זה המאמר עולה טובה קני'ל חלל לפי
האמת חין לנו חרב גלותינו רק התפלה הקול קול יעקב לכן
ראינו לכתבה בין סודותינו לזמן חסיה נמלחת לעת הצורך להגיל
מיד עול ואון החושב מחשבות חין להרע לנו ולאדנו מן העולם
ח"ו ואמרנו כי לא לחנם כתבה החכם הנל בין סודותיו יען כי
ראה שעת זרה היא ליעקב ועת לעשות לה' הפרו תורתך.
ובפרט בתפלת מנחה. והנה קודם חתימת כל דרכה וברכה
של י"ח נמלחים חלות נגד שונאי ישראל ע"פ סוד בסדר שם של
נ"ב ושאר סודות; הסתהלה היא תמיד „אדור יהי שמו של פצ"פ"
והסוף מעין חתימת הברכה. — גם מלחתי שם (אחר הקיועות)
„סדר ערב ר"ח דהגין בלחך חוגרמה ובה"י הולבין עשרה חסידים

^א) לא חדע, חס הוא שנת תי"ז או תס"ז. — ק.

^ב) ובכ"י בטעות „אחד". — ק.

בב"ם בחלות היום וקורין בסדר הזה המצואר למטה⁶) עד שבאין הקהל לבית הכנסת ומתפללין תפלה ער"ה וסליחות עם הצבור. ואח"כ: „והא' לך סדר ז' בחדר"⁷) ואח"כ: „הא' לך הסדר ליל שביעי של פסח שהיו מוסגין בלפת על שישאל בלוחם הלילה אמרו שיהיה על הים ועדו שיהיה מעשיהם וכן היו מוסגין בק"ק חובין"⁸) וכו'. — ולא אנוע להביא מה שנמצא שם בדף האחרון ח"ל: „קבלה מרוב הא' גאון ז"ל שהשביע לבשל החלום והאמר לו פסוק זה בנשיב ב' אסף האסף יעקב כלך קבץ אקבץ שאריה ישראל יהיה וגו'. אסף, אשמיטך סתרי פלאות. אאסף, אהי אקים סמאל פרחא. יעקב, ילחם עם קרואים במלחמה. כלך, כדי לעכב כתר. קבץ, קרואים במלחמה לרפת. אקבץ, אתגשא קרואים בסוף לרפת. שאריה, שוייט אשמוד רוני יוים חוכמים. ישראל, י' שבטים ראשיהם אקבץ למשיחיהם. יחד, יוסף חבר דוד. ט"כ מלאחי בכתב יסן והוא פלא".

ו) על שאר הדברים המובאים בב"י הזה אין ראוי לדבר כעת, כי המה דברי טומת וכבוד וקמיעות ואין לי פנאי לעיין בהם כראוי. והחכם הנאמר בהעירי על הסליחה לעזרת גשמים הנדפסת („ישרון" שתא דא' ובס', „גמי נסתרות" קובץ שני) שלשה דברים הללו. בלוח ק' (עמוד 37) נכפל בטעות המדפוס החרח הכתחיל „הושעני" וז"ל (בחרח בד'): „אזנרת יקראתי ואענהו

⁶) ובס' רשומים פרשיות ופסוקים מתורה ונביאים ומזמורים (עשרה) מס' תהלים [וכתוב שם: „והנה המזמורים הללו על מ"ל (לדעתו ר"ה של „משיח נדק") מתפללים"] ואח"כ משנה מס' אבות, מדות, תמיד וסומך אמת; ואח"כ זיהר. — ק.

⁷) ובס' ג"כ רשומים פסוקים ופרשיות ומזמורים מתנ"ך, ואח"כ מדרש רבה מן מיתת משה ויהי ערפת פחם ובמות. — ק.

⁸) ובס' ג"כ רשומים פסוקים ופרשיות ומזמורים מתנ"ך ופירוש הסודות ואח"כ „פרק שירה". — ק.

עמו אחי בלרה"; ובאות ר (שם) בחרו כג' (כמתחיל, שמע")
 יש ככ"י בגליון נוסחא אחרת, ויהא: „שמע קולם ועתידתם כל
 החטוף"; ובאות ש (שם) בחרו כד' (כמתחיל, „הן") יש ככ"י בגליון
 ג"כ נוסחא אחרת, ויהא: „כי מלאתי חן בעיני" (כסיד עלי
 עשור". —

ער"ח אלול ברכות לפ"ק

יוסף יצחק קאבאק.

— — —

שערי דיני ממונות ושערי שבועות בחרוז ובמשקל
 לרבינו האי גאון זצ"ל.

יולאים לאור בפעם ראשונה

ע"י

ש.ז.ח. "דה

למנר ש.ז.ח.י.ה.

הסגולה היקרה הזאת אשר אני נותן בזה אל הקורא נמלא
 אל"י בתוך אותו הקובץ כ"י אשר נמנו נדפס בספר „חומש
 קונטרסים" ליד"ן הרב משה"ל קרוניל נ"י: לקטים וזה
 הנועדים מוס' אמרכל, ה' חיסור וזה"ל (1). ס' עץ חיים,

(1) ז"ל: „בעיניך" הי, „מלאה חן בעיני". — ק.

(1) בס', „חומש קונטרסים" בפנים נמלא גם על ה' חיסור וזה"ל למעלה
 מהם לקטים מוס' אמרכל. ובהנהיגו אשר בסוף הספר (דף קע"ו)
 הערותיו, דף כ"ח בגוף הכ"י לא נמלא בדפוס ה' חיסור וזה"ל מהם
 לקטים מוס' אמרכל, וזהו כהנתי גם להדגיק ג"י כי לפי"ד אינו מוס'
 האמרכל. ואחר זמן רב הודיעו הרב הג"ל כי הנוע נדפס ה"ל מהכ"י
 הנמלא אל"י ונקרא בשם „ידה לדק", ובו נוסחה מכל העניות הנמלאים
 בשני הקובצים והוסף בה"ל: „ואחרי שהגיע כ"י המנר לידו ראיתי

והרס הנשואים ואשר ממנו (וגם מוס' האסופות) הולאתי לאור
 את שיר על הנגינות והנקוד לר"ת במ"ע הזה שנה חמישית עמוד
 קכ"ג והלאה. — והנה שני חלקי הספרים של ר"ת ושל רב האר
 ראה גם הג"מ חיד"א והזכירם בס', „שם הגדולים“ (ח"ב
 עמוד 140 מדפוס וילנא). וכפי הדמיה ראש הדב חיד"א בכ"י
 אשר הוא כעת בידי כי לא נודע עד הנה כ"י אחר אשר נמלא
 שם שיר רב האר (לכד בפארמא אך שם הוא מיוחס ללא בשליו
 ע"י להלן) והנה החכם מהר"י רייפמאן כתב במ"ע „המורה“
 Literaturbl. ח"ה לד תפ"ב כי יש חללו ס' לוח הספרים
 כמו ס' „שפתי ישיים“ ושם חכר „הלכות דינין מרוב האר
 גלון בחדש“ — ולא ידעתי מנה לבו להח' פירסע (שם ח"ט לד
 קפ"ב וביבליותיקה ח"א עמוד שג"ח), להח' דוקעס (ביאטרענט
 ח"ב עמוד קס"ד) ולהח' לאנדסהוט (עמודי העבודה עמוד
 ס"ב) שכתבו, כי נמלא חלל ר"י רייפמאן שיר על הדיוטס לרס"ג;
 כי לאנש כאשר ראו הוא לא הזכיר רק שנמלא חללו לוח
 הספרים אשר נרשם בו שיר הגל אך לא הביא כי נמלא
 חללו השיר בעצמו. —

והנה בכ"י שלי נמלא בראש השיר על הגליון וכן במפתח
 הכ"י אשר בח"א: „הרגמה לרבינו האר גלון בדינין ושפיעות“
 ונודע היום כי הרגמה הוא שיר במסקל רג"ז בערבי והוא
 ב"פ יחד ושתי תנועות ויחד ותנועה, וכן נמלא על שורת
 „מוסר השכל“ אשר היתה חלל רח"ס ס' 704 הנקרא שם
 „שערי המוסר“, ע"י מפתח החולד להחכם רמ"ש עמוד שכ"ו
 אשר בס"ס חולדות חיים; ובא זה ולימד על זה כי גם שיר
 „מוסר השכל“ (וגם פיוט „שמוע קולי“ אשר הוא ג"כ במסקל

בדרך רומב"ח צוה שמיאן לו לכות ה' „חיסור והותר“ על שם האמרכל
 והאמת אהי כי הוא מר"י מדורא כמפורש במפתח המכר. ומזה
 להודיע זה ברה"ס.

המכר ומיוחס ג"כ לרב הא"י הוא באמת לרב הא"י גאון בדעת
רש"ל ז"ל בכ"ח ח"ג עמוד קפ"ז⁽²⁾ וכדעת החכם Grätz בקורות
היהודים שלו ח"ו עמוד י"א. — והנה החכם צונץ בספרו על
הפיוטים עמוד רט"ו יאמר כי ר"ש בן גפירול חולי היה הראשון
אשר הנהיג המשקלים גם בפיוטים וע"כ נקרא מלת הראש"ע
בשם בעל השירים השקולים. והחכם רש"י (S. Sachs) בס'
„התחיה“ ח"ב עמוד כ"ד הערה 1 יוסיף, כי „חולי גם שירי
חול לא שרו לפניו בישראל עפ"י משקל מונק דוגם עד ימי
רשב"ג רק מנעו מעיר מנאד“ — ואם נקבל זאת, נהיה
מוכרחים לומר כי הגפירול היה בזה הראשון בספרד,

⁽²⁾ רש"ל ז"ל הוציא גם כי שיר „מוסר השכל“ מיוחס סבר לרב הא"י בדפוס
פאנו סניז למת רס"ה. ויש להוסיף כי כבר מיוחס לרב הא"י בכ"ז הנכתב
לפני שנת קע"א והוא כעת בעיר Cambridge ולפני נאמר שמה
הוא אותו רמב"ם כי בתוך הקובץ ה"ל נמצא מה שמציא החכם ה"ל
במ"ע „הלצטן“ 1868 עמוד ק"ג. וגם חזי דלחיו הכ"ל בזה העברה
(ע"ה ראה אותו רמב"ם). ומלאתו גם על שיר מוסר השכל כדצ"ב: „בחס
לדבתי הא"י גאון ז"ל על דרך המוסר“ יבסופו: „חמו חרזי דבתי הא"י
גאון ז"ל“ — והנה מלאתו גם מרסות וסדות מאלד ואני לרבות חותם
בזה: בית 3 „להודות“ במקום „והודות“ אשר בסולתה רמב"ם —
33 „חיות“ במקום „ביתו“ 38 „ביתו באל ולעד“ במקום „וחן
את יונקד“ 45 „אם יעביר פתי“ במקום „אם יעביר פתו 50
„ואך“ במקום „ואם“ 61 „דעה“ במקום „דעה“ 62 „עשה אונק“
במקום „הלם ובטע“ 65 „ואך“ במקום „באך“ 74 „גנדי זמורים“
במקום „בינות זמורים“ 77 „יודדים“ במקום „עודדים“ 81
„שאלך על דחק“ במקום „על דל דחק“ 117 „את“ במקום „עת“
„מחוריים“ במקום „ומרים“ 120 „תעמוד ותרכב“ במקום „ותקרב“
122 „חיה רמיו“ במקום „חמד רמיו“ 136 „לך בן“ במקום „לך
בן 142 „והואל“ במקום „בהואל“ 143 „להל“ במקום „לך“ 148
„תחליו“ במקום „תחליו“ 151 „דעה“ במקום „לכז“ 166 „למחר“
במקום „ומחר“ 174 „ויש“ במקום „יאו“.

כי אמנם בצבא קדמו זה רב האין בשיריו עפ"י משקל
כאשר ראינו. וכבר הראיתי בישרון הזה שהם ה' עמוד מ'ד כי גם
בקלף דברים בעיני האמונות והדעות הלך ג'ב הגבירול
בעקבות הגליון. ודע כי שיר זה אשר אני מפרסם בעת
ברבים ראה גם הרמב"ן ז"ל והביאו ג"כ על שם רב האין —
ע"י „מלחמות“ פרק בתרא דבבא קמא שכתב: „היו יודע כי
רבינו הגליון הוא רבינו האין ז"ל היה חומר וכו' ישראל
שלאסוקו והראה וכו' ואם הוסיף מעלמו וכו' חס דעת הגליון
בשרשי השבועות שלו ואף בהדרוזהו בהן מפורש וכו'“
וכונת הרמב"ן על בית ק"ד בשיר שער השבועות שלפנינו.
וע"י גם בתולדות רב האין להג"מ ש"ר ז"ל בהוספות (בבב"ע
תקל"א) להערה 13 ושם ז"ל פ"י במקום פ"ו. —

והנה די דוכי ממכר ברשומתו ס' 563 „תקון רס"ג“
והס' ר"ל דוקטס ראה מכ"י הגל העתק ביד החכם ר"ז
כ"ט והביאו במו"ע „המנחה“ ח"ב לד שפ"ח ובתל קדומים לד
ב' בשם הקונים ושערי שבועות לרב סעדי'. גם לפני היה
העתק הגל של החכם כ"ט, והראיתי כי הוא הוא השיר
אשר אני מוסיף בעת לאור — אמנם יחוס השיר לר"ס בכ"י
פארמא הוא בידלי בעשות, כי רס"ג לא היה מחבר שירים
במשקל, ודוגם בן לבראט היה הראשון אשר הביא משקלי
ערב במחנה ישראל. עיי"ש בתל קדומים בשם תלמידי מנחם:
„הלא רב סעדיא יש לו כמה שירים וכמה חזנים ולא נשקלו
במשקל הערב“ — ועוד יותר כי הנה דוגם בתשובותיו על
רס"ג עמוד ל"א ולאמר: „ומלאומר ראש הישיבה בשבחי למשקל
דברי לא נפלא בעיניו ולאמר לא נראה כמורה בישראל ידענו
כי לא מרב סעדיא חולחו מכל בני מדרח לא היתה להם
ידעיה בחיבור התורה ושקול הפיוט“ וע"י גם קיחות היסודים
להס' Grätz ח"ס עמוד תק"מ — ולפי"ז איך יתכן כי רב סעדיא

יהיה מחבר של אלה הדיונים בחרו ובמשקל ערבי? ולכן נלע"ד
 כי היה כתוב בתחלה „ר"ה" ומעתיק אחד קרא „ר"ס" במקום
 „ר"ה" (ס במקום ה) ונעשה אח"כ רב סעדיא — ושבוש
 כזה הוא ג"כ בתשובות מהר"ם בר ברוך דפוס קריינווא
 שכתב בס' ע"ו (ע"י גם תולדות רס"ג להג"מ שי"ר ז"ל הערה
 41) ח"ל: רבינו סעדיא ז"ל כתב בחרים שעשה מן הדיונין
 שאריך לישבע שהיה בוגרו להשקות בשעה שבודק, וקלח
 מן החרה ואי זוכר חפס לא כלו, ואיש עושן ברעכו ומפחה
 בשבועה לבטל" — וחרה זה נמלא פה בשיר שלפניו בית
 ל"ו משערי שבועות (חמסם בשמיים כי מהר"ם כתב רק עפ'
 זכרונ) — וגם פה הננו מוכרחים לומר כי היה כתוב ר"ה
 וקראו ר"ס וכתבו אח"כ רב סעדי' — חה שלא כדברי הח'
 בעל „עמודי העבודה" אשר כתב (עמוד רל"ט) כי הוא ר'
 סעדי' מאלתר — ועי' גם רשימת חקספרד לרמב"ם עמוד
 2162 ועי' מ"ש הח' Grätz ח"ה עמוד תקל"ז —

ובהנה כ"י שלי היא יותר מדויק מכ"י פארמא אשר
 המעתיק בעלמו העיד בסופו כי הטופס אשר מוננו העתיק
 היה מילעז, חכן לפעמים נוסחאות כ"י פארמא יותר נכונות.
 ולכן העחקתי השיר מכ"י שלי והשויתי אותו עם כ"י
 פארמא ורשמתי בתוך שני חללי עגולה או לבנה השמיים אשר
 תשכתי ליותר נכונות או אשר היו חללי בספק, אך אותם אשר
 תשכתיים לטעות בודאי לא העירותי עליהם; חמסם במקום
 שדברי הגאון קשים להולמם הלגתי ג"כ שתי הנוסחאות
 כי חולי מצין שתיכן ללמוד הנוסחא הנכונה. — על מלא
 השיר נמלא בכ"י שלי „ארגמה לרב האי גאון" כאשר כתבתי
 למעלה, ובכ"י פארמא נמלא: „תקונים לר"ם גאון" וכבר כתבתי
 כי ז"ל לר"ה, וחולי גם במקום „תקונים" ז"ל „חרוזים" או
 „דיונים" — וחלכי כתבתי בראש השיר עפ"י מה שנמלא אחר

סער דיני מנוחה; וגם בסוף כ"י שלי נמלא על הגליון פי' קד' ואזכי במחיו למטה ובמחיו לו ליונים. גם נמלא על גליון כ"י שלי "סוף" והלחתי ג"כ למטה ולפעמים שמחיו בסוגר בפנים — ובכ"י פארמא נמלא בסופו התחלת פי' ארוך וסדפסחיו ג"כ בסוף. עוד הוספתי סימנים בראשי הבתים להקל לקורא להשתמש בו. — ועתה ה"א לך השירה היקרה הזאת אשר עברו עתה חשע מאלות שנה מיום שנולד מחברה, קום קרא ה"א בזה!

1. אהלל אל (נ"פ: ה') לפי דעי ושכלי
וחתן הוד (נ"פ: עוד) והלדק לפיעלי
2. לאל אחד תמים דעים ורב חן
לבושו הוד הדר גובה וגחן (נ"פ: "לבוש הוד והדר גובה
וגחן" והוא נגד המסקל)
3. אשר נשגב בתפארת אלהות
לגדו רם עלי כל רום וגבורות
4. והפליא מעלותיו כל (מוטעות סודו) בחכמה
במחשבות ובספירות בלימה
5. בעת ברא במשפט רום ותחת
אשר קרא וחיס בלוי כלחה (וחישוב אל כלחה)
6. ועמדו כאשר (ע"ה אשר) עלו בשדרון
במחשבתו בלי חסרון וחתרון
7. במדה ובמשקל (כל במשקל) גם במספר
באם מים וגם רוח ועפר (וכרות ועפר)
8. והנהיג כל במשפטיו וחקיו
בפלא מלאכי לדק וברק

9. ביען כי בלדק יעמוד כל
גבול עולם אשר תלה באשכול (באשכול)
10. וכל חבר בארבעה יסודות
בעת אינם בלדק אך פרודות (שורה זאת חסרה ב'פ)
11. וכבדים וגלגלים ערוגים
בלדק על מסילותם נהגים
12. (י"פ מוסף: „וכל החי בלדק חי ושרה
בלדק לך בבא חורב וקרה“)
13. לואת לוח שפוט הכל בעולם
וכל איש על מקומו בא וישלם
14. בעת הסדיר לעמו את שפטיו
בדן לדק כלליו גם פרטיו
15. ולא עשה לכל (כ"א לעם) שוה חטום
כמו כן משפטים כל ידעום
16. ולא הכסיר דרום משפט בנכרים
ולו דנו כדיוניו ישרים³) [י"פ „ולא דנו כדיוניו ישרים“
ואינו נכון]
17. ואיש חקק באוגריות⁴) באוכר
לבד לפני אשר אסף לעשר⁵)
18. היות גבר וכן חורין ואזרח⁶)
מהיר לדק ישר לבב וארח

³) אפי' אתה יודע שדוניהם כדני ישראל.

⁴) מקום שהגוים מתגנסין שם לדון.

⁵) שם בו עברה דברים.

⁶) אזרח מוצע ישראל.

19. לבד קרוב ושכרים לבד זך
ואיש שכל ובחכמה מאחר
20. ולא יועיל ולא יעיל בדינו
לנפשו כי רצון קונו רצונו
21. אשר חסך לעשר אל (נ"פ: ,,אח" וטון) יקובל
בדינו אם חסר אחת יקובל (נ"פ: ,,בדיע אם חסר אחת יעבל")
22. ובהמשה יבי חכם במורה
במקרה גם במשה הטורה
23. בתוספתא ובתלמוד לשמו
ובתשובות שאלות חך לחמו
24. דעה כי משפטי תורה השוקים
ולחמשה חלקים הם חלקים
25. ממונות גם קנסות גם עדיות
ולמלקיות ולנפשות לדויות
26. שלשה החלקים עת (נ"פ: הם) לדוגם
וכרבינו נפשות חין זמנם (?)
27. והחמישי הקסות חין בבבל
לבד ממון אשר הוין מבבל
28. ובארץ לבד (נ"פ: כבד) יושבין ושמין
כשמק (כשחוק) יבקש שם להזמין
29. והממן להזמין לעמם
אשר ידרש קיסו שם ישמם
30. עדי יבא לרצונו בדינו
ואם הקשה ביותר חין לדוגו

31. ואם קדם ותפס את (זה) קנסי
 צדינו יחלנו לו את תפוסו
32. והשפטים במעלותם מווייס
 למשמרת שלשה (שמונה) הם רוייס (מלויים)
33. בהדיוטות שלשה או בלחד
 וכול מומחה למנון המיוחד (לדין עמו ביחד)
34. בהודלות והלואות בחובין (וחובין)
 רחין הן במשפטן להבין (ראויים הם במשפטם להבין)
35. ולהלילה בהתחבר חמשה
 ומהן (ומהם) יחמנו בגט (חוכו) שלשה
36. ובחמשה בסוד עבור לחבר (לדבר)
 ושבעה יסבו לגמור ולדבר (לעבר)
37. והסקדש והאדם כערכו
 עשרה יעריכוהו כדרכו⁸
38. ובשלשה ועשרים דין נפשות
 בלא פחות ועוד (ויש) יותר דרושות
39. בדין שבע וגם כהן וגביא
 אשר שבעים ואחד יש להגביא
40. והשופט צביה דינו כשבתו
 יכי פחד אדון עולם מחיתו⁹
41. אשר לו משפטיו הוא סביבו (אשר לו חם משפטיו סביבו)
 ואם יטה למשפטיו יריבו (למשפטם יריבו)
42. ומפניו ומעניו יסירו (יסירן)
 ויעלה את שכינתו עבורו (עבורן)

⁸ עשרה כהנים כתובים בפרשה צ"ק דסנהדרין ר"ל בפרשת ערכין.

⁹ מפחדו.

43. ואם ידק במשפטיו ירמו
וישכן אה שכנתו בעמו
44. ולעשוקים יהי עושה לדקק
והעשוקים¹⁰ [והאנחים] יהלך מעקק
45. חשוד הרב כעל ירך (חיקו) מתוחה
וגהנם לפניך פתוחה (בתחזיתו פתוחה)
46. ולא תחיל חזות קרן ישועה
ורועה נאמן השכל ודעה
47. ועתות דין היה שועה ומואל
בבית דין מקום מובא ומואל¹¹
48. והעמים אשר לא יספכו בס
ימי שבת יום טוב וערבס (ומועדים וערבס)
49. ימי ניסן וגם תשרי לנחש
זמן דימו בלא נכון ונקבע
50. והרמאי אשר נסתר להבטו¹²
זמן אחד אונת (זמן) יש לו לקבטו (להבטו)
51. ואין דנין בלילה דין נפשות
ומהחל (ויש מהם) במנוון יש להחשות
52. ולא תחל בעת מנחה תחלה
בכל דינין ולא כל עת תפלה
53. ויושבי נדך תבחר יחבור
ולא תחרע¹³ בעם הארץ ולא בור

¹⁰ העשוקים.

¹¹ פתוחה ויחלק מן הדין בלא ימא בנחלק.

¹² אשר נסתר ולא כל בזהמעותה פעם ראשונה נחלקין לו זמן שני.

¹³ לשון מדינות, אין יושבין אלא וידעין מי ישב עמהם.

54. ולא מורה לאיש טענה להקשות

במושכך ולא לוחם לחיכות¹⁴

55. ולא תשמוע לבטל דין בעמדו (לכדו)

ולא עומד בעוד רעו לנגדו [„בטת לא יעמוד רעו לנגדו“. וכן]

56. וממון רב כמו דיוק לשפטה

לך חביב היות הדין פרוטה¹⁵ [יהי חביב לך כן דין פרוטה]

57. ותובע לפניך עמיתו

חקור מה היא ובמה טענתו (וכמה טענתו)

58. לכל הדין עלי ספק ושנוא¹⁶

ועל כל (ולא על) נגלם חיבה ובמה (וכמה)

59. קרא טענה כחובה היא בקול (לך) או

הוא סופר להשמוע בקראו¹⁷

60. ויודע לך בכתב הכתיבה (ויודעה לך בכתב כתובה)

כמו מפי אשר מורה חשובה

61. וטענות איש בהשחנות להפך

דחם ורר (רמס ורר) כמו דוח בשפק

62. ותבחר (ואחרי) שומעך דין בספרו (נתבע בספרו)

שאל לו איך היה מעיד שקרו (ותשאל או היה מעיד בשקרו)

63. ולא תשמוע לאיש טוען וילא

ושב למטען אשר טען (למוד) בחולה

¹⁴ אל הדין בעירתי הדיין, בטענה משהיה אחשי לחיכות.

¹⁵ שיהא חביב לך דין פרוטה דין מלה מה.

¹⁶ שמה יתרוג או שמה ידליק גדישו.

¹⁷ ויודע לכתוב הטענות. דיון שהגידו וכו' והסופרין נאמנו, ולריבין

הדיין לשנות הטענות בשעת גמר דן כדכתיב. וזה אומרת בני הדין וכו'.

64. ואל תבחר בכל יקר¹⁸ ועלם¹⁹ [לדר ביקר ועלם]
והל רעו בעין לעג חלם²⁰ [וקלם?]
65. להוסיב זה להעמיד את עמיתו²¹
הדל כי לב עמיתו או עמיתו [כן ימיתו]
66. ואל יעשים דבריו לך בערם
עמד רעו לכל יחשע ויערם
67. אלל יסבו לפנך בעת דון
ועת יקרב גמר דין יעמדון
68. ולב דכא בעת ריבו תרפא²²
לכל יחלם למול חוק ורפא
69. ואל תפס דברך סניגור²³
לחד מהם וכן גם חף קטיגור [חף לא קטיגור]
70. ואל תאמר לחד קלך ולריך
לדבר עוד ולחבירו להאריך
71. וטה לזכות לאחר בדונך
לגוי עליו בדין²⁴ [או בדיןך (לריבו או בדונך)]
72. ותדבעה להאסף אחדים [אחרים]
לכא קודם זמן דינס להקדים [במור דינו אחרים]
73. ודין חכם יבי קודם לאחר
עבור חכמה ודינו אל תאחר
18) ס"א יקיר.
19) עלם לבין חשיבות.
20) זלם לבין דופי.
21) לא העדים ולא הנעלי דעין.
22) תרפא, ותמוך לו סדר דברך ואל תהלה.
23) סניגור, להפחיתו פן יסתהמו טענותיו.
24) לגוי עליו, אם כל לבין כדוי חומות העולם הוי דן כדוניהם.

85. והאשה היה מזהר (היו זכיר) בבשחה
להקדימה במשפחה לבלתה
86. ודין האכסניס על בני עיר
להקדימן פתח און והעיר
87. ועת ירבו קבץ להם זוגם
זמן נועד להחל ולדוגם (להתייחד בדנים)
88. לבל יהיו בני עירך עפלים
לזולתם, ודיניהם בעלים
89. הוי מחסן בדיק אל תמהר
בחיוצ ופטור טמא וטהר
90. 79. ואם תבא בדין גמור²⁵ לגמרו
ביום אחד ואם אין תאחרו
91. 80. ואין דין ביום אחד לשחת
שתי נשות ולא גומרין לאחת²⁶
92. 81. והשופט יהי יושב בעת דן
והעדים יעידון אך בעמדתן
93. 82. ולא ידון בעת לר ואנחה
ועת שוגה ורב ששון ושמוחה
94. 83. ולא יטען בדין ממון לזכות
אבל יטען בנפש כל להכות²⁷ [„בדין נפש מלהבכות“ והוא
נגד המשקל]
84. וללוש שמע מותרגמנים (ללעשות שמע המתורגמנין)
בדין ממון שנים נאמנים

²⁵ בדין גמור, ואין בו שום ספק.

²⁶ ולא גומרין לאחת, מליטין הדין שמא ימצאו לו זכות.

²⁷ בדיני נפשות סותרין לזכות.

85. ואם תשמע בדין נפש להליץ⁽²⁸⁾
לבל יטה להחמין או להמליץ⁽²⁹⁾ (שורה זאת חסרה בכ"י
פארמא)

86. הים מקשיב לבעל דין אמריו
ורעו יחרים עד חוס דבריו

87. ירא חרב אשר באה להחרים
טבור טיוות ועינוי דין ומורים

88. ולא כדת כי אם (בואה לבד כי) מלבבם⁽³⁰⁾
לואת חרב לעולם בא בחובם

89. (נ"ל מוסף: „ואחר שנעך דין רק וקשה
פחה פיה ואל תדום ותחשה“)

90. ודין נפלא ועם (וגם) ספק תבוע⁽³¹⁾
ואם נגלה לך כדיון (וגם נגלה וגם גמור) בפועל

91. ואל תאמר לכו בלעו לאחר
אשר נגלה לך כדיון פשח

92. דרום משפט לדונו (לאון) גם לחקר
ותחבכו לעת יאיר צבקר

93. בהשתנות (בהרגעה) שחיס זו ישרה⁽³²⁾
היה מטיל כנגד זה (כנגד זה יהא מכיון) פשרה

94. דעה (בעת) מוֹיֵא אשר עליו רחיה
להביא או שבוטה לו רחיה

28. בדיו נפשות אין שומעין ממחורגמן.
29. להחמין להרשיע, להחליט ללמד זכות.

30. לא נהרגה יושלים הלא על שדו דין יורה.
31. ואם לא ידעת הוכן הדיון טסה תפסה.

32. שתי ספיות או שתי ספיות.

107. וְכִי תִלְחֹשׁ לָךְ אַחֵר בָּרְעוּ (לְבַלְתִּי תַחֲלַפּוּ לָךְ בָּרְעוּ)
וְשִׁתְּהוּ דָבָר נִתְּבַע לְתַבְעוּ
108. 96. חֲקוֹר וּדְרוֹשׁ לַעֲדִי (לַעֲמִיץ) דִּין מְרוֹמָה
וְהַתְּמַמָּה בַּסֶּפֶק וּמְדוּמָה
109. 97. וְצִית דִּין לַחֲיוֹשָׁה הֵם זָקוּקִין
בְּנִכְסֵיהֶן אֲפִיעְרוּפִין (אֲפִיעְרוּפִים) לְהָקִים
110. 98. לְמַשְׁחֹמֵם וּלְיִתּוּמִים מְרוּדִים
וּלְשָׂבִיִּים וּצְרוּחִים מִמֵּדִים⁽³³⁾
111. 99. נִכְסֵי לָךְ וְאַחֲרֶיךָ פְּלוּגִי
יִהְיוּ שְׂמוּרִים⁽³⁴⁾ (שְׂמוּרִים) אֲפִיעְרוּפִין לְשָׂנִי
112. 100. וְהִיתּוּמִים עַדִּי עֲשָׂרִים שָׁנָה
אֲפִיעְרוּפִין תִּמְן עַל קִרְקָעָתָם
113. 101. וְגִשִּׁים וְעֶבְדִּים אֵל תִּמְנָה
וְשִׁמְנָה (וְשִׁמְנָה) אֲנִי יִתְּמוּן מִמְנָה (תִּמְנָה)
114. 102. וְאֵם הַפְּסִיד אֲפִיעְרוּפִים [בְּכִי שְׁלִי חֶסֶד וְנִפְּ מִיִּסּוּף:] „הַסִּירוּ
וּמִנְחָמָן הֵיוּתוּ הַעֲבִירוּ
115. 103. וְכֵן הַעֲמֵד אֲפִיעְרוּפִים“ לְהַשְׁבֵּעַ
לְכַפֵּר אֶת מִוְמֹן (נִפְּ: בְּאִמּוֹן) קָטָן כְּנַתְבַּע
116. 104. וְהָד שֶׁנִּי (מִן) אֲפִיעְרוּפִים בְּמִיתוֹ
תִּמְן שֶׁנִּי מִקּוֹמוֹ שֶׁם עֲמִיתוֹ
105. וְהַשְׁבִּיעַ מִוְמֶךָ בְּחֶשֶׁד
וְלֹא תִשָּׁבַע בַּעַת אֶבֶן הַעֲמִידִם
106. וְאַל תּוֹרִיד לְשָׁל (בְּשָׁל) קָטָן קְרוֹבוֹ
וְכֵן תּוֹחִיל לְשָׁל שְׂבִי בְּשִׁבוֹ

(35)

(36)

(37)

(38)

(39)

⁽³³⁾ לְמַשְׁחֹמֵם כִּי שׂוֹטָה, וּצְרוּחִים מִתְּמָה עֲשִׂי.

⁽³⁴⁾ יִהְיוּ שְׂמוּרִים לִי.

107. והחרשים וטוים וקטנים
להשביע, ולטעון לא נכונים
108. והאשה והעבד בעבדות
תחייבנו שבוטה או בעדות
109. עדי כל חד יחי מושל בנפשו
ויענס את אשר חייב לענשו⁽³⁵⁾
110. והעדים בשם מדות כשרים
בנאמנים ומהרים, חרים
111. לבעל דין, והזכירם אחרים
ולטעון כמו עטן מעידים⁽³⁶⁾
112. ואם מנחש לטענתו בעדו
כאיש סותר לבניו בדיו
113. כמו שלם⁽³⁷⁾ יחי כפקן בכפרו
בבא עדים ושמותו דברו⁽³⁸⁾
114. ובעל דין בעת עדים קרובים
ראש פן היו אליו קרובים
115. ויורש בן (ויורש) בעצת דין יורש
יחי מביא ראיה בחמשה⁽³⁹⁾
116. בנות מורים ואין לו אב לרשתו
ולא זרע ולא לבנו ובתו

⁽³⁵⁾ האשה כשתחלוק או תתגרם והעבד כשיתחררה.

⁽³⁶⁾ טענו הטין והטיו שראו חיים לו.

⁽³⁷⁾ כמו שלם הרש שטם וקטן.

⁽³⁸⁾ ואם כפר על התביעה ובאו עדים וסורוק כפקן ופניה דברו ואמר
פרעתי חוץ נאמן כשבוטה.

⁽³⁹⁾ החמשה, מיה מורים ואין לו אב לא בנים ולא זרע והוא יורש וראי
ואין בלתי ראוי לנחול.

117. וירש זה (ויודע) חמת יורש ומחל

ואין בלתו אגוש ראוי לנחל

118. ועדים על אגוש חשמע לעינו⁴⁰

לבד חוש אשר חשמע באינו⁴¹

119. בחלי או בחיל ים או בעקרא (בנקרא)

ולא באו בלחם אל שידא

120. ועת קניין מעידים ים להאמין

ואין לירך לבטל דין להאמין

121. והנהבט באין עדים תנו חס⁴²

להודות לחבירו או להכחיש

122. ואל ידחה לאיש דרכו (ולא יחזה לדון רישו) למדחה

עדי יבטל בהא דרכו וטרחה (עדי יבטל בהאריחו ונדחה)

[בהאריכו וגמחה]

123. וטענת טוענים סופר לחקוק

יהי נאמן לחייב או לזכות (לנקות)

124. ושליח יהי נאמן להשיב

לשלחו קשע אשר ישמע להקשיב (ויקשיב)

125. בארבעה שטר בית דין לקיים

בהכרם חסם נכתב לסיום⁴³

126. והשלישית בקום עדים עליהם

⁴⁰ לררך שיטתו בפני בטל דין.

⁴¹ או שחלה או המופשט בים או בשירא או יוצא ליהרג ושראו עדים שהקנה לו.

⁴² תנו חס, תנו זמן.

⁴³ קיום שמות אס ויכרו ב"ד החומתם. ב', אין מקיימן חלל ב"ד, ג', בנא בעדים ומכירים ומעידים על החומתם. ד', שטר המקיים ב"ד.

מעידים על חתם ידם בפיהם [בנ"פ בית זה בא אחת בית
קב"ז וגרלה נכון]

127. שנים ההתמוס בו בעמוד

להעיד כי יחתמו בו זידם (להעיד בו חתמו בו זידם)

128. וברביע אשר נחתם וסיים

בבית דין או בחד מוכן (מילה) מקיים

129. ובית דין השנים ⁴⁴) משלשם

בהכרזת חתם (כתב) נכתב ונחתם

130. בטרם יחתמו בו הם לקיימו (כנגדם וכו' יחתמו)

יעידון מן חברים (מול חבורה) על חתמו

131. ואם יחתמו בו אין מעידים

בהם (והם) בית דין ואין לעשות (ולא כשרו) כעדים (לעדים)

132. יעידון הם למן קיום שטרות

ולא מיתח ולא ממון להורות

133. שטר שמוס למוסמרת יחקק

דבר נחבט ונחבט (זכרו נחבט חובטו) יזקק ⁴⁵)

134. ומי נחבט וחובטו יש להכיר

דבר עדים פסק דין להזכיר

135. ואם נדון פסק דין יזקק (דינו יזקק)

החל בו (חדל בו) מדבר מוכל ומזקק

136. כתוב אליו כמו נחבט בזקקו

כתוב לו להיות נחת לנפשו ⁴⁶)

⁴⁴) ס"ה בשנים.

⁴⁵) שמוס, הסופרים הכותבים בעות על דיון ודברי העדים.

⁴⁶) כתוב לו אם יזקק מזה טעם דנחבט כתוב לו להיות נחת לנפשו.

147. 137. בעת הודע דבר אדם באיסור
ועד אין בו כך תלוי ומסור⁴⁷
148. 138. וכן הדע (ושיפרע) בממון אין בידך
לדנו באשר תדע לבדך⁴⁸
149. 139. אבל חוכל להשביע בתורה
בעד אחד מחויב בו גזרה
150. 140. למי שדא דדייני לדנו
לרב מומחה אשר ירא לקו
151. 141. ביום אחד זמן לשני (לשתי) שטרות
להקדים חד לאחר יש (אין) להורות
152. 142. ותלמידים קרובים או שכנים
מקראים בשם אחד מכוונים
153. 143. בזאת שדא דדייני למופלא
בחכמתו ויראתו מעולה
154. 144. כתב בית דין עלי בית דין כמזכר
בלא (בכל) מעשה יהי נעשה ומכר⁴⁹
155. 145. ומשפטים בעת יראו לדונם
אנוס לבחור (לבדר)⁵⁰ אשר ישר בעינם
156. 146. בקרוב או באות פסול וכשר
ורחוק מעסקיהם (מעושקיהם) לומר [בגל בית זה הוא
לשני בית קמח]
- 157.

⁴⁷ כך תלוי להפרישו מן האיסור.

⁴⁸ בממון או אחת דן יחיד.

⁴⁹ כש"ל מזכירין כתב ידועה יפסקו הדיו מיד.

⁵⁰ זה בדר זה בדר.

147. יקובל אם בקיין קבלוהו
ואם לא מבריות יעלוהו⁽⁵¹⁾
148. ולא ידרש בפיו לדון עליהם
לבד יקל בערם ידרשו הם⁽⁵²⁾
149. ואף אלו בקיין דן וטעה
יחי חזר לטענתו בדעה⁽⁵³⁾
150. ומוציא את אשר לקח בעוורו
בחיים את אשר נתן בידו
151. אבל אם מת אשר לקח ואז
מקובל זה בקייו ואחל (בקיין לא חולל)
152. ואם התנה עשות חפצו ולכרות
במשפט או בביתו אין להורות (בכלות אין להסדרות)
153. ומומחה מטעות שלם וחזרה
בתוספתא במשה גם גמרא
154. ואם בשני אמוראים חלוקים
ולא פרשו דבר מי יש להקים (ולא פורשו דברו מלהקים)
155. ואין (ואם) יכול בלא טון להעלם
אבל ממון בהכלום לא ישלם [בית זה נמלא לפני בית
ק"ד בכ"פ וכן נראה נכון]
156. ופסק (וספק) הוא אחד (בחד) מהם לסמכה
והסוגיא בשני (בשני) ההלכה
157. בזה יגמר אשר ידן ויגזר
ופטור מעקור (מעדור) דינו ולחזור

⁽⁵¹⁾ אם קט מידם נאמין ואם לא קט יכולין לחזור.

⁽⁵²⁾ אין לשפוק הדין עד שיבאמו ממנו הפעול דינן פסק דים.

⁽⁵³⁾ קיין בטעות חזר.

169. זמן נקבע להביא חים רחוקים.
והביא אחרי כן היא רחוקה
170. 159. [לדין נפסק ימי נסתר וחתר
בעת הביא רחוקו לנגזר] היא כ"פ ובכ"י שלי חינו]
171. 160. ואמר חין רחוק לי לקרב⁽⁵⁴⁾
פסק דין [דינו] ימי פוסק (נפסק) בחרב
172. 161. ואם מחמת ירושה בל ומלא
לאחר כן ימי נשבע וגולה
173. 162. זמן נקבע בקיין לא מחילה (אמחלה)
יביאה אחרי כן היא בעלה
174. 163. ודין בן (ודין) מת פסק דינו בפנעו (בנעו)
בידך (לידך) אל תבי נוסיר (מוחס) לקדשו⁽⁵⁵⁾
175. 164. ואם חובה (שכר) ימי לך (בו) יש להשיב (חל לחשב)
בלבד אל ימי חובה לחשב
176. 165. ודין משכר שכיר באופניו
בלי ללמוד לבד מראה בעיניו
166. ואין לחקור בדין עבד (אשר עבד) ואפס
לבד הקדש ודין יתום לחפש⁽⁵⁶⁾
167. קבע שני חמשי עוד ושני
בהתראה לנחבע כל להמיל
168. ואין לריך לחים חזר להתרו⁽⁵⁷⁾
כאיש מיד בעת נקרא להמרת

⁽⁵⁴⁾ אחר שנסתחמו טענותיו אמר חין לי רחוק.

⁽⁵⁵⁾ יוקף במלי דמנא לא ידע.

⁽⁵⁶⁾ חין לחקור בדין אפס הוא עשיר כ"ל בעבור יתום או יתום.

⁽⁵⁷⁾ חזר חין לריך התראה.

⁽⁵⁸⁾ ו

⁽⁵⁹⁾ ש

⁽⁶⁰⁾ ח

169. ולא חשה בהתראה נשואה
והיא כל עת בתוך בית מנזרה⁵⁸
170. ולבקר עדי ערב בעמדה
בלא אגם פתחה לו במדרה (פתוח אין בעמידה)
171. לשלח ספר מתא ומקרה (ומקרה)⁵⁹
ועצמה יחי הדין כמתרה (וכל חד דין כמותרה)
172. וכל הפסד דלא הדר בהשמד
תדינהו כדין מתרה ועמד
173. בממין דון להתראה לאחר
ונפשות ודין חשה במד⁶⁰
174. זכור אלה ועוד יותר להקים
והזכר במשפטים וחקים
175. שאל מאל אשר מבין פתחים
להשליך בחורתו פלחים
176. ושלום רב בלי מוקם ומכסל
ויראת אל אמי תבין ותמשל.

בספקו דיני ממונות ואילו שיערי שבועות
(ל"א: סליקו שיערי דיני ממונות וזהו שיערי שבועות)

1. דעה חכמה בחקי השבועות
אשר בית דין יחייבו על תביעות
2. ממין נחבט בהשביעו ומלע
ונחבט אשר נשבע וחלע (ומלע)

⁵⁸ ולא חשה בהתראה לערב כהבין לה פתחה.
⁵⁹ שלח, טעם . . .
⁶⁰ חשה המדרה מתשמים.

14. וכן שלש בקול אלה לארר⁽⁶¹⁾
- בקול ארור ודעיהם ארר
15. מרר מדרבן בהסת
- ויפסק הוא שבעה וז' להסת
16. ועשר ים להשביעו בחורר
- בזר נתבע ורר פחד ונורא (ועול חפן בפחד ובמורא)
17. לחד מורה פרוטס לו וכפר (או בכופר)
18. שתי כסף לאלה נשבע בספר
19. כמין טענה כשענה וסודר
20. במשקל או במניין או במדה
21. ולא טענה מליאה גם ודרש (בא ודרש)
22. ולא טענה אחרים גם ליורש⁽⁶²⁾
23. לבד כי אם לעלמו הוא טענו
24. בטענה מואשר (בטענתו אשר) בינו לבינו
25. ורשמי בעד אחד משידו
26. לקך (כמו) נשבע והספר בידו
27. שלשי אם שני עדים במקל
28. גזר על שאר נשבע וגרלת
29. רביעי אם משידים לא (על) פרשו
30. והוא מורה בנחמיתו לרשו
31. גזר על חלי עדיו להכחיש
32. ויפרט את חלי הודר ויחיש

⁽⁶¹⁾ שלש שבעות שטעה האוריתא שבעה עשר האוריתא והוא שבעה דרבנן ושבעה הוסי.

⁽⁶²⁾ האוריתא מליאה לא יבנע מפני הקון העולם. מנה לאבא בידך. ואין נשבעין על דבר במשקל ובמדה. מנה לאבא ויהאגלויו פרס.

14. חמישי לא בטענה בטעמו
לכד בחדש⁶³ [באשר] להשביע רגליו [בג'ס נמלא בית זה
לפני בית יג].
15. ואמר בחזי הילך חמשים
גזרה על חמשים אין להשים (להאשים)
16. ושוחפין ואפטרופין אריסין
ובן בית⁶⁴ ואשה מוכסים (בוכסים)
17. חמשתן (חמשתם) יש להשביען בחור
בשחשדו בלא טענה ברורה
18. והשוחף אשר טוען⁶⁵ [טוען] לחדש
להשביע גזרה אין לחדש
20. ואם נתחדשה ביום השביעה (שבועה)
מנגלג כל בדרשו השבועה (בעת חידוש שבועה)
21. והשבי בלומר אין יכלתו
לשלם זה אשר עליו לתרו [בג'ס נמלא בית זה לפני בית כ']
22. והשומרים ואין עומס בעלים⁶⁶
לעשר זה בארבעתם להשלים
23. ומשביע חנוס אשתו למגלה
בעיניו, לא עלי נטלם ונפלא⁶⁷
24. ויורשים אם יינמזה (אשר ינמזה) לביתם
בזה חס להשביע יכלתם⁶⁸

⁶³ בחדש היום על הנתבע היום שבועה דאורייתא ו"א היום בשין דאורייתא.

⁶⁴ ובן בית שמתים ומוליד . . .

⁶⁵ אשר טוען לחדש, מאלתר שפדד.

⁶⁶ הרבנה שומדים.

⁶⁷ המוכיב אשתו חנונית או הפוסקת לא יבטלה כ"א בטענת ברוא.

⁶⁸ אבל יורשים משביעין אותה בבריא ונמא.

25. ובתחבה כשחאה ותבעה
ליוצאי אב מחייבת שבוטה
26. והעבדים וקרקעות שטרות
והקדש אין להשביע בתורות⁶⁹
27. אבל בכלל שבוטה על מטולטל
בגלגול יעלה הדין ומטול (דיין ויטל)
28. ולפתוח להקל יש בשביר⁷⁰
ואין עליו דין גלגול להביר⁷¹
29. ואין חיוב נטול ספר ולשאת
לבד נשבע גזר לא בהסת (לו להסת)
30. ודין הסת עלי נשבע בתעלום⁷²
ולא הודה אף חייב (ישי נשבע) בתעלום
31. וכל מודה ונפטר מפריעה
בכפרו אין להזקיקו שבוטה (בכפרן אין להזקיקו שבוטה)
32. ולא ב"ד ולא חד משלש⁷³ [באחד משלש⁷³]
כאיש ערב בלא קניין ומתן
33. ולא הודה ערבו (ערבותו) לרעו
באין אחת בלא חיוב לפרעו

⁶⁹ עבדים וקרקעות והקדש אין נשבעי על כסיר אך יכול לגלגל.

⁷⁰ לכל מגלגלין חזו מן השביר.

⁷¹ ס"ל להביר.

⁷² בתעלום, אומי יודע נשבע.

⁷³ ולא ב"ד, ר"ל אם כפר ב"ד טוב אין יכול לומר פרעתי. משלש⁷³ ר"ל משלש שבושים כמו ערב בלא קנין גם לא הודה ב"ד גם לא נשא ונתן אשר ראוי דמזאה כפר ואחר כן הודה אין להשבעי.

34. כמו כן את אשר כפר בזאת
שבעה חן להזיקו להבזות
35. ובדרגה דמוגה ברוך ⁽⁷⁴⁾
יחייב אים בהסת על כפיר
36. ודין ידי שקלי גם במשט
ומתחשם בהסת ים לבטא ⁽⁷⁵⁾
37. וכל נחשע בלא קנין ועדות
בהסת ים להשביעו להודות
38. ומורה בשטר עליו לרעו
בהסת אס טענו כי פרעו
39. ואמר כי פרעתיו את ^(פרעתוך) ממוני
פני עדים ^(בעדים הן) ולא ביקר וביני
40. ועת יטען פרעתוך בזה
בחוקת סוף דבר סקר ובדלי ⁽⁷⁶⁾
41. אכל יחרים בפתח ⁽⁷⁷⁾ [בפסק] מספקו
פרע לו את ממוני שחיקו ^(ויפרע גם ממוני ולא בחוק)
42. ומורה בחזי מנה בהעלם
חזי אחר בספק כל יסלם [בניס מאל בית זה לפי הבית מלא]
43. ומלכו ספקו אך יתק
בהחזינו למול רעו בפתח ⁽⁷⁸⁾ [בפחוק] י
44. ואמר כי בלא ידע מאומה
יכי נשבע בהסת על עלומה

⁽⁷⁴⁾ כשענו טעה ברי מנה לי בידך.

⁽⁷⁵⁾ ויהאמר דודי שקלי חזי משה חזי קר חזי חן לי לפדע משביעו הסת.

⁽⁷⁶⁾ חן לחן למד פרעתוך ביקר לבני כספ פעה יחייב אים להבזות.

⁽⁷⁷⁾ בפתח, שטעם הסת בלשון ערב.

⁽⁷⁸⁾ בפתח, כל שבעה הסת. יא אס רשע יחייב דמיה בזה.

45. חבל ללאח ידי קונו לרלח.
ישלם שטעמוכו (שטעטוכו) וילא.
46. גזר ודרבן (גזרות מדרבן) חלוקות
חו מו בלרבע הן רחוקות
47. צחורה יעמיד ספר בידו
בהסת יעמידוהו כנגדו
48. בלורייטא מחוייב צו שבעה
דרבן מהפנין שבעה⁷⁹
49. צחורה מחתן מלוה לגכס⁸⁰
בהסת אין יכולת לו לעשה
50. וחשוד על שבעה חס צחורה
יהי חייב מהפנין לשורה (למורה)
51. והסת אין להפך אך בפתק (בפתק)
לועט למכחש יש לרחק⁸¹
52. ואם נחבע יהי רלח וטל
שבעה לו יהי נשבע וטל
53. ואמר דור בחיי ראשך להקל
חור צו אין יכולת לו וסקל
54. ומחזיב שבעה הגזר
וקסה (וקלה) יש לדיו צחמורה⁸²
55. ואם עדים באים נחבע להכחיש (נשבע להכחיש)
ישלם את אשר כפר ויחיש

⁷⁹ צד"ח בשאנו חשוד חבל חשוד גם בלורייטא מהפנין
⁸⁰ בלורייטא מורידין מלוה לגכס לזה.
⁸¹ לשלם עליו בלח.
⁸² המחוייב שבעה חזרה וסבעת הסת משבעין שבעה חזרה.

56. ואמר חן ראיה לי ואחר
והוא ידע והוא נשאר (נשמע) למחר
57. ואם עדיו רחוקים הם ובלו
ועידון לו אשר ידעו וראו
58. ואם נקבע זמן בואם יעובר (זמן אליו ועבר)
בקנין חן להשגיח לדבר⁸³
59. ויורשים בין גדולים בין קטנים (קטנים)
ראיות יחפשו אחר זמנם (זמנים)
60. ואם התנו היות לזמן מחילות
בקנין כל ראיותם בטלות
61. ויש לבחב זכות ישאל וידרש
למסרו (לאחר) עת גמר דינו ולפרש⁸⁴
62. ונשבע אדם לשוחפין ואולם
שבוטחו אחד מהם כולם⁸⁵
63. וחובט אשר נשבע ועטל
וכל דינו (דוע) יהי עבר ועטל⁸⁶
64. כמו שכיר בלא עדים ובזמן
שבדחו יהי נשבע וחאמן (אם שבדחו במועד . . .)
65. ועל שכיר ראיה כי שכרו (משכרו)
ועטל קל שבדחו שבעירו (שבעירו) יהי עבר
66. וגם אחר זמן נשבע . . .

⁸³ אם הקנה אדם לחבירו דבר לזמן פלוני ועבר הזמן חן אחר קניין כלום.

⁸⁴ מחיה עשם דחוי.

⁸⁵ נשבע לאחר מן השוחפין נשבע כלום.

⁸⁶ וחובט עקרו ב"ד השבוטה מנ"ה.

76. כתבנו את שכירותו במועד [בג' לא נמלא בית זה חנום
 ע' בית ס'ד תמלא סופן]
77. 67. ואם ריבם (הכם) בשיעור הקללה
 בהסת יש עלי משכיר ואלא [בג' נמלא בית זה לפני בית ס'ה]
78. 68. ונגזל בה לבית האיש למשכן
 ויש עדים גזרה יש בתוכן ⁽⁸⁷⁾
79. 69. וכלים נחבאו תחת בגדיו
 וטטן כי לקוחים הם בידיו
80. 70. חה למכור חה כלים להטמין
 בלי דרכם לגזול חין להאמין ⁽⁸⁸⁾
81. 71. ואין אמר (ואם אמר) ולא דרך אנשים
 היות אלם כמו הם אך כחשים
82. 72. ואם ספק בבית הם הנמלא
 יחי נאמן להשביעו למוהל ⁽⁸⁹⁾
83. 73. והמאבד בידו הון חבירו
 דין בזה יחי שומר (גמרו ⁹⁰) [בג' נמלא בית זה לפני
 בית ע'ה]
84. 74. ואם (בגרם) בגדים יחי דינו לתבעו
 להשביע למוהל ולפרעו
85. 75. זמן מחר (והמוכר) לגוי קרקע יקבל
 לשכן כל אשר ישחית וחבל

⁽⁸⁷⁾ בתוכן, זה חינו עשו למכר כלו וחזו רגיל להטות על משכנות.

⁽⁸⁸⁾ למוע ואין דרכו.

⁽⁸⁹⁾ המועל בספק חולקין.

⁽⁹⁰⁾ ויש עדים גזרה וכן ביד נשלים נשלים ואם חין עדים נגון-סהליק
 ביהו והיו שם כלום של ב'ה ישבע ב'ה ויטול מהלה מחקת הנאגים.

76. ואם חין עד כשהחזק (כשהחזק) להרע
יהי נשבע עלי מחלה ופרע (ויפרע)
77. ושומר נאמן גם הוא ואשתו
להשביעו לנגזל שלקחתו (להשביע לנגזל עת לקחתו)
78. ובא תחת ידי רעו בשלום
ויאלץ נחבל חבול להלום (והלום)
79. ואם תפס בדיומי יש להחלט
ומידו בלי יכול למלט
80. ותשודר על שבועה שלמונו
יהי נשבע גזרה על אשר לו (על נטולו)
81. ואם חייב בהסת חין לחלף
שבועה על אשר נגדו לסלף⁹¹
82. תשודים בין שניהם חין שבועה
ויהלקו למחלה התביעה [ג"פ חסר ביה זכ]
83. והפועל והמוציא בכפרו
אשר טען פרעתיהו שכרו
84. שבועתם כמו נשים בתבעם
שניהם נאמנים גם (הם) לפרעם⁹²
85. חה מול זה שבועתם שניהם
להתבזש ויכספו פניהם⁹³
86. וטען על שער חוב כי פרעו
בלי נאמן ויבטע לתובעו

⁹¹ אבל שבועה הסת חין מהפכין.

⁹² הפועל והמוציא שניהם נשבעים וטעני' מצ"ה.

⁹³ ויתביעו זה מה ויודו.

87. ואם התנה פרעמי בעדים
 חה טען פרעמיך יחידים
 88. בלי נאמן ויפרע חה אשר לו
 וישמע לו טאטאחה [למוחא? כל לעווחא] למעלו⁹⁴
 89. ואם טוען בעדים הם רחוקים [ורחוקים]
 וטענתו בלי ויכל להקים
 90. יהי נשבע בהסת על דברו
 ובשבעה יהי נאמן לפרעו [לפערן]
 91. ונאמן חה חברו חוק שטרו
 להפרע יהי נאמן דברו
 92. ונאמנות לשלם היא פרושה⁹⁵
 סתם שנים מעידים או שלשה⁹⁶
 93. ואם בסתם יהי נאמן לשמעו
 עדי העיד שנים כי פרעו⁹⁷
 94. שנים חם מעידים שם דברו
 ואף חלו בנאה חין לסתרו
 95. ובשלשה בהאמינו ויותר
 שנים זה יהא מוכיף וסותר (ס'א וחתר)

⁹⁴ טאטאחה לשון חלה וחתם החובט יקבל חלה שזה לא פרע.

⁹⁵ (ג' דברים נאמרים בהאמיות).

⁹⁶ (ס'א סתם או בשנים או שלשה).

⁹⁷ (ואם בסתם, אם כתב חמי מאמיק נאמן עד שיביא הלוה ב' עדים כי פרעו, ואם כתב לו חמי מאמיק כשני עדים חפ' הציא הלוה ק' עדים חמי נאמן דב' בק' ואוקי ב' לגבי ב' והשער בחזקתו ואם האמין כל' אם היו עדי הלוה ד' סותר השער ואם לא הוסיף כ"א אחד על הפרעון בעל השער נשבע ויטול).

96. אחד מוסיף בלי כח לבטל
אבל בטל שטר נשבע ונטל
97. ונשבע שטר כלו, ורשע
משיבו כי כצר כלו פרעו
98. וחזר זה ומודה לו לטעמו
ואמר כי במקלתי פגמו
99. גזרה על שאר נשבע וסבן⁹⁸
ופגמה בחובתה כנו כן
100. ונשבע (ופרע) על משעבדים | ממשעבדים | בשבוע⁹⁹
יהי נשבע כשנטל בחובו
101. ואין לערוך משעבדים לנלוה
במלוא בני חורין ללוה
102. ואם אין לו ללקח להספק
בדיו יחזור לערך בהספק¹⁰⁰ | בג"פ חסר זה הבית |
103. ואם ברוא אשר הקדים וקדם
לסוף הודה לחוב עליו לאדם¹⁰¹
104. גזרה יהיה נשבע ונטל
והספק יהי נשבע ונטל
105. ואם הקדים בעת הלוי בשבוע
בלי נשבע אשר הודה בחובו

⁹⁸ שאר נשבע מודה במקלתי נשבע.

⁹⁹ בשבוע בלא, מלא לב"ח בני חרי לא יפרע ממשעבדי חלא בשבועה.

¹⁰⁰ לערוך בהספק, יערוך ממשעבדי.

¹⁰¹ ואם הקדים, אחר שהקדים הודה שהיה חייב לאחר ינשבע החובע ויטול והספק יבטל.

116. 106. וגובה מן יתומים את שער
זמנו אם צמות האב עברו¹⁰²)
117. 107. יהי נשבע ואם קודם זמן מת
יהי גובה בדין לזק ואמת
118. 108. ואם טענו יתומים אב (אף) באמרו
בלי (ללא) לזה לזה האמין לפטרו¹⁰³)
119. 109. ואם לזה ממונות הם וטענים
לסוף אמר פרעתיו אין נכונים (אמונים)
120. 110. ואם הודה ולא לזה לחתו
ועושים כן יהי נשבע לקחתו¹⁰⁴)
121. 111. וגמנו מפרוע עד אשר מת
בשמחה אשר חויב לשאת
122. 112. שבועה אין עלי מלוה לדנו
ויטול מן יתומים את ממונו
123. 113. וקרקע איש אשר יחד לאשתו
במעדנים (במזרכים) בכל אלה לקחתו¹⁰⁵)
124. 114. וכלים גם תמורתם בעינם
יהי נטלים בלא שבועה (אלה) וקום
125. 115. יתומים מן יתומים עת גבותם
גבייתם לפי ממת (מזידת) אבותם
- 126.

(¹⁰²) צמות האב, אם עבר זמן הפרשן קודם מות האב התנבע נשבע
ויתול אצל אם אמרו פרעם קודם הזמן גובה בלא שבועה חזקה
אין אדם פורע קודם זמן.

(¹⁰³) לזה האמין לפטרו כל' גובה בלא שבועה.

(¹⁰⁴) ואם הודה בחלו וסוף אמרו היתומים אמר לנו אבא פרעתו' יסבע ויטול.

(¹⁰⁵) אין לאיש חזקה בנכסי אשתו ולא לאשה בנכסי בעלה כ"א בחייה.

116. במת מלוה בעת לוח בחיים
להשביע ולפרוע ראויים
117. שטרי זה בלא פקדס (שטר זה כי כלים קורין) אביהם
שטר גבוי ולא בלא אליהם (שטר לגבות שבויה אליהם)
118. ואף כי נולדו אחרי שבויה
בלי מלאו שטותיו פרועה
119. ואם עדים במלות פי אביהם
שטר לגבות שבויה אין עליהם
120. אבל לוח בעת מלוה במוחו
והוא אחרי ויש לו (שטר יש לו) להלוותו
121. ודון (ודיון) דין זה להגבת (להזכות) כל מסוים (מלווים)
ואחר דין להשקיט כל מקיים
122. ככפרו כל ואל עדים ימודה⁽¹⁰⁶⁾
וטען כי כבר פרע וצדקה
123. וטען כי כבר נשבע וכפר
באל עדים בכחשו בוש וחפז
124. כחייבוהו שבויה עוד וכפרו
שמה כל יחי נאמן דברו
125. והוא כפרן (כפרו) לאותו השבויה
זה נשבע וטל התביעה
126. ואותו ששטר (ואותו סך שטר) עליו לרעו⁽¹⁰⁷⁾
זה טען בחוב אחר פרעו

⁽¹⁰⁶⁾ ככפרו, אם כבר הכל ואלו עדים . . . הוחזק כפרן וצדקו ואם היה
חייב שבויה כבר ואמר . . . נשבעתי ואלו עדים בלא נשבע החובע
נשבע וטען, וצדקה ר"ל מבוז.

⁽¹⁰⁷⁾ ששטר עליו לרעו במאה זוזי ח"ל ולא פרעתיך ח"ל הנהו סעראי
נינהו אמר רב נחמן איתרע שטרא ור"מ דפרשי כסהדיו.

127. יהי נשבע ואף אלו (ואפילו) שטרו
בגלגלות כחבו על חברו
128. והנפרע ובעל חוב בלי שם (יהי שם)
יהי נשבע ומשחלם כנרשם
129. שנים אחוץ עליה וכל חד
וכוא טען מלאחיה מיוחד
130. יהי נשבע בשתופס ⁽¹⁰⁸⁾ ויקח (בשתופס ויקח)
וכוא הדין במכר גם במקח
131. והמוכר יהי נאמן בלגמו
לזה מכר ולזה לא מכר ⁽¹⁰⁹⁾
132. וטוענים זה בכלו חס במחלה
יהי נשבע רביע זו בקאה ⁽¹¹⁰⁾
133. והשיב (וישיב) לו שלשת החלקים
וכל אלה שבועה הם זקוקים
134. וחפץ זה בפקדון לקחתו
חס טוען במשכון לי נתתו
135. בלי נאמן בקום עדים בהפן
חס נשבע בפקדונו וקופס ⁽¹¹¹⁾
136. ואם אין יהי נשבע כמבע (נאמן כמבע) ?
ועל עד כדי דמיו ונשבע
137. ואם אבד יחשב לו בחובו
וכיותר עלי חובו וישיבו
⁽¹⁰⁸⁾ במה שתופס.
⁽¹⁰⁹⁾ לזה מכרתי ולזה לא מכרתי כשחקרו בזה.
⁽¹¹⁰⁾ זה אומר כלה חס אומר מחלה זה נשבע ב' חלקים חס רביע.
⁽¹¹¹⁾ ואם יש עדים שמסר לו החפץ אין נאמן לומר במשכון ואם אין עדים
נשבע עד כדי דמיו.

138. ואם יחסר שלם לו למלוה
ואם נאם לשלם כל יאור⁽¹¹²⁾
139. וסמון ביוחר על עמיתו
גורר על אשר הודר קאור⁽¹¹³⁾
140. ואם כפר בכל מוחר בהסת
באבדו כן שבוטה בית כנסת⁽¹¹⁴⁾
141. ואם טען גמבה לו בפשעו
יחי ליה מחויב לו לפרעו (מחויב כל יחי ליה לפרעו)
142. וגם נשבע בשלם לא נטעו
ולא חללו ולא חבד בפשעו⁽¹¹⁵⁾
143. ואם הוליא בשל אשתו יליאות
ואכל בין מעט בין רב תבואות
144. אשר הוליא כפר ילא באבדו
אשר אכל ולא יוכל לנטעו
145. ואם הוליא יחי נשבע וגבה
יליאותו מעט הגה בהרבה (יחי מושע ובהרבה)
146. ואם אכל בקרן לא תבואה
יחי נשבע וגובה כל תביעה (יליאה)
147. ואם היתה יחירה על שבחו
כמו כן יחיה נטל בכחו

⁽¹¹²⁾ הלוח על המשכון היו שומר כפר ואם נאבד המשכון שהוחזר מחוב
מגרע כנגד החוב והחוספת משלם הלוח למלוה ואם בלסטים מחויב
השומר והמלוה פטורין.

⁽¹¹³⁾ ביתר, שלע הלייחוד וסקל היה שויה יבצע שבוטה הסת לפי סה'
נשא כפר.

⁽¹¹⁴⁾ מכריון צ"ס על החזקה.

⁽¹¹⁵⁾ שלם שבוטה משביעין אותו שמה שנינו נקן בה.

148. והמכיר ביד אחר ספריו
ובליו נגנבו מן דביריו
149. בלאלה לזה גניבה שם בעירו
יהי נשבע כמו נתן חבירו⁽¹¹⁶⁾
150. ויפרע לו אשר פרע לנגב
ומנגב (ומגרה) בכוף דבר יגונב
151. ואם גנב מפרסם הוא וקדם
אשר גנב (יקנה) ישיבמו בחנם⁽¹¹⁷⁾
152. ומנגב אשר לקח (גנב) בחובו
והקיפו בלי דמים ישיבו⁽¹¹⁸⁾
153. והמאבד ממון רעו בידו
יהי נשבע ונטל שכנגדו
154. ואם גרם ויש עדים בכמה
פריעתו שלמה לו וחמה⁽¹¹⁹⁾
155. ואם ידוי גרם אך לא (יש לו) בשיעור
שבועה לחאי נשאר כמו עור⁽¹²⁰⁾
156. ומפחידו עשית חפלו כאיב
ואין רואה, בדבור אין לחייב⁽¹²¹⁾
157. ואף על פי אשר ממלא כמו קן
בהפסדו אשר הפסיד בהקן

⁽¹¹⁶⁾ והטוען שקנאו ואינו יודע ממי יהיה הלוקח נשבע בכמה קנאם ויטול.
⁽¹¹⁷⁾ ואם תגנב מפורסם הניח מעותיו על קרן הזבי.
⁽¹¹⁸⁾ גנב ופרע בחובו לא עשו זו תקנת השוק ויחזירם בחנם.
⁽¹¹⁹⁾ הגורם כגון דאחוי אחווי בלא הכרתה ויש עדים ישלם כל ההפסד.
⁽¹²⁰⁾ אם יש לו עדי גרם אך אינם יודעים כמה הפסידו ישבע כנגדם ויטול מהזה כהקנת הגאונים; עור פי' מזה (P).
⁽¹²¹⁾ לחייב, דעמיד אינם דגוים ולא עבד.

158. ועטן אין יכולת לו לשלם
יהי נשבע בלי ים לו בהעלם
159. ויהי נחשם ולחדשים שלשה ⁽¹²²⁾
יהי נשבע בנפשו וז' חדשים
160. שלשים יום תחלה אין להחריד (להחריד)
ובנפשים למלוא אין להחריד (להחריד)
161. ומאמר כי בלי שקט ורבץ
לכל ימרה נפשו רעו לקצן (דיו לקצן)
162. ובשנים אמר (אמור) יגע במלוא (למלוא)
ולא מלא מנח קרקע יקוה (מקור קרקע יחוס)
163. ובשלישים אשר קנה בטורה
קבץ נפשו ראש גבור בחרה
164. ובסופטו יקח כל בניות (עבותו)
לכד בטה וחפץ גם מלאכתו
165. ומנוה שני כלים למחיה
למין ומין באומנות עשויים
166. ויכול את שחר מלא בליו
ואף חלו (ואפילו) ספריו גם חפציו
167. ולגש סות במאחזים ואלף
ורב אלף כסות נקל יחלף (והאלף כסות בקל לחלף)
168. ולא סות בן וכל אשר וכל בן
וסות של יום (אם חול) יהי נלקח בשבת
169. ואם אין לו יסדר לו לחתו
לפי ידו אשר תשיג מלאכתו
- ⁽¹²²⁾ ויחזק לו ל' יום.

181. מאי
ואם
182. ואי
ואם
183. ואם
ואם
184. ואי
בשמי
185. ואם
לפי
186. ואם
בשמי
187. ואי
לפי
188. ואם
לפי
189. ואם
לפי
190. ואי
לפי
170. לאחר חת מומותיו לביתו
לנפשו גם לבניו גם לאשתו
171. וחובע דמי פירות כמו סך
זה עושן נחתים לך בכיסק⁽¹²⁸⁾
172. יהי נשבע כבר נתן כדברו
כמו תורה ופטר מחברו [ב"ס חסר בית זה]
173. ותבע לחזוי לתת⁽¹²⁴⁾
תנה פירות בדינר שלקחתו. [גם בית זה חסר ב"ס]
174. זה אמר נחתים לך בקחתך
ובלכתם בידך לביתך
175. שבועה כי נחם לו ואל
וחזוי בלי כחש נזול
176. שבועה יש בחורה על שיהם
ויפטרו בדין משנה עליהם⁽¹²⁵⁾
177. וכולל בין שיהם השכנים
אשר נפל ונטל חד אבנים
178. ישיבם אל מקומם אל יהי זה
כמולא מחבירו מבלי זה
179. והמביא ראיה יהיו לו
ואם אין יתקם זה למולו
180. ובעל חוב בשבח היסומים
בטען לא אביהם חוב בתמים⁽¹²⁶⁾ [בטען ואביהם חוב בתומם]

⁽¹²³⁾ חזויי החובע דמי פירותיו.

⁽¹²⁴⁾ ב"ס החובע לחזויי פירות בעד מה שנתן לו.

⁽¹²⁵⁾ על החזויי שנתן הפירות אם יתבענו הבעל הבית או על הב"ה אם יתבענו החזויי.

⁽¹²⁶⁾ יסומים אומרים הנכסים השבחנו אחר מות אביו וב"ה אומר אביהם השבחנו.

181. רחיה יש עליהם כי שבחם (שבחם)
ואם לא זה יחי מעל ורוחם (וחתם)

182. ואומן אין חזקה לו בחפץ
ולא נשבע לקחתו וקפץ

183. ואם יש לו רחיה יחזיק בו
ואם לא יחרים נחם ישיבו⁽¹²⁷⁾ [כן לאלתר זה ישיבו]

184. וסדורה להשביע ברעו
בשני בחמישי אין למעו

185. ואשה אין להשביע בעדה⁽¹²⁸⁾
לעיו כל כמו סוטה שדודה

186. ואשת אים וסעד לפגעה
פגיעתן מאד קשה ורעה

187. וחייבין לעת משלם בנפסם
לשלם כל אשר נכתב ונדפס

188. הוי זהיר בכל חלם ומחיר
לכל שגה וכל פחי ומחיר

189. להזהיר משבועת שוא ושקר
לכל יהיה לכלה עם (לכלות גם) לעקר

190. ויטבילך ויורך חי לעולם
חמת משפט לך משפט ועולם.

סליקו השערים.

[זה נמצא בסוף כ"י פארמא: „סליקו שערי רס"ג ישר (חולי ז"ל
„ישראל") בדיו ממוטת נפשות (ל' דל"ל ושנעות) בחרוז ובמשקל, ובחי
יקל, ויורנס ויוסקל, והגור אשר כלם הרים שנה לו יסקל, ויגזרו מאורח

⁽¹²⁷⁾ אם אין לו חזקה יחרים ישיבע הלה.

⁽¹²⁸⁾ כ"א לפני כ"ד.

ובו' ונתחנן, ונשכרו פי' עדים או דיינים שיכורים פסולים (ג' שחבר כלן פ"ה) דתתן בפי' עד כמה בנכירות הנוטל שבר לדון דין בעלים. לבד פי' זר שבר להעד ולדון. ולא יאיל כדאמרי' בפ"ק דסנהדרין רב כי הוה אזיל לדינא אמר ברעוה נפשי וכו' אשר אסף לעשר פי' לעשר אלו המבוארים יקובלי ואם חסר אחת מלהיות דין יטבל (יובל) . . . לא מלאהו פי' מה המקום . . . בהם". — ע"כ מכ"י פארמא].

שאלות ותשובות.

[המשך י']

בר.

שעיר עזאזל.

שאלה. נפשי יודעת מאד כי ענין שליחת השעיר לעזאזל ביום הכיפורים הנה הוא מכלל החקים כמשאחז"ל (יומא ס"ז ע"ב) ובכל זאת לא נעלה הדלת בפנינו לדרוש ולקבל שבר על הטעמים והמסורים אשר בשיעורנו המוגבל מוכל להשיג כי גם החוק העמוק פרה אדומה² כתבו הראשונים והאחרונים ז"ל ק"ו בחוק זה יהיו נא דברינו על מאוס זו כי כלה מקשה ולריבין אנו למודעי ולדרשה.

תשובה. הרלב"ג ז"ל בפרשו לתורה כתב כי טעם האוי הזה הוא ליישב בלב בני ישראל שנחכפרו עונותיהם ביום הכיפורים בתשובתם הרמחה וכלאו ישא השעיר עליו את כל

(1) עיין "שדרן" שלי בזה ד' וס' ,,נגזי נסתרות" קובץ ח' וב' בהקדמה. — ק.

(2) לשל בסיון ד' ולקמן בסיון כ"ז הביא המחבר ז"ל הקורות בענין פרה אדומה ג"כ, ע"ש. — ק.

עונות האומה ומלכותו³) ושאלו נקיים קדושים ועשירים מכל
חטא ועון, ודבר זה מורגל מאד בנביאים לעשות מעשים פרטיים
לעני העם ללמדם מוסר השכל ולעטע בלבם איזו ידיעה ואמונה
פרטית הכרחית לכלם. — הטעם השני כתב הרי"ע ומהרי"א
ע"ה, כי ראה הקב"ה לעשות אות ומופת ביום הסליחה מהחטא
המופלא שעשה עם ישראל במה שהדילגו מכל העמים במחנות
תורתו אשר בה ולא בזולתה מושע תשובת עולמים ואם באולי
נחטא ראו לנו לשוב אליו ע"י ההשקפה שהיא פרטית לישראל
ובזה יתן אדם ארום תחיתו הם ישאו את עונותיו⁴ וכמש"ח⁵
(בראשית רבה פ' ס"ה) ושם השעיר זה עשו שנקרא אים שער
את כל עונות עונות הם ויעקב אים הם וסוף מלכות הרשעה
להיות משולחת לעזאל המדברה וכ"ז נרמז במלכות זו בדבר
הרצנים הזכרים ז"ל, יעוינו דבריהם במקומותם בארזים. —
הטעם השלישי הביא הרי"ק ז"ל וכו' ללמדנו לסגור פי השונא
המקטרג לכל יפלה פיהו בקטרגו אים לשחדו ולא שלעךד זה
בהכרח אמנם מאהבת ה' את עם בחייו שאינו חפץ שימלא מי
שיקטרג עליהם וכל מי שיקטרג עליהם נעם וכו'. וכמש"ל המלך
שואר לאוהביו לעשות לו סעודה וזוהו ג"כ שיתן פרוסה לאחד
מעבדיו למען ידברו עליו הכל טובה ויברכה כל שער⁶ עמו.
— הטעם הרביעי כתב בטל עולת תמיד ז"ל⁶ וכו' לסודות
כי כל אחד ואחד מאישי המון האנושי יש בו בחירה גמורה
לבחור בטוב ולמאחז ברע אמנם יש מי שברוע בחירתו מנביר

³ ואולי מלת "ומלכותו" מיותרת, אבל לא רציתי למחקה מחמת שאינה

כנגד הענין להוסיף אוהה ג"כ, וז"ל. — ק.

⁴ ובכ"ז: "עונות" ואנו חקנתי כפי הענין. — ק.

⁵ ואולי ז"ל "שחר". — ק.

⁶ אולי הוא הדב מהרי"א זמח ז"ל המוצא בספר "שם הנחלים"

להגאון חיד"א ז"ל. — ק.

את חוננו על זרתי שהיא הנפש השכלית וסוף הנכשל בזה
להשתלח לעזאזל המדבר ולחיות נכרת מב' עולמות ויש משלים
כוונת הכלית יצירתו וזאת בה' כדכ"ה שחמר (תהלים ע"ז ה')
„ה' מנת חלקי וכסו אתה חומיך גורלי“ חזק עולה כליל לה'
לחיות בעצמו ולבקר בהיכלו וע"כ לרוך להזהר מליך בעלת
הרעים ולבלתי שבת בחברתם כי חזי לרשע ולשכנו זהו כוונת
הרב המכר בקינור וגם בדברי שאר המפרשים ז"ל קצתו לעת
עתה להיות היום קצר בפרק המלאכה המרובה מלאכת שמים
שאי טרוד בה חל". — הטעם החמישי נלע"ד בהקדים תחלה
שבין השפתי סודות הרמזים בעמקי תבוס רבה בענין הקרבנות
וצפרט של יום הסליחה הנה בעבודות יום האדיר בימי שנה
וכלל הסמיכות שהיה מליך מיכאל השר הגדול הניגור של ישראל
בקבלת חז"ל¹⁾ וחלום בדבר הבואות שהיה הכהן הגדול של
מטה משה על הכפורת ולפני הכפורת ז' פעמים היה הכ"ג של
מעלה מליך לפניו ית' ראה בניך אשר הם לקדשת שמך ית'
כאן לעבה יובל סובלים כמה מיתות בשבילך ובענין שליחת
השעיר לעזאזל היה שם מליך ואומר רש"ע הלא בלתי חיתתו
בזה גלות מכפרת עון ראה בניך במדבר העמים מגורשים
דחופים ודחויים כל היום מדחי אל דחי הולכים הלך וגעה
סובלים לרת השייפות והרעב הרבה בהם והעונות אשר לא
נסתה קף רגלה הגז על הארץ ועתה בדיוטא התחתונה שבעיות
עולים ויורדים על הקוים ועל הברקנים באין כמות בקרה ערום
וערים ראויים הם שתמחול כל עונותיהם בסבלם כל זה על
קדושת שמך וע"י זה שומע הסמיכות הטובה הזאת וסולח כל

¹⁾ עיין ביומא ע"ז פ"א: „חל' הקב"ה למיכאל מיכאל סדרה חומיק.“
והנה בודאי ז"ל „הסמיכות“ במקום „הסמיכות“ המכר כאן ב' פעמים,
וכדום המלה הוא „מליה טובה“. — ק.

עומת עם צהורו. — הטעם השני במשאל'ל (יומא פ"ז ע"ב)
 ,גדולה תשובה שדמות נעשות לו זכויות" שנאמר (תהלים מ"ב,
 ט') ,מור ואסלות קליעות כל בגדותיך" וגו' אל תקרי בגדותיך
 אלא בגדותיך^(*) וזכויות דרך העב'ם לזכות את זכויהם לשעירים
 כמדע הזה בענין השעיר המשתלח לעזאזל ר"ל הש"ת להצין
 ולהורות לרבי ישראל כי גדול כחן של לדיקים שמהפכין מדה
 הדין למדה הרחמים שנאמר (דברים כ"ו, ט"ו) ,השקיפה ממעון
 קדשך מן השמים" וגו' ומה שהיו מתחלה עושים לשדים הנה
 עכשו בזה ענינו היו מתכפרין ונשא השעיר עליו את כל עונות
 הם אל ארץ גזרה ונסלה לכל עדת ישראל בעשותם המזבח וז'
 לשמו ית' שהוא המזבח לעשות בן חולה זה לא היינו עושים. —
 הטעם השביעי לבנות השדים שהיו למודים ישראל להקריב להם
 ועתה להפך יהיו שולחים השעיר לעזאזל ועליו כל עונותם וכדי
 בזיון וקלף ובזיון לע"ז. — הטעם השמיני הוא כי יש ב'
 כחות באומה הכת הא' המבטלים אל דל ולוקחים מכלהם
 תרומה לה' כמסת ידם כמשפט ויש כת ב' מפור ממונים שהכל
 אשר לא יועיל בחיי שעה ואת העיקר ישליכו אחרי גוים שהוא
 הכן להם לידם לדרך כל הארץ והנה הכת הא' רמוחה בשעיר
 הנקרב לה' וענין הזאת דמו לפני הכפורה כי כן ילך לפניהם
 לדקם כבוד ה' יאספם. והכת הב' רמוחה בשעיר של עזאזל כי
 פנו אל האלילים שאי נתעה כלו ימיהם ונזוניהם וכל ממונם
 בדיק אשר לא יועיל ולא יזיל וע"כ יוליכם ה' את פועלי און
 לארץ זיה וללמות ושם ישלכו חברים חברים בשעיר המשתלח
 לעזאזל בחופן שבב' השעירים האלה רמוחה מדה כחות הטובים
 והרעים וכל העם ישמעו ויראו בין עובדי אלהים לאשר לא

^(*) ,אל תקרי" זה לא דע כעת מקומו, כי שם בתלמוד בבלי יתא; ואלו מלאו המחבר בזה מדרש או ב"ס ,האזהר" או גם הוא הוספה מהמחבר ענינו. — ק.

עבדו זה מיוחד למועס ה' הנלחי זה להרפות ולדרחץ עולם
יהי מועס ה' אלהינו עליו וישם חלקנו עם עבדיו העושים
את רצונו לשוב לנו כל הימים אכ"ר.

כו.

דרוש בפ' חקק או לשבת פרה.

שא"ל. פליחא היא בעיני המושבילים חומר העומאה
שהעילה התורה על טמא נפש אדם כי בהיותו מיוחד מטה
באהל ומטהא עומאה ז' ולטהרתו לא די שיטבול כל גופו כי גם
לרץ האהל שלישי ובעיני מאמר הפרה כדוע וכל זה לא ימחק
בעומאה שרץ ונבלה כי הוא טמא עומאה ערב בלבד ואינו
מטהא באהל וכן הגוים אינם מטהאין באהל רק במגע ובמשא
ודבר זה קבלה הוא יהי רצון מלפני הדר גאונו להודיענו
הטעמים אשר בענין חכמתו ראה ונאלץ על זה.

השיבה. (ח) המפרשים ז"ל השיבו בדרך הפשט כי להיות
הנזין האנושי שיהי המגע מכל שאר הב"ח נמשך מזה היות
הפסדו בפירוד חלקיו יותר נפסד בעיפוסו ובריות רע היואל
ממנו מיוק ומבאיש יותר מוולתו כאשר ראונו בחוש הנסיון
והמושל על זה מהכף מאשים הדקה ששוקלין בה הזהב והמרגליות
שדבר קל כחוט השערה יספיק להכריע הלא האחד וע"כ אותה
התורה לבגלי הלזין את המט ולקבצו ביום ההוא (דברים כ"א,
כ"ג) ליקרא דשכני וליקרא דחיי בלא לעכב גוף המט המוסר
וינופסד מן הנבלה כי זה נגד כבוד החיים והמתיים ולמעט
זה עליו עומאחי כ"כ המורה. — (ג) הראשונים ז"ל אמרו
שגזרת העומאה צמח אדם היא כדי שלא יעשה מעלמות הקרוב
הנפסד הדרוד⁹) וכס לשחית בו כמו שהיו עושים העכו"ם

⁹ עיין חולין דף קכ"ו ע"ב וגם כלם פרק ט"ז משנה י"ג. — ק.

לכר חבצת קרוביהם ואלו לא הזכיר הכתוב על קבורת המת
בלי לחזור חין ספק שרבים יקיימו לחיז עלם כן מהקרובים
וכן מהאנשים המוחזקמים יחודי סגולה אנשי השם לעם האמור
וע"כ להרחיק ה' את עמו מכל חטאות הגוים מנעם מזה עם
היות ענין טומאה זר ונפלא בעיני הסכלים והמון העם וכנ"ש
הדוקים (ידים פ"ד נ"ו) „קובלנו עליכם פרושים שאתם חוננים
עלמות חמור חין מוטמאין ועלמות כ"ג יוחן מוטמאין“. חננים
למוכחים המשכילים ונעם שהם בלחמת יודעים פשר הדבר טעמו
ושיקרו כי טוב וישר ה' וכל מעשהו בחסדו. — ג) ח"ל גזרו
טומאה על כהני הקדש לרוב חבצת כדליתא בגמרא [שבח י"ג
ע"כ¹⁰] וכן גזר הש"ת על המת שיטמא טומאה חמורה בג'
דברים המכבדים כן להציבותו והן להדחיק חבצת החיים מאת
המתים לדרוש להם וכנ"ש ודורש אל המתים כי כן ע"י הטומאה
היו משתמשין כנ"ש הרמב"ם ז"ל וע"י כל ההרחקה הזאת לא
יבאו לדרוש ולשאול בהם כמנהג הקדמונים ברוך שהבדילנו
מכל דרכיהם. — ד) עוד נאמר על דרך הרמז מה שגלעד
בזך בהקדים תחלה אשר שמעתי מפי האל הנדון הרב השל"ם
חמי ז"ל¹¹) כי כוונת הש"ת לעקור כל מין ע"ז מישראל בפרט
ובהם בטומאת השרץ והעלם נרמזו מני הע"ז שהיו הקדמונים
טועים בה והנה חלה בטומא הזמן ובקלות מדת שקדוהם כי

¹⁰) ועיין עוד ידים פ"ג משנה ה'. — ק.

¹¹) „השל"ם“ הוא ד"ת של שאל לוי מורטירה (Mortera) אשר היה
אב"ד וד"ר דק"ק ספרדים בעיר אמשטרדם, באשר הוציאו בנאיה ברורה
בהקדמתו לס', „גמ' וסדרות“ קובץ ח' וב' בעמוד ל'; ובאשר כתב
לי יד"ץ החכם ש. ז. ח. „ה. ג"י הנה החכם Grätz מסכים עמי בזה
ומוסיף עוד כי מחבר הספר הזה הוא הכהן ר' יחזקאל פרדו
(Josiahu Pardo) אשר היה ראש"ד בק"ק Rotterdam וכן
הוא. — ק.

הכל המה מעשה תעושים. חלום חדשים מקרוב ברו חלומים
לא ידעו ולא שיערו הראשונים ולא יאמרו כי יסופר אם לא
שינינו ראות על התפסו בעולם שוא נחש קללה חלומים תלוי
הנעדר בכל בני אדם הוא המלכות הרשעה הרביעית אשר
היו גולים ביניהם לבשתו ולבשת עונות אבותינו אשר חטאו
וכנה זאת הע"ז היותר מתועב מכל תועבות וגילוי הראשונים
ולא האריך בזה לע"ע כי למפורסמות אין לריך רח"ל¹²). —
(ה) והנה עכרת הע"ז הזאת תהיה ע"י הנקמה הגדולה אשר
יעשה אל נקמות ה' בחומת אדם כדבר כל נביאיו ה' וזפרע
עובדיו ודניאל זה הענין נרמז בשרפת פרה הדומה בזכרית
שמה על המלכות הד' שהיא פרה ורבה יום יום תגדל עד
למעלה ועליה נאמר (ירמיה מ"ט, ט"ז; עובדים א', ד') "אם
תגזיר כנשר וגו' והיא הדומה אדם לבושים הדומים האפסור
והגמיונים כלם מלוכסים חלעת שני כדוד כי כן הם זרע
אדם שדה אדם תבשילו אדם וגו' ובז' עמים פערו פיהם
לכלי חוק. ביחוד דברו על ה' ויחודו הפשוטה והאמינו בו הג',
ושינו את יום השבת המקודש ובמקומו אמרו היותו יום ראשון
מקשצו לזכר ההבל שהלכו אחריו ויהבלו. ובנגד ב' אלה אמר
דניאל (ז', כ"ה) "ויסבר להשנים זמנין ודח" וגו' ואפרש הענין
היטב וע"כ בחר ה' להזאת אפר הפרה על העומא נפש אדם
ר"ל הסתלקות ועקירת עומאה חמורה זו ביום הג' וביום ה'ז'
לחורות על סילוק ב' כפירות המ' הא' שמאמינים בנ' ולא
באחדות הפשוטה ומאותו פסוק אשר כיון הש"ת להבין ולהורות
לבני ישראל ולפרסם בעולם עיקר האחדות שמע ישראל ה'

¹²) להתודע ולהגלות כי אין אחדות דברי המחבר עלינו ורק דבריו הנאמרים
פה בני תוספות ומגדלת ודעתנו היא (כמ"ס חו"ל), כי אהנו אין לנו
לשען רק על אביו שבשמים כי הוא מעבר אותנו בחוריתו הקדושה
ובמזותיו הטובות, ובזהבנו וחמלתו יחיינו ויקיימו עד עולם, וד"ל. — ק.

אלהינו ה' אחד נחם עלנו פקדו אלו המינים והפכו דברי אלהים
חיים למינות ללמוד ממנו ה' ובמ"ש הרמב"ם ז"ל באגרת
התורה בתחלה. ה' שני השבת ומינים במקומו יום אחד
שבת והוא יום אדם של בני אדם ולדרך לשם ולקטקט טומאתם
זו חב יביה כשתקף ותאבד ותכלה הפרה אדומה מלכות
ד' האלה. — וזה יובן ממנו קשה (במדבר רבה פ' חקת,
קבלת רבה על הפסוק, „מי כהחכם“) „אמר ר' דסבין על
כל דבר ודבר שהיה חומר הקצ"ם למרע"ה הודיע לו עהרתו
וטומאתו כשהגיע לעין טמא נפש אמר לו משה אם נטמא
זה כמה חסא כפרתו (ר"ל עהרתו) מוטומאתו לא השיבו באתו
שעה נחברנו פניו של משה כשהגיע אלל פרה וכו' ולקחו
לטמא מעפר שרפת החטאת¹³). והכוונה בקינור היא גמ' לשיל
כי ע"ז של אדם ומלכותם זה חלק ות"ר שנה¹⁴) שהוא
מתפשט בעולם, ולרמוז על הסמך הגדול הזה לא השיבו
הש"ת למרע"ה מיד כי עהרת הטומאה העומרת זו וסילוק
האמונה הכחשה ונפסדת האלה תתעבב ותנוק לאורך ימים
ברוך הנותן ארך אפים לעוברי רצונו כשהגיע להודיע אחרית
החלל בדבר הנקמה הגדולה והשרפה הנפלאה אשר יעשה במלכות
הד' כמ"ש דניאל (ז', י"ח) „ויבדד גשמה ויבינת ליקודת אשא“
ושרף את הפרה לשימו חת עורה ואת גשרם ואת דמם על
פרשה ישראל היא ומלכות ולויפרטים והגמיות כמשחול (עיין
לקוט דניאל רמ תהרס"ז) והאליים כליל יחלוק הגה אז נטהרו

¹³ במדבר יב פה שני בלשון אכל המונה אחת היא ולכן הנהתי דברי
המחבר כמו שהם ומי שילח יעין במדבר עלמו. — ק.

¹⁴ דהיינו חלק ות"ר למח"נ; ועין בהקדמתי לס', „גמ' נסחרות“ קובו
ח' וב' עמוד ב'. — ק.

¹⁵ כבר כתבנו ונפרט לשיל הערה 12 כי אין לנו ערבים לדברי המחבר,
וד"ל. — ק.

כל העמלים בידוע בכל העולם כי ה' אחד ושמו אחד ועומדת
האהל להודיע כי הכלים לבית תפלתם מיד הם עמלים נגד
סקרת הטושים בזה מבני עמנו ועלה הכל כמין חומר כפתור
ופרת. (ההמשך במהגרות הבאות ח"ה.)

מזכרת יוסף

הודעות מתוך כ"י

מחלה

יוסף יצחק קאבאק.

*) בתחלת קובץ כ"י של המו"ס F'ischel, אשר משם
העתקתי פרש' לי"ג מדות¹⁾, נמלא מאמר קטן (כולל שני
דפים) המדבר מסדר עולם ומסדר הקבלה. — שם המדבר
לא נודע לי; ומה שכתוב בתחלת הדף, „משם יהודה“ הוא
לדעתי שם הכותב, כי לורת כהן המאמר הזה הוא דומה
ממש לכתיב שאר המאמרים המובאים בקובץ הזה. והנה דברי
המאמר רובם ככלם נמלאים בפרק י"ח מן מאמר רבינו של ספר
„יסוד עולם“ לרצנו יצחק בן יוסף הישראלי ז"ל; ולכן אביר רק
חזה עיניו. קודם המאמר עמנו נמלא: „בה"א סדר הקבלה
ולוכות החבורים והפירושים שכתבו עד היום“. המאמר מתחיל:
„אמרו חז"ל כי ז' קפלו את העולם היום“ וכו' הכל כמו שהוא
בספר „יסוד עולם“ אך בשנוי לשון קצת²⁾ עד „ואחריו ר' שמואל

1) עיין „ישרון“ בדף ששה וס' „גנני נסתה רות“ חלק ב' עמוד ל"ח.
2) ויש להעיר על חזה דברים; בכלי שלפנינו כתוב שהוקיעם מהארץ וימים
אחרי יהושע פרנסו את ישראל י"ז שנה (ולא ט"ז כמ"ס ב"ש י"ט,
ועיין ב"ש „יוחסין“ בענין הזה בד"ה „והוקיעם“); גם כתוב לכתוב
וחולע (בן שוה) כ"ג שנה (וב"ש י"ט: פ"ב שנה); גם כתוב לכתוב יחיד
(בגלגל) כ"ב שנה, וב"ש י"ט הסדר שם השופט הזה; ועשיית הוא
שכתוב ב"י (וב"ש ב"ש י"ט) עמדון י' חילון י', כי עבדון שפט אחר
חילון רק ה' שנים. ויודאי ע"ס הוא מ"ס ב"י חזויה שפה אחת וז"ל
שנה. ויש לי שיד לדבר בענין הזה, אבל אין כאן המקום להאריך.

בנו אביו של ר' יהודה הנשיא הנקרא רבינו הקדוש; ואח"כ
מתחיל „ובינו אלו אחר החרבן עמד אדם אחד ושמו כחיצא
ואמר שהוא משיח בן דוד“ וכו' כמו שהוא בסדר הקבלה
להראב"ד ז"ל עד „ומתקיים בהם מה שכתוב בדניאל ומשכילי
וגו' ימים רבים“; ואח"כ מתחיל: חס רבינו הקדוש שהוא ר'
יהודה בנו של חשב"ג היה לראש ישיבה בלוחי זמנ" וכו' כמו
שהוא בסדר הקבלה להראב"ד ובספר „יסוד עולם“; ואח"כ:
„ומיומם משה רבינו ע"ה עד רבינו הקדוש לא נכתב ספר בתורה
שבעל פה“ וכו' כמו שהוא בספר „יסוד עולם“ עד „כמו התורה
שכתב“; ואח"כ מוסיף (מה שמואל בסוף פרק ה"ל בספר
י"ע) „ומשמעו דברי חכמי המנהג ז"ל . . . תק'ל שנה“;
ואח"כ מביא סדר נשיאות הלל הזקן ורעו אחריו הכל כמו
שהוא בספר „יסוד עולם“. ואח"כ מוסיף: „בספר יסוד עולם
שכתב הרב רבינו יצחק בן ישראל ז"ל מלאתי כתוב פרק אחד
זכור בו סדר ימות עולם מאלה הראשון וכל הדורות שעברו
עד שהגיע לרבינו ברוך וממנו שאירע לו עם רבינו יצחק אלפסי
ז"ל עוד כתב ואחריו בן היו בספרד“ וכו' הכל כמו שהוא
באמת בס' „יסוד עולם“³ עד „ובשאר כ"ד ספרים“, ואח"כ
מוסיף (זה הוא בסוף המאמר): „ושמעתי שהרמב"ם ז"ל מלך
בקרטיבה ב"ד בניסן שנה דתתנ"ה ליזיר שהיה חתמו לשטרות
ביום שבת מחודש מרסו ור' יהודה חריו ז"ל כתב זמן פעירת
ר' יוסף בר' שמעון ר"ע בשנה דתתקכ"ה ליזירה והרמב"ם ז"ל
נפטר קודם לכן זמן מועט, וכנה היו ימיו ע' שנה. הגלגל
וית' וית' אל חי העולמים כי שותיו לא יחמו“.

³ ורק שני אחד נמלא סס, יהוא בן בב"י שלפניו כתוב שר"י היה משר
„ליבורד“ ובס' י"ע כתוב משר בדרוש (Troyes) וז"ע.

הערות והארות

על י"ג מדות דר' ישמעאל ועל הפירוש המיוחד לרש"י ז"ל
ממני דוד אשכנזי, רב בעיר גרמס בעשקערעק.

הרב החכם המו"ל הביא לנו (ישרון שנה ששית וס' גמי
נסתרות" קובץ ח' וב' עמוד ל"ח) „פירוש על מדרש ר' ישמעאל
בי"ג שהתורה נדרשת בהן לה"ר רש"י ז"ל" (אשר העתיק מבי'
אחד) עם חזית הערות. והנה שמתי עיני על הפירוש הזה
לראות אם באמת מעשה ידו רש"י הוא ורליתי שגם הראשונים
השתמשו בפירושו של רש"י על ברייתא דר". הראשון הוא
רבינו בחיי בצאורו על התורה, בפ' בהעלתך ע"פ ואביה
ירק ירק בפניה מביא הי"ג מדות לר"י ודבריו מסכימים עם
פירוש רש"י שלפנינו (אף שלא הזכיר את שמו) הן בלשון והן
וכן בענין מנין וחשבון הי"ג מדות; ואין מן האורך להעתיק
כאן כל דבריו אשר דומים לדברי רש"י; גם ר' דוד ניטו בספרו
„מטה דין" ור"י למפרוטגי בעל „פחד יחזק" הלכו שניהם
אחרי ר' בחיי ה"ל והעתיקו דבריו. ואולם בספר „אבודרהם"
הרחיב המחבר (ר' דוד בר' יוסף אבודרהם) הדבור על
ברייתא דר"י וכל הדרשות והראיות שמביא גם הוא שולח
בקנה אחד עם לשון רבינו בחיי ורש"י; אך לפעמים מביא
על ענין אחד ג' דרשות, כמו במדכ ה' („פרט וכלל") כתב
ח"ל: „וכמו שנאמר לא תחמד אשת רעך ועבדו וגו' פרט שמשמע
אלו אין לך לחמוד כלבד אבל דבר אחר כן ואחר כך וכל אשר
לרעך חזר וכלל ונעשה הכלל מוסף על הפרט אף בכל מקום
שממלא בחורק פרט וכלל הלך אחר הכלל", וכן במדכ הי"ג

הביא דרשה ג' מן, "כל חלב וכל דם לא תאכלו" ע"ש. ודרשה
הואת אחת בצלור רבינו בחיי ובפירוש רש"י ג"כ ע"ש.

חכ יצחק וטעם כתבתי לידידי החכם רש"י Halberstamm
כ"ו, כי לדעתי היתה לפני רבינו בחיי ולפני האבודרהם
מדרש אחר או כרייתא אחרת מ"ג מדות, כי כל הדרשות (חוץ
מק"ו) המובאות בצרייתא דח"כ חזק לא אלא רבינו בחיי ולא
אלא האבודרהם, ולהדרשות אשר בצלור רבינו בחיי
ובאבודרהם חזק שם דנו בצרייתא דח"כ; ולכן דעתי נטתה
לאמר, כי הדרשות אשר הביא רבינו בחיי ואבודרהם לקוחות
מן, "מדרש השנים" אשר זכרנו האבודרהם (כמ"ס, "ומדרש
השנים גורס"). ובחיות שגם רש"י כתב בסגנון אחד עם
רבינו בחיי ואבודרהם חזק ספק כלל, שהיה לפניו מדרש
אחר ד"ג מדות ומשם (ולא מן הצרייתא דח"כ) העתיקו
דבריהם ופירושם. ומה שכתוב על כ"ו של פירוש רש"י, "פירוש
על י"ג מדות לה"ר שלמה יצחקי ז"ל" יש לבאר (אם לא נאבד
לומר שטעות המעתיק הוא); כי רש"י עשה החשבון והמנין
כמו שהביאם גם לאפוקי מדרש רבינו סעדיה גאון, שמונה
(כמו שהביא האבודרהם בעלמו ושם מוסיף שגם הרא"ש הסכים
לרש"י) מכלל ופרט מפרט וכלל מדה אחת, אבל הדרשות
והראיות באות מן, "מדרש השנים" הן לקוחות. —

וכנה צעין חשבון ומנין המדות נזכרו רבים. עיין בפירוש
הרא"ש ד' לח"כ שכתב: "שהרי מני חכמים י"ג מדות בכלל
וכשאלו לפרט גרסין ט"ו מדות"; גם בס' של"ה האריך בזה
והקשה (חלק השני); "הוא אמר י"ג מדות לא וספור ותמצאם
שהם ט"ו". ומה הטעם יש לומר שרש"י ור"ס גאון הכניסו
טעמים בדוחקים כדי למלא פשר דבר צעין החשבון והמנין על
כסן; לא וחשוב כי לדעת רש"י, "צעין אב מכתוב אחד וצעין
אב משני כתובים" היא מדה אחת, וכן, דבר הלמוד מעטיו

ודבר הלמד מוספו"י היא מדה אחת אבל „כלל ופרט“ „פרט וכלל“ הן שתי, ולדעת רס"ג כלל ופרט ופרט וכלל" מדה אחת אבל „דבר הלמד מענינו ודבר הלמד מוספו"י שתי מדות. טיין של"ה שהאריך בדבר זה עד מאד ובהרבה דעת רס"י ורס"ג; והראש"ד הסכים לסברת רס"י וכתב ח"ל: „כלל זה יהיה בדרך שכל מדה שאין דניה משהגת מהצדקה נחשבת עמה מדה אחת והרי לך חשבונם ע"פ הנקודות" ⁽¹⁾. — ולע"ד יש להביא לדעת רס"ג כי „כלל ופרט ופרט וכלל“ מדה אחת היא, לפי שטיין כתב ⁽²⁾ „הכלל הזקן דרש שבע מדות לפני זקני בחירה: ק"ו, ג"ש, בנין אב, ושני כתובים, וכלל ופרט, כיוולא בו, ודבר הלמד מענינו“; אבל באבות דר' נתן פ' ל"ז כך היא הגירסא: „ו' מדות דרש הלל לפני זקני בחירה: ק"ו, ג"ש, בנין אב מכתוב אחד, ובנין אב משני כתובים, מכלל ופרט ומופרט וכלל, כיוולא בו במוקדם אחר, דבר הלמד מענינו“; ובתוספתא סנהדרין סוף פ"ז יש עוד גירסא אחרת: „ו' מדות וכו': ק"ו, ג"ש, ובנין אב וכתוב אחד, ובנין אב ושני כתובים, וכלל ופרט וכלל, וכיוולא בו ממוקדם אחר, דבר הלמד מענינו“.

(1) אך המעתיק חו הכותב הכ' להראש"ד לא עשה הנקודות היטב ולא הפריד בין הדברים כמו שהעיר על זה שם המו"ל בעל „מסורה החלמוד“, חלק בשל"ה מביא דברי הראש"ד כמו שהעתיק בעל „הליכות עולם“ ח"ל: והרי לך סדר השבוע ע"פ הלוחות: ח' ק"ו. ב' ג"ש. ג' בנין אב וכתוב אחד בנין אב ושני כתובים. ד' כלל ופרט. ה' פרט וכלל. ו' כלל ופרט וכלל. ז' כלל שהוא נדון לפרט ופרט שהוא נדון לכלל. ח' דבר שהיה בכלל ויולא מן הכלל ללמד על הכלל. ט' דבר שהיה בכלל ויולא לטעון טעם אחר שהוא מענינו. י' יולא לטעון טעם אחר שלא מענינו. י"א יולא לידון בדבר ההפך. י"ב דבר הלמד מענינו ודבר הלמד מוספו. י"ג שני כתובים הפכושים זה את זה.

(2) ובת"כ דפוס ויינ (Wien) חסר בדבר הלל בנין אב ופרטן אחר מולא שם; אבל גם „כדירות“ ובראש"ד הוא כמו שהעתיקתי.

הרי לפנינו שלש מוסחאות שונות בלשון הלל, ואי אפשר לבדד
 אחת מהן בלשון הכותב והאמית. — ולדעתי מנה הלל „בנין אב
 מכתוב אחד ובנין אב משני כתובים“ למדה אחת, ולכן נרדף
 להגיה בהוספתו ובאדר“: „בנין אב מכתוב אחד ובנין אב
 מנ“ כתובים, ושני כתובים“ (דהיינו ב' כתובים המכתיבים זה
 את זה) וכו' ³). — ובעל ספר „בריתות“ בחר לו דרך לעממו
 במנין וחשבון ה"ג מדות, כי הוא מענה כלל ופרט ופרט וכלל
 לב' מדות ובנין אב מכתוב אחד ומנ" כתובים למדה אחת וכן
 דבר הלמד מעמינו ומסופו לאחת, וכל דבר שהיה בכלל ויאל
 לעשות טען אחר שלא מעמינו יאל להקל ולהחמיר ודבר שהיה
 בכלל ויאל לידון בדבר החדש אי אחת יכול להחמירו לכללו
 וכו' ג"כ לאחת. וזהו סדר קושיות הראב"ד שהקשה: „ואת
 מה בין מדה זו למדה ראשונה שהזכרנו שהרי אין דנין בשניסן
 אלא מה שנחפרש שם בהם אלא א"כ החזיקו לכלל" (עיין ש"ס
 שהארריך בפירוש מדה זאת בטוב טעם ודעת) ולדעת בעל
 ס' „בריתות“ הן מדה אחת. — ומה שכתב בש"ס: „ואלו
 שלשה אחרונים אף שהם מדות אינם בגדר הנדודות שהתורה
 מדרשה בהן כמו י"ג המקובלות למשה מסיו לפי שהם מפורשות“
 קשה, שהרי ראוי שגם הלל דרש ומנה דבר הלמד, ושני כתובים,
 ובנין אב לב' מדות? — ומה שכתב בש"ס ראיה מלשון
 „וכן שני כתובים“ נעלם ממנו דברי „תשכ"ך“ בס"ר ר"ך
 שאריך לקרות וכו' ופירושו כמו וכן דהיינו בפסוק ראשון של
 ספר ויקרא. ועיין בבאור (מודע לבינה) ר' וואלף
 היידענבייס ז"ל לפ' נשא על פסוק ובא משה אל אהל
 מועד אשר באר שם דברי „תשכ"ך“ אלו היעב, ע"ש שהוסף:

³) והמעתיקים והמדיסטים שנו בראיה ודמו בגפם שבנין אב מכתוב אחד
 וב"א מנ" כתובים הם שתי מדות והגיהו ומחקו „ושני כתובים“, וד"ל.

גם בחלמוד מלאנו כמה פעמים „וכן“ במקום „ובאן“ כמו
במב' פ"ג דכלאים ובמ"ס פ"ב דקנין ובחלמוד ירושלמי ברוכ'
המקומות חסר אלף כתיבין. ודפח"ס. —

באורי כתבי קדש

(המשך).

בידך עהחי (תהלים ל"א, ט"ז) כמו „ויהי עתה לעולם“
(תהלים פ"א, ט"ז) ובדח"ל „תעלה בעידניה סגיד ליה“
ובכונה צעת הללחתו; ואף כאן פרוש המלה לפי הענין
הוא הללחה ועוז, וי"ח „זמני פורקני“ והכל אחד.

מרכסי איש (שם שם כ"א), מרכסי ולוללות הרמאים
אשר דרכם (כמו הדרכים) לא סלולה היא רק בדרך עקלקלות
ילכו; והראב"ע הביא ג"כ בצאורו שם „והדרכים לבקעה“
(ישעיה מ', ד'), ולדעתי הכל אחד עם „וידרכו את החשן“
(שמות כ"ח, כ"ח ול"ט כ"א) שפרשו וייקשרו.

היצר יחד לבם (שם ל"ג, ט"ז), טעמו מוכיח כפירוש
חז"ל (במס' ר"ה דף י"ח ע"א) שמלת „היצר“ מוסב על
„השניח“, ע"ש. וענין בתרגום יב"ע שם שדגס, מכון כחדא
לבהון.

הביטו אליו וחדרו (שם לד', ו') כמו „הביטו ארחות
חמא“ (חייב ו', י"ט) שפירושו שם ילכו ויסעו מכאן למרחוק,
אף פה „הביטו“ צאורו „הלכו“ והוא נדדף עם „והדרו“
אשר פירושו ג"כ יסעו כמו נהר (במדרש); ובכונה ההולכים
לזושים אל ה', פניהם לא יחפרו.

וכסוד (שם ל"ה, ב'), חולי הוא שם כלי זין ויתאים
היעצ עם חנית.

יודע ה' יומי המימים (שם ל"ז, י"ח); הכונה ייסור ה'
אוחס [כמו, ויודע בהם את אנשי סכות" (שופטים ה', ע"ז)
וכמו, ויודע חלי" (ישעיה ל"ג, ג') ואעפ"כ, והחלחם לעולם
חסי"ה" כי, "לא יבשו בעת רעה" וגו'; ומלח, "ימי" כמו
"וכימיוך דבאך" (דברים ל"ג, כ"ה).

ביקר כרים (שם שם, כ'), ביקר מלשון, "הוקר רגלך"
(משלי כ"ה, י"ז) וכרים' כמו, "כר נרחב" (ישעיה ל' כ"ג),
"חלב כרים" (דברים ל"ב, י"ד), "לבשו כרים האלף" (תלים
ס"ה, י"ד), לשון שדי תבואות; ועיין רש"ס פרשת האזינו על
פסוק, "חלב כרים" הנ"ל; וגם רש"י פרש כאן כרים כמו
כר נרחב (מישור).

מה חדל אני (שם ל"ט, ה') אולי חדל כמו, "חלד"
על משקל זקן; ועיין בראש"ע שם. — אח"כ מלאחי כי ככה
מבאר הרב הגדול מו"ה מאיר ליבוש מלבי"ם ז"ל בצאורו
"הכלות דוד".

הפכת בחליו (שם מ"א, ד') לשון טרחא והתעסקות,
ובדח"ל, "עמי המהפך בחררה".

עלי יחלשני (שם שם ח'), כמו אללי דהיינו בעודם
בביתו טרם לאחס החולה, וכן, "עליהם עיף השמים ישכון"
(תהלים קד' י"ב).

ברצח בעצמותי (שם מ"ב, י"א) במה שהוא רצח
בעצמותי, וזה אמרם אלי כל היום איך אלביך; וכמעט
דומה לזה באור הראש"ע שם.

וחשלחם (שם מ"ד, ג'), לדעתי הוא מלשון עגף וסעיף
ויתאים היטב עם, "ותעעם", וד"ל.

קדש משכני עליון (שם מ"ז, ה'), אולי הוא כמו, "משכני
קדוש עליון", והכונה אולי על כ"ג [כמו, "קדש היכלך" (ס"ה,

ה'), „לאהרן קדש ה'“ (ק"ו, ע"ז) כי הוא באמת קדוש הוא
לאלהים; ודברי הר"ש ז' מלך שם שמלת „קדש“ מוסבה על „עיר“
זוהי עולים יפה, כי „עיר“ לשון נקבה וז"ל „קדושת“.

קראו בשמחה (שם מ"ט, י"ב), כמו „ויקרא שם צניח
לחם“ (רות ד', י"א), והוא ענין פרסום והגברה ואינו פעל
יולא רק עומד.

בדברך (שם נ"א, ו'), נכונים דברי רש"י שפירש „במהגך“
ובתרגום יב"ע „במלכותך“.

זבח ואחנה (שם נ"א, י"ח), חולי הוא מושקן „אחנה
המה לי“ (בובע ב', י"ד), ורק מחמת האחנה הנגינה
מלשיל. — וזה"ל: „נכסת קודשת ואחנה“.

הלא דוד נסתחר עמו (שם נ"ג, ב') כמו אללנו,
וכן דבר'ל „עם השיבה“ דהיינו קירוב המקום או הזמן וכן
„תחת האלה אשר עם שכם“ (בראשית ל"ה, ד').

ויצגם (שם ל"ה, ב'), הגבון בעיני דברי הראב"ע שם
„וידלדלם“ או „ויכניעם“; אבל „חליפות“ לדעתי כמו חליפות
שמלות, והכוונה שהקב"ה ישפילם עד אשר לא יהיה להם
בגד להחליף.

כי (שם נ"ז, ג') פירשו „דק“, ולדעת הראב"ע מלת
„לי“ באורו בשבילי כמו „ה' ילחם לכם“ (שמות י"ד, י"ד);
ואגב אשר שברוב הדפוסים טעות נפל בדברי הראב"ע בפסוק
ה' ילחם לכם, שכתוב (זה הוא דבר שאי אפשר לבארו):
„כמשפט כל היושבים“ חזק בודאי טעות הדפוס וז"ל:
„כמשפט כל המושבים“, וכוונתו על (הכלל הידוע בדקדוק
לה"ק) מושך עצמו ואחר עמו, וד"ל.

שחר (שם נ"ז, ט'), חולי הוא כלי שיר (חילת השחר),
ודרשה חז"ל ידועה.

אלם (שם כ"ח, ב'), לדעתו הוא מלבן חלומה ר"ל קצון
הדיינים ואגודתם לשפט; אבל אין מן הדרך לומר (כמו שכתוב
בבאור „ההלות דוד“ ה"ל) האגדו שני הפכים, כי „האמנם“
הוא כאן מלת השאלה.

מן (שם ס"א, ה') הוא לוי ע"מ קח, גע, של, נס;
והזכין כפורש"י שהוא לשון הזמנה.
אמרו (שם ס"ו, ב'), שבחו; וכן „אמרו לדיק כי טוב“
(ישעיה ג' י').

יבכשו (שם שם), חולי הוא כמו „ויבכשו איבך לך“
(דברים ל"ג כ"ט) לפי תרגום ירושלמי „יבכדון“.

השם נפשונו בהיים (שם שם, ט') במחנות או קהלות
(עיין בראש"ע תלים ע"ד, י"ח), וענין מלה „היים“ הוא גם
לשון שטבוד ועבודות (עיין בראשית דבר סוף פ' י"ד שפירם
שם הפסוק „ויהי האדם לגש חיה“ בל"י: „עשאו ענד מכורן“),
ואף כאן באור הכתוב: ה' הביא אותנו בין מחנות או בין
קהלות, או גם בשטבוד אויענו ואעפ"כ לא נתן לנו
רגלנו; וכן מלנו „ויאספו פלשתים לחיה“ (ש"ב כ"ג, י"א),
„וחית פלשתים חנה“ (שם שם י"ג); גער חית קנה“
(תלים ס"ח, לא) וכן „אל תתן לחית נפש חורן“ (שם
ע"ד, י"ט). (ההמשך במחברות הנהלים ח"ה.)

יוסף יצחק קאבאק.

עין יוסף

שימח עין ואיזה הערות למחברות ישרון.

א) בדבר זמנו של ר' יעקב מוויילא (עיין עמוד
א' הערה א') העיר ידי' החכם ש.ז.ח.ה, שלדעתו פויל אשר
אליו כתב ר' יעקב האגדה הוא הוא אשר היו לו זכות עם

הרמב"ן ז"ל ור' יעקב זה הוא אשר העתיק בווינצ'אה ס' "היסור" של חב"ן זוהר (הנכתב בלשון ערבי ונעקק ללח"ק מאת לא מודע שמו) ללשון רומי (Latein) בשנת 1280 למח"ז ושמו יעקב העברי הרופא; ועיין בס' Biblioth. hebr. להר' Wolf ח"א עמוד י"ז סימן ל"ה ובס' Cat. Lugd. Cod. h. להכנס ר' מש"ש עמוד ש"ב וז' מאמר Arch. f. path. (Donnolo) להר' הכל' במ"ע Anat. להכנס Virchow כרך ל"ט עמוד ש"א בהערות. ולפי השערת הר' ש. ז. ח. "ה' ר' יעקב זה הוא המהמר ס' כהן יעקב בסתרי הגנים והוא אשר העתיק הס' הגרשם ברשימת ספרי כ"י אשר בפרג' בסימן 1132³; עיין במאמר "דוגלו" הכל' במ"ע הכל' כרך מ' עמוד ל"ט ומושם נראה כי מתחיל "האמר יעקב הקטן" כמו שמתחיל בס' Antidotarium המושב מהכנס ר' מש"ש במאמר הכל' במ"ע הכל' כרך מ"ב עמוד ק"א. והנה ההכנס Lasinio משער שם כי מעתיק הס' הוא ר' יעקב בן מכיר וע"ז השיב ר' מש"ש, כי לא מצינו שחבר ר' יעקב בן מכיר ספרים ברפואה; אמנם לפי השערת ש. ז. ח. "ה' כי הוא ר' יעקב בווינצ'אה הדבר נכון, כי ידענו שהיה רופא. והנה בהיות שאין בידי הרשימה הגדולה של חלוצי הספרים אשר בעיר Oxford להכנס ר' מש"ש, לא אוכל להכריע בעת הדבר המעתיק של ס' "היסור" הכל' חס הוא ר' יעקב בווינצ'אה או לא.

(ב) לפי דעת הרב הכנס ר' נחמיה ברילל יש לחקן החרח הב' של הקונה (עמוד ל"ו) ככה: "גמפי נדבות חלו — עיני, כי נפלו — ולעבה כובלו — שרי זבאות ישראל". גם בחרח הב' (שם) ל"ל לפ"ד הכל' להשתייח במקום להחשות ובמקום לור (בחרח ה' שם) ל"ל לר; ובחרח ה' במקום "כי לע . . . ולה" ל"ל חלוי "כליון לנקופה", ובחרח הב' במקום "שטנה" ל"ל

שְׁמוֹנָה¹). והנה הרב הגדול רמ"ג קורונויל צירושלים עה"ק
 חיבב"ה העירני כי הפיוט הב' (החצה) נדפס במחזור ספרדים
 בקינות שאומרים צה"ב²) ושלח לי החיקונים האלה. — בחרח ב'
 ז"ל, לא אֶדְיָה לְחֻבְחָחִי, בחרח ד' ז"ל, „בעליך עוֹשֶׂךְ וּבְגִדֶךָ
 בְּךָ בּוֹגֵדִיךָ יוֹלֵחִי מַעֲיִךְ“, בחרח ה' „אמר לי מי אֶבְכֶּה
 תחלה, אם לשמונת קדשי או לגלות הנפלא, אם לך לר'
 קדושי אשר עשית כלם“, בחרח ו' „יען כי שנית תחת
 אישך“³). ואחר החרח הו' יש להוסיף ב' חרחים ואלו כמא:
 „אמר לי מי, מה אענה ומה אומר, כי ברוב עוני, גילי לאכל
 סומר, ועל שמונת מכוני, אלעק בלב חמרמר, הנה לשלם
 מר לי מה. ויאמר ה', מפעך נכחד, כי לך⁴) וקך נוסדו
 יחד, גליתיו חוץ במרח ופחד, דברי הגבאים פה אחד“. בחרח
 האחרון, „התחנני ז"ל בגלותך“, ואם בחטאתך, החרצתי
 נותך; ולבסוף חזו חסד כלום, לא כמו שחשב החכם היחידי
 בהערה ח'. גם בזאת (עמוד נ"ח) הניח ה"ה Brüll סג"ל פיר'
 במקום „מר“ (שורה ד') וגם ק"א תיקן במקום „עלי חרד“
 (שורה ח') וגם „לעולם“ במקום „ל...ם“, ולפי דעתי ז"ל
 „לנכרים“ או „לשודדים“ וכדומה.

ג) לענין מה שבחב הרב הגאון מו"ה שי"ר ז"ל (עמוד
 69), כי לפי המובא בספר גח"י ר' מאיר התנא לחוד ור' מאיר

¹) ולפ"ד „שניה“ ג"כ נכון.

²) וג"כ בסדר „שומרים לבקר“ בקינה ליום הרביעי, כאשר העירני הרב
 המהני רב"ם בעיר פראג יע"ה והוא גם הוא שלק החקונים והתספוח
 המובאם פה.

³) ובס' „שומרים לבקר“ חסר ג"כ „יען“. — ומה שלח הרב החכם
 Brüll להניח „ובעצם“ במקום „ובעצם“ חזן מן הנידך כי ק'
 נכון הוא, ונפרט כי קן הוא גם בנוסף הספרדים ובס' „שומרים לבקר“.

⁴) ובס' „שומרים לבקר“ הנידסא „לורדך“ וג"כ נכון.

בעל הנס לחוד, העירתי הרב החכם ר' נתניהו ברילל הנ"ל לשיין
 מה שכחוב בלגיה, יחוס האצות והנציחוס והכסידים הנכבדה
 בשנת ה' ר"ז ועתקם ע"י ר' אורי בן שמעון מביילא בשנת
 ה' שכ"ד (שיין Bibl. hebr. לה' Wolf ה"ח עמוד קכ"ג
 סימן ר"ו) ואשר הדפיסה Hottinger בספרו Cippi Heb-
 raici, כי הם (Cippi עמוד ע') נמלא: „גוס חלב שם קבורים
 שמיים ואבטליון ע"ה תחת הכפר ועליהם שני עמודים של שיש
 וקרוצ להם אדרמלק ושראלר בני סחרב גרי זדק ז"ל וקרוצ
 להם ר' מאיר בעל הנס" עכ"ל. גם הוא מודיע (בס עמוד נ"ז):
 „ואלל חמי עשרה ר' מאיר“; ומה נראה כי כבר בשנת
 ר"ז הכדילו בין התגא וכן בעל הנס⁵).

ד) להעירתי בעמוד ז' שכחתי להוסיף מה שזיינתי בש"ע
 ח"ה שלי בסימן תר"ה כי בלגיה אהמו לא נדע מה נעשה עם
 חובן הענינים של סימני הש"ע וסעוסיסה א"ס הוא מהמחבר
 עליו או מאת הלמודיו, ולדעתי המחבר לא כתב על ראש
 הסימנים מלומה כי בכמה מקומות יש חסרון או שגוי קלה
 בחובן הסימן ממה שם בסימן עליו. והנה אחר כתבי זאת
 העירתי הרב החכם ר' נתניהו ברילל לשיין בשו"ת „שמש
 לדקה“ סימן כ"ג ח"ל שם: „ואסדהנא עלי שמים וארץ כי בינו

⁵ הרב המעיר הוסיף פה עוד חגב אורחא אלה הדברים: ובאמת הספר
 הזה (Cippi) כולל כמה ענינים הראויים להודע כי גם על כמה חכמים
 שהלכו לא"י מודיע היה מקום קבורה; בעמוד ס"ה: „היפא שם קבור
 ר' משה בר נחמן ז"ל ור' יחיאל בעל התוספת“; בעמוד נ"ז: „במערות
 רבנו משה בן מרמי ואביו ור' דוד נכדו“; בעמוד ע"ג: „בבול שם
 קבור ר' אברהם בן עזרא ז"ל יהודה הלוי ור' שלמה הקטן ז"ל“
 והוא ר' שלמה בן יהודה הנבלי (שיין עליו בס' Literaturg. d. syn. Poësie
 להכס Zunz עמוד ק' והללה) ולא מלאחי במקום אחר
 כי הלך לא"י. ובעמוד נ"ט: ועוד קבור בעשרה ר' מרשן ור' שמואל

חורפי בסיוותי מתאבק בעפר רגל גאון ישראל במהר"ם אבוב
זל"ה שמשתי ממנו שהדברים הרשומים בש"ע חו"ה קודם סימן
חר"ה מנהג כפרות בעיה"כ מנהג של שטות הוא קבלה היא בידו
שאזכר דברי מהריק"א אלא דברי מסדרי הסיומים והמפתחות
עכ"ל.

(ה) מן ס' „שה עבדי אבות“ ומן מחברו (עמוד ז"ב)
נדבר חו"ה בשנה הבע"ל. — מלת לבי בעמוד קל"ח (הערה
ה') הוא לפ"ד החכם ש.י.ח. ח"ה ר"ת מן „לדיק באמונתו יחיה“,
ונכון הוא⁶). — בעמוד קל"ב הערה ו' יש לי להוסיף,
כי בח' ש.י.ח. ח"ה העירתי שבעל „עולת המיד“ הוא כחן
הרב ר' משה אלבילדא, ודבריו אמתים. — להערה
י"א בעמוד קל"ו יש לי להוסיף, כי בהסכמות (שנה תכ"ח
לפ"ק) לספר „גחלת שבעה“ חתם שמו „יהושע“ (ולא
„יהשיהו“) ולכן יש לתקן דברי ה' Grätz בקורות היסודים
ח"י עמוד י"ד.

בן תבין, ובאמת הדבר ראוי להקור עליו כי לא מינו שהלך ר"ש
אבן תבין לא"י.

⁶ עיין בס' Zur Geschichte u. s. w. להחכם Zunz עמוד ס"ג
סימן ה'; ושם עמוד תפ"ד יספר שהסימן ר' משה נהן הוא חולי גם
מחבר ס' „תולדות חיים“ הגדפס בס' „שחי ידות“ לר"מ די לונזאנו.
והנה הח' ש.י.ח. ח"ה הודיעני כי ס' „תולדות חיים“ נמלא אולי בכל
ויש בו שנויים גם הוספות אשר אינם בגדפס וח"ה הדפיסם במהדורות
השניות.